

ШОҲРОҲИ ИСТИҚЛОЛ

(Баёзи насри муосири тоҷик)

Душанбе
«Адиб»
2011

ББК– 84 Тоҷик 7–4
К – 45

Мураттибон *Фарҳоди Карим ва Зиё Абдулло*

К – 45 **Коллектив. Шохроҳи истиқлол** (*баёзи насри муосири тоҷик*). – Душанбе, «Адиб», 2011, 288 сах.

Хонандаи азиз, китоби рӯи дасти ту дастагулест аз насри бадеии рӯидаи боғи 20– соли Озодии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Агар бихонӣ, дарёбӣ, ки нафаси қалами Озодӣ чӣ атру бӯе кушода ва чашми қалами Озодӣ чӣ сояҳоеро офтобӣ карда.

ISBN 978–99947–2–088–0

© М. Бахтӣ, Гулназар,
Ўрун Кӯҳзод ва дигарон, 2011

БЕКИ ХУКБОН

Ҳикоя

Бӯи ин гап ду ҳафта пеш хеста буд. Яке бовар мекард, дигаре не. Ҳиссаи зиёди мардумро аз ин гап пашор мебурд; «Нахо ҳук биёранд? Ҳ—еъ моне, заб гапе ёфтӣ...» Хулоса, ин шабу рӯз дар забони хурду калони деҳа танҳо ҳамин як гап давр мегашт. Гапе, ки аз даҳон ба даҳон мегузараду пареш меҳӯрад, ғундоштаниш амрест муҳол. Чӣ хел пареш намехӯрд, вақте ки аз забони дида ва шунидаҳо далелу бурҳон меоваранд. Аз марказ омадани «уфе»—ро, намояндаеро бо чашмонашон дидаанд. Ба қавле, он «уф» гуфта бошад, ки ин колхоз дар қатори гову гӯспанд, минбаъд ҳук парвариш мекунад. Барои ҳук ба зудӣ ҳам чой меёбаду ҳам ҳукбон. Мардуми зираку кунҷкови деҳ бошанд, ростин ё дурӯғин будани ин овозаро пеш аз ҳама аз авзои ночӯри раис маънидод кардан мехостанд.

Раиси колхоз, марди хушқаду хушсурати зардина, ки дар ҳазлу зарофатгӯӣ ҳамто надошт, ҳашт рӯз боз андешаманду бедимоғ мегашт. Чӣ дар идора ва чӣ дар маҳаллаю гузарҳои деҳ ба мардуми обрӯманду гапрас аз дур ва бо эҳтиёт аз ин бобат изҳори ақида мекард, барои ҳалли ин мушкилот чораю тадбир мечуст. Аммо касе илочи аз ин ғаму ташвиш рахиданро намеёфт. «Деҳа бадном мешавад. Ба ҳафт пуштамон иснод меорем» мегуфтанд онҳо, аммо раис илочи дигаре надошт, амри маснадшинон иҷро гардад, сари сабзи ӯ дар амон мемонд. Фармоиш аз марказ қатъӣ буд ва салоҳи кор бисёр мушкил.

Рӯзи дигар дар чор аробаи атрофҳо ҳодабанд, понздаҳ ҳуку ҳукбачаро миёни шиғбасти сангоби деҳа оварда фароварданд. Ҳамроҳи корвон ҳамон намоянда, як милиса ва як зани солхӯрдаи дар тан либоси аврупоишудае низ омада буд. Зан, аз афти кор, тоторро мемонд, ки канда—канда бо лаҳни омехтаи тоҷикию туркӣ ҳарф мезад. Ӯ бо ёрии милиса бачаҳои шӯху бесари деҳро, ки ин дам даста—даста ба тамошо меомаданд, бо ҷангу арбада аз назди шиғбасти дур ме-

ронд, то ба хукҳо санг напаронанд. Акнун марду зан, пиру чавон даври сангоб омада аз дур ба сӯи шиғбаст менигари-станд. Аз ҳама дертар раис ҳозир шуд. Намоянда чигот ан-дохта нофтор дасти салом дароз кард.

– Ҳай–ҳай боракало! Ин муносибати раиса чӣ хел фаҳмем?

– Хаёл доштам намеоре. «Ҳа» ё «Не»–и чавобаша рафта нагуфта будам ку? – Хавотиравзо ба атрофиён чашм давонда гуфт раис.

– Ҷавоби ману туро кӣ мепурсад, чӣ инҳо маймунанду мо маймунбоз? Ин қадар тамошобина ғун овардӣ?! – Болои тах-тасанге ғазаболуд пой росташро гузошта, омирона ба атроф нигарист намоянда.

– Ай маймун дида барои ин мардум хуг аҷоибтар метоба. Надида бошан чӣ кор кунан?! – гуфт пиразане, ки канортар аз занҳо меистод.

– Надида бошанд, акнун мебинанд! – овоз баланд кард намоянда.

– Танги тирамоҳ омад, рафиқ Бадалуф. На чой дорему на хугбон. Мардум аз мо рӯй мегардонанд.

– И–ӣ, ту чӣ хел раис, ки гапата ба мардум худат гуза-ронда наметавонӣ Пеш даро! Ту агар фаҳмонда натавонӣ, ана ман мефаҳмонам. Амру хоҳиши Ҳукумати Советӣ барои ҳамаи мо фарз аст, раис! Агар ту зӯрӣ, аз ин амр гардан пе-чидан метавониста бошӣ, ихтиёр дорӣ...

Намоянда аввал тег кашида ба атрофиён нигарист ва рамуз гирифт, сипас бо дили пур калон–калон қадам партофта чони-би мӯйсафедон рафт. Омадани намояндаро дида, мӯйсафедон намоишкорона ба ҳар тараф парешон шуданд. Вай аввал дасту по хӯрд, аз ин рафтори барояш ғайричашмдошт саҳт ранчида норозиёна сар чунбонд. Худро ба даст гирифтани хост ва боз чанд қадам ба ҳамон чониб ниҳод.

– Бобои Халифа, бобои... номи хӯ–ӯ чомаалача чӣ буд? – забон хоида ба туршрӯй ба раис рӯй оварда гуфт намоянда, – ҳамаи ин саркашию ногапгириҳо хилофи қонун, хилофи ҳокимияти коргару деҳқон аст, раис! Ё ин мардум «тройка»–ро аз ёд баровардаанд. Не–е, таноба таранг нигоҳ доштан даркор будааст.

– Рафиқ Бадалуф, инча танобу «тройка» чӣ муносибат дора? Охир мардум мардуми мусул... – гулӯ афшонда га-

пашро медуздад раис, – Ҳеч кас гӯшти хуга нахура. Зорию тавалло кардум, билло ришашона бўса кардум. На хурд ро-зию на калон. Болои ҳо ана ҳамун теппа буромада худма ба чарй партом нашава...

– Чарй–а? Фикри бачу кача кардй? Дина давр дигар буду даврон ҳам. Ҳеч кас гӯшти хуг намехӯрд. Имрӯз чй, имрӯз!? Аз ту мепурсам, имрӯз чй! Нашунидй, дар маҷлис чй гуфтанд? Магар мо аз халқи кабир ва пешқадами рус боло-тарем? Ҷояш биёяд, ҳам хуг бонй мекунему ҳам гӯшти хуг мехӯрем. Ё ту аз коммунист буданат ҳам мункир ҳастй!

– Мункир нею.. Дар танги тирамоҳ на ҷой дорему на хуг-бон. Ҳеч кас ба зима намегира. Ферма барем, гӯшту шири молҳо макрӯ мешава. Ё ҳамин занак розй мешуду ду – се мох меистод.

– Ку ба ман нигоҳ кун! Барои чй гӯшту шири чорвоҳо макрӯ мешудааст? Гапи коммунист, гапи раиси колхоза шу-наве. – Рӯи намоянда оташ гирифта овоз дар гулӯяш печид. – Аз пиру кампир, ҳо ана аз онҳо чй гила. Ин занак кори давлата партофта омадааст. Овардем, ки хугбония як рӯз ним рӯз ёд дода бурава. Хуг ин гову гӯспанд не, қору та-швиши зиёде дорад, – ба соати кисагияш нигариста. – Вақт танг, пеш даро! Ман барои ту ҳам чоро меёбаму ҳам хугбон.

Ҳамон рӯз то бегоҳ намоянда ва раис ба чандин дар сар заданд. На зорй раҳрав мешуду на зӯрй. Ҳеч кас хукбони-ро ба зима намегирифт. Охири охирон борашонро ба ҳавлии Бек ном деҳқони сербачу качи бенаво партофтанд. Илочи ин муамморо боз худӣ раис ёфт. Ӯ аз сандуқи тӯйвории писа-раш як ҷуфт калӯш, як либос чити гулдор гирифта ба зани Бек пешкаш кард. Ана ҳамин пешкаш сарриштаи корро ба дасти онҳо дод. Зан шавҳарро маҷбур кард, ки хукбони-ро ба ўҳда гирад.

Дар бобати ҷой, яъне интиҳоби хукхона бошад, байни раису намоянда мочарои тӯлонӣ дар миён афтод. намоянда саҳт пофишорй мекард, ки ғайр аз масҷиди харобаву валан-гор ҷои дигареро мувофиқ намебинад.

– Ферма не бошад, оғили раису деҳқонҳояш не бошад, хайр ана дар синфхонаи мактаб ҷой мекунем. Илочи дигар надорем, – талх гуфт ва ба чашмони раис нигарист намоянда.

– Рафиқ Бадалуф. Шумо як гапҳое мегӯед, ки на ба ақл рост меояю на ба гуфтор.

– Аз ақл гап назан, раис. Ба молу ҳоли давлат ин хел хункузари намекунанд. Агар як хуг барҳам хӯрад, бо сарат, бо билети фиркагӣяг ҷавоб мегӯӣ. Ана гап дар кучо! Ду сол пеш дар бюрои райком дар бобати ин мачит ба ту танбеҳи сахт дода буданд. Лекин худро ба нодонию гӯшҳоята ба карӣ задӣ. Дар ягон деҳа мачит намондаст, раис, ба ғайри деҳаи ту. Дар ҳақи мову ту баринҳо рафиқ Маркс медонӣ чӣ гуфтааст? Лабата қач нагиру гӯш кун мардак! Дин ин афюни халқ, мегуфтаст рафиқ Маркс. Ту бошӣ, барқасд дар маркази деҳа афюн ниғаҳ медорӣ? Гапа ғоз доданат хуб не. То чо ёфтаг ана дар ҳамин як гӯшаи мачит хугҳоро чой мекунӣ, раис!

– Ин хел бошад, байни ин мардум дигар истода наметонам. Кӯч мебандам, – рӯяшро аз намоянда гардонда гуфт раис.

– Ихтиёр дорӣ, мардак. Лекин ҳамин қадар медонам, ба ҳар кучое буравӣ, барои ин кирдорат ҷавоб мегӯӣ. Ба ин давлати коргару деҳқон шӯҳӣ накун, раис! Танобаш дароз. «Ман!» мегуфтагӣҳоя бисёр дидем! – Намоянда оташин шуда баланд гулӯ афшонд.

Бегоҳ, ҳангоми говгум Бек ҳамроҳи тоторзан ва он милиса хукҳоро ба масҷид оварданд. Ҷое ки деворҳо валангор шудаю футур рафта буданд, шоҳаҳои дарахт гузошта ва аз санг баробари қадӣ одам девор бардоштанд. Тоторзан муддате чанд тарзи бо хукҳо муомила карданро ба Бек фаҳмонд ва худ иқрор шуд, ки ӯ муслимзода аст, падару модари ӯ низ гӯшти хук намехӯранд. Аммо аз рӯи зарурат имрӯз ин хидматро ҳам бояд ба чо овард. Яъне, зарур бошад, раво бошад, гуфтаанд.

Аз ин тарз анҷом пазируфтани кор намоянда қаноатманд шуда бо раис хайру хуш кард ва бо ҳамроҳонаш роҳи районро пеш гирифт. Аммо то қарори шаб раису Бек дар атрофи масҷид чунбучӯл карданд. Сатили сӯроҳи зангадаеро ба сим баста болои дари масҷид овехтанд, мебоист ё ду–се ҳафта то ба салоҳ омадани мардум шабҳо низ Бек ин чо мемонд. Агар қасе ба нияти бад ба масҷид наздик биёяд, он гоҳ Бек бо чӯбдаст ба сатил зада, раис ва атрофиёнашро гӯшрас мекард.

Аз ин воқеа чанд рӯз пушти сар шуд. Раис, ки шомгоҳон ба чойхона рафта дар ҳалқаи мардум менишаст, акнун рӯяш дуд гирифта, аз онҳо канора мечуст. Бек бошад, дар рӯзи ду-

ввуми хукбонияш аз чониби мардуми деҳа лақаби «Беки Хугбон» ва аз чониби хурдсолон «акаи Хугбон» – ро касб кард. Муносибат ва муомилаи деҳотиён рӯз аз рӯз бо ӯ вазнин мешуд. Як бегоҳ, пас аз он ки Бек ба хукҳо хӯрока дода аз дар берун шуд, канортар аз ҷои ӯ овози ношиносе ба гӯшаш расид: «Бек, ин шаб ин ҷо хоб нарав. Ба даст уфтодӣ, аз худат гила кун!»

Вай банди фикру хаёл ба хонааш омад. Мисли мурғи посухта бесаранҷомона муддате рӯ– рӯи ҳавли гашт. Яқин кард, ки ин шаб фалокате рух медихад. Агар ба хукҳо осебе биёранд, дар ҳар сурат ҷавобгари якка худи ӯ мемонад. Мурдаи ӯро дигар на аз Сибир меёбанду на аз ҷӯли Қазоқ. Садди роҳи онҳо шавад, муқаррар ба худи ӯ ва фарзандонаш таҳдид ва қасдиро пеша мегиранд.

Бек қарор дод раисро огоҳ кунад ва ҳар чи бошад, ҳамроҳ ба хулосае биёянд. Раис илоҷи корро ёфт. Қарори шаб ҳамроҳи бародараш камон гирифта бегумон назди масҷид омад. Соате нагузашта аз роҳи обдара шабаҳи се нафар намоён шуд. Онҳо бе ҳарфу садо нӯг – нӯги пой омада, паси тутҳои рӯ ба рӯи масҷид панаҳ бурданд. Раис аз қафои ҳарсанг берун омад ва барои он ки онҳо шунаванд, баланд садо кард.

– Бек, ҳо Бек! Ҳеъ, ин меъоди шаб бедор мегашт вай. Ку даруна хабар бигир!

Бародари раис баланд сулфида вориди масҷид гардид.

– Ҷои хобаш холӣ, касе наметоба, – аз дарун садо баровард ӯ.

– Камон додем, ки ҳамин ҷо хоб рава, – рӯ ба чониби тутзор оварда шунаво гуфт раис. – Дигар ба вай бовар намекунем. Ҳар шаб худмон омада посбонӣ мекунем. Ҳо, фақат худамон! Ҳеъ, бепарвофалаке...

Раис камонро аз китфаш гирифта, намоишкорона шақар – шуқурқунон даруни он тир ҷо кард ва дохили масҷид шуд. Аз дарун танҳо «хурр – хурр» садои хукҳо ба гӯш мерасиду бас. Раис аз ҷои дидапаноҳ боз ба ҳамон чониб нигарист. Шабаҳи омадагон як – як аз паси тутҳо берун шуда, ба обдара фаромаданд ва қад–қади об рӯ ба поин рафтанд.

Ин ҳила кор омад. Аз ҳамон шаб ин чониб «меҳмонҳои ноҳонда» дигар на ба Бек таҳдид оварданд ва на ба хукҳо. Бо вучуди ин Бек рӯз аз рӯз ғамбемору парешонҳол мегашт. Рафтор ва муносибати сарди хурду калони деҳа ӯро саҳт

тазъйик медод. Масалан, тарзи гуфтори; «аз хонаи Беки хукбон болотар...», «хугҳои Бек боғ даромаданд», «акаи хугбона раис мепурса», «имрӯз бачаи Беки хугбон ба мактаб наомад», барин суханҳо дилашро фишурда ба гӯшаш намефорид. Ў аз алам ва хиҷолат дам фуру баста ба рӯи ҳеч кас нигоҳ намекард. Дарун – дарун худаширо коҳишу маломат мекард, ки барои чӣ ба гапи занаш даромада ба ин кор розӣ шуд. Аз гандуму ҷои ваъдагии намоянда ҳанӯзам бӯе нест.

Дар деҳа ҳар шаб хоб дидану овоза паҳн кардан амри воқеъ шуда буд. Яке масҷидро дар ҳалқаи оташ хоб медид, дигаре сар то пой деҳаро ғарқи касофату начосат. Замин макруҳ ва мардум дар гуноҳи азим олуида. Хулоса, ҳар нобарорие, ки пеш меомад, онро аз «даму нафаси нопоки хуқҳо» маънидод мекарданд.

Тоқати Бек тоқ шуда як субҳ ба ҳавлии раис омад, лаби суфаи дарозрӯя дузону зада кӯдаквор ҳой–ҳой гирифт. «Садқаи хоки пот, дарду ғами фарзандхота набинӣ, раис. Ай ин бало халосам кун, кӯдакҳо аз мактаб монданд. Занама ай чашма об гирифта намемонан. Ай ҷое ки дасту рӯ мешум, гӯё об макру мешудай. Бегонаҳо он сӯ, фарзандҳом ба ман бад – бад ҳаросун ниғаҳ мекунан. Ё чора ёб, ё худма бархам метиям, раис».

Ғаму ташвиши раис аз дарду алами Бек зиёд буду кам не. Ҳоло ҳарду ғамшарик буданд. Дар ҳақиқат чор рӯз аз ин пеш бобои Ғулом ва Ҳофиз ба назди раис арзу дод омада буданд. Онҳо саҳт таъкид карданд «Ҳафт пуштамона аз гӯр хезондӣ. Дар кучо шунидӣ, ки мачит хугхона шуда бошад. Дар пеши ҳамсоядеҳаҳо сархаму мулзам мондем. Хугхоро бурда ба соҳибонаш супоре. Атроф аз зикр монд», дарду ҳасрат карданд онҳо.

Раис назди Бек дастархон кушода ҷой дароз кард. Аммо ин лаҳза аз гулӯи вай на об мегузашту на нон.

– Як ҳафта, ним ҳафтаи дигар тоқат кун, додар. Имрӯз не, рӯзи дигар пагоҳи мардон район мерам. Пеши райкому раиси иҷроия мебаром, – боварибахшона ба гап сар кард раис. – Агар хабар дошта бошӣ, бо ҳамин мақсад чор рӯз пеш район рафта будам. Арзу доди халоиқа, биллоҳи азим расондум. Ҳафтаи дигар биё, зуд чора меёбем, ваъда додан калонҳо.

– Бедард чӣ парвои дардманд дора, раис. Пагоҳ мачита бо хугҳо алов занан, ки ҷавоб мега? Онҳо?

Бек маъюсу гамбор аз хавлии раис бадар рафт. Раис чанд муддат пешонаашро совида парешонхол рӯ– рӯи хавли гашт. Ба ин чо омадани Бек ҳисси ҳаяҷон ва хавотирии ўро бештар афзуд. Вай ба чӣ анҷомидани ин ҳодисаи ғамангезро хуб дарк мекард.

Шомгоҳон раис ҳамроҳи мудири мактаби деҳа ба чойхона омад. Ў ният дошт бо роҳи гуфтушунид барои як ё ду ҳафта нигоҳ доштани хуқҳо розигии мардумро гирад. Аз ҷониби худ мудири мактаб низ бо ҳамин ният барои ҳамсоия раис омода шуда буд. Ҳамон рӯз хушxabари дигаре, ки ба гӯши раис расид, ба деҳа омадани домуллоимом буд. Аз гуфти чойхонадор домуллоимом қарибҳои чошти рӯз ба хонааш баргаштааст. Ў таи ду маҳ ба водии Вахш ба аёдати бародаронаш рафта буд. Азбаски муносибати раис бо домулло бисёр хуб буд, бовар дошт, дар ин бобат ўро дастгирӣ хоҳад кард. Бо супориши раис аз паи домуллоимом ва Бек одам фиристоданд. Ханӯз фиристода аз сахни чойхона берун нашуда, худи Бек ворида чойхона гардид. Вай бо овози нимшунаво салом гуфта ва нигоҳашро аз ҳозирон дуздида, наздик ба остони даромадгоҳ танҳо нишаст. Чойхонадор ба дарозии ду бари чойхона дастархон густурд. Ҳаркӣ бозёфти хӯрокаи аз хона овардаашро болои дастархон гузошт. Бек низ локие, ки дар он нони зағора дошт, аз миён кушода ба пешаш паҳн намуд ва аз он як даҳанворӣ шикаста ба комаш андохт. Чойхонадор чойникҳои нимдошти чо – чо қадоқбастаро дур – дур пеши одамон гузошт ва онҳое, ки худро соҳиби ҳамин навбат медонистанд, чойхалтаҳои рангоранги хешро аз чайб бароварда намоишкорона ба чойникҳо чой андохтанд.

Фурсате чанд аз дар домуллоимом намоён шуд. Ў марди 45–48 солаи қоматбаланди қоқина, сафедчехра, риши сиёҳчатоби начандон дароз дошт. Домулло ханӯз кафшашро дар остона нақашада ҳозирон ба истикболаш бархостанд. Пас аз салому эҳтиромро ба чо овардан, раис домуллоро дар паҳлӯи худ ва мудири мактаб чой дод. Чун пиёлаи чой даври маърака даст ба даст мегузашт, сӯҳбат низ аз ҳар бобат паҳну пареш мерафт ва миёни сӯҳбат нохост чашми домулло ба Бек бархӯрд. Ў аз мудири мактаб оҳиста пурсид, ки чаро Бек аз хама поён дар остонаи дар танҳо нишастааст. Ҳатто чойники чойеро ҳам дар дастархонаш муносиби холи ӯ надиданд.

– Таксир, таи як моҳ боз вай мискин хугбония ба зима гирифтааст. Мардум аз Бек ва Бек аз мардум ҳазар доранд.

Домуллоимом чун аз вазъи ҳоли Бек огаҳ шуд, каме сукут варзида ба андеша рафт ва сипас чойники чой ва пиёлаашро гирифта назди Бек омад ва паҳлӯяш нишаст. Дар фазои чойхона сукунате ҳукмфармо шуд. Одамон ба он ҷониб нигариста муддате чанд қарахту ҳайратзада монданд. Домулло як пора аз нони зағораи ӯ шикаста ба даҳон гузошт ва ба пиёла чой рехта ҷонибаш дароз кард. Бек бо нигоҳи ҳайратзада ва дастони ларзон пиёлаи чойро гирифт.

– Дар ҳайрат уфтоде, хешо? – нохост бо оҳанги ғазаболуд ба сухан пардохт домуллоимом. – Аз рӯи кадом қонун ин ҳукма ба ин бандаи мӯъмин раво диде? Аз рӯи шарияти ислом, ё қонуни ҳукумат? Бигӯе, аз рӯи кадом қонун!?... – овози домуллоимом дар гулӯяш ларзид, ӯ сулфида боз ба ҳамон оҳанг суханашро идома дод. – Имрӯз Бек ба амри замона хугбон шуд, на бо хоҳиши худ. Агар ӯ намекард, яке аз шумо хоҳ- ноҳо ҳугбония ба ўҳда медошт. Баъд чӣ?

Домуллоимом кунҷковона ба атрофиён чашм давонд ва нигоҳаш ба мулло Сайфулло афтод, ки ӯ сар ба пеш афканда довталабона сукут варзида буд. Домуллоимом яқин кард, ки ин ҳукми сарсариёна ва ноодилона аз ҷониби ана ҳамин муллотароши бедониш рух додааст. Дар набудани домуллоимом гоҳо ӯ чунон фатвохоеро раво меид, ки аз амалу шаръи дини ислом фарсахҳо дур буданд. Ана ҳамин зумра «муллоҳо» як умр майнаи одамонро ғуборолуд сохта, дини мубини исломро ба таври хеш нодуруст маънидод мекунанд, аз аслаш дур мебаранд, аз дил гузаронд домуллоимом.

– Ин бандаи мусулмон ба ин гунаҳ ва ҳукм сазовор нест! Ё ман хато мегум, мулло Сайфулло?

– Не тақсир. Узрама қабул куне, домулло... Лекин аз чанд уламои пешина шунида будам, барои муслимин ҳук нигаҳ доштан мамнӯъ ва истеъмоли гӯшташ ҳаром аст. Аз ҷое ки ҳук мегузарад, аз нафасаш сабзаю гиёҳ ва мавҷудоти дигар аз зикр мемонад. Аз ҷӯе ки ҳук об меҳӯрад, ҳугбон дасту рӯй мешӯяд об макру мешудааст, – сарро набардошта овоз баланд кард мулло Сайфулло.

– Ин суханҳоро шунида бошанд, ё хонда?

– Гуфтам ку, аз уламои соҳибъятибор шунидаам, тақсир!

– Дуруст аст, ки истеъмоли гӯшти хуга ҷаноби пайғамбар алайҳиссалом дар мазҳаби мо ҳаром фармуда. Мо ҳаргиз гӯшти вая намехӯрем, лекин ҳук махлуқи худои таолост ва

имрӯз бо амри подшоҳ, ки хукмаш бар раият воҷиб аст, парвариши хука бар ин обу хоки мо раво дидааст. Бек аз зарурат хукбонира ба ӯҳда дорад, то ки ҳамин хуғҳо ба боғуроғ ва сабзкориҳои шумо надароянд. Аммо, – ба чониби раис рӯй овард домуллоимом, – мачит ҳарчанд имрӯз футур рафта бошад ҳам, ҷои хуғ ниғаждорӣ нест. Ҳисоби ин қора ёфтани шумо зарур, раис!

Дар фазои ҷойхона гулгула баланд гашт. Раис имдодхоҳона ба мудири мактаб нигарист.

– Ин қор аз ноилочӣ шуд, ҳазрати домулло! – гулӯ афшонда гуфт мудири мактаб. – Ба ҷои фермаи қолхоз ва ё оғилхонаҳои мардум намояндаи райқом муваққатан ин ҷои валангору беқора партофта ро интиҳоб қард. Аз гову моли ҷамъияти ва яккаҳочагиҳо қанора боша беҳтар, гуфтаи. Файр аз ин қӣ ҳақ дора аз амру хоҳиши райқом сар печа?

– Рафиқо, пеш аз қанг ба баъзе қишлоқҳо хуғ оварда буданд. Албатта фаромӯш нақарде. Мо илоҷе ёфта сар печидем, гуфтем ҳоло шароит надорем! – Болиштро аз тақя гирифта ба девор гузошт ва тахтапуштара ба он ҷафс намуда гуфт раис.

– Мағар илоҷи дигаре ҳам дорем, не надорем! – аз қунҷе қасе овоз баланд қард.

– Аз қанги Гирмон як сол гузашт, ана боз хуғбиёри сар шуд. Не гуфтем, зорию тавалло қардем, нашуд! Гуфтаи, мо ба Масқав хуғ роҳи меқунем, ай ун ҷо ба мо қизҳои дарқори мефиристанд. Се қор рӯз пеш боз назди қалонҳои район рафтум, арзу доди мардума расондум. Сабр қуне, қора меёвем гуфтаи. Қамона ҳамин хел омадаи, халоиқ! Бела ба равиши об гуфтиян.

– Қоре қуне, қи ҳам гуфтаи роҳбар ба ҷо биёяву ҳам мардум ризо шава. То барфу борун дар найзори поён шиғбасти нав сохта, хуғқора ҷо меқарде, қор ранги дигар мегирифт раис, – маслиҳатомез гуфт домуллоимом.

– Шунидӣ Бег! То ба як қарор умадани мо хуғқоя ҳамон ҷо бубар, – амр қард раис.

Бек аз ҷойхона андешаманд баромад ва сӯи санғоб роҳ гирифта назди шаршараи обдара омада нишаст. Се панҷа об ба рӯяш зад. Аз гуфтаҳои домулло дилаш андаке тасқин ёфта бошад ҳам, аммо мушкилашро осон намедид. Сари по хеста қуқур – қуқур нафас қашид ва дилаш қаме беҳузур шуд. Бемадор болои тахтасанг нишаст ва гӯшқояш дуру дароз садо данд. Ниҳоят, ин садо ба овози ғазаболуди ҳамсоия қоҳили дасти росташ бадал шуд, қи меғуфт: «Дасти мақруҳи Бек ба об расид. Аз ҷои нишастаи ӯ поён об нахӯре–е, нахӯре–е–е»

ҒАМҲАР

Аз рӯи одат ҳар сахар як бор бозорро давр мезад. Дони-стан мехост, ки оё растаҳои холи аз меваю сабзавот пур шудаанд ё не. Баъди он ки бинои як вақтҳо касногузару касмабини ҳукумат аз ҷониби дастаҳои мухталифи мусаллаҳ зуд-зуд аз даст ба даст мегузаштагӣ шуд, бозор ҳам камодаму камчиз гардид. Дар ҳар шаҳр чанд ҷои муҳим ҳаст, ки аз зиндаву подор будани зиндагӣ гувоҳӣ медиҳад. Вақте ки фу-рудгоҳу вокзал ва бозор камодам шуд, пайдост, ки зиндагӣ дар ҷои худ таваққуф кардааст ва ё рӯ ба заволи ниҳодааст.

Ин сахар бозор хунук ва ифлос буд. Ду-се пиразан қолаву косаҳои кӯхнаи худро дар канори майдон рӯи рӯзномаҳои да-рида бенизом чида, роҳи харидори тасодуфи ро мепойданд. Дар атрофи бочкае, ки бо бӯр дар болояш «Пиво» навишта шуда буд, чанд тани хуморӣ ҷумбучӯл доштанд. Аз афташ, сархошон саҳт дардманд буд, ки беқаророна ба ҷор сӯ назар меафканданд ва фурушандаи «бегами падарлаънатро» интизорӣ дошт. Беғаму падарлаънат буданашро ҳуди дардмандон баланд такрор мекарданд, вагарна Гулбойи бечора аз кучо медонист, ки ӯ кисту чӣ хулку атвор дорад. Дуруст меғӯянд, ки ҳар кас ба таври худ девонааст. Носкашҳо ҳам аламу ташвиши худро до-ранд. Дар атрофи ягона носфуруш тапу талош мекунанд, гӯё дар навбати нон истода бошанд. Аз ин манзара дар чехраи кохидаи Гулбой аранге табассум дамид. Як вақт рӯзномае алайҳи носкашҳо мубориза сар кард. Аз фаррошҳои безор-шудаи кӯчаҳо то профессорони соҳаи тиб ба хуруш омаданд, аз зарару касифҳои нос шикоятҳо карданд, мақолаҳо навиштанд. Аз ҳама ачибаш он буд, ки гузаштагони мо, ки қалами худро дар роҳи афзун гардонидани арзишҳои инсонӣ фарсудаанд, низ носро мазаммат кардаанд. Як донишманди донишгоҳ чанд байти ниёгонро ҷамъ оварда ҷоп кард ва ҳама-ро дар ҳайрат монд...

Ногоҳ аз тарафи чапи бозор нолаи най баланд шуд. Аз дур бисёр форуму дилнишин садо меод ва ба муҳити хузнангези шаҳри офатрасида созгор буд. Воқияи най чӣ асроре дорад, ки якбора ба дил қора мекунад? Шояд аз он

аст, ки нолааш ба оху фиғони инсон мемонад?

Аз кучое хонда буд, ки навои най дар назари шунаванда кӯҳсорони баланду чашмасорони хурӯшон ва рамаҳои гӯсфандонро чилва медиҳад. Аммо барои Гулбой най ва хичрон тавъамонанд. Ҳамин ки садояш ба гӯш расад, дилаш фишурда мешавад ва меангорад, ки марди махчуре аз дуриву чудой гирён аст. Шоирони сӯфимашраб беҳуда дар шеърҳои худ ҳарфи найро истифода накардаанд. Солҳои донишҷӯ буданаш муаллими адабиёт гуфта буд, ки сӯфиён чудиоро аз ҳақ пайваста менолиданд ва худро ба най ташбеҳ медоданд. Сӯфие гуфта будаст, ки «Бишнава аз най чун ҳикоят мекунад в-аз чудиоҳо шикоят мекунад, к-аз наистон то маро бубридаанд, аз нафирам марду зан нолидаанд».

Ин нею он не, худи одамизод махлуқи пуръҷоз аст. Барои ифодаи шодиву хурсандӣ ва ғаму ғуссааш асбобҳои мувофиқ офаридааст. Магар садои дойраву нақора ба маҳзунӣ талқин мекунад? Ҳаргиз.

Гулбой наздик рафт. Марди тақрибан шастсолаи якчашма ба ниҳоли ҳазонрасидаи чинор така зада, най менавохт ва ӯ ҳам ба раҳгузарон эътибор наметод. Гулбой дурудароз ба чехраи доғи нағзакдори мард назар кард ва дид, ки чи хел баробари дигар шудани оҳанг асабҳои рӯю гарданаш кашиш мехӯранд. Ростӣ, Гулбой аз зумраи ҳасудон нест, ҳар чӣ худо дода, ба он қаноат мекунад, мувофиқи кӯрпача по дароз мекунад. Вақте ки ҳамкоронаш ин ё он касро бо даҳони ғайбат мехояд, аз комёбиву пешрафти дигаре бо ҳасад сухан меронанд, хайрон мешавад, ки чаро одамизод чунин хулқ дошта бошад. Охир ҳама наметавонанд, ки чун Каспаров шохмотбози чаҳонгир бошанд ва ё чун Марадонна шӯхрати футболро ба арши аъло расонанд. Аммо ҳамин лаҳза дар дилаш оташи ногувори ҳасад забона зад. Ҳасад бурд, ки чаро мисли ин марди якчашма най навохта наметавонад. Аслан ин чо эъҷозе нест. Чӯби хушки сӯроҳдореро ба даст мегиреду ба лаб мебаред ва пуф мекунед ва... Чони гап ҳам дар он аст, ки ҳама пуф карда метавонанд, аммо чунин оҳанги хузнангез оламо фаро намегирад. Лаҳзаҳои буданд, ки вай қиссаи дилошӯберо хонда орзу кардааст, ки нависанда бошад, тоблӯи зебоеро тамошо карда аз рассом набуданаш афсӯс хӯрдааст. Оре, буданд лаҳзаҳои...

Не, ҳисси ҳасаде, ки дар ин сахари ҳазонрези серун дар

дилаш пайдо шуд, ба он орзуҳои зудгузар монанд нест. Тай-ёр аст, ки ҳаёти сисолаи худро ба савдо монаду дар бадал, агар мумкин бошад, найнавозиро омӯзад. Агар чунин хунар насибаш мебуд, дар канор ҳайратзадаву музтар намеистод, ба майдони холии бозор мерафту най мезад, най мезад, то замоне най мезад, ки сутунҳои бетонии бозор ба ларза меомаданд, роҳгузарони шитобзада аз роҳ бозмеистоданд ва бо шигифти аз ҳамдигар мепурсиданд, ки «Ҷ кист? Чаро ин чо най мезанаду ашк мерезад? Дар дил чӣ дорад?» Ва гӯш ба охангҳои ҳазинаш дода ашк мерехтанду дили пури худро холи мекарданд. Бо таачҷуб аз дил мегузаронданд, ки онҳо аз ҳамдигар он қадар бегона набудаанд, ҳамдард будаанд, вагарна дар атрофи як найнавоз ҳалқа баста баробар гиря кардан чӣ маъно дорад? Худоё, оё ин мумкин аст?!

Ба дил гуфт, ки мард ҳатман барои фурухтани най ба бозор омадааст. Вагарна аз сари субҳ ин чо рост намеистод. Қарор дод, ки найро, ба кадом қимате ки бошад, мехарад, навохта натавонад ҳам дар хона нигоҳ медорад. Насиб бошад, писарашро ба машшоқе шогирд мемонад, бигзор орзуяш дар писараш чомаи амал пӯшад. Оё худаш омӯхта наметавонад? Сӣ сол чӣ? Ҳанӯз пир нашудааст. Не, ин ба гуфтан осон. Дилаш мекафад. Вақте ки ин қадар ғусса дар гулӯяш гирех задааст, оё найнавозиро омӯхтан мумкин аст? Танҳо дар бачагӣ, дар овони беғамӣ метавон бо най сару кор дошт. Баъде ки ёд гирифтӣ, бо нолааш нолаи дили ту низ берун мерезад ва тассалло меёбӣ. Роҳи дигараш нест.

Ба найнавоз салом дод. Мард сар чунбонд, аммо навохтанро бас накард. Дурудароз маътал истод, ниҳоят пурсид:

– Фурухтани ҳастед?

Найнавоз лаҳзае найро аз лаб гирифтӣ пурсид:

– Чиро?

Ин савол бемавқеъ намуд, вале Гулбой оромона гуфт:

– Найро.

Садои най ҳамвор ба атроф паҳн мешуд, ба шифти баланди бозор дакка хӯрда, ба ғурриши мошинҳои камчини кӯча дармеомехт.

– Не, бачам, намефурӯшам.

– Пас чаро...

Мард найро ба бағал андохту маҳзунона гуфт:

– Ман ин чо ғам мефурӯшам.

Саропои Гулбой ларзид. Чӣ сухани ғайричашмдоште! Оё ин ҳама, ки рӯ ба рӯ мебинаду мешунавад, воқеист? Қиссаи зебои нигоштаи адиберо намехонад?

Мард афзуд:

– Медонам, ки касе ғамро намехарад. Ғами худашон басу барзиёд. Аммо чӣ илоҷ?

Мард рафт. Гулбой аз дунболаш бо дили кашол нигоҳ кард, нигоҳ кард ва афсӯс хӯрд, ки чаро ўро аз найнавозӣ боздошт. Шояд ғамхаре пайдо мешуд? Оё худи ў харидори ғам нест?

САРҲАД

Хочам рӯи хоки намноки найзор дароз кашида ба худ меандешид, ки агар дар қисмат бошаду аз симхор сиҳату саломат гузарад, то деҳашон тақрибан ду километр роҳ меонад.

Шаб торик буд ва бӯи борон меомад. Шамоли сарди дарё найу буттаҳои чалғӯзаро беист такон меод, наъраи об ваҳмангез ба гӯш мерасид. Вай борҳо дар ин гирду атроф най буридааст, барои гову гӯсолаҳояшон алаф даравидааст, аз баландии канал ба он тараф, ба хоки давлати ҳамчавор, назар афкандааст, ба қору бори деҳқонони ҳамсоя зеҳн мондааст. Ба сараш ҳаргиз наомадааст, ки замоне ана ҳамин хел дуздона, тарсидаву ларзида, ҳаёташро зери хавфу хатар гузошта дар найзор мехобад, пайт мекобад, ки ба хати сарҳад ноаён раҳна занад.

Тақдир чизи аҷиб аст. Аз чанголи шахшӯлаш ҷои халосӣ нест. Аввал овоза паҳн шуд, ки дар маркази вилоят мардум ду гурӯҳ ҷудо шуда ҳамдигарро бо тире туфанг мезананд. Оҳиста–оҳиста садои дури тир наздик омад ва он рӯзи кулфатбор ҷавонмардонро ҷамъ карданд ба ноҳияи ҳамсоя фиристоданд. Хочам ҳам рафт, бо зану фарзандонаш дурусттар худохофизӣ накард, саросема буд ва бовар дошт, ки беғохӣ бармегардад. Аммо фалак ҳаёли дигар дошт. Зану кӯдакони гурезаро ба хоки ҳамсоя гузаронду он ҷо монд.

Акнун ду километр дур аз деҳашон, миёни найзори намнок, базӯр нафас мегирад, хабар надорад, ки занаш кучост ва бачаҳояш дар чӣ ҳоланд.

Эҳ, худо мададгор шаваду аз сарҳад сиҳату саломат гуза-

рад... Роҳи мошингардро миёнабур мекунад, ба лаби канал мерасад. Агар об дошта бошад, кор душвортар. Каме болотар меравад аз пул мегузарад ва чанори сари пулро ба оғӯш мегирад. Модараш мегуфт, ки ҳамин чанорро падараш шинондааст, вақти чӯи об гузаронидан шинондааст. Ҳа, падарон аз кӯҳистон омаданду дашту найзорҳои касногузарро ободу сарсабз гардонданд, зиндагиро зебу зинат бахшиданд. Фарзандон ба хидмати онҳо носипосӣ карданд, нонро тағи по карданд, ношукрӣ гузашт, худо зад. Вай нашунидааст, бо чашми худ дидааст, ки мардуми соҳиби дастархонҳои обод дар кишвари бегона гадоӣ мекунанд. Занҳо намедонанд, ки шавҳару писару бародарҳояшон кучоянд, мардон намедонанд, ки ҳамсару фарзандашон зиндаанд ё на. Чаро худо чунин ҷазоро ба онҳо раво дидааст? Оё аз ин рӯзи сангинтар ва нангинтар ҳаст?

Муаллимаи таърихашон Ҳангоми дарс мегуфт, ки дар солҳои аввали инқилоб бисёр мардум аз нодониву гумроҳии худ ба он сӯи дарё гузаштаанд ва то Ҳанӯз бо ҳавас ба зиндагии серу пури мо менигаранд. Хайр, солҳои аввали инқилоб буд. Имрӯз чӣ? Чаро хонаву дари ободии худро партофта, аз дари дигарон чашми мурувват доранд?

Хочам дар оғӯши шаби ваҳманбор, дар ихотаи найҳои хушкида танҳо нест. Бо ӯ ҷаҳор тани мусаллаҳ ҳастанд. Онҳо супориш доранд, ки биноии мактабро оташ зананд, ҳо ҳамон мактабе, ки он ҷо таълим гирифтааст ва агар худо роста фармояд, фарзандонаш низ он ҷо парвариш хоҳанд ёфт. Падари раҳматиаш мегуфт, ки мактабро бо ҳашар сохтаанд ва он ёдгори солҳои қорамқунии водии Вахш аст. Совхоз дар марказ мактаби сеошёнаи ҳозиразамон сохтааст. Дар мактаби кӯҳна бачагони синфҳои ибтидоӣ дарс меҳонанд.

Хочам мақсади саркардагонро медонад. Онҳо мецоҳанд бо оташ задану ғорат кардан ва куштани баъзе «гунаҳгорон» мардумро ба ҳарос андозанд, монеи ба зодгоҳ баргаштани фирориён шаванд. Агар ҳама ба ҷои зисти худ баргарданд ва ба зиндагии муқаррарии худ идома диҳанд, баъд, саркардагон аз номи кӣ ба давлатҳои манфиатдор мурочиат мекунанд, кӯмак металабанд, номи давлати Тоҷикистонро доғдор мекунанд? Хочам, ки мавзеъро хуб медонад, роҳбалади даста таъин шудааст. Кӣ медонад, шояд ӯ ҳаргиз мактабро оташ заданӣ нест. Аммо дилаш бисёр мецоҳад, ки деҳаашонро як

бори дигар бинад, аз ҳоли зану бачаҳояш огоҳ шавад.

Ҳа, чанори дастниҳоли падарашро оғӯш мегираду ба замини пахта мегузарад, ба замини пахтаи Рачаб–саркор. Ба машомаш бӯи кокулҳои Зайнаб мезанад. Зайнаби азизашро дар хамин замин, дар байни ниҳолакони баланди пахта нахустин бор ба оғӯш гирифта, аз лабони сӯзонаш бӯсида буд. Ҷавонӣ, ҷавонӣ! Кучо шудӣ? Кучо шуд он лаҳзаҳои нотақрори беғамӣ? Зайнабу бачаҳояш кучо шуданд? Оё зиндаанд? Ё мисли гурезаҳои хоки ҳамсоя дар ба дару кӯ ба кӯ сарсону саргардонанд?

Мераваду дарро мекубад. Занаш, ки аз зинда будани Хоҷам беҳабар аст, дарро бо эҳтиёт мекушояду аз ин дидори ғайричашмдошт беҳуш мешавад. Аммо Хоҷам ўро имкони ба рӯи замин афтодан намедихад. Чолокона ба оғӯш мекашад, ҳарисона аз сару рӯяш мебӯсад. Аз хона Кариму Ҷонони азизаш давида мебароянд, шўру қиём баланд мешавад. Дар як замон ҳамсояҳо ҷамъ меоянд, навбат ба навбат сару рӯи ўро даст–даст карда мебинанд, ки оё ў Хоҷам аст ё каси дигар.

Занаш ба танўр оташ меандозад. Бӯи нон олабро мегирад. Биллоҳ, дар ду дунё чун нони танўрашон хушбўйтару хуштаъмтар ноне нест! Рачаб–саркор говро пўст мекунад, деги худой ба ҷўш меояд. Вай дар пеши касе гунаҳгор нест, ўро гунаҳгор намедонад, сараш баланд аст. Не, беҳтар он аст, ки ҷанг набудааст, бародаркушӣ набудааст, ҷилои ватан набудааст, хориву зориву гурбат набудааст, ҷудой набудааст. Вай аз Душанбе, аз сафари хидмати омадааст. Ҳама дар гирди дастархон ҷамъ, ҳама шоду хандон, касе аз касе хавфу харос надорад, садои мусиқӣ меояд, садои тире нест...

Аккоси ногаҳони сағ Хоҷамро ба худ овард. Баъд, мушаке осмони тираи сарҳадро ду дарид ва атрофро чун рўз равшан кард. Сабил монад, сарҳадбонон аз чизе пай бурдагӣ барин. Паҳлӯ гашту оҳиста ба ҳамроҳонаш ишора кард, ки хушёр ва омода бошанд. Садои гуфтугӯи чанд кас аранге ба гӯш расид, садои бегона не, садои шинос. Худоро шукр, худӣ будаанд, лоақал дар ватани худ ба дасти бегонаҳо наафтӣ. Оҳ, чӣ қадар ширин аст оҳанги гуфтугӯи тоҷикӣ! Ҳоло вай наметавонад, ки аз ҷо бархезаду фарёд занад: «Ҳой бародарони азиз! Ман ин чоям, шуморо ёд кардаам, зану бачаҳоямро пазмон шудаам, деҳаро пазмон шудаам, замини пахтаи Рачаб–саркорро пазмон

шудаам!» Не, гуфта наметавонад. ӯ ҳоло душман аст. Душмани кӣ? Барои кӣ? Дар чашми кӣ?

Ба ёд овардани ин калима саропояшро ба оташ меандозад. Оё ӯ душман аст? Чӣ душманӣ кардааст? Зану мӯсафедони гурезаро ҳамроҳӣ карда ба соҳили беҳавф гузаронидан магар душманист? Дуруст аст, ки ҳоло бо худ силоҳ дорад, ҷаҳор тан ҳамроҳони мусаллаҳ дорад. Аммо ба қасди касе то ханӯз тир ҳолӣ накардааст ва ҳолӣ нахоҳад кард. Оё вай метавонад ба сӯи ҳамватани сарҳадбонаш, ки қад-қади симхор бо эҳтиёт қадам мегузорад ва сарҳадшиканонро ҷустуҷӯ дорад, тир андозад? Шояд дар байни онҳо бародараш бошад, ҳамсояш бошад, дӯсташ бошад, писари бародараш бошад? Не, вай ҳаргиз тир ҳолӣ намекунад ва намегузорад, ки ҳамроҳонаш низ саҳадбонро рафлагтир кунанд.

Хочам бо шаст аз ҷо бархосту наъра зад. Наърааш пеши фиғони шамол ва ғурриши дарё ҳеч буд. Бори дигар наъра кашид. Ва наъраи ӯро ин дафъа садои тир пахш кард. Вай сари синаашро дошта ба ҷои аввалааш дароз афтод. Сарҳадбонон аз болои ӯ мегузаштанд, дасту пояшро бо мӯзаҳои дағалпошнаи худ зер мекарданд, аммо Хочам дарде ҳис намекард, лаззат мебурд, ки ӯро пой бегона не, пой ёру бародаронаш ки бисёр ёдашон кардааст, зер мекунад.

Гӯё ба дарунаш оташ афтод. Мехост оби дарёро дам кашад, таби синаашро паст гардонад. Ханҷол кашиду хоки намноки найзорро ба даҳан андохт. Аз хотираш, ки лаҳза ба лаҳза ҳаста мешуд, гузашт: «Шукр, ки хоки ватан ҳаст...»

ГҶШИ ХУДО

– Оча!

Мухаррам, ки аз миёни издиҳом бо азоб пеш мерафт, қафо гашту ба духтарчааш нигоҳ кард. Нигора аз дасти модараш кашола карда ӯро маҷбур сохт, ки ҳам шавад, магар гапи махфие дошт, ки маҳз дар гӯши модар гуфтан мехост.

– Чӣ?

– Нигоҳ кун, куртаи ман.

Мухаррам ба сафи рости фурӯшандагон, ки моли худро рӯи замин паҳн карда, роҳи харидоронро мепоиданд, назар андохт, назар андохту дилаш ба бозӣ даромад. Духтараш хато накардааст, ҷавони тангчашми мӯйлабдор куртавориҳои қимат-

бахои ӯро низ пеши рӯ ниҳода, савдо мекард.

Худоё! Он рӯзи касофатбор ба ногоҳ садои танку тир баланд шуд ва мардум молу ҳолашонро партофта, ҳаросон худро ба пахтазор заданд. Вақте ки «тӯфон» гузашт, шӯридабахтон хонаву ҷои хешро ғоратшудаду валангор дарёфтанд. Мухаррам низ дар сандуқи замони арусиаш моли тоза дошт, дунё ба умед гуфтаанд, ана–мана нагуфта духтараш ба воя мерасад, андархури имконаш ин ё он куртавории навбаромадро мехариду ба сандук меандоخت. Шавҳараш норизоӣ мекард:

– Вақташ расад, меёбем, саросема нашав.

– Вақташ расад, кадоми инҳоро мехаред? Пеш–пеш чамъ кардан даркор.

Шавҳараш тан медоду вай бо ҳамсояҳо роҳи бозорро пеш мегирифт, то аз дасти ҷаллобе матоеро чанд маротиба қиматтар харидорӣ кунад. Кошкӣ ба он пулҳо гӯшт мехариду маска мехариду қанду шакар мехарид. Аз даҳони бачаҳо, аз шиками бачаҳо заду ҳамин матоъҳоро харид. Ачабо, дар Вахш ба ғорат бурданду дар ҷумъабозори Душанбе мефурӯшанд.

Мухаррам беҳушона ба ҷавон наздик шуд. Дасту пояш меларзид, банди дилаш меларзид. Сари ду по нишасту матоъҳоро як–як аз назар гузаронидан гирифт. Инаш «Ашки Аҳмади Зоҳир» ном дорад. Вақте ки ҳамин куртаворию харида ба хона овард, маълум гардид, ки кӯзнок – чашмдор аст, яъне, қач даронда шудааст, димоғи шавҳараш сӯхт, хеле ғур–ғур кард. «Наход бо ҳамин қадар нархи гарон ҳамин хел матои нуксдорро харӣ? Қалла дорӣ? Тафтиш кардан лозим буд!» Оре, тафтиш кардан лозим буд, аммо дар бозор ҷунон шӯру киём, афту хез, телаву тамба ҳукмфармоист, ки худро гум мекунӣ, мачол намеёбӣ, ки моли хариданиро дурусттар аз назар гузаронӣ. Ҳеҷ гап не. Дӯзанда хуб бошад, қачиву қилебии матоъро ислоҳ мекунад.

Мухаррами хаяҷонзада «Ашки Аҳмади Зоҳир»–ро кушод ва... Чӣ гӯяд? Ҳама моли сандуқи ӯст. Нафас дар гулӯяш дармонд, забонаш дар ҳалқумаш часпид. Ҷавони молфурӯш аз чизе пай бурд магар ки бо зарда гуфт:

– Хариданӣ бошӣ, зудтар интиҳоб кун. Чӣ хумор карда нишастай?

Нигора, ки дар паҳлӯи модараш рост меистод, дигар

тоқат накарда, ба куртаи парпаргиребони хитоиаш чанг андохт.

– Те куртема!

Чавон ҳамон замон духтарчаро тела доду аз дасташ куртачаро кашида гирифт.

– Гум шав, ҳаромӣ!

– Ту ҳаромӣ! Ин куртая додом дар рӯзи таваллудам харида буданд.

Духтарча гирия кард. Модараш тавони даҳон кушодан ё аз ҷо бархостан надошт. Ҳамин вақт чавони паканаи силоҳдоре пайдо шуд ва аз фурушанда пурсид:

– Чӣ шуд, Болтабой?

– Духтарчаи девона, куртаи ман, мегӯяд, лаънатӣ.

Паканаи силоҳдор бо кундоқ Мухаррами шахшударо тела доду дод зад:

– Дафъ шав аз ин ҷо, мепарронам!

Мухаррам пуштнокӣ афтод, аммо аз кучое нирӯ пайдо кард, зуд сари зону рост шуду худро болои матоъҳои бо хуни чигар чамъовардааш партофт. Дигар намедонад чӣ шуд? Чанд дафъа садои тир баромад, шӯру фиғони духтарчааш ва мардуми атроф аранг–аранг ба гӯшаш расид. Вақте ки ба хуш омад, худро дар сояи девори бетонии меҳмонхонаи бозор дарёфт. Духтараш ҳиқ–ҳиқ гирия мекард, ранги рӯяш парид буд, меларзид, хастаҳолона «Оча!Оча!» мегуфт.

Мухаррам бо талвоса Нигораро ба оғӯш гирифтуну сару рӯяшро сила кард, бӯсид, баъд, аз ҷо бархост, домани чомаашро афшонд, мӯҳои парешонашро ба тартиб овард ва аз дасти духтараш гирифта ба ичорахонааш, ки дар маҳаллаи навсоҳти шаҳр ҷойгир буд, пой пиёда, лангон–лангон равон гардид. Кафши пояш тангӣ мекард, пояшро мезад. Хайр, ба ҳаминаш ҳам шукр. Зани ҳамсоя аз рӯи дилсӯзӣ дода буд. Агар пой луч мемонд, чӣ мешуд? Магар ҳолӣ аз бозор кафш харидан мумкин аст? Эҳа, нарх дар осмон!

Раҳораҳ шавҳари беному нишонашро, хонаи ободи ба яғмо рафтаашро, молҳои ёфтшудаашро, ки дигар насибаш нест, ба ёд овард, хайрон шуд, ки чаро чунин зиндагии бесомон ба сар омад? Айби кист? Чаро абармарде пайдо намешавад, ки ин ҳама хориву зиллатро аз сари мардум дур андозад, ба хонадони онҳо оромиву сулҳу салоҳ орад? Худоё, кай ин рӯзи сияҳ ба поён мерасад?!

Шаб таби Нигора баланд шуд. Вай аз оташи дарун месӯхт ва аллой мегуфт:

– Те куртема! Ин куртаи ман!

Духтарча бо панҷаҳои нозук аз домани модараш саҳт ме-дошт. Муҳаррам чанд дафъа барои овардани ҷой аз ҷой хестанӣ шуд, натавонист, дилаш нашуд. Нигора тез–тез нафас гирифта, бо лабони сӯхта мегуфт:

– Те куртема!

Садои таболуди духтар аз равзанаи нимравшани хона берун омада, дар гунбади нилобии пурасрор танин меандошт.

Аз дили Муҳаррам гузашт:

– Шояд ба гӯши худо расад!

СЕ РАҲАКӢ АЗ СЕ ҲИЗБ

Достон

Дар шаҳри Себароз, ки панҷ маҳалла ва ҳабдаҳ гузар дорад, ба тақлид аз Шаҳри Шаҳрҳо, ки панҷ ҳазор маҳаллаву ҳабдаҳ ҳазор гузар дошт, се ҳизби нав – ҳизби Бародарон, ҳизби Баробарон ва ҳизби Ҳамагон таъсис ёфт.

Ҳамаи ин ҳизбҳо як даъво карданд. – Рӯзгори халқ талх аст! Халқ ба ҳаёти ширине ҳақ дорад!

Ҳамин буд буду шуди даъво. Ва ҳизбҳо дар гирди ҳамин масъала баҳс кушоданд ва рӯзномаҳо бароварданд ва хитобаву мақолаҳо менавиштанд ва ҳар кадоме ба таври худ исбот мекард, ки агар низоми тоталитарӣ бишканад ва ба ҷои он низоми демократӣ биёяд, ғӯристонии мавҷуда, зуд бошад, ки ба гулистонии воқеӣ мубаддал бишавад.

Мақсад як буд, вале даъватҳо гуногун – ҳизби Бародарон шиор партофт, ки «дигарон вайрон карданд, шумо дастгир шавед мо обод мекунем»; ҳизби Баробарон ливо бардошт, ки «то баробарии комил таъмин нашавад, адолат ғолиб нахоҳад омад»; ҳизби Ҳамагон ташвиқот мебурд, ки «ман ғами халқро нахӯрам, ту ғами халқро нахӯрӣ, рӯзи беҳӣ фаро нахоҳад расид».

Шӯру ғавғо бархест.

Пеш аз ин шӯру ғавғоҳо ба шаҳри Себароз, монанди Шаҳри Шаҳрҳо, як ҳизб, ҳизби Ранҷбарон роҳбарӣ мекард. Ва ин ҳизб, ки Кумитаи Марказиаш дар Шаҳри Шаҳрҳо меистод ва ҳизби ранҷбарони Себароз тобеи он буд, якка ҳукм меронд. Қонун ҳам ҳудаш буд, қарор ҳам. Ҳизби дигарро роҳ наредод ва ақидаи дигарро қабул намекард. Ягон каси дигарро, ғайр аз аъзоёни ҳудаш, лоиқа мансаб намедонист. Ва норозиҳо бисёр буданд, албатта.

Аввалҳо аз тарс ҳама ҳап мегаштанд. Касе даҳон кушояд даҳонашро мебастанд – радди маърақа мекарданд, ҳаёс менамуданд, ба девонахона мекӯшанд, ба бадарға мефиристониданд.

Ба наздикӣ, баъди дар Шаҳри Шаҳрҳо ба расмият даромадани бисёрҳизбӣ, дар Себароз ҳам ҳизбҳои нав пайдо шуд,

ки таклидкориҳо ба ҳамон ҳизби марказӣ ва ҳамном мекарданд.

Акнун аз ҳар гузар овозҳо баромад, ки «демократия нест, озодии сухан нест, ободӣ нест!». Дигар ҳизби ҳукмрон, ҳизби Ранҷбарон дасту даҳони инҳоро баста наметавонист – аз як чихат тӯда буданд, бисёр буданд ва аз чихати дигар ҳизби Ранҷбарон аз асли идеяш дур рафта, мансабҳоро хариду фурӯш карда, беобрӯ шуда буд.

Як сиёсат бадном ва дилбазан бишавад, мардум хоҳу нохоҳ сиёсати дигареро орзу мекунанд ва ваъдагарони ободӣ ба майдон биёянд, ба умеди беҳбуд, аз пайи онҳо мераванд. Ҳизбҳои нав ваъдаҳои нав меоданд ва мардуме, ки аз якҳизбӣ ва яккаҳукмронӣ дилмондаву дилгир шудаанд ва шахсони мансабталабе, ки ба мактаб нарасидаанд ва касоне, ки фаҳму фаросаташонро нодида гирифтаанд ва чабрдидагон ва бекорон ва хангоматалабон ва беҳунарон ва даҳонялагон, ба сафи онҳо даромаданд ва ба майдонҳо баромаданд ва талаб пеш оварданд, ки «ҳукмдорони вақт зиндагии баде-ро бори гардани халқ кардаанд ва бояд ки ба истеъфо бираванд ва дар чома тарҳи демократӣ андохтан ногузир аст».

Ҳа, кӯзаи нав оби хунук дошт – адолати иҷтимоӣ ва озодии сухан ва истиқлоли Ватан ва рӯзгори ошоштаю серу пур ваъда меоданд ҳизбҳои навбаромад.

Садоҳои муҳолиф ба тартиботи сотсиалистӣ ва тарафдори чомаи демократӣ, ки то ҳол дар хона ва гӯшаҳои хилват ба забон меомад, акнун ба майдонҳо ва минбарҳо баромад; ва ин чунбиш ба ҷӯшу хурӯш расид ва гӯё то галаба як қадами дигар монд; ва ҳар кадоме аз ҳизбҳо, ки берун аз Себароз пушту паноҳе дошт, воситаву дастгир меҷустанд ва аз Шаҳри Шаҳрҳо, аз ҳизбҳои ҳамном ва ҳамфикр ва ҳаммаром даъватномаҳо омад, ки «вакилон бифиристанд, корҳои оянда-ро маслиҳату машварат бикунем».

Ва чунин рост омад, ки он вакилон дар як рӯз, дар як соат, ба як тайёра, чек гирифтанд – Мирвафо аз ҳизби Бародарон, Мирбақо аз ҳизби Баробарон ва Мирризо аз ҳизби Ҳамагон.

Фурудгоҳи тайёра, нисбати солҳои гузашта як ташвиш ва тараддуи таҳлукаомезе дошт. Мардум анбӯх ва парешонхал буданд ва дар вачоҳаташон бетоқатӣ, саросемагӣ ва қаҳр ва қатъият ва ҳатто ночориву ноумедӣ сайр мекард. Даруну бе-

руни бинои фурудгоҳ аз одам мечӯшид. Як ғавғои пурдаъвои фичуркучур, монанди ғуч–ғучи соҷҳо дар шоми тирамоҳ дар шохи дарахти чанор – баланд, шунаво, серсадо, аммо нофаҳмо ва аралаш. Тӯдае дар таги дари раис, иддае дар остонаи ресторан, анбӯҳе дар таги даричаи кассаҳо ва гурӯҳ–гурӯҳе дар толору рӯи ҳавлӣ.

Мирвафо ва Мирбақо ва Мирризо, ҳар кадоме дар як мошини Жигули, бо шаст, рост ба дарвозаи толори ҳоси Ҳукумат даромаданд ва аз он ҷо, ҳар кадоме дар ҳимояи як силоҳдор, ба майдони парвоз баромаданд – гарданҳо баланд, китфҳо рост, синаҳо амида ва бо виқор рафтанд пеши зинапояи тайёра.

Дар зинапоя, ба ҷои ду нафар нозирӣ маъмулӣ, ҷаҳор нафар чекҳоро медиданду ба даромадан руҳсат меоданд, вале саришта карда наметавонистанд – сафаракиҳо якдигарро тела дода, ба зӯрӣ пеш гузаштан меҳостанд ва танботанбаи пеши зинапоя, ба танбакуниҳои демократхоҳон дар бинои шӯрои олий шабоҳат дошт. Дар он ҷо ҳам касе ҳамроҳи силоҳдор ояд, бенавбат мебаромад, дар ин ҷо ҳам.

Пештар, даврони якҷаҳокимиятӣ, бо силоҳ ба тайёра даромадан манъ буд. Ин қойидаи маъмулро касе бекор накардааст, вале дар рӯзҳои бисёрҳизбӣ милисаву нозирони фурудгоҳ низ ба гурӯҳҳо ҷудо шуданд – ҳар нафаре тарафдори ҳизбе ва намояндаи ҳизбашро пеш мегузаронад. Ва пеш гузарониданд – ҳар милиса вакили ҳизбашро аз тӯдаи муҳаррик гузаронд ва бо посбону силоҳаш ба тайёра савор кард. Маъмурон ёрое надоштанд, ки эрод гиранду монет бишаванд: «Дастӣ холӣ кадом девона аз силоҳдор риояи қойдаро талаб мекунад?».

Тайёра парвоз кард. Одами зиёде аз тайёра берун монд.

Якмаром ғуррос мезад маторҳо ва ҳамвор парвоз мекард тайёра ва салон роҳат дошт. Фақат аз се қатори байну тарафи рост чунбу ҷӯл ва садоҳои баланд мебаромад, ки ба дигар мусофирон намефорид ва онҳо аз зери чашм ба он курсиҳо бад–бад нигоҳ мепартофтанд.

Дар он курсиҳо Мирвафо ва Мирбақо ва Мирризо бо муҳофизонашон нишастанд. Вакилон орому камгап, аммо муҳофизон серҳаракату пургӯ. Онҳо стюардессаро ҷеғ мезаданду чизе мефармоянд, мизҷаҳои пушти курсиро шақару шуқур кушода мепӯшанд, меҳезанду менишинанд ва мебаро-

янду медароянд ва бо шарфаю дағалона аз тоқчаҳо борхалта мегиранд ва пистолетҳои дар тасмаи миён овезонро намоишкорона пешу пушт мебаранд.

Чунбучӯли дастархон оростан анҷом ёфт – дастархони Мирвафо чудо, дастархони Мирбақо чудо ва дастархони Мирризо чудо, вале байни якдигар гуфтугӯҳои кӯтоҳ ва бурдае доранд ва субҳона нахӯрдаанд магар ки бо иштиҳо арақ нӯшида калбасаву сирро газак карданд. Ва дар навбати дуввум Мирризо ба се қадаҳ арақ реҳт ва дутояшро ҷониби Мирвафою Мирбақо дароз кард; ва сипас, дастархонашон як шуд ва муҳофизон дар як қатор нишастанду вакилон дар як қатор, ва аз дардҳои дилашон дари сӯҳбат кушоданд.

– Ман даҳ сол боз ба ин каллакадуҳо мегӯям, – Мирбақо нимхез шуд. – Чанд мақола ҳам навиштам, ки иқтисодиёт вайрон аст, ислоҳ бояд кард. Кадушоҳҳо гӯш накарданд. То инҳоро зада пеш накуни, ба ҷое намерасӣ. Ин аниқ аст. Билкул пеш кардан даркор.

– Мақсад задан ва пеш кардан нест. – эрод гирифт Мирризо. – Ба задану пеш кардан мурод ҳосил мешуд, коммунистҳо ба мурод мерасиданд. Бо чашми худамон дидем, ки нашуд. Дар ҳаёт ва талабот аз ҳама муҳимаш андоза нигоҳ доштан аст. Андоза калон бошад, туфли дар по намеистад. Андоза хурд бошад, поро мезанад. Ҳардуяш бад аст.

—Ман мақолаҳои Шуморо нахондаам, лекин ҳамин қадар медонам, ки ягон кори дунё бе тартиби саҳт буд намешавад. – Мирвафо дар курсӣ нимрӯя нишаст ва бутали арақи накушодаро чун хаппак аз даст ба даст партофт. – Пеш аз ҳама тартиби саҳт ҷорӣ кардан даркор. Дуруст гуфтам?

Инҳо, Мирбақову Мирвафою Мирризо, касбу кори ҳархела доранд ва ба хизбҳо низ бо сабаб ва ниятҳои гуногун омадаанд. Мирбақо даҳ сол боз дар институти илми иқтисод кор мекард ва аз институти ҳамкоронаш дилмонда буд. Ба ақидаи худаш, қадрашро намедонистанд ва донишу биниши ӯро эътироф намекарданд. Ва аз ҷаҳлу алам яке аз фаъолони хизби Бародарон шуд, то ба бахилону бадбинон нишон бидиҳад, ки чи ҳунару чи истеъдод дорад. Мирвафо, ҳарчанд ки дипломи ҳуқуқшиносӣ гирифтааст, ихтисоси муайяне надорад, ба ғайр аз муштзӯрӣ. Говзӯр аст ӯ, на хизбталаб. Роҳбарони хизби Баробарон худашон ӯро даъвату ҷалб карданд, ки «ҷавонони беҳудагард ва ҷиноии як маҳалла дар

зери фармонаш, ин қувваи воқеӣ», ва аз раёсат ҷой доданд. Танҳо Мирризо бо эътиқод ба таъсиси ҳизб камар бастагӣ. Вай дар ҳизби Ранҷбарон яке аз роҳбарони ба ҷашм намоён буд, вале даъвогар, ки «роҳбарони имрӯза ғояҳои бунёдии ҳизбро сирф фаромӯш кардаанд ва ба як тӯдаи бурёқарат, ришвахӯр ва ҳазинадузд табдил ёфтаанд». Чун мавриди бисёрҳизбӣ фаро расид, бо ғайрати тамои дар таъсиси ҳизби нав саҳм гирифт ва умеди қавӣ дорад, ки «ҳамагуна қачравихоро рост бикунанд».

Ҳамин одамони ҳарҳелафаҳм ва гуногунхислатро алҳол фикри роиҷи «тағйир медиҳем, ислоҳ мекунем», зоҳиран ҷамъ овардааст ва онҳо дар ин роҳи сафар, аз масоили сиёсии дирузу фардо ва авзои ободиву ноободии Себароз ба ҳоли рӯзгори моддиву маънавии мардум, суҳангӯиву гапгузаронӣ доштан.

– Дар мамлақати бенизом, нон фаровон намешавад. – Мирризо аз сумка нону қалбаса баровард. – Иқтисод чизӣ зарурият, вале фақат бо иқтисод гуфтан масъала ҳал намешавад. Ба решаи мушкилиҳо расидан лозим, ки реша дар кучост?

– Ҳамон реша иқтисодиёт аст, – як парда овозастро баланд кард Мирбақо. – Мусулмонӣ дар шикамсерист. Гурусна бошад, ба шер задааст. Ҳамаи инқилобхоро гуруснаҳо кардаанд.

– Дуруст, инқилобхоро гуруснаҳо кардаанд, – розӣ шуд Мирризо, – вале онҳо гуруснаҳо, фақат асбоб, ашё ва силоҳ будаанд. Аз ақиби ақлҳо рафтаанду инқилоб кардаанд. Пас пешрав ақлу тамиз аст, на гуруснаву сер. Барои ҳамин дар тарғибот ҳам андозаро нигоҳ доштан даркор.

Мирвафо тақвият дод:

– Ақлу тамиз даркор, лекин гап ба давлатдорон, ки ҳамин чизро мефаҳманд ё не. Онҳо ки дар сари қор ҳастанд, мавқеи ақлу тамизро ҳамонҳо муайян мекунанд. Ё меболонанд ва ё мекоҳонанд. Ё месабзонанд ва ё месӯзонанд. Дуруст гуфтам?

Мирризо:

– Дуруст гуфтед. Аз қадим маълум аст, ки сардор ҳалол бошад, атрофиёнаш ҳалол мешаванд. Сардор ҳаром бошад, атрофиёнаш ҳаром мешаванд. Ақлу тамиз ҳам монанди ҳамин – дар роҳбар бошад, андозаро нигоҳ медорад,

набошад не.

Мирвафо:

– Ман дар таҷрибаи худам дидам: сардор ҳаром нахӯрад, дуздӣ накунад, ришва нагирад, мансабҳоро нафурушад, тобеонаш ҳаром намехӯранд, дуздӣ намекунанд, ришва намегиранд. Қорафтод шудаму дидам.

Мирбақо:

– Қанӣ ҳамин хел сардорҳо? Аз кучо меёбӣ ин хел одаморо? Сардороне, ки мо дидем медузданд, мефурушанд, ришва медиханд ва ришва мехӯранд. Баъд аз кучо бехбудие ба мардум мерасад? Не, то инҳоро билкул аз реша нарубӣ, пешрафт нест.

Мирризо:

– Ҳатто ҳайвон феълу ҳӯи соҳибашро мегирифтааст. Ҳайвон ки ҳӯи соҳибро гирад, чӣ ҳоҷат ба одам? Ҳа, ҳаёти халқ ба ахлоқи сардораш саҳт пайванд. Андозаро аз сардор мегиранд.

Ҳангоми нӯшидану хӯрдан ҳар се вакил, узви се хизби довталаб якдигарро мурут мекунанд, қадаҳу газак медиханд ва байнашон фазои якдилӣ вучуд дорад ва бинанда дар дил ҳавас мекунад, ки «рафоқату дӯстӣ чунин бояд!».

– Роҳбари бефаросат обод карда наметавонад, – суханашро давом дод Мирризо. – Осонаш, бигирем кандани як чӯйи обро. Роҳбари ҳамин кор одами кордон набошад, чӯй пасту баланд мешавад ва об намебарояд. Натиҷа маълум – ободӣ не, вайронӣ мешавад.

Мирбақо:

– Билкул дуруст гуфтед. Сарони Себароз, намедонам дуои кадом пир рафтааст, ба сари кор ҳатман одамони бесалоҳиятро мемонанд. Одамони кордонро роҳ намедиханд ва ҳатто бо ҳар баҳона бадном мекунанд. Аз дасташон биёяд, нест ҳам мекунанд. Барои ҳамин мегӯям, ки билкул хиён-аткор ҳастанд.

Мирризо:

– Ҳамон сардорон аз кучо пайдо мешаванд? Аз осмон фуруд меоянд?! Не, албатта. Онҳо аз байни худамон баромадаанд. Аз якеаш халос шавем, ба дигараш гирифта мегардем. Кар рафту кӯр омад... Сабаб ин ки истиқлол надорем. Истиқлол ки надорем, фикри мустақил ҳам нест. Фикри мустақил, ки нест ҳадшиносӣ вучуд надорад. Ана баъд ҳар бефарҳанг даъвои

роҳбарӣ кардан мегирад. Дар ин хел ҷомеа ба одами хирадманд ҷо нест. Решаашро дар хислати мардум бояд ҷуст.

Мирбақо:

– Билкул дуруст. Як бузурге гуфтааст, ки мардум чигунае бошанд, роҳбарашон ҳамон хел мешавад. Аз мост, ки бар мост.

Мирвафо остин барзад:

– То ҷое ки ман медонам, хислати мардум зӯрпарастӣ ва бегонапарастист. Ба зӯр итоат мекунанд, ба бегона сачда. Дар Себароз як зиёратгоҳ нест, ки оромгоҳи бузургони худамон бошад. Дуруст гуфтам?

Мирризо:

– Як паҳлӯи дигараш низ ҳаст. Дар таърих овардаанд, ки як муғул дар роҳ марди себарозиро даст гирифтааст. Лекин силоҳ надоштааст. Ба себарозӣ гуфтааст: «Саратро ба замин монда хоб рав. Ман ба юрт рафта шамшер мебиёрам ва туро мекушам». Он мард, бе ҷуну ҷаро, фармоиши ўро иҷро кардааст. Муғул ба юрташ рафта, шамшер оварда, сари ўро буридааст.

Ва хандиданд. Мастана хандиданд, ки дигар мусофирон норохат шуданд, – ду зане, ки қариб лаб ба лаб сӯхбат доштанд, сар бардошта, бо ҷашмони сарзаниш ва лабу даҳони қаҳролуд, тарафи онҳо нигаристанд; пинакрафтаҳо бедор шуданд ва дар дил ба онҳо нафрат фиристониданд, ва марде, ки дар курсии ба онҳо наздик пушт ба пуштак монда рӯзномаи ғафсеро варақ мезад, рӯзномаро рӯи зонувонаш монд ва рӯ ба онҳо гардонд:

– Аввалаш, ривояте, ки гуфтед, ҳеч ҷои ханда надорад, ба холи вай бояд гирифт. Баъдаш бино ба суханҳое, ки гуфтед ва мо ҳам шунидем, шумо миён бастаед, ки бенизомиҳои зиндагиро ба низом биёваред. Лекин худатон одоби оддиеро, ки дар ҷоҳои ҷамъиятӣ вочиб аст, риоя намекунед.

Мирризо аз хичолат сар даруни шонаҳо кашид. Мирвафо аз қаҳр дандон хоид. Авзои Мирбақо тағйир наёфт:

– Шумо қорҳои ҳарду бузургро якҷоя накунед.

– Қорҳои ҳурду бузург аз якдигар бармеоянд.

Як муддат касе ҳарфе назад. Муҳофизи Мирризо хеста рӯи дастархонро тоза кард. Муҳофизи Мирвафо ду анори калонро хушрӯ, гул барин бурида назди онҳо гузошт.

– Авомро фозилон бедор мекунанд. – Мирбақо бо оҳанге

сухан сар кард, ки гӯё фикри буридаашро давом меод. – Фозилони мо, ба истиснои чанд тани танҳо ва берун аз маъракаҳо, худ чандон бедор нестанд. Ба илм не, ба найрангу дасиса бештар шавқ доранд инҳо.

Мирвафо:

– Фозилонаш чист? Кихоянд ҳамон фозилон?

Мирризо:

– Аҳли илму адабро фозил мегӯянд. Ба истилоҳи имрӯза интелегентсия.

Мирвафо:

– Хамаи хушомадгӯён фозил гӯед. То чое ки ман меоднам, интелегентсия ба резачинии дастархони мансабдорон саргардон. Аз дасти ин қабил одамон ҳеҷ кор намеояд. Як хез аз чил мулло беҳтар, гуфтааст халқ. Дуруст гуфтам?

Мирризо:

– Чандон дуруст нест. Дар ҳама давру замон қувваи пешбари ҷомеа интелегентсия будааст ва ҳаст. Бе интелегентсия тараққиёт як хобу хаёл аст. Дар барномаи мо ин маънӣ махсус таъкид шудааст.

Мирбақо:

– Сустии Барномаатон низ дар ҳамин ки ба ақл така мекунад. Ҳол он ки дар зиндагӣ ин тавр нест. Дар ривоят омадааст, ки олиме дар роҳ ба саҳронишине вомерӯад ва мебинад, ки хар пеш пешу ҳудаш пиёда меравад. Сабаб мепурсад. Ҷавоб медиҳад, ки бораш вазнин. Мепурсад, ки бораш чист? Мегӯяд, ки дар як пой хӯрчин биринҷ ва дар пой дигараш санг, ки баробар истад. Олим маслиҳат медиҳад, ки хӯрчинро фуру, сангашро парто ва биринҷро ду бўлаки баробар бикун, бор сабук мешавад ва худат савор меравӣ. Маслиҳат маъқул меафтад ва саҳронишин ҷунон мекунад, ки ӯ гуфт. Баъд мепурсад, ки «ту одами доно будай, бо ин ақл аз молу ҳол чӣ дорӣ?» Мегӯяд, ки «ғайри ҳамин асои дастам, дигар чизе надорам». Саҳроӣ часта аз хар мефарояд ва сангҳоро аз нав ба хӯрчин меандозад, ки «ман хайли шутуру рамаи гӯсфанд дорам, ҷунин ақл ба ман даркор нест». Ба мисли ҳамин шумо моҳияти иқтисодиётро хуб нашинохтаед. Бе иқтисоди пурқувват, дигар ҳама хаёлҳо хом аст. Ягона фишанге, ки мулкро пеш мебарад, ин иқтисодиёт аст.

Мирризо:

– Ақл набошад, ҳамон иқтисодиёт аз кучо пайдо мешавад? Аввал ақл, баъд амал! Албатта ақли солим.

Мирбақо:

– Дарро задам, девор кафид. Асл ҳасту васл ҳаст. Асл молу ҳол, васл ақлу камол. Ин ду мафҳум фарқ дорад. Шумо фарқ карда натавонистед, ки...

Мирвафо:

– Худат фарқ карда наметавонӣ. Як мушт ба даҳонат мефурорам, аслу васли андомат бефарқ мешавад.

Мирризо:

– Бародарон, андозаро нигоҳ доред. Муколамаро ба мучодала набаред. Андозаро нигоҳ доред. Корҳои муҳиме дар пеш аст. Мо дар остонаи истиклолу озодӣ истодаем. Аз ин остона ба дарун даромадан лозим. Бо кадом роҳ, бо кадом қувва ва бо кадом дастовард? Аз ин бобатҳо бояд фикр давонем... Ба Шаҳри Шаҳрҳо, ба маслиҳати ҳамфикрон, бо ҳамин мақсад меравем.

Ва шароболуду газакхӯрон ва даме оромонаву орифона ва лаҳзае дағалу омиёна ва дар яклухтӣ боодабонаву беадабона, ва дар доираи шиорҳои маълуми хизбҳо фикр медавониданд, ки дар Себароз алҳол озодии инсон нест, озодии сухан нест, ободиву фаровонӣ нест, осоишу оромӣ нест. Ва ҳама дар таҳқиқ мувофиқ буданд, ки гунаҳкори ин ҳама нуқсу ноқисҳои хизби яккатози ранҷбарон аст. Хизбе, ки мансабдоронаш аз тағ то боло, бурёкрату хазинадузд шуданд ва мардумро қор мефармоянд музд намедиханд. Ва роҳи халосӣ сарнагун кардани ҳукми номаҳдуди ин хизб аст. Он тарафаш, худ ба худ, зиндагӣ ҳушу мулк обод хоҳад шуд. Соф тоҷикона сурат гирифт фикрдавониашон – дар алоҳидагӣ ва дар гуфтор ҳар яке файласуфу хирадманд, вале дар чамъ ва дар кирдор ҳамашон лаванду малангу ландахӯр. Ва гап тоб хӯрда боз ба нозуқиҳои муомилаи байни роҳбару қоргар омад.

Мирризо:

– Харкоре нӯхтаи харашро тарафи хона мекашид. Аммо ҳар зӯймӣ мекард ва рафтан намехост. Раҳгузаре гуфт: «Эй соҳибқор, одатан ҳайвонҳо ҷониби хонаи соҳибашон бо майли тамом ва сабук мераванд. Чаро хари ту ду по тира мондааст ва рафтан намехоҳад». Харқор ҷавоб дод: «Шашмоҳа алафу чаваш назди ман қарз аст». Мардум аз кори бе-

музд мегурезанд. Ба кори бемузд дар тобистон даст хунук хӯрдааст.

Мирбақо:

– Билкул дуруст. Нӯхтабадастони мо гирифтанро медонанд, доданро намедонанд. Аз эҳтиёчи халқ бепарво. Аз адолат беҳабар. Аз ободӣ танҳо хонаи худро дидаанд.

Мирризо:

– Дар аввал ин хел набуд. Баъд вайрон шуд. Аввалҳо намояндаи ҳизби Ранҷбарон ба деҳае равад, дар хонаи доро меҳмон намешуд. Ҳазар мекард, ки камбағалон айб нагиранд. Нагуянд, ки зиёфатхӯрӣ рафт. Як нон ёбад, нисфашро сағирхона мефиристонида. Акнун чӣ?

Мирбақо:

– Акнун ба сафар барояд, нони сағирхонаро медуздад. Боз танҳо не, лаганбардори зиёде аз думаш. Тамоми муддати сафар зиёфат меҳӯрад, билкул инсофро фаромӯш кардааст.

Мирвафо:

– Чанд шиноси ман давутоз карда, восита ёфта, пора дода, ба ҳизб даромаданд. Мегуфтанд, ки мансаб гирем, кордамон рӯи равшан. Ҳамин тавр ҳам шуд. Муфтхӯрӣ ва порахӯриро ёд гирифтанд.

Мирризо:

– Даҳони хӯрда шарманда. Меҳӯрданду ҳаромхӯрихоро пинҳон медоштанд. Арзи мардумро намерсиданд. Ҳаққи мардумро наменихтанд. Кордонҳо не, тайёрхӯрон ба воя расиданд. Идеал мурд. Идеал, ки баробарӣ буд, ба нобаробарӣ табдил ёфт. Натиҷа – хок вайрон, об ифлос, мардум дилхунук, зиндагӣ фақирона...

Мирбақо:

– Раиси шӯрои вазирон телпаки андатра тақсим мекунад. Ба фалонӣ диҳед, ба фалониаш надиҳед! Вай дигар кор надорад? Баъд ин мамлакат обод мешавад?! Билкул вайрон корхояшон.

Мирризо:

– Кӣ гумон мекард, ки СССР, ин давлати бузург, дар як шаб пош меҳӯрад? Яку яқбора аз байн меравад? Ҳеч кас. Вале нишонахояш буд. Андоза риоя намешуд. Корҳои бузургро ба ақлакҳо медоданд, корҳои хурдро ба оқилон. Ақлакҳо аз ӯҳдаи корҳои бузург намебаромаданд, оқилон аз корҳои хурд ор мекарданд. Инаш ҳам вайрон шуд, ваяш ҳам. Ин

таҷрибаи талхро фаромӯш набояд кард.

Мирвафо:

– Бади кор ин аст, ки авомфиребӣ сиёсати маъмулӣ шуд. Худашон ғорат мекунад ва боз худашон шиор мепартоянд, ки «Ғоратгариро решақан бояд кард!» О лачом ба дасти Шумо, решақан кунед! Чаро намекунад?! Ба мо мегӯед? Гӯё даво ба дасти мо бошад. Ба дасти мо нест, ба дасти худатон. Чаро намеқанед решаашро?!

Мирбақо:

– Чунки реша худашон. Касе решаи худро нақандааст. Ҳеч вақт намеқанад ҳам. Каси дигаре даркор, ки решаи ноқасро билқул биканад.

Моторҳо якмаром ғуррос мезананд, тайёра дар ҳаво ҳамвор меравад. Мусофирон пуштақоро хобонида пинак рафтаанд, ё рӯзнома мехонданд ва ё бо каси ҳампахлӯ сӯҳбатедоранд. Мирвафою Мирбақою Мирризо тугмаи гиребонҳоро кушодаанд. Гарм шуданд аз даруну аз берун. Шишаҳои холӣ ва нимаи арақ ва гӯшту пиёзу себу анор, буридаву кафонидаву резакарда, рӯи мизҷаҳост. Муҳофизон ба муҳоқимаронии вақилон даҳлат намекунад. Онҳо хомӯшона мехӯранду хомӯшона менӯшанд, вале бо салобат мешинанду бо салобат мехезанд ва нигоҳашон ба якдигару ба атроф бо салобат аст ва аз сиккашон қувваи ҷисмонӣ дам мезанад ва ҳар лаҳза тайёр ҳастанд, ки зӯру ҳунарашонро нишон бидиҳанд.

Мирризо:

– Беадолатӣ ҳеч вақт решақан намешавад. Ин дарди азали. Лекин ба эътидол овардан мумкин. Ба шарте ки тартиботи демократӣ амал кунад.

Мирвафо:

– Решақан кардани беадолатӣ ҳеч душворӣ надорад. Фақат дасти зӯр даркор.

Мирбақо:

– Зӯрварӣ решаи ҳамаи беадолатӣҳост. Дасти зӯр не, ақли расо даркор. Демократия зӯрвариро наменвисандад, така ба муросо дорад.

Мирвафо:

– Бемуросо бо зарби чӯб бемуросо мешавад. Ба сараш бо чӯб занӣ, зуд муросоро ёд мегирад. Дуруст гуфтам?!

Мирбақо:

– Аз адолат берун рафтед. Ин хел ақидаҳо ба демократия ҳеч алоқае надорад. Балки зидди демократист. Ақидаи истибдодист.

Мирвафо:

– Демократӣ, истибдодӣ, ё ягон балои дигар, намедонам. Ҳамин қадар медонам, ки айни адолат дасти зӯр аст. Ҳарчӣ зӯр хоҳад, ҳамон мешавад. Дигар ҳамааш гапи беҳуда.

Мирбақо:

– Шумо аз ҷомеаи ҷаҳонӣ сад сол, дусад сол акиб мондаед. Ҷомеаи ҷаҳонӣ тамаддуни зӯроварино нишонани ҷаҳолат медонад.

Мирвафо:

– Ҳоло бардошт кунед, сари қудрат биёем, баъд маълум мешавад. Кӣ ақибмонда, кӣ пешрафта, баъд маълум мешавад.

Мирризо:

– Демократия гапгузаронӣ не, гапфаҳмӣ ва гапфаҳмонист. Бисёрхизбӣ низ барои ҳамин даркор аст, ки мушкилиҳои рӯзгор бо зӯриву кӯрӣ не, балки бо маслиҳату машварат ҳаллу фасл шаванд. Боз хизбҳои гуногун барои он зарур аст, ки ҷомеа дар як қолаб шах шуда намонад. навҷӯӣ ва пешрафт дошта бошад. Ба касе ва ё гурӯҳе роҳи истифодаи бад баста гардад. Яке аз адолат берун равад, дигаре хушдор бидиҳад. Бисёрхизбӣ чизи хуб аст. Оқилона истифода шавад, роҳати ҷон. Агар ҷоҳилона истифода баранд, балои ҷон. Балки бадтарини балоҳо.

Мирбақо:

– Хобу хаёл аст ин орзуҳо. Аз воқеият бӯе надорад. Ба мардуми Себароз намечаспад. Рост намеояд ба мо мардум. Хислатамон дигар. Ҳатто олимонамон маслиҳату машварат қарданро ёд нагирифтаанд, чӣ хочат ба омиҳо!

Мирвафо:

– Барои ҳамин мегӯям, ки «дунё аз зӯр, тамошо аз кӯр». Ба маънои гап сарфаҳм намераведу беҳуда ғоз медихед.

Мирбақо:

– Дар институти мо ду академик ҳаст. Инаш ваяшро нодон мегӯяд, ваяш инашро. Инаш айб мемонад, ки ваяш хизбро танқид қард, ваяш дасиса мебофад, ки инаш қарорҳои хизбро писанд намекунад. Чил сол боз аҳволашон ҳамин. Ягон асари академикӣ наофариданд, вале боре надидем, ки

бо маслиҳату машварат ба ифоқас омада бошанд. Не, ин хел сиёсат барои мо не. Мо бо ин роҳ ба ҷое намерасем.

Мирризо:

– Демократия дигар роҳ надорад. Роҳаш фақат ҳамин як роҳ – аз зӯрӣ даст кашидан ва бо маслиҳату машварат зистан.

Мирбақо:

– Роҳи дигараш ҳам ҳаст. Пеш аз ҳама шиками мардумро сер ва танашро пӯшида кардан даркор. Яъне иқтисодиёт асоси ҳама пешрафт аст. Иқтисодиёт ислоҳ шавад, дигар ҳамаи ҷабҳаи зиндагӣ ба салоҳ меояд. Агар Барномаи ҳизби Баробаронро хонда бошед...

Мирвафо:

– Хондем, ягон гапи нав надорад. Такрори ҳамон ваъдаҳое, ки ҳизби Ранҷбарон ҳафтад сол боз медиҳад. Рӯбардор кардеду мондед.

Мирризо:

– Шиору даъватҳои хуб дошт ҳизби Ранҷбарон. Афсӯс ки дар даҳону дар коғаз монд. Дар ҳаёт пиёда нашуд. Инсоф, ки таърих беҳтар аз сохти сотсиалистӣ, дигар сохтеро ёд надорад. Боз афсӯс ки пурра амалӣ нашуд.

Мирбақо:

– Гуфтанду накарданд. Фиреб доданд. Дар натиҷа, мо ба ҳамин рӯзҳо расидем. На озод фикр карда метавонем, на озод кор. Ягон беҳбудие нашуд.

Мирризо:

– Ин қадар ҳам не. Агар беҳбудие дар рӯзгори Себароз рӯй додааст, фақат дар замони ҳизбии Ранҷбарон шудааст. Касе инро нодида гирад, куфрони неъмат мешавад. Дар баҳо додан андозаро нигоҳ доштан даркор. Ақаллан, беҳуда наҳ задан даркор не.

Мирбақо:

– Наҳ назарем. Будаширо гуфтем. Пахта гуфтанду дигар зироатро нест карданд. Дору пошиданду заминро хароб кардаанд. ГЭС гуфтанду табиатро вайрон карданд. Сарватҳои рӯи заминро таги замин ба ғорат рафт. Аз қадом беҳбудӣ гап мезанед Шумо?

Мирризо:

– Падари Шумо зимистону тобистон як курта мепӯшид.

Дар рӯзҳои гарм, ҷои хилвате ёфта, бо ҷорӯб ҷунбандагони ба-
данаширо мерӯфт. Имрӯз Шумо ҳар ҳафта як бор ҳаммом мера-
вед ва куртаи нав мепӯшед. Як андоза кунед беҳбудашро!

Мирвафо:

– Барои ин гап садта набардорӣ гуноҳ мешавад.

Қадаҳоро пур карда бардоштанд.

Мирбақо қадаҳ бардошт, вале нанӯшид:

– Ҳарчӣ гӯед, гуфтан гиред. ман ба тақрор мегӯям, ки мардум қашшоқ буд ва қашшоқ монд. Фарқаш ҳамин ки пеш бо ҷуфти гов мекориданду ҳосилаширо медоданд, ҳоло бо трактор мекоранду ҳосилаширо медиханд. Дигар фарқ надорад. Лекин мардум тоқат мекунанд. Иззати нафс надоранд мардум. Рӯҳи солим нест.

Мирвафо:

– Касе гӯяд ки мардум иззати нафс надорад, ё рӯҳаш со-
лим нест, бо ҳамин дастам даҳонаширо медаронам!!!

Мирбақо хомӯш монд. Дигарҳо низ як муддат лаб наку-
шоданд. Риштаи сӯҳбат канда шуд, ба дастархон ҳам касе даст набурд. Муҳофизон даст ба пистолет молида, тасмаи миёнашонро боло бардоштанд. Хомӯшӣ ба рӯҳи ҳамашон фишор меовард. Ҳатто ранги рӯяшон андаке коҳид.

Мирризо:

– Ин фарзия нав нест, умуман дар ҷаҳони сиёсат чизи нав нест. Ҳамааш кӯҳна. Муҳимаш гуфторро бо кирдор собит кардан аст. Душвории қор дар ҳамин нукта.

Мирбақо:

– Кӯҳнаҳо дар дигар ҷоҳо нав шуданд, вале кӯҳнаи мо билкул навшавӣ надорад.

Мирвафо:

– Навбати мо ҳам расид. Нав мекунем кӯҳнаро. Ҳукумат, сиёсат...

Ва суҳанаширо давом доданӣ буд, вале калимаи дарқорӣ наёфт ва бо даст хаворо рӯфт:

– Барои ҳамин ба мубориза бархостем!

Мирризо:

– Як тартиби нави зиндагӣ дарқор. Киروي талош ва ҷаҳду ҷадал дорад. Халқ хестааст. Ин бисёр муҳим аст, ки халқ хестааст.

Мусофири паҳлӯ чашм аз рӯзнома намеканд, вале ба гӯшаш пайваста садои онҳо мебаромад ва оқибат ин «вар-

соқихонии мастона» ба дилаш зад. Дилтанг шуд ва хеста ба халочо рафт ва аз он тараф дастони тарашро бо рӯмолча покунон омад ва дар баробари онҳо рост истод:

– Аввал ин ки салони тайёра, толори маҷлиси ҳизбӣ нест. Баъд, аз ғами халқ гӯё, ки месӯзед, вале халқеро, ки дар ин салон нишастааст, ба қадри як пашша писанд намекунад. Яъне, худбин ҳастед. Худбинҳо мансабдӯст мешаванд ва таърих садҳо маротиба дидааст, ки мансабдӯстон то ба мансаб расидан ҷон мекоҳонанд, ки «мо хидматгори халқем». Ба курсии мансаб, ки нишастанд, як рӯз пас ҷунон рафтор мекунанд, ки «халқ хидматгори мост». Ва ниҳоят, халқро ҳезондед. Рост, халқ хест. Аз ин хестан ҷӣ манфиат дид?

Мирвафо:

– Манфиаташро дертар мебинӣ!

Мусофир:

– Ҳозир дида истодаем. Одами аросоте қору борашро партофта, шабу рӯз гап мезанаду гап меҳӯрад. Заминаш кишт накарда, молу ҳолаш ҳайдав. Якдигарро паст мезанад, таҳқир мекунад, нифоқ меандозад.

Мирвафо:

– Мубориза оши ҳарифонахӯрӣ нест!

Мусофир:

– Гӯш доред. Шаҳр ба маҳалҳо ҷудо шудааст, вакилон гурӯҳбозӣ мекунанд, органҳои бехатарӣ худро бетараф эълон кардаанд, аммо дар асл тарафдори гузаре ҳастанд. Ҳукумат фалаҷ, ҳар мансабдор ё силоҳдор ба чизе, ки дасташ расад, тороч мекунад, на зовуд монд, на фабрик, на идора монд, на мошин, на кон монд, на анбор, на зироат монд, на чорво. Шумо ин ҷо ба гирифтани остонаи Шӯрои Олӣ машғул, он тараф ҳама чизро ба мошину қатораю тайёра бор карда бурданд, ҳеч чиз намонд. Аз қадом манфиати халқ ҷор мезанед шумо?

Мирвафо:

– Ту ва ту баринҳо моро ба ҳамин рӯзҳо расонидед!

Мирризо ва Мирбақо низ гуфтаниҳое дар дил доранд, вале мунтазиранд, ки қай вай суханашро тамом мекунад, то инҳо ҷавоб бигӯянд. Муҳофизон гӯшҳо ҷур ва бо эҳтимол тайёр истодаанд.

Мусофир:

– Не, шумо по ба пой Шаҳри Шаҳрҳо дароз кардаед.

Шахри Шахрҳо яксаду шаст миллион аҳоли дорад. Муносиб ба ҳамин замин дорад. Сад балво шавад, боз ба по мехезад. Мо ҳамагӣ як мушт одаму як мушт замин. Оташ афтад, на зинда ватан меёбад, на мурда кафан. Бо ин ҳама вайроние, ки мекунед, боз бо дили пуру рӯи сурх, миннат ба дӯши халк мениҳед, ки «мо чон ба гарав мондаем то ки ғами халкро бихӯрем». Ҳамаи ҳизбҳо чунин мегуфтанд ва мегӯянд. Бечора вамо даст пеши бар аст, ки «рост мегӯед, шумо дар харобкорихо айбе надоред. Айб бар мост, ки худамон ғами худамонро хӯрда наметавонем». Асрҳост, ки аҳвол ҳамин. Дигар хелаширо гузаштаҳо ҳам надиданду мо ҳам надидем.

Мирвафо:

– Аз ин пеш надида бошӣ, акнун мебинӣ! Мо нишон медиҳем! Ҳисоб ниғаҳ дор! Хӯчаалиаширо аз тахт афтондем? Афтондем. Алихӯчааширо аз тахт афтондем? Афтондем. Валихӯчааширо ҳам аз тахт афтонем, баъд ободиву осудагириро нишон медиҳем.

Моторҳо мунтазам ғуррос мезананд ва ин садои мудаввоми якнавохт гӯё мусофиронро алла мегуфт. Тайёра якзайл ҳамвор мерафт Мусофири носеҳ, бо вачоҳате, ки «гӯиву нагӯӣ фарқе надорад», дар курсӣ нишаст ва рӯзнома варақ зад. Мирризо худ ба худ «дардаш зӯр» гуфт. Мирбақо ба қадаҳҳо арақ рехт Мирвафо чонаш ба танаш тангӣ мекард ва бетоқатона дар ҷои нишаст баданаширо мечунбонд. Арбада гӯё тамом шуд. Мубаллиғон дам мегирифтанд. Вале бухсе кафаси синааширо фишор меод. Берун задан мехост. Ва аввал Мирбақо кафид:

– Дар гардишҳои бузург бе душворӣ ва қурбонӣ намешавад. Лекин фақат бо фурувардан аз тахт ҳам муруд ҳосил намешавад. Ҳизби Ранҷбарон ҳамаро аз тахт фурувард, худаш ба тахт нишаст. Баъд чӣ шуд? Халқ ҳамон тавре ки беҳуқуқ ва лучу гурусна буд, ҳамон тавр беҳуқуқ ва лучу гурусна монд. Иқтисодиёт билкул рушд накард.

Мирризо:

– Тӯҳмат накунед. Сирф тӯҳмат аст ин гап. Беадолативу камбудӣ бисёр буд, рад намекунам, вале гурусनावу луч набуд. Инсоф, ки хӯрданиву пӯшидани мерасид. Баъди бисёрҳизбӣ қаҳтӣ омад – орду нон ёфт намешавад.

Мирвафо:

– Касе ки роҳи пулӯбиро медонад, дар ду дунё гурусна

намемонад. Дуруст гуфтам?

Мирбақо:

– Пул пулро меёбад. Маънои ин зарбулмасал аввал будани сармоя, яъне иқтисодро таъкид мекунад. Бунёди ҳамагуна пешрафт иқтисодиёт аст. Дигар ҳама назарияҳо, билкул ҳагост.

Мирвафо:

– Роҳҳои дигараш ҳам ҳафт. Ҳазору як роҳи пулбӯӣ ҳафт. Шарт не, ки фақат фабрику завод бошад.

Мирбақо:

– Яктояшро шунавам?

Мирвафо:

– Як роҳи пулбӯӣ савдои афюну героин. Савдои ин чизхоро ёд гирем, дери дераш, дар шаш моҳ, дар Себароз, ягон гурусна ва ягон гадо намемонад.

Мирбақо:

– О, ин чиноят. Наркобизнес чиноят аст, на иқтисодиёт. Агар шумо наркобизнесро иқтисодиёт шинохта бошед, вой ба ниятҳои ҳизб, вой ба ҳоли мардум! Билкул нодуруст, мардумро ба чинояткорӣ ҳидоят кардан.

Мирризо:

– Ҳазл мекунанд Мирвафо. Як ҳазли мастона, дар омади гап.

Мирвафо:

– Не, ман ҳазл намекунам. Рост мегӯям. Наркобизнес ба мардум пул медиҳад. Пули қариб муфт ва нақд. Пул миёни мардумро боқувват мекунад, сарашро баланд.

Мирризо:

– Ва ҳамин ақида дар Барномаи Шумо ҳафт?

Мирвафо:

– Ҳоло нест, лекин мешавад. Барнома дар дасти худамон, кайе ки хоҳем, дигар кардан мегирем.

Мирризо:

– Кайе ки хоҳед дигар бикунед, пас он Барнома нест. Як найрангбозист.

Мирвафо:

– Сиёсат худаш найрангбозист.

Мирбақо:

– Ба номи ғамхори халқ байрақ мебардоред ва ба қудрат

ки расидед, халкро ба чарии фалокат тела медихед? Не, билкул чиноят аст! Касе бо чунин коре даст занад, мо дасташро мебурем!

Мирвафо:

– Кор сар шавад, баъд мебинем, кани кӣ дасти киро мебурад!

Мирризо:

– Ин роҳи хатост. Гумон намекунам, ки хизб ба ин роҳ равад. Дидаву дониста ба чиноят гӯтад ва генофони халкро вайрон бикунанд.

Мирвафо:

– Генофон сарват аст. Муфлисӣ генофонро вайрон мекунад. Дуруст гуфтам?

Мирбақо:

– Билкул нодуруст. Мо талоши ҷомеаи демократӣ дорем, на талоши ҷомеаи наркоманӣ. Не, мо ҳеҷ гоҳ ба ин роҳ намедихем. Қуввае, ки бо ин роҳ равад, несташ мекунем.

Мирвафо:

– Хестӣ, ки хоб дидаӣ!

Ба даҳон як хандаи бесадо ва чашмони хандон дошт Мирвафо, лекин ба косахонаи чашм ва рухсараҳояш сурҳӣ дамид ва ғофилу барқвор ба зери манаҳи Мирбақо фурувард. Мирбақо як вачаб аз курсӣ боло шуда, ба поён афтид. Мирвафо хост лагади дигаре ба сару рӯи ӯ занад, вале Мирризо аз миёнаш дошт ва Мирвафо бо оринҷ ба сари синаи вай зад, ки каловида рафт. Муҳофизон ҷаста аз ҷоҳшон хестанд. Муҳофизӣ Мирбақо хез зад, ки бо пошнаи пистолет ба сари Мирвафо бизанад, вале бо зарбаи пошнаи пистолети дигар мувозинат гум кард. Талотӯб сар шуд. Муштзанӣ, лагадпартоӣ, каллакӯбӣ... Аҳли салон рост хестанд, курсихо шикаставу қач мешуданд... Ва муҳофизӣ Мирризо ба ҳаво се бор тир паронд. Тайёра ларзиш хӯрд. Ҷангиён ҳам шалок мехӯрданд, халосгарон ҳам.

Мирризо дасту по мезад, ки онҳоро халос бикунанд, аммо натиҷае наметод – ҳудаш мушту лагад мехӯрд:

– Эӣ беҳирадон, эӣ...

Аз зарбаи лагаде ба паҳлӯ афтид. Мирбақо хез зада нармаки гӯши Мирвафоро газид. Мирвафо як тир ба пешонаи вай зад, вале ба сари китфаш расид. Ҷондорҳо бетартиб тир кушоданд, ки ба мусофирони дигар ва ба бадани тайёра ҳам

мерасид.

Мирризо дод зад:

– Ба толори тайёра бод даромад. Кучое аз девораш шикоф шудааст. Бод авҷ гирифт. Шикоф дарид. Шамол буд, тӯфон шуд – одамонро пешпарон кард, курсихоро канд, хама асбобу анчомро рӯфт. Тайёро печонд, тоб дод, бардошт ва бурд... Андаруни он тӯфони бало садои яккае, омехта бо ғурриши бод, чиррос мезад:

– Эй бехирадон! Бе-хи-ра-до-о-он!

Аз ҳамон рӯз то ба ҳоло, ҳар вақте раъду барқ шавад, дар замини осмон фарёде омехта бо ғурроси бод ба ғӯш мерасад:

– Бе-хи-ра-до-о-он!

БҶҶИ ВАТАН

Одина дар Афғонистон хизмат мекард дар гурӯҳи пештоз, рӯзҳои аз кор озод буданаш бо кӯҷайи ошно сӯйи бозор мерафт. Пирамарде риши тоҷикона дар манаҳ бар ҳақи беруни дарвоза менишаст ва ёде аз ниёғони водийи Зарафшон меовард. Ҳар бор ки Одина аз роҳ мегузашт, пирамард дида ба ӯ дӯхта бо нигоҳи хеш ҷавони ношиносу ношноро то ҳамгашт меғуселонд. Одина мувофиқи касбу вазифааш ҳама ҳаракатҳои ӯро меду рамуз мегирифт. Аммо чизе гуфта наметавонист. Зеро гоҳи пур кардани варақайи ағмол паҳлӯйи «Дар хориҷа табор ё шиносе доред?» «На!» навишта буд... Чун зиёд мегузашт, боре нигоҳи якрости пирамардро дида ба ишорайи сар «салом» дод. Пирамард низ бо ишорайи сар алейк гирифт ва аз дил гузаронд: «Мақоли халқӣ ҳаст: Ҳаре, ки бор надорад, иш мағӯ!» Аммо боре аз борҳо пирамард посух ба ишорайи сари ҷавон даст пеши бар хест ва забон кушод:

- Ота аз кучо мешавед?
- Аз Шӯравӣ.
- На. Аз кадом маҳалли тоҷикнишин?
- Аз Самарқанд.
- Ҳааа... Эҳсос кардам, бӯйи Ватанро.
- Ман ҳам пай бурдам, ки шумо аз ҳамон обрав ҳастед.
- Чӣ тур?
- «Ота» гуфтед. Мо низ падарро ота гӯем. Пирон чун шумо дами дарвоза ҳарак сохта, дам гиранд.
- Ман аз Боғи Баланд.
- Боғи Баланди Самарқанд?
- Бале!
- Чун ба ин чо афтодед?
- Қиссааш дароз... Солҳои Инқилоби Бухороро ба ёд оред...

Саропойи Одинаро арақ тар кард. рангаш ҳам канд. Курта ба пӯсташ часпид. Пирамард вазъу холи ӯро пай бурд: «Имкон ёфта ягон вақт биед, отачон. Дарвозайи мо ҳама вақт кушода...»

Одинаро чунин сухан лозим буд. Зеро медонист, ки аз кадом гӯша контрразведка чашм медавонад. Ӯ чанд муддат аз ин кӯча гузар накард. Балки бо роҳҳои дигар то бозор мерафт. «Шуморо ташвиш додам, отаҷон?» Гӯшҳояш садо доданд, аммо танаш ларзид. Муддате баъд ба худ омада гардан тофт ва пирамарди шиносчеҳраро дида, тааҷҷуб кард: «Либос чӣ оройишгар аст?» Ба назараш тамоман дигар тофт ӯ: чавонтар, озодатар ва чолок; пӯшоки афғонӣ дорад дар тан ва дастори пишоварӣ. «Гумон кардам ба ватан баргаштед ва маро фаромӯш кардед».

– На, соҳиб! Ишколе пеш омад ва маро ба Қандаҳор фиристоданд.

– Ҳааа... Пиндоштам ва Ватан рафта, бӯйи Зарафшон овардед. Бӯй кашиданӣ будам...

Одина дарку эҳсос мекард дарди пирамардро, ҳудаш низ пазмон шуда буд бӯйи диёрро. Бо ҳамватани дар солҳои мудқиш фирорӣ шуда, то ҳаштодсолағи заҳри ғурбат чашида сӯҳбат ороستانӣ буд, лек пай мебарад, ки корманди Шӯравӣ аз ӯ канора мечӯяд.

– Кай ба Ватан баргаштаниед?

– Номалум...

– Агар ки ба мураххасӣ рафтед, Боғи Баланди Самарқанд равед. Боғи анҷир ҳаст. Аз соҳиби он боғ пурсида як каф хок гиред ва маро оред.

Одина дарёфт, ки пирамард «атри кафан зи хоки Ватан орзу дорад». Хеле сукут варзид. Ҳамон арақи ҳаяҷон боз саропояшро тар кард. Пиндораш: аз кадом дидгоҳ пурбин ё дурбине ба сӯяш нигаронида шуда буд.

– Шуморо огоҳ хоҳам кард, соҳиб...

Чашмаш ба чашми пирамард рост омад, ки зиёдтар аз арақи тани ӯ сиришк метаровид.

Одина чизе гуфта натавонист. Сар андохту рафт.

Пирамардро низ арақи сард пахш кард ва дар курсиӣ назди қутғихойи ширинвории самарқандисохт нишаст. Набот, халво, печакӯ парварда, оби дандон, оби набот, халвоӣ мағзӣ ва бисёр чизҳои дигар рафи дӯкони ӯро зебу оро дода буд.

«Аҷаб чавоне. Чашоӣ ҳам накард. Аз чӣ рӯ тарсуст? Вазифа касро тарсӯ гардонад».

Вале рӯзи зиёд нагузашта, Одина бо кӯчایی ошно гузар карда пирамардро дар ҳараки дами дарвоза надид ва рост то

дӯкон омад.

– Биёед отачон!

– Омадам, соҳиб. Инак ман аз ширинвориҳои самарқандиёнаи шумо хоҳам чашид.

– Нӯши чон!

– Чунон ки дарёфтам, шумо майли Боғи Баландро дидан ҳам доред?

– Агар Худо расонад...

– Пайғом (виза) шавад, меравед?

Пирамард чизе гуфта натавонист. Ашку ғамбода гулӯяшро баст. Ӯ ба ишорайи сар тасдиқ кард...

... Тайёра то Москов парвоз кард ва пирамард ҳамроҳи зан ба тайёраи дигар нишаста то Самарқанд омад. Чун аз дари тайёра рӯи зинаҳо баромад, ҳавойи форам ва бӯйи гуворойи Самарқандро шамид. Вале бӯйи карасини сӯхта, ки ин бӯйи гуворойи зарафшониро ғашовар мегардонд, нафоридаш. Бо вучуди он дароз–дароз нафас мегирифт; гӯё ғанимат мегирифт.

– Ман аҳд карда будам, ки поям ба хоки Самарқанд расад, намози шукрона гузорам...

Нахуст ҳарисона ва носер ба ҳар тараф дида мечаронд; нафас кашида, сари сина медамонд; мидид ҳамаро дигаргуна.

Саҷчода густурд рӯи хок ва пешонӣ ба замин зад.

Ва дер истод. Сар рӯи пушти дастон ночунбон буд. Ҳамсараш омада чунбон–чунбон кард. Нимрӯ афтид. Оби даҳон саҷчодаро тар карда буд.

МЕҲРИ ВАТАН

Тайраи мусофиркаш аз Лейпсик Олмон сӯйи Эрон парвоз дошт. Танҳо як нафар ҳешро ночӯру нороҳат эҳсос мекард. Аммо дар дилаш умеду орзу мечӯшид. Дигарон ба гӯйишҳои микрофонии роҳбалад, оҳангҳои шӯҳу чаззоб гӯш диҳанд, нахору обу қаҳва хӯранд, бо ҳамроҳи паҳлӯ ё пасу пеш сӯҳбат кунанд, ӯ дар худ ва андар курси фуру рафта буд. Гумонаш ҳама ба ӯ менигаристанд ё ҳарфашро мегуфтанд. Аз ин рӯ торафт фурутар мерафт, то набинандаш. Аммо касе намедонист, ки ӯ кист ва чаро ин ранг нишаста? Дигарон китобе, маҷаллае, рӯзномае мехонанд ё аз тирезайи гирда оламо тамошо доранд, вале ин марди солдидаи гандумгун ва миёнақомати арбӯсиёҳ, ки ба чашмон айнаки сиёҳ низ гузоштааст, ба ягон чиз эътибор намедиҳад, ҳатто ҳалқаш хушк

гашта, дилаш тапида–тапида то гулӯ ояд ҳам ҳалқашро тар кардан намехоҳад, ки мабод об дар гулӯяш дар монда, сурфааш омада диққати бисёрихоро ба худ гардонад. Миёни хомӯшии мутлақ (ӯ чунин пиндорад) садойи муҳаррики тайёра қабатҳойи ноаёни фазоро сӯроҳ карда сӯйи манзили умед роҳ мепаймояд ва Дастурӣ як бор саргузашт аз сар мегирад, ки анчомаш то кучо бошад. Инқилоби озодихоҳӣ, фирор, гурбат, мулки бегона, дарёфти кишвари ҳамзабон, мусофирӣ, миёни ҳамзабонон ҳамдил наёфтани... ахиран сӯхбатҳойи Дайламову Тарбият ва духтараш Гулнисо, ки дар радиойи тоҷик ҳамроҳи мардон шоҳномаҳои мекунад.

– Рӯйи дарёи Хазарро убур мекунем!

Дили ӯ саҳт метапад. Чунон саҳт, ки аз даҳон омаданист. Зеро ӯро кӣ ва чигуна пазиройӣ мекарда бошанд?

– Хуччатҳойи шумо?

– Ман Дастурӣ ҳастам. Эронӣ!

– Чӣ чур бовар кунем, ки шумо Дастурӣ ҳастед, эронӣ?

– Шиносномае дорам аз Тоҷикистон.

– Чипта, ки надоред?!

– Ман, ки ғариб будам. Ёди Ватан мекардам. Орзуям ин буд, ки Эронро бубинам, хокашро бибӯсам...

– Хуб оғочон! Ин кор аз дасти мо намеояд. Шумо қойидаву қонунро фаромӯш кардед...

Дастурӣ хун мегирад:

– На! Ман ин ҳамаро медонам. Аммо илоҷи дигар надоштам. Агар чунин накунам, меҳри Эрон дар дилам зангор мебаст. Ман бӯйи Ватанро намешунидам. Хоки Ватанро намебӯсидам. Ҳамасола орзуям буд, ки Эронро бубинам.

– Шумо эронӣ нестед, оқо!

– Чиро? Ман эронӣ ҳастам!

– Агар эронӣ будед, ин чо мурда будед ва фирор накарда будед.

– Бале, оғочон! Он вақт чон ширин буд. Зеро ман Эронро доштам. Ин дам Эрон ширин, зеро ман аз чон гузар кардам... Эрон маро хама чиз бувад.

– Аз дасти мо коре намеояд, оқо қанор истед!

– Аз дасти кӣ меояд?

– Сарпос ҳаст.

Дастурӣ хун мегирифт. Айнакаш ҳавр баста буд. Чизеро намедид. Айнак кашид аз чашм. Кӯртар шуд.

– Кучост он мусофир?

Садое омад. Дастурӣ гирён буд, ки мусофири диёри хеш

аст.

- Он чост! Хуччате надорад. Мегӯяд эрониам.
- Ӯ эронӣ аст! – садойи сарпос омад.
- Аз кучо донистед?
- Аз чашмонаш... Аз чашмони гирёнаш!!!

ВОПАСИН

Вопасин чанговари Чанги Бузурги Ватанӣ фавтид. Дина мурд. Ҳоло чанозааш дар рӯи хона. Бо аҷали хеш мурд. Аммо тамоми умр ба Худо зорӣ мекард: «Марги беаҷал бидеҳ!» Зеро аз рӯзе, ки ба деҳа баргаштааст, «пленик» мегӯяндаш. Гӯё ба тарафи немис гузашта баройи ба эшон хидмат кардан боз ин сӯ омада бошад. Вале ӯ кар. Ҳазор гӯянду замини осмонро аз баройи ӯ шуда ба ҳам часпонанд ҳам, намешунавад, пай намебарад. Гӯё дар паси гарданаш оҳанпора чой шудааст, сар такон медиҳаду халос; садама дорад. Аммо корӣ, хомӯшӣ ва касро нашинохтани ӯро баҳона медонанд; гӯё қасдан чунин мекунад, ки таъна назананд ва ба идораҳои дахлдори ноҳия накашанд. Пештар – баъди чангро ба охир расонида се сол дер омаданад, бофтанду гуфтанд ва ӯро хеле тафтишу назорат ҳам карданд. Вале ӯ дар ҳама чо як чиз мегуфт: «Аминов Амон!» Гӯё бо ҳамин таркиб ҳама чизро мегуфт ва кушанд ҳам дигар ҳарфе намедонист. Чунин ҳол шубҳаовартар буд. Ба номаш бастанӣ шуданд «гуреза»-ро. Лек ягон хуччат тасдиқ накард, аммо бадномӣ монд. Аз ҳама имтиёз маҳрум ҳам монд. Зеро ақли даву тоз ва хуччатсозӣ надошт. Чунон ки «Аминов Амон» буд, монд. Ӯ даҳон пур карда, бо ифтихори тамом мегуфт; зеро чунин талаффузро аз сардорони фавчи низомӣ ёд гирифта буд. Баъди бомбаборони корзор ва аз таги хок кашида баровардан... ҳамин қадар чиз дар ёдаш мондааст ва дар забонаш танҳо ҳамин чиз меояд.

Ана ҳамин хел одам дина мурд. Бо ҳама орзуву армон; ранчу азоб, аламу дарду ҳасрати пинҳониву хомӯшӣ аз олам гузашт. Мурдааш аз рӯи хона арзу ҳасрат мекунад, касе намефаҳмад чунон ки дар зиндагиаш.

«Аминов Амон дар ин дунё чизе надид. Ҳамаашро дар он дунё хоҳад дид!»

Ин ҳарфро гоҳи ба хок супорида, нав даҳони лаҳадро чимбаст кардан касе гуфт, ки идора ба идора гашта ғаммозӣ мекард, ки Аминов Амон асирафтада ва ҳам гуреза.

ЛАБ-ЛАБИ ЧАР

Ҳангоме ки вай пас аз гуфтугӯи зиёд Абдулаҳадро аз хавлиаш берун овард, субҳи козиб гашт карда, гирду атроф аз сари нав торик мешуд. Ҳарчанд дар мобайни осмон курси симини махтоб суст мелағжид ва ситораҳо низ ҳанӯз нурафшон буданд, тангкӯча тира менамуд; кас базӯр медид пеши пояшро. Аз баландии болои деҳа, аз фарози кӯхпораи наздик, боди сабо мевазид. Боди атрбез, насими серун... Ва аз сайри он ба дилҳо бояд фараҳ мерасид. Аммо ба яке мефорид ҳоло ин боди барин, ба дигаре – не. Чашмаш ниҳоят ба торикӣ одат карда ва тангкӯчаро андак равшан дида, аз ҷӣ бошад амиқ оҳ кашид чавон. Баъд қафаси синааш дамида, ба Абдулаҳад нигарист.

–Хуб, биравем.

–Агар аз ростӣ, чаро наравем?

–Гумонат, ки дурӯғ ҳам мегӯям?

–Намедонам. Лекин...

–Ҷӣ лекин?

–Дар ҳар сурат бисёриҳо дурӯғ мебофанд имрӯз...

Абдулаҳад тани худро аз девори поҳса барканда, дастони бақувваташ дар пушт қуфлу калид, оҳиста пеш даромад. Азбаски дар хонааш пас аз чуну чароҳо охири охирон осуда шуда, дигар дудила набуд, инак дар пой калӯш дошт. Токии сафедаш ҳам, ки аз ҳаҷ кардани ӯ махсус шаҳодат меод, акнун дар тори сараш метофт. Аз мобайни тангкӯчаи қачу килб, деворҳои ду бараш гоҳ паст ва гоҳ баланди поҳса, дар зери курта–эзори суф ором қадам мемонд вай.

–Воқиян, номат чист? Дар осемағӣ ҳатто напурсидаам.

–То даме ки ба манзил нарасем, ман ном надорам.

–Барои ҷӣ? – гарданашро як тоб дода, ба қафо, ба ҷониби ӯ чашм давонд Абдулаҳад.

–Барои он ки ҳамин тавр фармудаанд ба ман.

–Аа–аа... Яъне, ту ҳоло рафиқи беномӣ?

–Бале, ном надорам.

–Ҳушёр бош, рафту тамоман беном бимонӣ.

–Ин аз одамаш вобаста.

- Мебинам, ки ба худ эътимод дорӣ.
- Агар не, чӣ! – захрханд кард ҷавон. – Бе эътимод то кучо мерасӣ?
- Алалхусус дар замони мо. Ҳамин тавр?
- Дуруст.
- Ҷони гапро гуфтӣ, бачамард.
- Намедонам ҷони гап буд, ё не... аммо хайронам.
- Аз чӣ?
- Агар бигӯям, хафа намешавӣ?
- Не–е... Бигӯй, ин дунё худааш пур аз хайрат.
- Чаро ту ҳоло ба мисли бандӣ, даст ба пушт, зуд пеш даромадӣ?
- Модом ки туро ба суроғи ман фиристодаанд, боз ба автамат... қоидааш ҳамин – бояд итоат кунам.
- Итоат кардан албатта ҳақирӣ набудагист.
- Ман ҳеҷ гоҳ ҳақир нахоҳам шуд.
- Ана ин гапи дигар. Пас биё, паҳлу ба паҳлу меравем. Да-стонатро озод бигир.
- Наметарсӣ?
- Аз ту?
- Набошад аз кӣ?
- Ҳаргиз! Муддатест, ки тарс мурдааст дар дили ман.
- Бисёр ҷангидӣ?–дастонашро сар дод Абдулаҳад.
- Бале, – гуфт ҷавон. – Худам ба худам...
- Сарбаста гап мезанӣ, а?
- Ман охир *фиристодаам!*
- Баъд чӣ?
- Ту муаллими адабиёт. Бояд бидонӣ, гоҳо сарбаста мегӯяд фиристода.
- Лекин рост...
- Ман ба ин шак надорам.
- Оҳо–оо! Ту худат чандсолай?
- Бисту серо пур кардам.
- Аҷаб коре шуд, замона ба дасти ту барин ҷавонҳо низ автамат қапонд.
- Яъне чӣ? Ба фикрат мо ханӯз беақлем?
- Ман дар ин хаёл набудам. Фақат гуфтан мехостам, ки таҷрибаи зиндагӣ лозим аст барои ҷангу ҷидол.
- Ту, албатта, чунин таҷриба дорӣ?
- Дорам ё не, ба ҳар ҳол синну солам то ҷое расидааст.

–Хуб, дар рафти ҷанг чӣ медиҳад таҷрибаи зиндагӣ?
–Ба фикр кардан водор месозад.
–Аз кадом хусус? – лаҳзае сукут варзида, пурсид ҷавон.
–Аз хусуси он ки мабодо хуни ноҳақ бирезӣ, –гуфт Абдулаҳад. Ва низ даме хомӯш монда, пас илова намуд: – Махсусан дар ин гуна ҷанги бародаркуш...
–Вале андеша аз хуни ноҳақ гумон мебарам вобаста ба синну сол нест.
–Чаро?
–Зеро бисёр касонро медонам, ки ҳатто соҳиби чандин набера бошанд ҳам, дастонашон то оринҷ олуда ба хуни ноҳақ аст.
–Будагистанд, албатта... – забон газид Абдулаҳад.
–Будагистанд не, ҳастанд! – саҳт карда, якбора гуфт ҷавон.
–Ман фақат фикрамро баён доштам. Агар хато рафтаам, узр мекохам.
–Ҳоло ҷои узр хоستان не. Вақти фалсафа фурӯхтан ҳам не.
–Фалсафа набуд, дар омади гап гуфтам.
–Дар омади гап автаматро низ ба ёд овардӣ.
–Хайр?
–Агар инро ба дасти худат ҳам мекапонданд, чӣ кор мекардӣ?
–Ҳаргиз намегирифтам.
–Ба зӯрӣ диҳанд чӣ?
–Гуфтам–ку: намегирифтам.
–Хафа нашав... аммо ҳеҷ боварам намеояд.
–Чаро?
–Барои он ки, аз рӯи тахмини ман, агар туро лоиқи автамат медонистанд, ба дилу ҷонат мегирифтӣ.
–Намегирифтам.
–Ҳо–оо?
–Намегирифтам, вассалом!
–Пас ман ғалат кардам.
–Дар ҳаққи кас дониста–надониста ҳар хел гумон бурдан хуб нест.
–Рост мегӯӣ, – маънидор хандид ҷавон.
Онҳо аз тангкӯча берун омада, ба саркӯчаи деҳа дохил шуданд. Паҳлу ба паҳлу ва бешитоб қадам мемонданд. Инак васеъ буд роҳи на чандон ҳамвор. Гоҳо дар зери пояшон ре-

ги дурушт ва сангрзаҳо ғичирос зада, ба хомӯшии қабл аз субҳгоҳон раҳна меоварданд. Бо вучуди он ки эҳтимол одамони намозхон аз хоб хеста, дар айвони баъзе хонаҳо яке аз паи дигаре чароғ дармегирифт, атроф ханӯз торик буд. Аз чӣ бошад шуои маҳтоб ҳам наметавонист онро пурра бартараф созад. Осмон ниҳоят баланд тофта, дар ҳар гӯшааш кавқабони дур милт–милт мекарданд. Аммо ситораи сахар, рӯяшро кадом меғ ё пораабри сарсон мепӯшид магар, ба чашм намерасид. Аз канори деҳа шав–шуви пасти рӯд меомад. Бод ҳамчунон сабук ва серун мевазид; гоҳ аз пеши онҳо мегузашт, гоҳ аз пушташон мерафт. Аз кучо буд, ки саге ба ғафлат дароз уллос кашид. Вақте мехост бори дуҷум овоз андозад, аз поини деҳа саги дигаре дарғазаб чакид. Боз яктааш ак–ак кард. Боз... ва бо ҳамин ба сукути гирду атроф дарз рафта, акнун дар сатҳи деҳа ҳар гуна садоҳо паҳн мешуданд.

–Он чи ниҳоят бад мебинам, уллоси сағ аст, –гуфт хаёлолуд Абдулаҳад.

–Ба ман ҳам намефорад, – гуфт ҷавон, автаматро аз як даст ба дасти дигараш гирифта.

–Хуб мебуд, агар зудтар мерасидем.

–Ба кучо? – гӯё нафаҳмид ҷавон.

–Ба ҳамон чо.

–Аа–аа... Мерасем. Муҳиммаш – дилтанг нашав.

–Ман дилтангӣ намекунам. Лекин имрӯз ташвиши бисёр дорам.

–Ҳеч гап не. Баргаштан пас мебинӣ кулли ташвишатро.

–Ҳайронам, ки *вай* барои чӣ маро ин қадар таъҷилий дидан мехоҳад.

–Ман ҳам ҳайрон. Ягон кори зарур доштагист, албатта...

–Ба ин шубҳа нест, аммо дилам душманӣ мекунад. Ширикомхӯрда аст фарзанди одамизод.

–Ҳозир чӣ лозим ба ҳар гуна хаёлу тахмин рафтан. Ягон соат баъд мефаҳмӣ, осуда мешавӣ.

–Ғапат рост. Бо вучуди ин...

Вай давоми суханаширо фурӯ бурда, гӯё аз кадом фикри ногаҳон, ки ба сараш омад, хомӯш монд. Ҷавон низ дигар ҳарфе ба забон наовард. Ва онҳо як муддат роҳ паймуда, ба пошнаи деҳа расиданд.

–Ҳамин замон субҳ меамад, – гуфт Абдулаҳад.

–Бале, сафед мешавад уфук.

–Нағз, ки ба ягон нафар рӯбарӯ наомадем

–Ҳа нагуфта офтоб мебарояд, –гӯшашро ба карӣ зад чавон.

–Рост, офтоб...

Дар воқеъ торикии атроф ба зудӣ пахш мешуд. Ва, инак, ситораи саҳар аз мақоми доимии худ ба назар метофт. Аз машриқ, аз фарози қуллаҳои Кӯҳи Бузург, дар домани осмони бекарон як равшании ҷонбахш давида, ба анвори кавкабони парешон латма мезад. Ситораи саҳар низ лаҳза ба лаҳза хиратар мешуд. Қурси моҳ дар миёни осмон гӯё хайрон монда, ҳоло сафедча менамуд. Ва пеши пой онҳо дигар тира набуд. Ҳар ду пахлу ба пахлу акнун тезтар қадам мегузоштанд, бардамтар мерафтанд, Бад–ин минвол чор–панҷ дақиқа гузашту:

–Ин тараф мегардем, –гуфт чавон, ба дасти чап ишора намуда.

–Роҳи калон хуб нест? – андак мутаҳайир пурсид Абдулаҳад.

–Нав худат гуфти–ку: нағз шуд, ба ягон нафар рӯбарӯ наомадем.

–Лекин рост. Дунё аз ҳар хел одам пур. Кас ҳаст, нокас ҳаст...

–Боз ин ки ба буроҳа зудтар мерасем.

–Ту ба ман чандон бовар надорӣ, а?

–Гумон мебарӣ, ё фикрат қатъӣ?

–Тахмин мезанам.

–Беасос тахминат.

–Пас онҳо дар кучоанд, барои чӣ аниқ намегӯӣ?

–Чанд бор фаҳмонам ба ту?

–Воқиян ҳам дар қариби Зағорадеҳ?

–Боз мегӯям, ки ҳа, дар қариби Зағорадеҳ.

–Ин тавр бошад, ду–се талро гузарем, баъд ана... мерасем.

–Бале, аз худат гап намемонад.

–Ман охир гирду гӯшаамонро нағз медонам!

–Албатта, дар ҳамин ҷо ба дунё омадаӣ.

–Не–е, ман дар дигар деҳа таваллуд ёфтаам.

–Наход?

–Мо ба хоҳиши раҳматӣ падарам бист сол муқаддам ба ин тарафҳо кӯч баста будем.

–Ба чӣ сабаб?

–Сабабаш – дар деҳаи худамон ба як кас–ним кас гапамон гурехт. Оқибат дилхунук шуда, дигар дар он чо истода натавонистем.

–Ҳамон вақт чанд сол доштӣ?

–Тахмин дар синни ту будам. Нав донишгохро хатм намуда, дар мактаби деҳа муаллимӣ мекардам.

–Фаҳмо, – гуфт ҷавон ба оҳанги тамасхур.

–Эҳа... Душвор аст, додарам, пасту баланди зиндагиरो даррав шинохтан, – ба назар каме ранчида, гуфт Абдулаҳад.

–Шояд, – китф барҳам кашид ҷавон.

–Дар ин дунёи бӯқаламун аз сари кас чӣ мегузарад, танҳо худаш медонад.

–Ҳақ асту рост, худаш медонаду Худо.

Онҳо аз нав сукут карда, ҳоло ба ёнаи пур аз хасу хошок рӯболо мерафтанд. Шафақ акнун дар фарқи Кӯҳи Бузург, ки куллаҳои баланди нилгунаш чо–чо барфпӯш буданд, бо ҳама шаҳомати худ хайма зада, ба ранги афрӯхта гулханистон мефт; гарму нарм мерасид ба дидаҳо. Ва гӯё домани фароҳи осмонро ба дарёи молмомол аз нуру зиё табдил меод. Ситораҳои муддате қабл зинда дигар ба назар наменамуданд. Маҳтоб низ, куташ тамоман канда, дар сахни вусъатободи, инак, лочувардӣ ба сурати як доираи сафед музтар монда буд. Атроф ҳама равшан. То чое ки чашм мегирифт, кулли мавҷудот аз файзи субҳгоҳон баҳра мебурд – ранг бадал мекард; омода мешуд ба пешвози офтоби оламтоб...

–Сабил монад! – гуфт ногаҳон Абдулаҳад.

–Чӣ гап? – пурсид ҷавон, тасмаи автаматро ба китф андохта.

–Агар медонистам, ки ба бераҳа меравем, ҳаргиз калӯш наменпӯшидам, – асабӣ шуда, таваккуф намуд ӯ. Сипас ҳам хӯрд ва як хори ғелони ба почай эзораш часпидаро гирифта, аз худ дур партофт. – Саросема кардӣ маро.

–Ҳеч саросема набудӣ, – гуфт ҷавон. – Ба ман сад суол дода, ҳамаашро сад бор аз тарозуи ақлат гузаронда, баъд пеш даромадӣ.

–Ба ҳар ҳол... ногаҳон пайдо шудӣ.

–Бале, ногаҳон буд. Лекин туро оҳиста бедор кардам. Гуфтам, ки натарс, осуда бош.

–Гапат рост. Бо вучуди ин одами хоболуд кист? Як махлуқи ниммурда.

–Пас ту ниммурдаро мемондӣ?

–Набошад чӣ!

–Не-е, ба ниммурда монанд набудӣ. Худи ҳамон лаҳза хобат парида, хеле хушёр менамудӣ, – гуфт ҷавон ва бо лабханди такдор зам кард: – Хуб, ҳоло рафтем.

Абдулаҳад, чунон ки гумоне бурда бошад, ба рӯи вай сабук як чашм давонда, хомӯш қадам бардошт. Ва онҳо, ҳар қадам дар банди ҳаёли хеш, чанд дақиқа роҳ паймуда, ниҳоят ба ёлаи тал расиданд.

–Уфф! – арақи пешониашро ба кафи даст пок кард Абдулаҳад. – Монда шудам.

–Пас бишин, камтар дам мегирӣ, – гуфт ҷавон ва тасмаи автаматро аз сари китф берун оварда, дар болои як санги мусаттаҳ аввал худаш нишаст.

Абдулаҳад ҳам:

–Дар ҳақиқат фурсате нишаста, як қадар нафас рост кунем, айни муддао мебуд, – гӯён аз муқобили вай дар рӯи санги дигаре вазнин ҷой гирифт.

Ҷавон ба риши мошубиринчи кулӯта, ба чашмони калон-калони чун чашми бум гирда ва ҷуссаи низ қариб кулӯлаи Абдулаҳад нигариста – ҳандалакро мемонад-э! – нохост хандааш омад. Вале худро аз қаҳ-қаҳ задан сари вақт боздошта, киёфааш чиддӣ ба ҷониби Кӯҳи Бузург, ба уфуқи дуродур назар андохт. Офтоб акнун тулӯъ карда, дар фарози яке аз қуллаҳои осмонхарош лаълии калони ҳамин ҳозир аз кӯраи оташ берунҷастаро ба хотир меовард. Вай муҳити худро гӯё лаҳза ба лаҳза сӯзонда, тадричан, балки ноаён боло мерафт. Дар тасавури ҷавон ҳатто чунин менамуд, ки ҳарорати онро ҳоло ӯ дар тану ҷонаш низ эҳсос мекунад. Канори осмон аввал сурхфом, баъд зарҳалӣ, пасон сафедранг метофт. Ва боз як рӯзи дигар тавлид меёфт. Нур медавид ба атрофу акноф, равшанӣ паҳн мегардид дар саросари олам, – гӯё аз қазо равон медамид дар қолаби мурда.

–Аҷаб мутантан аст тулӯи офтоб! – овоз бароварда, гуфт маҳз ба худ ҷавон.

–Тулӯъ мекунад, ё ғуруб, ба ман фарқаш нест, – даст афшонд Абдулаҳад. – Ман онро фақат чун як қонуни коинот медонам.

- Барои ҳамин аз ту напурсидам...
- Боз сарбаста гап мезанӣ.
- Парво накун, мавридаш ояд, сархуй гап мезанам.
- Яъне чӣ?
- Чӣ мебуд?! – хандид ҷавон. – Рӯзи Худо бисёр. Акнун шинос ки ҳастем, мумкин зуд–зуд вомехӯрем. Кӣ медонад... ҳар гоҳ якдигарро дидан пас шояд барои сӯҳбати озод ҳам вақт меёбем. Дунё ба умед гуфтаанд, – боз, вале ин дафъа маҳзун хандид ҷавон.
- Баақл менамой, – низ лабханд кард Абдулаҳад.
- Аз чӣ дарёфтӣ?
- Аз тамкинат.
- Аҷаб, – ба нишони ҳайрат абрӯ барҳам кашид ҷавон. – Ман як фарди батамкин будааму то ҳол беҳабар...
- Чандпула будани одамро дигарон мебинанд, на ин ки худаш.
- Пас дар бораи ту ҳам бештар дигарон медонанд? – маънидор пурсид ҷавон.
- Эҳтимол, – бари гардан хорид Абдулаҳад. – Лекин ҳоло гап аз хусуси ман не.
- Ту мехоҳӣ, ки танҳо аз хусуси *ман* бошад? – мижа назада, ба андоми ӯ назар андохт ҷавон.
- Не–ею... – даступо хӯрда, нигоҳашро гурезонд Абдулаҳад.
- Не ки бошад, пас дар бораи ту ҳам сӯҳбат мекунем.
- Марҳамат...
- Барои чӣ чашмонат ин қадар гирдаанд, бозигаранд?
- Вақти шӯхиро ёфтӣ.
- Ман рост мегӯям.
- Хайр, агар рост бошад, чӣ илоҷ... Худо ҳамин хел офаридааст.
- Яъне ки аз худат вобастагӣ надорад? Масалан, бозигариаш?
- Надонам....
- Медонӣ! – гуфт ҷавон ба як тундии ногаҳон.
- Ту чаро ба чашми ман часпидӣ? Ягон баҳонаи дигар биёб.
- Қаҳрат меояд, а?
- Ман охир одами зиндаам.
- Хайр, ана... барои чӣ кулӯлай?

- Тавба! – ба нимханд гиребонашро капид Абдулахад.
- Ҷавоб деҳ, – низ хандид ҷавон.
- Ту, аз афти кор, ба ман ғараз дорӣ.
- Албатта! Вагарна чаро шабошаб хонаат мерафтам?
- Ҳоло ман инро ба ҳисоб нагирифтаам. Фақат гуфтани-ам, ки дар дилат ягон думмал ҳаст.
- Меҳохӣ онро кафонам?
- Агар бошад...
- Натарс, ман дар дил гапе надорам. Ҳазл кардам, – чиддӣ гуфт ҷавон.
- Чӣ хуб! Худо аз ҳазлу шӯхӣ диҳад. Вақтҳои охир ҳама бадгумон шудаем, – чеҳрааш акнун кушода, гуфт Абдулахад.
- Шояд, – ғурунгид ҷавон.
- Дилгазон шудаем...
- Аз барои номусулмониҳо, албатта, тарс ҳам дорем.
- Чӣ хел номусулмонӣ? – гӯё чизе нафаҳмида, дар ҳолате ки чашмони беқарораш пир–пир мепариданд, ба рӯи вай нигарист Абдулахад.
- Ҳамин хел! – боз ситеза кард ҷавон.
- Гаранг шудам.
- Осуда бош, ҳоло мефаҳмӣ.
- Аҷаб...
- Ҷавон дигар ба вай эътибор надода, ба ҷониби Кӯҳи Бузург, ба курси инак зарҳалии офтоб назар афканд. Он сипари тобнок дар фарози кулла қади як найза баланд шуда, заминро осмонро равшанӣ мебахшид; ба атроф нуру сафо меовард. Оташи уфуқ фурӯ нишаста, акнун қариб нилобӣ ва мулоим метофт вай. Ҷавон чашм аз он барканда, ба поин, ба сӯи деҳа нигарист, ки аз фарқи ин тали калон фақат нисфаш ба назар мерасид. Нисфи дигараш дар пушти қатор–қатор да-рахтони зардолу пинҳон буд. Аз он ҷо садое равшан ба гӯш намерасид; пахшхӯрда паҳн мешуданд гуна–гуна овозҳо. Ҷавон амиқ як нафас кашид ва автаматро, ки то ҳол дар сари зонувонаш буд, ба даст гирифта, оҳиста бархост.
- Биравем?
- Хайр, – зуд ба по шуд Абдулахад.
- Пеш–пеш тохтан шарт не.
- Чашм...
- Лекин ҳай чарбзабонӣ.

–Ба он чи Худо фармудааст, то метавонам, итоат мекунам.

–Пас аз ҳаҷ фармуд?

–Наханд.

–Ман нахандидаам. Мақсад – ҳақиқат меҷӯям.

–Дар роҳи ҳақиқат на аз миёни сангу хоки ин кӯҳистон, балки гирдогирди дунё мегарданд.

–Ман онро аз ҳамин ҷо ёфтаниам.

–Худо мададгор шавад. Миёнатро ҳазрати Алӣ бандад.

–Ташаккур! – гуфт ҷавон ба оҳанги тамасхур. – Воқиян ту кай ҳаҷ кардӣ?

–Порсол.

–Ба кадом пул?

–Ният нек бошад, Худо медиҳад.

–Бад бошад чӣ?

–Он гоҳ намедиҳад.

–Не-е, медиҳад! – аз нав саҳт карда, гуфт ҷавон.

–Шояд, аммо ман инашро намедонистам.

–Наход? – як табассуми тамасхуромез лағжид ба лабони ҷавон.

–Ту аз ман чӣ мехохӣ, ҳеҷ намефаҳмам.

–Ғайр аз он ки пеши *соҳибат* мебарам, дигар чизе намехоҳам.

–Вай ба ман соҳиб не.

–Пас кӣ?

–Як нафар ошно.

–Қасамӣ?

–Чӣ?

–Меҷӯям, ки қасамӣ?

–Дар ҳар сурат ман туро намефаҳмам.

–Ҳоло мефаҳмӣ.

–Ҳар чӣ бошад, фаромӯш накун: фарзанди мусулмонӣ.

–Вақте ки дар ин саҳари офтобӣ аз паҳлуи ту барин хоҷӣ кадам мемонам, чӣ тавр фаромӯш мешавад?!

–Боз писханд мезанӣ?

–Ҳаргиз.

Яке калӯш дар по, дуҷумӣ мӯза... онҳо аз болои хору хас ба ёнаи дигари тал сарнишеб мерафтанд. Шиками Абдулаҳад ба пеш ҳамбида, ҷуссаашро вазн оварда, гӯё тани пургӯшти ўро поин кашидан мехост. Ва гоҳо ба назари

хайрони чавон чунин менамуд, ки вай, як марди камобеш чилупанчсола, хамин ҳозир ба монанди тарбуз аз рӯи ёна гелида, то ба пошнаи тал мерасад. Ва баъд чун одам боз сари по хеста, аз барои расидан ба тали дигар роҳашро вазнин идома медиҳад. Ва ҳангоме ки ёнаи нав оғоз меёбад, дафъатан гашташ душвор шуда, нафасаш дар гулӯ мепечад, душманӣ мекунад ба ҷонаш.

–Ҳамин тавр?

–Чӣ хамин тавр?

–Ҳеч, дар омади гап буд.

–Туро хаёли пиндорам, як ҷавони хушёр менамоӣ...

–Ҳар чӣ мехоҳӣ, бигӯ.

–Ачаб...

Бо хамин хомӯшӣ ихтиёр карда, ҳар қадам дар банди андеша, вазнин мерафтанд онҳо. Фикри чавон ба ҳоли ҳудаш банд буд; ба эҳсоси пуртазоде ки дар дил дошт, дам ба дам латма мезад. Хаёлаш, гӯё ба гуфтор меомад ба вай. Зуд–зуд мегуфт, ки чӣ хуб аст зиндагӣ, чӣ равшан аст ин дунёи пурхарорат. Шаб меояд, бод мезазад, сахар мерасад, офтоб рух метобад, олам ҳама гарму нарм мешавад. Вале чаро гаҳу ногаҳ чанд нафар ё гурӯҳ–гурӯҳ касифон ба пайдо омада, ин хастии муқаддас, ин дунёи назифро олуида месозанд? Ҳамин тавр фикр мекард чавон дилаш реш–реш шуда. Абдулаҳад чӣ? Ҳарчанд мағшуш буд, ба як савқи табиӣ фикр мекард, ки банохост чӣ боре омад ба сараш. Вай, ин ҷавони яқин но-навард – зотан пок аст, ё нопок, – то кучо мебарад ўро? Чаро, чаро ин шаб, ё худ ин сахар нобахангом хосташ мулло Насрулло? Барои чӣ на ягон одами шинос, балки хамин дам-дуздиро фиристодааст ў ба суроғаш? Ҳар чӣ бошад, илоҳӣ оқибати ин рӯзи сафо бахайр шавад.

–Азобат медиҳад калӯш? – гашти фахулонаи Абдулаҳадро як–ду дақиқа муоина карда, бидуни ихтиёр пурсид чавон.

–Бале, ба мисли мӯзаи ту, – гуфт бо алами пур аз тамасхур Абдулаҳад.

–Яъне чӣ?

–Яъне ки агар дар поят калӯш дорӣ, вай як чизи сусту муст аст, хоҳ–нохоҳ баэҳтиёт қадам мемонӣ. Лекин дар поят мӯза бошад, илова бар ин, чунон ки ту пӯшидаӣ, мӯзаи афсарӣ бошад, роҳи ҳамворро партофта, ба бераҳа меравӣ, мехоҳӣ аз болои хору хас қадам бизанӣ, онро мачақ карда

гузарӣ. Дунё ҳамин аст, агар бақувватӣ, ҳамеша аз барои нишон додани зӯру тавони худ фир мегардӣ. Мазмун – кӣ, чӣ, дар кучо – фарқаш нест... ягон муттақо дошта бошӣ, масалан, ба монанди ана ин автаматӣ худат, олам хама гулистон метобад. Ҳарчанд рӯбахӣ, шер барин ба тохт меоя. Ё ками камаш, мехоҳӣ гург бошӣ. Мехоҳӣ, ки мардум ба ту тан диҳанд.

–Дар ин хусус бисёр фикр мекардӣ? – пурсид ҷавон.

–Суолат ба чӣ маънӣ? – каме мутаҳайир ба ӯ нигарист Абдулаҳад.

–Маъниаш – дилпур гап мезанӣ.

–Ман фикрамро гуфтам.

–Шояд дар зиндагӣ худатро шер мепиндоштӣ. Балки гург будӣ.

–Не, ман на ин будам, на он. Аз табиати баъзе одамон ҳамин хел хулоса бардоштаам.

–Ягон бор ба тохт наомадаӣ?

–Боз ҳам суолат сарбаста...

–Ман гуфтаниам, ки ҳеч гоҳ дарандагӣ накардаӣ?

–Худо ниғаҳ дорад!

–Агар гапат рост аст, одами хубӣ. Ҳоҷӣ буданат ҳам меzeбад. Лекин агар дурӯғ мезанӣ, гӯрат месӯзад дар он дунё.

–Натарсон...

–Ман наметарсонам. Фақат ин ки сӯҳбат мекунам. То метавонам, аз пасту баланди зиндагӣ хабар ёфта, мехоҳам мисли ту хулоса бардорам. Фарқи сиёҳу сафед дар чист, биомӯзам.

–Душвор аст, додарам, сараро аз сақат ҷудо кардан. Ками дар кам мешавад, ки умри кас ба кушодани ин муаммо бирасад.

–Ба ҳар ҳол гуна–гуна воқиаҳои рӯзгорро шунида, ҳатталимкон ба таҳлил гирифтани зарар надорад.

– Аммо гапат рост...

Онҳо ба пошнаи тал расида, як қадар ҳамвор рафта, акнун ба ёнаи тали дигар боло мебаромаданд. Пур аз хори уштуру сагак ва хасу хошоки дар офтоб сӯхта буд ин тали баланд. Деҳа ба назар наменамуд. Абдулаҳад асабӣ шуда, буттаҳои хушқидаро чап дода, нафасаш номурагтаб, ба душворӣ ва қач–қач қадам мемонд. Ҷавон, сараш андаке ҳам, тасмаи автамат дар китф, рост раҳ мекашид. Дар пой ки

мӯзаи бакувват дошт, воқиан ҳам хору хаси пешомадаро зер карда мерафт.

–Худо бигирад ин калӯши лаънатиरो! – гуфт ба зарда Абдулахад.

–Шукр гузор, ки пойлуч нестӣ.

–Хайр, ана шукр...

–Ҳоло мехоҳам ба ту як қисса кунам, – ногаҳон ба забон овард ҷавон.

–Кошкӣ, вақтамон тезтар мегузарад.

–Қисса ин буд...

–Дар ҳар сурат аз шуниданаш талхакаф нашавам, кифоя.

–Вобаста аз он ки чӣ хел қабул медорӣ.

–Ку аввал нақл бикун.

Ҷавон ду–се дақиқа ба сукут рафта, вазнин оҳ кашиду бо як тамкини дардолуд оғоз намуд:

–Писаре буд дар ин дунёи равшан. Шабу рӯзонаш хуш мегузаштанд дар паноҳи падару модар, дар пахлуи хоҳару бародар... Аммо даргириҳои гӯё ногаҳон на фақат ягона бародарашро ба корзор кашид, балки ба осоиши вай ҳам раҳна зада, дар чигараш хори сепарра шуд. Соли наваду ду, вақте ки дар Хучанд сессия барпо гардида, пас аз кашмокашҳои зиёд оқибат ҳукумати нав ба сари қудрат омад, он писар дар мактаби калони деҳаи худ дар синфи даҳум мехонд. Гоҳ мерафт ба дарс, гоҳ – не. Рӯҳан дар азоб, гарангнамо ва касалманд мегашт; аз сояи девор фарқ надошт, қолаби бечонро мемонд. Чунки ҳамон тирамоҳ ба ду чашми пурдари як фоҷиаи бузургро дида, қариб девона шуда буд. Ҳоло ҳам, агарчи аз он даҳшати гӯшношунид қариб панҷ сол гузаштааст, зуд–зуд тамоми вучудааш ба фарёд омада, вай мехоҳад сар ба дашту ҳомун занад. То метавонад, аз худ бигурезад; дар синаи хок ё дар қалби санге фуру равад, абадан нопадид гардад. Лекин осон нест ин...

–Хуб, чӣ даҳшат будааст он? – хини ки ҷавон дар банди кадом ҳаёл печида, як дам хомӯш монд, лоқайд пурсид Абдулахад.

–Бетоқат шудӣ?

–Нею... ба алам баён мекунӣ, – пушти сар хорид Абдулахад.

–Ҳоло нек мефаҳмӣ, ки он воқиаро бе алам баён кардан мумкин аст, ё не.

–Кӣ буд ҳамон писар?

–Ман худам!

–Пас хуб чашидаӣ захри ин ҷанги хонасӯзро, – рост ба чеҳраи офтоббардоштаи ӯ нигарист Абдулаҳад.

–Ту чӣ? – пурсид ҷавон ба як оҳанги такдор.

–Ман ҳам одами зиндаам, – боз пушти сар хорид Абдулаҳад. – Аслан кӣ нафаси осуда мекашид дар ин гирумон?

–Буданд махлуқоне ки озод нафас мегирифтанд, – ба таъкид гуфт ҷавон. – Хушу хурсанд рӯз мегузаронданд. Зеро ҷанг баҳона ба молу манולי бе дарди миён мерасиданд. Ба дуздӣ, ба ғорат, ба хунрезӣ... Ва ҳатто ба хоинӣ!

–Шояд, – чашм ба пеши пояш дӯхта, китф барҳам кашид Абдулаҳад.

–Шояд не, айнан ҳамин тавр! – аз нав саҳт карда, бо нафрати ошкоро гуфт ҷавон.

–Хайр, асаби нашав. Ман, албатта, мебинам, ки ту бисёр ғам хӯрдаӣ.

–Худат нахӯрда бошӣ, кифоя!

–Маро беҳуда наранҷон, – дар лабони тунукаш як табасуми хунук, калла қач карда, гуфт Абдулаҳад. – Нағзаш он қиссаатро идома бидеҳ.

–Роҳамон дароз, то охир мешунавӣ...

Ҷавон автаматро аз китфаш ба даст гирифта, сараш андаке ҳам, чанд лаҳза хомӯш қадам монд. Сипас ба ҷониби Абдулаҳад, ки ин дам хорбуттаеро чап дода мегузашт, бо назари озмоиш як чашм давонда, пурсид:

–Ту ба ман сидқан гӯш медихӣ?

–Набошад чӣ! – филҳол ҷавоб гардонд вай.

–Агар ин тавр аст, пас бишнава... Ва фикр кун.

–Ба чашм!

–Бе чашм ҳам фикр кардан мумкин! – неш зад ҷавон.

–Рост... – мулзам шуда, дандон ба дандон монд Абдулаҳад.

–Рост ки бошад, ҳоло гӯш фаро бидеҳ, – гуфт ҷавон, дар сурате ки инак чеҳраи ҷаззобаш зиёда ғамгин метофт. – Солҳои охир ҳар қадар ба андеша равам, ҳамон қадар қатъан хулоса мекунам, ки ин ҷанги бераҳмонаи мо на танҳо як пархоши хонаводагӣ, балки афтударафти қавмӣ ҳам буд. Бале... Алалхусус ба оташи номаш «точик–ӯзбак» низ ҳезуми бисёр кашиданд. Дар натиҷа чӣ шуду чӣ нашуд, ки боре, дар

авчи бизану бикиш, аз марказ ва гирду атрофи ноҳияи мо қариб дусад нафар мардинаро (пиранд ё ҷавон, фарқаш набуд) дар ҳавлии калони як идораи сохтмон ҷамъ оварданд. Ва шомгоҳон ҳамаро дар миёни чор девори баланд рост монда, се автаматдори рӯи хунукашон пачақ, ба назар ҳатто мижаашон ҳам нахӯрда, гӯё дар як нафас аз дами тир гузаронданд. Ману раҳмати падарам, ки заррае гуноҳ надошт, низ дар байни онҳо будем.

–На–аҳод? – мутаҳайир сухани ӯро бурид Абдулаҳад.

–Ҳамин тавр, ҳоҷӣ! – мад кашида, гуфт ҷавон.

–Тавба! Се кас, а...

–Бале, се нокас бар зидди дусад нафар! Дигар силоҳдорон берун рафта, дарвозаи бастаро посбонӣ мекарданд.

–Онҳо албатта мусулмон буданд?–даст ба манаҳаш бурд Абдулаҳад.

–Мисли худат...

–Чӣ хел хонаашон намесӯзад!

–Ҳоло гӯш бидех, – гуфт ҷавон ба зарда. – Хӯш ки бошад, пеш аз тирборон кушодан рӯбарӯи мардум истода, бо тамасхур гуфтанд, ки ҳама калимаашро гардонад. Инро шунидан баробар издиҳом ба ҷунбиш омад. Гуна–гуна садоҳои пасту баланд... монанди фарёд, лоба, нидои ҳайрат ва ғайра паҳн мегардиданд дар сатҳи он ҳавлии бавусъат ва пур аз хоку хокрӯба, пур аз ҳар хел лашу луш. Моту мабхут ман чизе намефаҳмидам; банди пойҳоям суст шуда, гӯё аз ҷонам рамаке намонда буд. Падарам ба зӯри оринҷ маро аз паҳлуи худ ба пушт тела дода, зуд локиашро аз миён кушод. Ва онро ба сар кашида, рӯяшро пӯшид. Пас ҳамон тавр зуд калимаашро гардонд... Гардонду садои тир баромад, садои мусалсали тирборон баромад. Ва падарам, бечора падарам ба даҳон афтид. Намедонам чӣ хел... вале медонам, ки ман ҳам ғалтидам. Ба пой мубораки ӯ ғалтидам. Марде ки аз ман қафо меистод, якрост омада ба шонаам бархӯрд. Дигар садое дар ёдам нест, яқин муддате аз ҳуш рафта будам. Вақте ба худ шудам, хангоме аз зери каши марди ба пуштам афтида гирду пешро дуздида–дуздида аз назар гузарондам, ҳамаро саросар ба хок ғалтон дидам. Ёрои ҷунбидан надоштам, тарсу ваҳм маро ба рӯи пойҳои падарам ҳар чи бештар паҳш мекард. Чунки он се нафар акнун дар байни афтодагон гашта, ба ҳар танае ки лозим донанд, аз нав тир мезаданд. Ин

дахшат чӣ қадар идома ёфт – як дақиқа, балки як соат... – ёд надорам. Ниҳоят «тамом, рафтанд ба асфалуссофилин», – гуфт махлуқи дар миёни шариконаш аз ҳама бадчигот. Ва дуртар аз ман ба сари китфи ҳасаде нишаста, аввал як туф карду баъд автамат дар бағал сигарета даргиронд. Ду нафари дигар ба тарафи дарвоза қадам монданд.

–Дар ҳамон ҷо сигарета мекашид? – гиребонашро қапида, лаҳзае бозистод Абдулаҳад.

–Рафтем, рафтем... –гуфт ҷавон, ба сӯи вай ҳатто чашм наафканда.

Абдулаҳад гиребонашро сар додаву калла чунбонда, боз қадам бардошт.

–Ман ҳам аввалҳо ба монанди ту дар ҳайрат мемондам, – гуфт ҷавон ба овози дардолуд. –Аммо ду–се соли охир фикр мекунам, ки чаро не. Одам агар аз рӯи кина ба куштор даст занад, сирати инсонияшро комилан бой медиҳад. Ба як ҳайвони беҳиссу ҳуш табдил меёбад.

–Рост, баъзеи мо аз даранда ҳам бадтарем.

Ҷавон, ки сараш андаке ҳам пой мегузошт, бо карохат ба вай назар андохт. Сипас ба лабонаш гӯё ногаҳон табассуми талх дамида, ҳамоно суханашро давом дод:

–Хулоса, ӯ дар шонаи ҳасад нишаста, бамайлихотир сигарета мекашид. Оташаки он дар торикии шаб гоҳ лахҷавор равшан гардад, гоҳ гум мешуд. Аз гирду пеш қариб садое ба гӯш намерасид. Ё кӣ медонад, шояд ман ба ғайр аз дук–дуки дилам, ки дар қафаси танги сина гӯё таркидан мехост, дигар овозеро намешунидам. Либосам ғарқи хун шуда, ҳасади мардак ба пуштам бештар вазн меовард. Ниҳоят он қотили бадчигот пасмондаи сигаретаро дар байни мурдаҳо аз худ дур афканда, ба по хест. Ва боз туф карда, автамат дар даст сӯи дарвоза рафт. Пас аз лаҳзае паллаи дарвозаи оҳанин таракосзанон пӯшида шуду матори кадом як мошин ба қор даромад. Омехта ба садои он гуфтугӯе низ пахшхӯрда ба гӯш мерасид. Чӣ мегӯянд, фаҳмидан душвор буд. Баъд мошин яқин роҳ гирифта, қадре пас овозаш тамоман фуру нишаст. Ман аз ғояти тарс нақши замин гардида, ёрои чунбидан надоштам. Вале парешон фикр мекардам, ки чӣ илоҷе ёбам, ҳасади бечора падарамро аз ин қатлгоҳи махуф чӣ тавр ба хона расонам...

–Даҳшат! – гурунгид Абдулаҳад, боз як буттаро чап дода.

–...Ногаҳон наздиктар ба ман нафаре аввал чунбид. Сипас охиста бархоста, ба чор тараф чашм давонд. Ман аз ин ходиса чон гирифта, низ чунбучӯл карда, аз таки ҷасади ҳамон марде ки рӯ ба шонаам афтида буд, базӯр берун омадам. Ва дар пеши пой падарам аз ҷой хеста, ба нимовоз пурсидам:

«Зиндаӣ?»

Вай, ки ҳамчунон дар байни мурдаҳо қад афрохта меистод, аввал аз овози ман ҳаросида, қариб буд аз нав ба замин ғалтад. Лекин дарҳол худро ба даст гирифта, як-ду қадам пеш гузошт.

«Ту ҳам зиндаӣ?!»

Ман ба ишораи тасдиқ фақат калла чунбонда тавонистаму бас.

Вай шерак шуда, наздам омад. Ҷавоне буд аз ман тахмин чор-панҷ сол калонтар. Дар торикӣ хира-хира медидам, ки сару рӯяш, гарданаш, пеши бараш ҷӯлида ба хуну хок... ноустувор рост истода, мисли худи ман дарақ-дарақ меларзид. Ҳатто дандонҳояш ба ҳам бархӯрда, хунук садо меоданд.

«Меғурезем, – гуфт ӯ, аз нав ба гирду атроф ҳаросон назар андохта. – Зуд гурехтан лозим, ки мабодо хабар ёбанд...»

«Охир... ин ҷо падарам хоб аст», – гуфтам ман, бадтар ларзида.

«Аввал – ҷон ба саломат бурдан. Вагарна ягон рӯз ҷасади ӯро ба хок ҳам супурда наметавонӣ».

«Деҳаи мо дур, – гуфтам беихтиёр гирифта. – Якҷоя ба падарам ногаҳон дар кӯча ба даст афтидем».

«Ду бародару амаки ман ҳам нобуд шуданд. Ана, – бо нӯки даст ба пушташ ишора намуд ӯ, – ғалтида хобанд... Ҳоло биё, тезтар гурезем, ки рафту фаҳманд, дар як нафас пайдо шуда, ҳатман мекушанд. Чӣ лозим шохид...»

Вай қадам бардошт.

Ман ҳам гаранг ҷониби дарвоза рафтани будам, ки:

«Ту чӣ, девонаӣ?! – фишос зада, гуфт ба овози паст. – Ин тараф бигард... Аз девор гузашта, то аз шаҳрак баромадан лаб-лаби кӯл меравем».

Мо тарсону ларзон ба девор наздик шуда, аз як рахнаи пастаки он шорида, худро тозон ба найзори лаби кӯл гирифтём, ки тақрибан ду километр тӯл кашида, гоҳо тунук ва гоҳи дигар ғулӣ гардида, дар канори шаҳрак интиҳо меёфт.

Заминаш чо–чо лой буд, баъзан кӯлмакҳои хурду калон пеш меоманд. Вале мо ба ин эътибор намедодем. Ва дам ба дам то зону ба обу лой ғӯтида, аз байни найзор бо ҳар ду даст ба худ роҳ кушода, то ҳадди имкон тезтар қадам мемондем. Балки мегурехтем аз ҷои бало, аз макони офат... Аз дарди мо беҳабар, қурбоқаҳои лаби кӯл хониш доштанд; найҳои хушк шатар–шутур садо медоданд. Осмон баланд буд, пурситора буд. Чапнаву роста боди рутубатнок мевазид. Ашкам ҳеч қарор нагирифта, лабу даҳонамро тар мекард. Ҳар дақиқа бештар хуноба шуда, дилу чигарам рехта, ҳаёлам фақат ба марги муфочои падарам мерафт. Гӯё одаму олам дигар вучуд надошт; замину осмон ҳама ҳолӣ буданд; танҳо куштор ҳукм меронд дар макону замон, фақат марг зиндагӣ дошт... Мо ғалтидаву хеста, шушамон қариб аз даҳон ҷаста, ба зонувони ларзон, дастони хорошида ва сару рӯи афғор ниҳоят аз найзор берун шуда, ба як қитъа замини ҳолӣ баромадем. Онтарафтар, дар бари роҳи мошингард, фосила ба фосила ҳавлиҳои на чандон аз ҳам дур ба назар мерасиданд. Пешайвон ё тирезаи хонаҳояшон равшан буданд. Мо аз қитъаи замини ҳолии пасту баланд худро ба роҳ кашида, қад–қадӣ он ҳавлиҳо бо тарсу ларз пеш мерафтем, ки аз рӯбарӯ нохост як ҷуфт чароғи фурузонӣ мошин пайдо шуд. Аз ин боис – мабодо силоҳбадастон бошанд! –бадтар гирифтори таҳлика гардида, тозон ба наздиктарин ҳавлӣ даромадем. Ва ҳамон лаҳза як сағи ало ак–ак карда, ба сӯямон давид. Аз пушти вай «тур, ҷонвар, тур!» –гӯён марде ба имдодамон расида, аҳволи зорамонро дида, ба ўзбакӣ пурсид, ки шумо кистед. Мурдем, аз дил гузарондам ман, садчанд ба тарс омада. Шарикам акнун даҳон кушода, чизе гуфтан меҳост, ки мардак зуд рамуз бурд. Ва:

«Тез ин чо гузаред, аввал дасту рӯятонро шӯед», – гуфта, худ пеш даромада, моро то як ғӯшаи ҳавлӣ, то назди лӯлаи об рахнамуд шуд.

–Одами савобчӯӣ будааст, – гуфт Абдулаҳад, ки аз чакҳои ғафсаи арақ мешорид.

–Бале, ҳатто чеҳрааш далолат мекард, ки ў аз кина парваридан, ё худ тафриқа андохтан дур мегардад, – гуфт ҷавон, ба андоми вай маънидор нигариста. – Гумонам, монанди *баъзе* фарзанди мусулмон касифу шарир ҳам набуд.

–Худо хайрашро диҳад!

–Ба дуои кӯрмуш борон намеборад...

–Яъне чӣ? – бо ҳайрат қадам боздошт Абдулаҳад.

–Наист, бичунб... – гуфт ба оҳанги тамасхур ҷавон. Сипас як лабханд намуда, идома дод: – Яънеаш ин ки ӯ бар хилофи иддае аз махлуқони мусулмонтарош «точик–ӯзбак» нагуфта, баъде дасту рӯй шустем, моро ба хонааш даровард. Ва либоси хунолуди ҳар дуямонро ҳам зуд ба либосҳои худаш иваз кард. Илоҳӣ дасти камондор шиканад гуфта, дастархон оваронд, нон шикаст, ба наздамон якпиеълай қандҷой гузошт. Аз нооромӣ ба дарду алам қадре гап зада, бисёрҳо афсӯс хурда, тахмин ягон соат пас гуфт, ки ҳарчанд аз тахти дил мехоҳам, ҳеч илоҷи шуморо пинҳон кардан надорам, рафту ба кофтуков омада, ҳам дуи шуморо пеш андохта баранд, ҳам худи ман дар балои ногаҳон монам... Одати он лаънатӣҳо – баноҳост дар хонаи ман барин ӯзбакҳо низ пайдо шуда, дарро ба девор мезананд, ки мабодо ёру ошно ё ҳамсояҳои тоҷикашонро пинҳон карда бошанд.

«Аз ман хафа нашавед, фарзандонам, – қариб гирифта, гуфта буд вай он шаби наҳс. – Ҳоло ягона роҳи шумо гузаштан! Аз бераҳа, аз миёни боғот, аз байни заминҳои пахта... То метавонед, ҷойҳои мардумнишинро чап дода гузаред. Натарсед, худатонро далер бигиред, лекин эҳтиёт ҳам шавед. Пас ана... Худо хоҳад, сихат–саломат ба манзил мерасед. Фақат ин ки аз мани дар ин вақту соат дастам кӯтоҳ наранҷед, – ман аслан гами шуморо мехӯрам».

Ҳамин тавр мегуфт он марди ӯзбак, ки баъд моро дар тоҷикӣ каме гусел карда, ба дастамон маҷбуран яктаӣ нон қапонда, ғамгин ба хонааш баргашта буд.

–Ҳарчи сихат мондаӣ!

Аммо ҷавон гӯшашро ба қарӣ зада, гуфт:

–Ниҳоят шарикам рӯ ба деҳаи худаш овард. Ман ҳам аз вай чудо шуда, рӯзи дигар... қариби пешин ба хонаамон расидам. Модарам, хоҳаронам аз фоҷиа хабар ёфта, гумон мебаранд, ки маро низ куштаанд. Лекин, худат мебинӣ, то ҳол дар рӯи ин замини носерам зинда гаштаам. Бе падари меҳрубон, бе бародари паҳлавон... Ва ҳаёлам, ки тани танҳо мондаам дар дунё.

–Чӣ, бародаратро ҳам бой додӣ? –гӯё дар омади гап пурсид Абдулаҳад.

–Бале, бой додам, –гуфт ҷавон бо таассуфи ошкоро. – Ба хиёнати як нохалаф...

–Ҷояш ҷаннат шавад! –даст ба рӯй кашид Абдулаҳад.

–Ту оё медонӣ ҳамон тирамоҳ мардуми мо, алалхусус занону кӯдакон чӣ азобҳо диданд?

–Кам–кам шунидаам.

–Ҳа, шунидаӣ фақат. Аммо надидаӣ, – як нафаси чуқур гирифт ҷавон. – Азбаски ба занону кӯдакони хурдсол қариб қордор намешуданд, дар кучое бошад, мурдаҳоро низ ҳамонҳо меғундоштанд. Ёфта, шинохта, ғундошта, ба трактор меоварданд хона ба хона, ба аспу ароба меоварданд.

–Падаратро, албатта, ба расму русумаш гӯрондед? – чуръат намуда, пурсид Абдулаҳад.

–Не, ба як ҳисоб бе расму русум, саросема... – гуфт ҷавон. – Занҳо гӯронданд, кӯдакон гӯронданд.

–Худат кучо будӣ?

–Пинҳон будам! Дар қаҳдон, дар тақи хасбеда!

–Аҷаб рӯзи саҳте...

–Агар меконданд, ки мардинаҳо чамъ омада, масалан касеро ба лаҳад меғузоранд, онҳоро филҳол ба ихота гирифта, бе ҳеҷ раҳму шафқат тирборон мекарданд.

–Тавба! – гиребонашро қапид Абдулаҳад.

–Ягон мард ё ҷавони навхат ҳад надошт, ки рафта ҳатто мурдаашро соҳиб шавад. Аз ин рӯ ҳасади раҳматӣ падарамро дар ҷои ҳамон фоҷиа модараму хоҳаронам шинохта, ба як трактори раҳгузар оварда буданд.

–Кори Худо... – гуфт худ ба худ Абдулаҳад.

–Не, кори Худо не! – гуфт ҷавон бо ситез. – Кори одамони беимон! Ман занеро медонам, ки чор писари худро дар рӯи ҳавлиаш гӯронда буд. Вай фақат баъди ду моҳ тавонист ҳасадн онҳоро аз хоки дари хонааш қанда, қатори дигар мурдаҳо дар қабристон монад.

–Тавба! Сад тавба! – аз нав даст ба гиребон бурд Абдулаҳад.

–Тавба меғӯӣ, ҳоҷӣ, намеғӯӣ, ҳамин аст ҳақиқат! – донадона ба забон оварда, тасмаи автаматро бо ғазаб ба китф андохт ҷавон.

–Худои қарим ин хел рӯзҳоро ҳатто ба душмани кас нишон надиҳад! – арақи пешониашро ба ангушти ишорат ситурда, андешаманд гуфт Абдулаҳад.

–Донистан ба ҳар ҳол зарар надорад.

–Албатта! Ҳушёр мешавад одам...

Инак онҳо тали дуюмро пушти сар гузошта, ба ёнаи ҳамчунон пур аз хорбугтаву хасу хошок рӯ ба ёла уреб мерафтанд. Ҳар кадом дар банди фикри худ хомӯш буданд. Офтоби тобон дар сатҳи осмони мусаффо хеле роҳ паймуда, ҳавои тобистон ба тадриҷ метафсид. Аз дуру наздик гоҳ-гоҳе фарёди зиллаҳо ба гӯш мерасид. Ва мешуд, ки баъзан аз болои сари онҳо гунчишкони эҳтимол ташнаву жавракҳои беқарор парида мегузаштанд. Аҳён-аҳён шамолаке низ вазида, ба худ бӯи об меовард, роиҳаи дарё меовард. Мазмун, дар кадом ранге бошад, ширин буд мазаи ҳаёт.

Вақте ки ба ёлаи андак паҳн расиданд:

–Ана Зағорадеҳ, – гуфт Абдулаҳад, шодмон нафас рост карда.

–Бале... – гуфт ҷавон зери лаб.

Онҳо дар фарози тали бузург, ки ба ду тараф дароз кашида, тадричан нишеб мерафт, рӯ ба офтоббаро меистоданд. Паҳлу ба паҳлу буданд. Дар дасти чап, дар интиҳои як қаноти тал, ки рӯди Тезоб аз домани он тоб хӯрда мегузашт, ҳақиқатан ҳам Зағорадеҳ воқеъ гарида, ба долу дарахтони сарсабзи худ чашм мерабуд. Дар ин чоштгоҳи тобистон кас беихтиёр мехост дар оғӯши сояву салқини он роҳат барад. Аз рӯбарӯ, аз дуриҳои дур Кӯҳи Бузург сар ба фалак кашида, дар бараш хат-хат барфхонаҳо, ба ранги лочувард, вале як қадар тира метофт. Дар дасти рост, баъде ки дигар қанори ин тал рафта-рафта поин меҳамбид, тали баландтаре оғоз ёфта, намудаш то ба ёла гӯё қадам ба қадам хокистарӣ ва дар охир сиёҳ шуда, ба назар пораи кӯхро мемонд. Аз чониби Тезоб – вай дар ин ҷо ба чашм намерасид – гоҳ қатъ гардидаву аз нав боло гирифта, боди серун мевазид.

Ширин буд зиндагӣ ба ҳар рӯзу шабаш!

–Хуб, рафтем, – гуфт Абдулаҳад, ба сӯи Зағорадеҳ ишора карда. – Худо хоҳад, ҳамин замон ба дидори мулло Насрулло мерасем.

–Аввал ин тараф равем, – гуфт ҷавон, ба дасти рост нигариста. Сипас бо як савқи табиӣ автаматро аз китфи худ гирифт. – Ба дидори *вай* баъдтар мерасӣ.

–Чаро? – ҳайрон шуд, балки тарсид Абдулаҳад.

– Барои он ки ҳо дар он ҷо, – интиҳои талро нишон дод ҷавон, – дар сангоби таки чар, дина бегоҳӣ як мурдари дидаанд. Мулло нашинохтааст. Ба ман гуфт, ки аввал *ӯро* бурда, ҳамонро аз назараш гузарон. Мумкин шиносад...

– Охир аз он ҷо ба сангоб фуромада намешавад. Роҳ нест, – худро дошта натавониста, қариб ба фигон омад Абдулаҳад.

– Ҳаст! Ман дидам, ҳаст як пайроҳа! – қаҳролуд гуфт ҷавон.

– Нест. Ман ин ҷойҳоро панҷ панҷаам барин медонам...

– Як худи ту не, ман ҳам медонам! Ҳаст!

– Наузубиллоҳ!

– Рафтем, дуопараст.

– Таҳдид мекуни?

– Ҳаргиз! Фақат ин ки роҳ гард...

– Ту, бача, ягон бало дорӣ. Агар не, дӯғ намезанӣ..

– Ман ҳоло ба дӯғу пӯписа хӯ нагирифтаам.

– Илоҳӣ асло нагири!

– Хайр, бичунб!

Ноилоҷ монда, сари тарошидаи тоқидораш ҳам, ниҳоят ба роҳ даромад Абдулаҳад. Ҷавон ба вай китф ба китф мерафт. Ҳар ду ҳам суҳане ба забон наоварда, хомӯш қадам мемонданд. Пас аз каме аввал шав–шуви дарё ба самъ расида, баъд тӯлаш тақрибан сесада метр як чари баланд пеш омада, дар буни он худи дарё низ намоён гардид. Обаш тира буд. Ҷо–ҷо печутоб хӯрда, гув–гув садо диҳад, дар ҷои дигар ҳамвор ва ором мерафт. Инак онҳо лаб–лаби чар ҳаракат доштанд.

– *Вай* дар кучо? – якин бетоқат шуда, пурсид Абдулаҳад.

– Каме болотар... – гуфт ҷавон хаёломанд.

– Сабил монад, кас метарсад аз ин чари бетак.

– Чӣ, ҳеҷ гоҳ лаб–лаби чар нагаштай?

– Дар ёд надорам.

– Боз мани гаранг фикр кардаам, ки қору борат ҳамин буд.

– Туро ҳеҷ нафаҳмидам. Ҳар чӣ мегӯӣ, кадуча дорад.

– Ин қадар набудагист.

– Пас чӣ қадар?! – ноаён дандон гиз кард Абдулаҳад.

– Гумон мебарам ҳоло камтар... – хандида гуфт ҷавон. – Ин шояд аз таъсири дарс бошад. Чӣ илоҷ, касбам ҳамин мешавад – пурсиш, тафтиш...

–Дар ягон чо мехондӣ?
–Чаро мехондам? Мехонам!
–Автомат бардошта гаштай–ку!
–Ба амри дил... – даст афшонд чавон. – Гоҳ–гоҳ ҳамин хел мешудааст.

–Аз дилат гардам, –нешдор карда гуфт Абдулаҳад.

Чавон худро ба нодонӣ зад.

–Баъде ки падарамро куштанд, қасам хӯрдм хатман ҳуқуқшинос шуда, ба доди мазлумон мерасам. Ба решаи ҳар махлуқи ноинсоф алав монда, хокистарашро бод медиҳам.

–Яъне ки ҳоло мехонӣ?

–Бале. Худо хоҳад, пас аз як сол диплом мегирам.

–Пракурор мешавӣ?

–Шояд...

–Лекин аз ҳад нагузарон.

–Кӯшиш мекунам...

–Дунё ба умед гуфтаанд.

–Ҳоло ман аз ту боз як чиз пурсиданиам.

–Пурс. Шарм надошта пурсидан гир, касбат ҳамин будааст.

Чавон муддате хомӯш қадам монда, ногаҳон бозистод. Абдулаҳад низ таваққуф намуд. Вай аз лаби ҷар як–ду метр интарафтар қарор дошт. Ба гӯш мунтазам шарфаи дарё мерасид. Чавон ба чашмони гирдаи Абдулаҳад нигариста, аввал нафас рост кард, балки охи бадард кашид. Сипас оҳиста харф зад:

–Порсол, баҳорон, чанд рафиқаш як афсари захмиро дусе рӯз ҳамин чо бошад, бемадор аст... баъд мо омада ба худ мебарем гуфта, дар хонаи ту монда буданд. Гапи одамонро гирифта, туро инсонӣ баъътимод пиндошта... Аммо пагоҳаш ўро *дигарон* бурданд. Бурда паронданд. Дуруст мегӯям?

Абдулаҳад, ранги рӯяш якбора парида, худро аз дами ҷар дуртар гирифт. Ва беихтиёр лаб лесид; чунон ки нохост дар банди ҳайрат афтида, карру гунг шуда бошад, овозе ҳам набаровард.

–Дуруст мегӯям? – такрор кард чавон.

–Ту инро аз кучо медонӣ? – ба вазни нигоҳи ў дигар тоб оварда натавониста, саросема ба забон омад Абдулаҳад. – Зоғи ман аз боғат нагузашта бошад...

–Мегӯӣ, ки нагузаштааст?!

–Албатта... Вагарна фаҳмон –кай, чӣ тавр?

–Ту аз ман чизе напурс. Ту фақат ҷавоб бидех.

–О ман донам, ин гапро кӣ гуфт? – аз ғояти тарс зонуво-
наш ларзида, дандон ба дандон гузошт ӯ.

–Хуб, –манаҳашро молид ҷавон, –модоме ҷавоб на-
медихӣ, ҳоло худам ҳамаашро ба ёдат меорам.

–Ман аз мурданам хабар дораму аз ин корҳо хабар надо-
рам.

–Даҳонатро пӯш! – гуфт ҷавон байни лабу дандон. –
Даҳонатро пӯшу гӯшатро кушо! Агар хабар надорӣ, акнун
бохабар мешавӣ!

–Охир...

Вале ҷавон чун ба дами теғ сухани ӯро бурид:

–Баъде ки рафиқони афсар рафтанд, бегоҳӣ ту ба ҳамин
Зағорадеҳ омада, ба мулло Насрулло, ё чӣ тавре мурочиат
мекунед, ба кумандон шодиёна расондӣ. Даҳонат то ба-
ногӯш ба он хуношом гуфтӣ, ки дар хонаат барои вай як
сайди мувофиқ нигоҳ медорӣ...

–О ту аз кучо ёфтӣ ин гапҳоро? – чашмонаш бечо, гашта
сухани ӯро бурид Абдулаҳад.

–Аз забони худаш кашида гирифтаам! Аз даҳони ифлоси
худӣ ҳамон муллои беимон шунидам!

–Ин хел ки бошад, рафта мепурсем, – бигузор аз сари нав
бигӯяд. Рӯбарӯ бигӯяд...

–Вай *дигар* гап зада наметавонад. Лол аст.

–Яъне чӣ?

–Боз мепурсӣ, а? – захрханд кард ҷавон. –Яънеаш ин ки
ман ӯро дирӯз, вақти намози шом, ба он дунё фиристодам.

–Ҳазл будагист... – лабони бориқаш саҳт ларзида, базӯр
гуфт Абдулаҳад. – О ин...

–Чӣ ин? – дандон совид ҷавон. – Кори осон нест? Осон...
Агар ният кардаӣ, осон! Пас аз як–ду дақиқа мебинӣ лошаи
чӯраатро. Ба ҳамин чашмони сарат мебинӣ, ки ҳеҷ бандаи
хунхор бечазо наметавонад... Интизор аст вай. Ба ман гуфта
буд – туро ҳатман дар паҳлуяш гузорам. Дар акси ҳол зик
мешудааст, мепӯсидааст дар танҳои!

Абдулаҳад дастони ғафсаширо бо ҳайрат ба ду тараф ку-
шода, вазнин сукут кард. Баъд нолида–нолида, гуфт:

–Аз афти кор ту маро азоб дода, дурусттар санчидан ме-
хоҳӣ. Мақсадат ҳамин бошад, чандон хафа нестам...

–Ман ҳаргиз қасди туро санчидан надорам. Зеро кайҳост, ки аз санчиши ҳаёт гузаштай. Худат ҳам яқин медонӣ – як махлуқи ҳафтрангӣ ту. На Худоро мешиноӣ, на бандаашро.

–Охир...

Вале ханӯз гапашро нагуфта, Абдулаҳад аз зарби мушти гарони ҷавон ба замин, ба рӯи як бутта гулхори хушк ғалтид. Ва инак аз тарси лагад буд магар, пойҳояшро кашида, зуд кулӯла гардид.

–Бихез аз ҷоят, лаин!

–Ана, ҳозир... – тохта ба по шуд ӯ.

–Баъди хиёнат... чунон ки аз чанги рафиқони он афсар ҳа-то хӯрдӣ, боз ба фиребу найранг ҷон ба саломат бурдан ме-хоҳӣ?!

–Не, дар пеши поят мурам, не! – гӯён Абдулаҳад ногаҳон ба зону афтид.

Аммо ҷавон ин дафъа ба шикамаш лагад зада, ӯро дубора рост гузошт. Ва:

–Аз башараат нафрати кас меояд! – гуфта, ба рӯяш туф кард. – Номард! Модом ки дар зиндагиат ба ин қадар беин-софӣ роҳ медодӣ, танҳо ба ҷони бародари ман не, балки ди-гаронро ҳам мор барин заҳр мезадӣ, акнун, ҳангоме дар лаби ин ҷар лаҳзаи мурданат расидааст, ҳеч набошад асп барин рост истода бимур! Наход дар дами вопасин ҳам мард нашавӣ?!

–Бародарат буд *вай?* – чун барги бед ларзида, якбора ги-рист Абдулаҳад. – Лекин гуноҳи ман не...

–Пас гуноҳи кӣ?

–...Агар омада хабар намедодам, мекуштанд маро, пӯст меканданд.

–Пас гуноҳи кӣ? – такрор кард ҷавон.

–...Чунки он сағони бӯғир дарак доштанд.

–Ту аз рафиқони в а й барои нигоҳубин гуфта, ҳатто пул гирифтӣ. Вале ҳамин ки рафтанд, раҳму шафқатро фаромӯш карда, дарҳол хабар бурдӣ. Чӣ гуноҳ дошт вай? Охир ба ми-сли ту як тоҷик буд!

–Ҳо, тоҷик...

–Некӣ мехост ба ту!

–Рост, рост... Лекин тарсидам, ақлавро бой додам. Чӣ ме-кунам акнун, чӣ мекунам–э! – ба чаккаҳои худ мушт кӯфт Абдулаҳад. – Аз як чумча хунам гузар, ки бачаҳоям ятим

мемонанд, хору зор мешаванд. Шайтон аз роҳ зад маро, шайтон... Акнун чӣ мекунам—э!

–Үро чанд нафар бурданд?

–Худи мулло Насрулло. Аз аввал бад медидам ман он касифро.

–Боз кӣ?

–Боз як каси дигар.

–Ин гапат рост, ду нафар буданд онҳо. Лекин дуюмаш кӣ? Номаш чӣ?

–Намедонам. Дуруст намешинохтам.

–Дурӯғ!

–Охир мекушанд маро! Як рӯз не, як рӯз мекушанд...

–Туро ман худам мекушам!

–Не, аз чехраат маълум, ки раҳмдилӣ.

–Пас бигӯй, кӣ буд дуюмаш?

–Худо маро омурзад!

–Номаш? – мушт гиреҳ кард чавон.

–Номаш мулло... Фақат назан, – канда–канда–гуфт Абдулаҳад. –Номаш мулло Абдулмаҷид. Вай ҳоло нест дар ин атроф, кӯчида рафтааст.

–Ба кучо?

–Мегӯянд, ки шаҳр... Мегӯянд, ки дар Душанбе...

–Үро аз кучо ёфтани мумкин албатта медонӣ!

–Намедонам.

–Медонӣ!

–Худо занад, ки...

–Ту ба гандагӣ олударо кайҳо задааст Худо, – бо як мушт даҳону бинии ўро ғарқоби хун кард чавон.– Лекин медонӣ!

–Э вой! Мани бечора надонам... Мегӯянд, ки хонааш дар пеши бозори Саховат. Рост аст, дурӯғ аст...

–Меёбам ўро. Осмон омада ба замин часпад ҳам, меёбам! –гуфт чавон, автаматро ба дасти дигараш гузаронда. – Акнун пеш даро!

Дар ҳолате ки хуни лабу даҳонашро ба кафи даст пок мекард, Абдулаҳад тарсон қадам бардошт.

–Зудтар!

–Хуб, хуб... – аз бими зарбаи нав қариб юрға гирифт вай.

–Явоштар! – нидо кард чавон.

Инак ба ў баробар мерафт Абдулаҳад. Кӯрроҳаи онҳо ҳамчунон лаб–лаби чар тӯл мекашид. Тезоб гоҳ ором чорӣ

гардида, гоҳо печутоб хӯрда, пасту баланд садо медод. Агарчи курси офтоб худро боз чанд қади найза боло гирифта, хаво бештар метафсид, чир–чири зиллаҳо дигар ба гӯш намерасид, – эҳтимол шав–шуви об пахш менамуд онро. Аммо жавраку гунчишкон аҳён–аҳён парвоз доштанд. Кӯхи Бузург дар мақоми худ ҳамон устувор истода, ин дам танҳо як қаноташ ба назар метофт. Қариб лочувардӣ, босалобат ва дар банди сукут буд он девори машрик. Гӯё ба андеша мерафт. Гӯё аз гуна–гуна ҳаёту мамоти одамон фикр мекард вай дар рӯи ин замини бекарон. Осмон саросар соф менамуд. Ончунон соф, ки кас беихтиёр мехост фақат зинда бошад. Аз рӯбарӯ боди сабук вазида, баъзан гум мешуд, гӯё омехта ба бӯи дарё чапғалат мезад. Онҳо камобеш бист дақиқа хомӯш роҳ паймуданд. Абдулаҳад дам ба дам пичир–пичир дошт, – зери лаб дуо мехонд. Ҷавон ба назар осуда буд. Дар даст автамат хасу хошоки қади чарро бо мӯзаҳои бақувваташ зер карда, якмаром қадам мемонд.

–Биист, – гуфт ӯ ногаҳон.

Абдулаҳад ҳамона истод.

–Ба Тезоб нигар.

–Ана, – рӯ ба дарё овард Абдулаҳад.

–Пеш бирав.

–Не–е... Садқаат шавам, не!

–Ту охир ҳар чӣ зудтар ба мулло Насрулло вохӯрдан мехостӣ! Ё хато мекунам?

–Аз гуноҳам гузар. Ман як худозадаам...

–Аввал пеш бирав! – ба тундӣ гуфт ҷавон. – Аввал лошаи ҷӯраатро ба ду чашми сарат бубин!

Абдулаҳад тарсидаву ларзида, ноилоҷ се–чор қадами баэҳтиёт гузошт сӯи ҷар. Ва аз ҷои истодааш, аз иртифои тахмин панҷоҳ газ, дар поин, дар санглохи лаби дарё часадеро дид, ки як дасташ ба оби тираи он расам–нарасам рӯ ба осмон мехобид. Аз ин манзара ба саропояш раъша давида, вай мижазанон ба қафо, ба чехраи ҷавон нигарист. Ва худи ҳамон лаҳза ҳайати парешонаш ба чашмони ғазаббори ӯ дакка хӯрд.

–Шинохтӣ?

Тоқии сафедаш дар даст Абдулаҳад бо азоб калла чунбонд.

–Модом ки шинохтаӣ, роҳат сафед! Ба кумандон аз ман салом расон. Ҳатман!

Абдулаҳад токиро пеши пояш партофта, худро ба замин андохт. Зор–зор нола карда, ба хасу хошок панча зад, хоку сангро ханҷол кашид.

–Бихез, хари Дачҷол! – гуфт ҷавон. Ва хангоме ки ӯ ниҳоят рост истод, овозаш акнун пасттар илова намуд: – Ту мехостӣ номи маро бидонӣ. Ҳамин тавр?

Абдулаҳад боз калла чунбонд.

Ҷавон ба риши мошубиринҷи кулӯта, ба чашмони калон–калони чун чашми бум гирда ва ҷуссаи низ қариб кулӯлаи вай лаҳзае нигариста – ҳандалакро мемонад–э! – автаматро ба ду даст гирифт.

–Пас бидон, номи ман Диловар. Бародарам Бахтовар буд. Аммо бебахт рафт вай аз ин дунё. Ба хиёнати ту... Ҳатто вопасин манзилаш дар кучост, намедонам.

–Хоки қадамат шавам!

Забонаш гиреҳ баста, Абдулаҳад дигар ҳарфе ба лаб оварда натавонист. Ва дар миёни чашмонаш тири сӯзон, вазнин калавида, аз канори ҷар сарозер парид.

Ҷавон нишаст. Автаматро оҳиста дар бараш монд. Сипас ба хирмани хуршеди тобону вусъатободи баланд гӯё бефарқ як назар афканда, сар ба кафи дастонаш гирифт. Ва талх гирифт. Шояд ба ёди падараш, ба хотири бародараш, мумкин аст ба ҳоли ҳудаш, ё эҳтимол – кӣ медонад? – умуман ба марги номаш фарзанди одамизод...

1998–2000

АСП МЕРАФТ...

Чавонмард аспбоз буд ва аспи бешумор дида. Вале дилбохтаву ошиқи аспи гули бодомаш шуд ва онро баробари чон, зану фарзандон ва ёру бародарон дӯст дошт. Охир чонвар ҳамрози бехтаринаш буд. Ва рӯзе дар кӯча пой пиёда бе ин асп қадам мезад, хаставу пакар менамуд, ҳазлу шӯҳии ҳамдеҳагон ба гӯшаш намефорид: худро ҳақиру нотавон мепиндошт. Ва дар дил иқрор мекард: «Тахти равон, болу пари мардон аст асп». Шӯҳ буд аспаш ва бо чавонмард бозидану нозиданро хуш дошт. Ва чун ӯ наздаш мерафт, аспи ором чони тоза мегирифт, мисли гул мешукуфт ва бо ҳаракатҳои аҷиб: пойкӯби, гӯшхобонӣ, ёлафшонӣ, гардантакониву чархидан ва ё лаб сари шонаи ӯ молидан ё банди дасташро нармакак газидан меҳри саршорашро ифода карда, дили соҳибаш аз нишоту фараҳ лабрез менамуд. Асп дар чашми мардум сол ба сол нозанинтар, нерӯву шукӯҳаш дучандон, роҳравиву тохтанаш бемислу монанд мешуд. Пиру чавон харидорона ба чонвар нигариста мегуфтанд: «Ҳай моли сара... хуб аспи нозанин, ба хирочи як мамлакат меарзад. Чавонмарди худодод, хушзавқу молпарвар будаст». Асп магар нигоҳи ошиқона ва ситоиши беинтиҳои одамонро эҳсос мекард, ки мағна ёлу думи дарозу бирешимворашро афшондаву алвонҷ дода, гардани баланд ва шабеҳи мрамари рангаву хушчилояшро камонсон қач сохта, тарзе ҳамвор хиромидаву рақсида–рақсида ва хушоҳанг пеш мерафт, ки дар ҳаёли одамон об дар шиками соҳибаш намечунбид.

Ҳангоми бузкашӣ бол мебаровард чонвар ва бо нерӯе азим, ҷое наъракашон ва ҷое бо дандон аспҳои халалрасонро газида, морсон печу тоб хӯрда аз байни тӯда соҳибашро берун оварда, пирӯзу шодком месохт. Он гоҳ ҳаёҳу ва таҳсинхонии мардум ба фалак мепечиду ҳисси кинаву кудурат дар қалби сиёҳи бадхоҳони аспу чавонмард мечӯшид. Бале, чавонмард аз боиси аспи зебову овозадораш дӯстону душманони зиёд низ пайдо кард; ҳасудон бештар қасди чони аспро доштанд. Онҳо дар ҳассостарин лаҳза, вақте ки чавонмард дастаи тозиёна бо дандонҳо дошта, беҳуду саргум панҷаҳо-

яш дар банди пойҳои маслухи зери рикоб андармон, бо шӯру хайбату валвала ва ҳазор ҷонкоҳонӣ сафи тӯдаро шикастанӣ мешуд, бадхоҳон бо пайкари аспони худ пеши роҳи ҷонварро баста, бо пошнаи мӯза ё дастаи тозиёна ноаён ба фукаш зарбаи дардовар мезаданд, ки роҳ соф кардаву аз байни ғавҷ баромада натавонад; аз кӯбокӯб ва маҳмез лакоту беҳанг бишавад; аз ҳама муҳимаш бузро ба ҳалолҷо нарасонаду ба ҳашму нафрини соҳибаш гирифташ шавад. Не, ҳангоми нокомӣ ҷавонмард мушт бар зонуи худ мекӯфт ва пешонии арақшори аспро мемолид; ё қафаси сина ба гардани асп афкандаву часпонда, худро ба он беҳолона ҳамоил сохта, беҳи гӯши ҷонвар талх механдид. Ҳамзамон гардани арақшори хайвонро бо меҳр менавохт. Асп нафаси осуда мекашиду даҳана мехоид.

Аслан решаи кинаву кудурат шӯҳрати ҷусту ҷолокии асп ва ҳунармандии ҷовандоз буд. Ҷун дар маъракае бахт насибашон мегашту ситоиши аспу ҷовандоз аз даҳан ба даҳан мегузашт, ҳасудону бадхоҳон аз алам месӯхтанд.

Вале як дӯсташ ба аспии ҷавонмард забони харидорӣ кушод.

– Намефурӯшам, – гуфт ӯ. – Магар девона шудай? Беҳтараш ба синаам ханҷар бизану ин асп бигир...

Дӯсташ солу моҳҳо ӯро сар надод ва ҳама ҷо аспро ба савдо гузошт. Ончунон ки ҷавонмард аз хирагии беҳаёнаи ӯ ба танг омад ва «Эй бепир, безорам кардӣ. Аз шайтон раҳидан мумкин будаасту аз ту не. Бе пул бигир аспа» – гуфт бо қаҳру нафрат. Аз ин рафтори ӯ ҳатто душманонаш дар хайрат, хайрхоҳонаш ба андеша рафтанд.

– Аблаҳ, пушаймон мешавад, – гуфтанд онҳо. – Ин хел моли нозанина дигар ёфтанд мушқил. Аз ин асп чӣ бадӣ дид?

– Сарашро гаранг, кӯрхаташ кард ин мардаки беинсоф. Ба ҷон расондаш...

– Шояд.... Лекин хислати ҳотамона дорад: касе ҷизашро се-ҷор маротиба биталабад, бо ду дасти адаб бароварда медихад...

– Не, ин рафтораш нишони заволи иқбол аст. Охир ин хел асп шарафи мард ҳисоб меёбад... Аҷиб, ба кӣ ситеза мекунӣ? Мегӯянд-ку: қаҳри ҷӯғӣ – зарари ҷӯғӣ...

– Ошнодорӣ беҳ аз пулдорӣ, гуфтаанд...

– Эҳа, одами тамаъкор, каси манфиатчӯ ҳаргиз дӯст нашавад.

– Асп ёфтан осон, вале ҳар рӯз ёр пайдо кардан осон не. Мегӯянд-ку: дӯст гум кардӣ, сари хеш ҳум кардӣ...

Чавонмард аспро бо зеботарин абзорҳо оро дод ва дар яккамехи байни ҳавлӣ баст. Асп чун айёми баъди ду–се моҳи парвариш аз саисхонаи торик ба ҳавои равшану кушод баромадан ибтидо резачорхез гирди яккамех давид, сар афшонда шиҳа кашид, дастак зад, ёлу дум афшонд; сипас нигоҳаш пурташвиш, илтиҷоомез ба аҳли хонадон, ки орому бедимоғ буданд, нигарист. Ҳамсари чавонмард ҳаёливу пурандӯх дар табақа чав овард пеши фуки ҷонвар, то насибаи охирин аз хона бигирад. Вай ҳамин хел одат дорад: ба аспхое, ки мард фуруҳтани мешуд, лаҳзаи видеоъ насибае меод ва қарзи инсонӣ адо мекарду бори дил сабук. Вале асп чавро бӯй кашиду донае ба даҳон нагирифт. Баръакс шабеҳи охи сӯзон нафаси тӯлонӣ кашид. Гӯё «чави соҳиби бевафоро чашидан ҳайф аст» гуфт. Табақи пурчав ва овози зан ларзид: «Фаҳмидааст, пешбин аст охир, фаросат дорад, малол, дилхун аст асп, – нолише бароварда, ашк рехт зан. – Пеш чав меовардам, бозӣ мекард... Нате аспа, дилама пора нақун. Зебу баракати хона ҳамин асп аст. Нате...»

Ба лаби чавонмард ханда давид, не чизе шабеҳи ханда, лек ранги рӯяш парид. Ёд овард, ки баъди чашни арӯсӣ ба ин зан гуфта буд: «Як хоҳиш дорам: хоҳӣ ки ман аз ту шоду ризо бошам, аспамро нағз бипарвар. Худам ташнаву гушна монаму аспам не».

– Метарсам. Мабодо лагад занад.

– Не, ҷонвар аҳл асту дилбин, маҳбубаи маро ҳаргиз намеозорад, – гуфта буд чавонмард. – Биё, пешониашро бимол, ҳини об, коҳ додан ёлу гарданаширо бинавоз, баъд мебинӣ, ки чи хел ба ту унс мегирад, мисли бародарат меҳрубон мешавад. Охир асп аз бофаросаттарин ҳайвонҳост...

Зан бечуръат паҳлӯи чавонмард истод ва ҳаросон каф ба пешонии асп расонд. Ҷонвар ончунон ором шуд, ки рағу пай ва мӯяш начунбид ва осудахолона нафас кашид. Зан молиду хорид пешонӣ ва гардани аспро ва баногоҳ дар оинаи чашмони ҷонвар худ ва шавҳарро дид, ки китф ба китф истодаанд. Чунин ҳолат танҳо баъди никоҳ дар паси чодар руҳ дода буд. Он лаҳза, ки дили духтарак аз шарм, ҳаяҷону изтироб

кӯбокӯбу тапиданҳо дошт, – охир шахро бо суруду тарона наздаш оварданд! – оинадор ҳозир шуд ва бо ҳазлу шӯҳӣ онҳоро ба нигаристан ба чашму рӯи якдигар ҳидоят кард. Ва лаҳзае ҳамдигарро дар оина диданд; рӯи духтар мисли шӯълаи оташ дам ба дам ранг мебохту чашмони шахлӯяш чун оҳуи рамида ҷои гурез мечустанд. Ҷавон зоҳиран ором буд ё шояд худро ҳамин хел меангошт, ба ҳар сурат, гули табассум аз лаб, нигоҳи пуршарму ташна аз чашмони арӯс намеканд... Ва ҳоло онҳо дар оинаи шаффофи чашмони асп боз якдигарро диданд.

Он шаб ҷавонмард ба арӯсаш қисса кард: марде дар мулке монанди ӯ ончунон дилбохтаи асп будааст, ки ҳамсараш аз рашк ба ҳайвон заҳр медиҳад.

– Воҳ! Асп нобуд шудааст?

– Бале. Нозук аст ҷонвар... Девзот асту нозук.

– Оҳ разиле, бадаъмоле! Зан ҳам бераҳм мешудааст?

Шавҳар ба зан чӣ ҷазо дод?

– Ҳеч...

– Ҷаро?! Пас ӯ аспашро аз таҳи дил дӯст намедоштааст! – фиғономез пичирос зад арӯс.

– Не, дӯст медошт, чунон дӯст медошт, ки ногуфтани. Лекин занаш низ ошиқи шайдои ӯ буд...

– Ҳа–а, аҳволе доштааст нима дар обу нима дар оташ...

– Ҳамин хел... Баъди ин мусибат дили мард аз зиндагӣ сард мегардад. Муддате дар мотами аспӣ азизаш хонашин мешавад. Сипас ба коре даст мезанад, ки ҳаргиз накарда. Ӯ шабеҳи гижжак асбобе метарошад, ки сар ва гӯшақҳои он мисли сари зебои асп. Ва тамоми умр бо ин асбоб дар фироки ҷонвар оҳангҳои пурсӯзу дилхарош менавозад...

– Ақлатро дуздидааст? Ҷодуят кардааст! Ба худ биё, нате аспа! – аз нигоҳи маҳзун ва ҳаракатҳои мавзунӣ асп чашм нақанда, аз беҳангӣ сари по нишаста гиряомез гуфт зан.

– Мол чирки даст аст, – гурид ӯ. – Мераваду боз пайдо мешавад. Вале аз дӯст дарег доштани чиз ночавонмардист. Бобоям мегуфт: сад асп ба ноҳуни як дӯст намеарзад.

– Ин мардак дар дилаш ба ту заррае меҳру ошноӣ надорад, ошиқи аспат аст... Баъди соҳиби асп шудан туро фаромӯш мекунад...

Ҳарфҳои пурмаломати зан оташи ниҳони алами мардро аз нав афрӯхт ва сӯзиши захму ҷароҳатҳои қалби ӯ дучандон

гаштанд. «То имрӯз аз қавлам нагаштаам!» – аз лабаш ғурише рехт ва бо шаст рафта банди асп аз яккамех кушода чониби дарвоза равон шуд: дигар на бубинаду на бисӯзад.

Ҳангомае бархост дар хавли: зану кӯдаконаш чун аз паси тобути бобову бибияшон ғигон бардоштанд ва бо чашмони ашқбор, бо нафрату надомат ба аспталаб нигаристанд. Асп аввал талху бо алам начвие баровард, сипас гириямеъ шеҳа кашид. Чавонмард то сари теппаи домони деҳ аз лаҷоми асп дошта, саркашолу қадамшумор омад. Ва ҳине, ки ҷилав ба дасти дӯсташ супурд, асп ором, балки дар хаёли ӯ қарахт гашта, сипас сар ҳам карду хокро бӯй, балки оҳи вазнин кашид; аз пилки чашмони пурандӯҳаш ғӯраҳои ашқ равон шуданд. Инро танҳо чавонмард диду ба чашмонаш нам давид.

– Зину афзорҳояшро бигир, – шоду мамнун ба садое пурҳаяҷон гуфт дӯсташ. – Лозим мешаванд...

– Не, – бо хандаи талх посух дод ӯ. – Аспро ки бахшидам, ин афзорҳо чӣ кирое доранд? Инҳо ба ҳамин асп мезебанд.

Ва ӯ дид, ки ҳолати дӯсташ якбора дигаргун шуд. Мардак мисли он ки ганҷи беҳисобе ба каф оварда бошад, ба талвоса афтод; ангуштонаш ҳангоми гирифтани лаҷом ларзиданд, овозаш бегонанамо шуд, чашмонаш бечо, гоҳ ба ӯ нигаристу гоҳ ба асп. Ва шояд аз тарси он ки мабодо чавонмард аз қавлаш бигардад ва ганҷашро бозпас ситонад, саросема, ҳарисона по ба рикоб ниҳоду мисли пишак ба ҳонаи зин чаҳид ва бе фотеҳа, бе хайру хуш аспро маҳмеъ зад. Чонвар якбора девона шуд. Силсиладор шиҳае кашид, ки гӯё заминку осмон ба фарёд омад. Шиҳааш наъра аз хиёнат, бедодӣ, ғиреви эътироз буд. Сипас шӯру исён бардошт чонвар: чашмонаш бечо, косагардону алобуло, ду–се қарат қароғноя истод; чағғалат чаҳиду ҷуфтақ партофт; мисли гирдбод қарҳиду фук ба замин соид. Эҳтимол хост бо ин ҳила ва қонқоҳонӣ бори нанг ва ҳӯсаи асорат аз пушти худ дур андозад. Ба қои савора қораҳои замин аз зери сумаш ба ҳаво париданд. Мардак мисли харҷанг ба пайқари қонвар қаспида буд ва ҳар замон лаҷомро бераҳмона силтав мезад, то ки даҳони асп бидарад ва ҳайвон неруи бозуи савораро эҳсос бидунаду рому мутеъ гардад. Асп аз дуруштиҳои ӯ дучандон безобита шуд: оҳир ин хел муомилаи ғайриинсониро қарғиз ёд надорад. Ва то ин лаҳза бегоние по ба рикобаш наниҳода ва зери ронаш нағрифта буд. Ҳангоме чавонмард тозиёна дар қав-

марбанд андармон, аз афсор дошта қадамшумор берун равон мешуд, дар қалби ҷонвар шавқи шӯхиву бозӣ ҷӯшида сар ба само мебардошту шихае нарм сар меод, бо ҳаракатҳои аҷиб, саршор аз ноз ба пайкари соҳибаш лаб мерасонду дандон. Вай дар рости бора бо чеҳраи аз фараҳ тобон ба ҷонвар рӯ меовард, бо эҳтиёт, бо ҳавас тасмаву пӯпакҳои рангоранги лаҷомро дуруст мекард, сипас болои бора мебаромад. Ҷонвар бо ду–се қадам ба соҳибаш ҷафс мешуд.

Мард аз фаросат ва рамузгирии асп мамнун, аз кӯҳони нуқракӯб дошта, нарму беозор по ба рикоб мениҳоду сабук, шабеҳи кафтари хушбол ба хонаи зин менишаст. Ва ба гардани ҷонвар маҳину пурнавозиш тап–тап мезад. Ба асп рахвор тозиёна чӣ лозим? Соҳибаш танҳо дар лаҳзаҳои ниҳоят саҳти бузқашӣ бо тозиёна менавохташ. Дигар ишорае бас буд, ки ҷонвар даҳана бихояду гарданак бизанад, бишқуфаду резачорҳез ба роҳ дарояд ва бо садои якнавохти сумхову рақсе тамошобоб кӯчаро, деҳаро ҳусн бахшад.

Аммо ҳоло савора беҳуду сармаст бари гардану сағрии аспро зери тозиёна гирифт. Аз шарфаи тозиёна гӯшҳои ҷавонмард қулф зад. Гӯё ҳар зарба ба пушти ӯ мерасид. Вай пайкарашро дарҳам кашид ва пеши ҷашмон бо панҷа пӯшид то ки дигар ҷуфтақпартоиву азобу шиканҷаи азизашро набинад, вале фиғоне аз дили ӯ берун част: «Ай ҷохил, эй золим, аспа назан,...» Ҷонвар саргарми ҷастухези девонавор, ғалоғулае шабеҳи шиха, балки наъраи осмонкаф кашид, сипас бо илоче гарданашро камонсон гардонид ба ҷашмони ваҳшатзада, пурмаломату хунгирифта ба соҳибаш нигарист: «Маро ба ҷанги кӣ супоридӣ, ай дӯст? Охири меҳру муҳаббат ҳамин буда?». Асп аллакай дар обу арақ тар, аз кунҷи лабонаш кафки хуномез мешорид. Шину хез ва болзании шикаму параҳои бинии ҷонвар вачоҳати онро мудҳиштар месохтанд. Дидани барқи нигоҳу аҳволи ногувор, шунидани зарбаи тозиёнаву фиғони имдодхоҳонаи ҷонвар дили ҷавонмардро пора–пора, лахта–лахта сохт. Ӯ таконе хӯрд сӯи аспу савора; хост бо ҷаҳише аз лаҷом бидорад ва савораро сарнагун бисозад. Вале ҷангаш холиву пурҳасрат дар ҳаво муаллақ монд ва дид, ки савора бо шасти маҳмезу кӯбокӯби тозиёна аспро ба дуриҳо метозонад. Ӯ дигар мадори рост истодан надошт: вучудаш аз нафрате ба худ сӯзон, мисли парандаи болу паршикаста рӯи хоки сард нишаст ва аз шарм

ба пеши пояш нигарист. Сипас шонаҳояш реза–реза ларзиданд ва ашки шашқатори шӯру талх ба риши мошубиринчаш шорид. «Ай хомтамаъ, ба кӣ ситеза кардӣ? Чӣ суд дидӣ?» – бо садое хаставу гирифта пичирос мезад ӯ. Ва аз дарки ба яғмо, балки ба дасти ҷаллоде додани дӯсти нозанину ҷониаш мағз–мағзи устухон, балки аз ин гуноҳ, аз ин хиёнат то зиндааст, ҷисму ҷонаш месӯзадӯ месӯзад.

Ва ҳоло шиҳаи талху ҷонхароши асп ба гӯш, суроби пуртабу тоби ҷонвар, хати қачу килеби ҷанг ва дасти бо тозиёна боло бардоштаи савора ба ҷашм, ӯ ҳақиру зору лоилоҷ чун мусибатзада менишаст ва ба ожангҳои зери ҷашмонаш ашки сӯзони надомату пушаймонӣ метаровид. Акнун роҳи дигар ки надошт, бо начвие дардолуд аз худо илтиҷо мекард, ки ҷонвари саркаш ҷое савораро афканад, дасту пояш шиканад, – сазои каси бераҳму носипос ҳамин! – ва шиҳакашону ёлафшон боз сӯяш баргардад. Э кош чунин мешуд. Он гоҳ пеши асп меафтаду дида ба сумҳояш мемолид, гарданаширо ба оғӯш мекашиду аз оинаи ҷашмонаш бародарвор мебӯсид ва сар ба пешонияш ниҳода ба ҷои бахшиш зор–зор мегирист. Агар ҷонвар на мисли лаҳзаи хору мол нарму шӯхиомез, балки аз ғазаб сари шона ё банди дасташро саҳт бигазад, боке нест. Бигузур худӣ асп нақши ин хиёнатро дар бадани ӯ ба ёдгор гузорад. Вай бо ин амали разилона лоиқӣ ҳама ҷазову сазост... Не, асп дур мерафт. Савора чун холи сиёҳ, печутоби хӯшаи дум, ҷапу рост паридану шатта партофтани ҷонвар аранге ба ҷашм мерасид. Андӯҳи ҷавонмарди ноком чун кӯҳ вазнинтар гашта, ниҳоят ба мотам табдил ёфт; мотам аз умрбод гум кардани чизе, ки қуввати дилу шараф ва мояи ифтихораш будааст; мотам аз кашфи он ҳақиқат, ки каси манфиатҷӯ дӯст не, душман будааст...

Асп мерафту оби ҷашми ҷавонмард; охи ҳасрат мекашиду пушти даст мегазид ва шонаҳояш реза–реза меларзиданд. Вале ӯ намедонист, ки дар пайроҳаи лаби ҷар асп аллакай худро аз асорати золиме раҳонида, пеши ҷашмаш нигоҳи доғу сӯзони зану фарзандон, озоду сарбаланд бодвор сӯи даргоҳе, ки меҳру навозиши хурду бузурги он барояш азизу волост ва шояд онҳо аз Худованд бозгашти зеби ҳавливу шаҳпари мардро таманно доранд, метозад...

СИТОРАҲОИ ПАСИ АБР

Порча аз қисса

Он солҳо дур аз деҳа, дар шаҳр мезистем. Кулбаамон дар бинои баланд, дар ошонаи панҷум ҷойгир буд. Ва чун субҳгоҳон аз хоб бармехестам, аз тиреза ба офтоббаро, ба ҷониби деҳа рӯ меовардам. Тепаҳои баланди атрофаш намоён. Вале чандест, деҳа рафта наметавонам. Он ҷо ноором, ҷангҳои байнихамдигарии хешовандон, ҳамзабонон. Гурӯҳҳои силоҳдор ҳаёту зиндагии мардумро ноусуда гардондаанд. Хаёлам ба деҳа, ба ҳамдеҳагон. Деҳаамон Нилкон ном дорад, миёни деҳаҳои ҷамоаи Роҳатӣ ба назарам аз ҳама зебо ва дилкушо менамояд. Аз ҷониби офтоббарои деҳа оби санғоб ҷорист. Он аз бағали дараҳо ва оброҳаҳои кӯҳҳои Мағмуруд Қандӣ меояд, баъд роҳаш давом дода, то ба дарёи шӯху тезоби Кофарнихон мерасад. Санғоб ба мисли сарҳаде байни деҳаҳое, ки дар ду канори он ҷойгиранд. Мағмуруд, Қандӣ, Тепаи Самарқанд, Навобод, Дуобаи боло, Дуобаи поён, Роҳатӣ, Нилкон, Оқчақман, Моинкач ном доранд деҳаҳо. Оби санғоб дар рӯзҳои гармо, айёми тобистону тирамоҳ қарибе хушк мешавад, санғо метафсанд, аз ҷониби санғоб боди гарм мевазад, то дуриҳо – то боғоту ҳавлиҳои деҳаҳои Нилкону Роҳатӣ паҳн мешавад, санғоб мисли хате кашида шуда байни ин деҳаҳо. Як хиссаи боғҳо, ангурзорҳо, ҳавлиҳои аҳли деҳаи Нилкон дар ҷониби дигари санғоб, дар ҷониби Роҳатӣ ҷойгиранд. Онҳо ба хонаю ҳавлиҳои сокинони деҳаи Роҳатӣ якҷоя, деворбадеворанд. Лекин мардум худро нилконӣ мегӯянд. Ва ҳам дар рӯйхатҳо, ҳисобгирии идораи ҷамоа нишонашонро ба номи ин деҳа менависанд. Дар тӯю маърақаҳояшон ҳам аҳли деҳаи Нилкон хабар мешаванд ва манзили абадӣ – гӯристонашон ҳам гӯристони деҳаи Нилкон. Боғоту ангурзорони дар он сӯи санғоб будаи нилкониҳо то андаке пеш, солҳои дар мактаби миёнаи деҳаи Роҳатӣ хондани мо бо номи соҳибонашон – боғи эшони Мавлон, боғи эшони Солиҳ, боғи эшони Мулло Сайиднеъматуллоҳ, замини Моҳи Мулло зикр меёфтанд. Дар наздикиҳо хона ё ҳавлие ба чашм намеафтод. Хонаҳои сокинони деҳаи Нилкону Роҳатӣ аз ҳам дур буданд. Мо бачаҳо аз миёни боғҳо, аз тағи чинорҳою лаби ҷӯй ва

аз канори заминҳо гузашта мактаб рафта меомадем. Баъдҳо бо чӣ сабабе гуруҳ – гуруҳ мардумони деҳаҳои дараи Ромит кӯчида ба Роҳатӣ меоманд. Аксарашон дар ҳамин заминҳои даруни санғоб хонаю ҳавли бунёд карданд. Ва имрӯз ба туфайли манзил ёфтани онҳо деҳаҳои Роҳатӣ ва Нилкон қарибе бо ҳам якҷоя шудаанд. Вале, чи тарзе таъкид намудем, мардумони дар он сӯи санғоб мондаи деҳаи мо ҳанӯз худро нилконӣ мегӯянд, манзил – хокдонашон ҳам дар ҷониби мо – дар Нилкон.

Бале, сол аз сол ҳисоби аҳли деҳаҳо афзун мешаванд, хонаю дар месозанд. Миёни баъзе деҳаҳо, аз ҷумла Тепаи Самарқанд, Фермаи Нилкон, Оқчақман, Дуобаи боло, Меҳтарӣ, Роҳатӣ ва Нилкон қарибе ҳудуд намонда. Заминҳои деҳаи Нилкон, ки дар замонҳои подшоҳӣ мардумонаш заминдор ҳисоб меёфтанд, бо баъзеи ин деҳаҳо якҷоя шуда аз онҳо сокинон гашта.

Дар баҳорон оби санғоб байни Нилкону Роҳатӣ зиёл гашта сел меояд. Мардум баъзан аз санғоб гузашта наметавонанд, равуояшон барҳам меҳӯрад. Чандест болои санғоб кӯпруки ларзонаке пайдо шудааст. Онро кӯпруки эшони Аъзамхон мегӯянд. Ин марди саховатманд, савобҷӯро ҳамаи мо медонем. Бадавлат ҳам нест, солҳои баъди ҷанги дуҷуми ҷаҳон дар Бухоро таҳсил карда, илми таҷвиз, қироъатро бисёр хуб аз худ намуда. Овози хуше дорад, вале ӯ аз ин пеша нон нахӯрда, устои ҷӯбқор аст. Марди бо ҳунар. Ана ҳамин эшони Аъзамхон бо меҳнати ҳалолаш каму беш маблағ ёфта, масолеҳи кӯпрук, ҳар гуна оҳанҳо харида, барои равуои мардум аз болои санғоб кӯпрук сохта. Алҳол пояҳои кӯпруки эшони Аъзамхонро обхезиҳои айёми баҳорон бебақо кардаанд. Об ба ҷониби деҳаи Роҳатӣ, ба тарафи баъзе ҳавлиҳо гаштааст, саҳни чанд ҳавлиро об шуста бурдааст. Хавфи ба коми сел рафтани кулбаҳои сокинони ин ҳавлиҳо ба вучуд омадааст. Ба ҳар ҳол кӯпруки эшони Аъзамхон мавҷуд аст, онро баъзе одамони савобҷӯ аз нав месозанд, ба ҳар гунае насозанд, минбаъда кӯпрук бо номи эшони Аъзамхон. Номи одамони саховатпеша баъди сарашон ҳам зинда мемонад.

Акнун чанд суҳан аз хусуси маънии номи деҳаи Нилкон. Ривоятҳо мавҷуданд. Некон ҳам мегӯянд деҳаи моро. Аммо номи Нилкон маъмултар. Дар ҳамаи мавридҳо Нилкон мегӯянд. Ва ҳамин тавр менависанд. Чӣ маъние дошта Нилкон ё Некон? Ба чӣ муносибате чунин номҳо ёфта деҳаи мо?

Тахминҳо ҳар гунаанд. Мегӯянд дар гузашта, дар ким – кадом замоне дар ин маҳал нил ҳосил мекардаанд, нил бисёр буда дар ин макон, кони нил. Ва ба ҳамин муносибат деҳаро Нилкон – кони нил мегуфтаанд. Аммо ба ин тахмин асоси боэътимод пайдо нашудааст. Боз мегӯянд, замоне дар ин ҷо ҳама аҳли хунар мезистаанд, матоъ мебофтаанд, ба матоъҳо ранг медодаанд. Ва дар зери қалъае, ки дар поёни деҳа мавҷуд аст, дар соҳили санғоб бозор будааст. Дар танаи қалъа изи хумҳо ба назар метобад, хумҳои, ки аз қади одам баланд. Хумҳоро кандаанд, сафолпораҳо мондаанд. Дар он хумҳо ранг будааст, хумҳои пур аз нил. Ва он барои ранг додани матоъҳои бофандагон истифода мешуда. Ва агар ин ривоятҳо бесабаб пайдо нашуда бошанд, пайдоиши номи деҳа бо рангҳо, ба кони нил алоқаманд. Ва шояд мардум ба ҳамин хотир ба маҳалли мо кони нил – Нилкон ном мондаанд.

Ва гуфтем, ки деҳаи моро Некон ҳам мегӯянд. Ва бо ин ном ҳам зикр шудани деҳа сабаб дорад. Қадима аст.

Мегӯянд, ки замоне ба ин гӯшаи хушманзар гузори гурӯҳи одамоне афтада. Онҳо соҳибилм, бофазл, соҳибмартаба. Дар он айёми баҳорон, дар ин гӯшаи афсонавии сердолударахт, пургулугиёҳ, дар канори санғоб, ки обаш ширину нукрасо буда, чанд гоҳе рӯз гузарондаанд. Маъқулашон шуда ин мавзеъ. Дигар аз ин ҷо нарафта зиндагӣ ихтиёр кардаанд. Муқимнишин шудаанд. Ба шарофати онҳо ин ҷо обод ва серодам гашта. Ҷои рафтуомад, муридону муқаррабонашон. Деҳа ба вучуд омада. Ва ба ҳурмати эшон, ки аз чигарбандони ҳазрати Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ будаанд, барои деҳа ном пайдо мешавад, Некон меноманд онро, деҳаи Некон. Аҳли деҳа ҳама сайидзода, эшонҳо. Соқинони деҳа имрӯз давоми он чигарбандон – давоми хонадони Ҳазрати Мир Сайид Алии Ҳамадониианд, шачараномашон аз он зоти пок давом ёфта. Ва яке аз он чигарбандони ҳазрати Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ, ки деҳаи Некон аз шарофаташон бунёд ёфтааст, ҳазрати Сайид Шоҳабдулатиф будаанд, ки мазорашон аз он рӯзҳо, аз охириҳои асри XV монда. Мазори Ҳазрат дар сахни зебою бархавои масҷид, дар чониби офтоббаро ҷой ёфтаанд. Дар рӯ ба рӯи мазор ду оромгоҳи дигар. Аз рӯи нақлу ривоятҳо яки он мадфани бародар ва дигаре хокдони хоҳари ҳазрати Сайид Шоҳабдулатиф Асмоҳ буда. Баъд як мадфани нав, он манзили абадии қиблагоҳи банда эшони домолло Мирзо, ки ҳам-

деҳагон охири моҳи июни соли 1950 он касро ҳамин ҷо ба хок супурдаанд.

Гирдогирди мазори ҳазрати Сайид Шоҳабдулатиф бо хишт девор бардошта шуда буд, бо хишти пухта. Бо гузашти солҳо ҷо – ҷои деворҳо вайрон шуда, хиштҳо афтода, шикаста, таги хок монда буданд ва мазор намуди вайронае пайдо намуда. Мардуми деҳа деворҳои гаштаи мазори ҳазрати Сайид Шоҳабдулатифро аз нав бунёд кардани шуданд. Хело сол ҳамин хел орзу доштанд, дар маъракаҳо ва дар масҷид, дар ҳузури намозгузoron дар ин масъала гап мекушоданд, маслиҳат мекарданд.

Соли 1989 ба масҷид имомхатиби нав омад. Ёро бо хоҳиши аҳли деҳа аз ҷониби Идораи қозиеи ҷумҳурии фиристода буданд. Шахси фозил, воиз, шӯҳратманд. Номи эшон Мулло Саъдиддин. Мухлису эътиқодмандонашон зиёд, суҳанхояшон ба ҳама хуш меомад. «Амри маъруфи Ҳочӣ Саъдиддинро шунавем» гуфта аз деҳаҳои ҳамсоя, аз шаҳри Душанбе ба масҷиди деҳаи мо намозхонҳо меомаданд. Дар давраи имомхатибии Ҳочӣ Саъдиддин масҷид обод ва серодам мегашт.

Дар рӯзҳои Иди моҳи шарифи рамазон ва қурбон дар саҳни масҷид ҷой намонд, ки намоз гузоранд. Саҳни васею озодаи масҷид, кӯчаҳою боғоти деҳа пур – пури одам мешуд. Аз панду насиҳатҳои ин инсонии мӯътабар ҳама баҳравар. Сухану амалашон мувофиқ, бетамаъ. Мисли баъзе муллою имомхатибҳо аз пай ғун овардани молу амвол, бунёди хонаю дари боҳашамат, мошингирию пулбӯи набуданд. Хаёлашон ба тоату ибодат, ба мутолиа. Кам мехуфтаанд, тоатӣ, дар забонашон зикри Аллоҳ. Ранҷ мекашиданд, чехрашон заъфаронӣ, лоғарандом. Дӯсташон медоштанд ҳамнишинону ҳамнафасон. Ободии масҷид, ободии деҳа буданд.

Бо саъйи ана ҳамин шахсияти нексиришт – Ҳочӣ Саъдиддин дар деҳа пай азнавсозии мазори ҳазрати Сайид Шоҳабдулатиф афтоданд. Амали хайр шурӯъ гашт. Аз ҳар хонадон ба дараҷаи имконашон пул ғун оварданд, баъзе одамони будаманди деҳаро, ки дар шаҳри Душанбе мезистанд, ба нанг андохтани шуданд. Як – ду нафари онҳо гӯё миён бастаанд. Гуфтаанд, ки мазорро худашон месозанд. Дар ин миён нафаре аз аҳли деҳа изҳор карда, ки масъалаи аз нав бунёд кардани мазорро ба ӯҳдаи ӯ гузоранд. Дар дил ӯ орзуҳо парварида, хатто ба қор шурӯъ намуд. Рӯзе дидем, ки он ҳамдеҳаамон булдо-

зер оварда деворҳои мазори ҳазрати Сайид Шоҳаблатифро ме-
гардонад. Чанги хок ба осмон. Хиштҳои мазор, ки ҳар яке аз
гузашта нишоне, ёдгори буданд, зери чархҳои мошини пур-
дахшати афсонавӣ монда қасар – қусур мешикастанд, пора ме-
гаштанд, гӯё булдозер хиштҳоро ба комаш фуру мебурд, як – як
нобуд месохт. Ба ақли кас нағунчида, ки ба ёдгориҳои аз гуза-
шта боқимонда чунин муносибат намоянд. Ёдгориҳо барои ҳар
халқу миллат азизу нишонаҳо аз гузашта, нишонаҳои авлодо-
намонанд. Агар лозим бошад мо бояд чангу ғубори болои
хиштҳои ин ёдгориҳоро бо дидагонамон бардорем. Аммо ҳам-
деҳагони ман аз нофаҳмӣ чи коре карданд? Бале, медонистем,
ки ин амал, сахван сар зада, аз кӯтоҳандешӣ, сахлангорӣ. Ва-
гарна ба мисли аввалааш аз нав бунёд сохтани мазор осон
набуд, харочоти зиёд, маблағи беҳисобе лозим. Меъмрон,
идораҳои масъул, олимони бояд тарҳи нави мазорро рӯи қоғаз
меоварданд.

Мазори ҳазрати Сайид Шоҳабдулатиф вайрон ва аз рӯи
замин нопадид гашта буд. Хиштҳои сиҳатмонда ва нимшика-
старо ҷо – ҷо рӯи ҳам чиданд, ҷои мазор ғарамҳои хишт ба
назар меафтод. Чӣ коре шуда? Хурду калони деҳа хичил. Чун
аз дари масҷид мебаромаданд, ба сахни он назар меандохтанд,
ҳамон чинорҳо, чинорҳои сершоҳу навдаи баланд – баланд,
кундаҳояшон чунон ғафс, ки гирдогирдашон арғамчинҳо
намерасанд. Онҳо гӯё сар ба бағали ҳамдигар ниҳода, қад –
қади ҷӯй ба кабудии осмон баланд шудаанд, оби ҷӯй соф,
нуқрасо, сангчаҳои зери он чун садафпораҳо намоён. Шил-
дирози оби ҷӯй ба гӯш мерасад. Садо ба мисле ғамангез, дил-
гир. Оре, боз ҳамон чинорҳо, ҳамаашон ҷобачо. Аз ҷӯи зери
чинорҳо мисли пешина об ҷорӣ. Вале бо вучуди ҳамаи ин сахни
масҷид мисли пешина наменамояд. Бо гардонда шудани мазор
хусни он коста гашта. Масҷид ва сахни он ба назар холӣ.
Шаҳомати пешинааш намонда. Акнун мо мазори ҳазрати
Сайид Шоҳабдулатиф ҳаёлан пеши назар меовардем. Нақлу
ривоятҳо аз хусуси мазор ба ёдамон монда. Гӯё хотира шуда
бароямон мазори ҳазрати Сайид Шоҳабдулатиф.

Аз паси деворҳои сахни масҷид, аз канори мазор роҳ, роҳи
калони байни деҳаи мо ва Роҳатӣ, роҳи бисёр деҳаҳои дигар ва
маҳаллаҳои дур, роҳи шаҳр, шаҳри Душанбе. Пеш, дар за-
монҳои подшоҳӣ, ҳама харакию аспакӣ бо ҳамин роҳ ба бозор
– ба Душанбе мерафтанд, ангур, себ мебуданд мардум ба бо-

зор. Шабҳо ҳам улавакиҳо бо ин роҳ мегузаштанд. Аз деҳаи Роҳатӣ кӯхталро нишеб мешуданд ва аз сангоб, ки мегузаштанд, боз кӯхтал, кӯхтали деҳаи Нилкон пеш меомад. Дар сари кӯхтал мазор, мазори ҳазрати Сайид Шоҳабдулатиф, аз паси мазор ба деҳа роҳ оғоз ёфта. Баъд кӯчаҳо, хавлиҳо, кулбаҳою боғу майдонҳои мардумони деҳа ва роҳ ба масҷиду дохили мазор. Ҳазрати Сайид Шоҳабдулатиф ниғаҳбони аҳли деҳа, ниғаҳбони давоми чигарбандон, давоми фарзандонашон, асрҳо боз рӯхашон онҳоро бонӣ мекунанд, аз балоҳо, аз офатҳо хифз менамоянд.

Дар рӯзҳои низоъҳо, чангҳои байниҳамдигарии тоҷикон аз ким – кучое ба ҷониби деҳаи Нилкон аз танкҳо тирҳо ҳолӣ шудаанд, тирҳо ба девор, (дар он рӯзҳо мазор аз нав бунёд мешуд), ба сутунҳои пешайвони мазор омада, ба замин – ба пешгоҳи он афтада. Лек ягонтои он ба болои деҳа, ба сари одамон ва ҷонвариёту ҷонзотҳо нағалтида, сари ҳасе аз кулбаҳои аҳоли бечо нагашта. Мазори ҳазрати Сайид Шоҳабдулатиф тирҳоро ба худ гирифта. Рӯхашон фарзандон – мардумони деҳаро хифз намуда, болои сарашон сипар шудаанд.

Мардум бо чашмонашон дида ва шунидаанд, ки рӯҳи ҳазрати Сайид Шоҳабдулатиф аз носипосӣ, беҳурматию одамон ранчидаанд.

Ранчишашон боиси беморию ранчурии якумрии баъзеҳо шуда. Рӯи ин гуна қасон қач, ба паси сар чапа гашта. Шаҳсони пургуноҳ, нопок аз назди мазор роҳ ёфта натавонистаанд, тавбаю надомат мекардаанд, даст ба гиребонашон мешуданд.

Боре корвонакиҳо аз Хитой бармегаштаанд, чандин шабу рӯз буда, ки онҳо дар роҳ. Зану марди бисёре. Роҳ ба роҳ чи дилхушӣ, чи беадабиҳо накарда. Он рӯз аз кӯхтали деҳаи Роҳатӣ нишеб шудани ин корвонакиҳоро одамон аз деҳаи Нилкон мушоҳида намуда. Тамошои аҷоибе. Аз улавҳошон корвонакиҳо пиёда шуда тағи дарахтони қанори роҳ ғун омада суруд мехонданд, даф менавохтанд, занону духтаронашонро оғӯш мекашиданд, онҳоро ба даруни боғу дарахтзорон кашола мекарданд. Аз афташ май нӯшида, ҳама маст, сархуш, аз худ беҳабар. Садои ҳаёҳуй, қаҳ –қаҳи хандашон ба фалак. Баъзеашон рӯи роҳ афтада боз бо мадади ҳамдигарӣ аз ҷой бармехостаанд. Бо ҳамин минвол, ба гуфтае бо

хангоҳунг сангобро гузашта, кӯхтали мазорро баромаданд. Аз назди мазор, аз масҷид дур нашуда ҳамаашонро дарди ҷонкоҳе гиребонгир мешавад. Улавҳошон аз роҳравӣ бозмеистанд, дигар пеш намераванд. Ҳар қадар бар сари онҳо камчин андозанд, бефоида. Улавҳо ночунбон, гуё аз пойҳояшон ба замин мехкӯб шуда. Аз дарди ишқам корвонакиҳо ба худ мепечиданд, наъра мекашиданд, нола доштанд. Ишқам ба қоши зин мегузоштанд, тоқат карда наметавонишанд. Корвонакиҳои беҳисоб дар кӯчаҳои деҳа аз роҳ бозмонда. Мардуми деҳа, куҳансолон, мӯйсафедон атрофи онҳо чамъ омада.

– Чӣ гап шуда ба мо, бародарон, чӣ илоҷ ёбем, чӣ маслиҳат медиҳед? Ёрдам расонед, як бало кунед, мемирём, – корвонакиҳо аз мардум мадад мехостанд ва хурду калон ҳама аз дард мӯи ба оташ расида барин ба худ мепечиданд, тадбир мепурсиданд, «мадад расонед, бародарон, мемуриём» мегуфтанд.

Куҳансолони деҳа, онҳое ки ба беҳурмати, носипосона аз назди мазори ҳазрати Сайид Шоҳабдулатиф гузаштани корвонакиҳоро шохид гашта буданд, ба онҳо сабаби ба дарди бедаво гирифтор гаштанашонро гуфтаанд, ки рӯҳи эшон аз онҳо ранҷида. Корвонакиҳо, ки мусулмон, аз бародарони қалмиқҳо будаанд, амалҳои ношоисташон ба хотирашон омада, аз роҳашон баргаштаанд, аз улавҳо пиёда шудаанд, футоҳа дар гардан, дастҳо пеши бар бо илтиҷою тазарруъ ба масҷид даромадаанд, назди оромгоҳи ҳазрати Сайид Шоҳабдулатиф тавбаю тазарруъ карда омурзиш хостаанд.

Корвонакиҳо чанд гову гӯсфанд хун карда, дар деғҳо хӯрок пухта худӣ кардаанд, ба номи ҳазрати Сайид Шоҳабдулатиф хатми Қуръон фармудаанд. Сиҳат ёфта аз мардум – аз пайвандони ҳазрат дуо хостаанд ва як ҳамроҳашон – занеро минбаъда баҳри тозаю озода нигоҳ доштани мазор гузоштаанд. Зан ҷорӯбқашӣ мазору масҷид. Рӯзҳо то бегоҳ ӯ ҳамин вазифаро адо намуда, шабҳо дар кулбаҳои мардуми деҳа мехуфтааст. Баъд ӯ дар деҳа хонадор – шавҳардор шуда, то охири умр дар мазор ва масҷид хизмат карда. Аз зан фарзандон ба дунё омада, фарзандон аз модари қалмиқ, аз қалмиқзан ва насл аз ӯ ба дунё омада дар деҳа.

«МӢЪЧИБ»

Ҳич аз кор бознаистодам...

Меҳоҳам дунёро аз нав бисозам. Дунёро меҳоҳам ба завқу саликаи худ наздик бикунам. Таҷаллии он дунё чашмони маро мебарад ва ҳушамро мерабояд... Ман ин дунёро ҳатмӣ ба худам монанд мекунам! Мебинем!

Вақтшиносам.

На, дер намемонам. Ҳатмӣ, дар ин рӯзҳои наздик шурӯъ мекунам бозсозии дунёро. Оғоз аз наздиконам хоҳад буд. Бале, аз наздикони худам.

«Турфан!!!»

– Турфан!

– ...

– Турфан!...

– ...

Додарам беовоз фаро миёяд.

– Ака!

Ман қаноатмандам...

Бале, ман омодаам. Ҳама абзорҳоям омода аст. Мех. Болға. Теғ. Пахтаи пизишкӣ. Чакуши чӯбӣ. Дока. Шиша. Ташт. Ва як рӯшаниии гирди танҳо, ки моҳ воре рӯи сандалӣ уфтода – шояд хобида бошад.

Нидо мекунам:

– Турфан!

Додарам фаротар миёяд.

– Ака!

Бо ишораи даст супориш мекунам, ки болои сандалӣ бишинад. Менишинад.

Агарчи ҳама чизро дорам, боз ҳам ин ҳама чизро доштан мисли ҳич чиз надоштан монети қорам мешавад.

Ҳо, нагуфтам, ки худо аз ман хушбахтиро гирифтааст: ман офаридаҳои худро ончунон ки ҳаст, ҳич натавонистам бипазирам. Як одате ёрам шуда – ҳама чизро ки пеши рӯям миёяд, ислоҳу такмил мекунам. Курсӣ ё кресло – сандалиии мулоими пуштибаланди лабадори пир, ки додарамро дар он нишондам, пештар аз як курсии маъмулие беш набуд. Ман

холо аз ин кресло–сандалии нармрӯйи гарм, ки хеле бароям матбӯъ аст ва мехоҳам ҳама ҷо тасвирашро дошта бошам, ифтихор мекунам. Чароғи рӯйи миз, ки нураш ҳиҷ пароканда намешавад, балки ҳамеша мисли як моҳи пурра гирду чамбӯ ҷӯр аст, моли дасти худам аст. Бухорӣ, тиреза, ҳатто ин хонаи нимарӯшане, ки ману додарам дар он рӯбарӯ омадаем, даҳҳо қарат тавассути зехну дастҳои ман шаклу намуд дигар кардаанд. Соатҳо, ҳатто солҳо ба худам мувофиқашон намудаам. Он қадар дар ин қор чира шудам, ки дигар барои хонаам чандин сару сурати такмилшудаи ниҳонӣ дорам ва мутобиқ ба ҳолатҳои рӯҳиву равониям онро дигар мекунам. Хушбахтона танбалии азалии хиёлбозону рӯёпарастону орзуфурузон дар вучуди ман нест ва ба осонӣ ва сабук ин ҳама қорҳои душворро ибтидо мекунам.

Додарам дар фарои сандалии мулоими пуштибаланди лабадори ман фуру нишаста ва маро мунтазир аст.

Хуб, ман шурӯъ мекунам.

Абзорҳо ба тартиби пешин рӯи мизи пастаки пеши сандали чида шудаанд. Мех, чанд бандча аз хурду бузургаш. Болға. Теғ. Пахтаи пизишкӣ. Дока. Шиша. Ташт.

Ва як рӯшани гирди танҳо, моҳ воре, ки дар торикии хонаам рӯйи додарамро мечӯяд. Инак моҳи рӯшан рӯйи додарам уфтод.

... Ончунон дар қори хеш таваҷҷӯҳ дорам, ки танҳо пушти мехро мебинам. Дигар ҳама фазои хона хоболуд асту тира. Аҷиб чизе мешуд! Ҳиҷ манзарае ҷуз чехраи додарам дар ин фазои хобмонанд вучуд надорад. Ва мегӯям, ин хобам ҷуз симои додарам чизе надошт.

Гунаи ростии ӯ пеши чашмонам қарор гирифта буд.

Ва ман дар даст болғае дорам ва бо устодии ҳасадомез ба манахи ӯ, дуруст ба чонаи росташ меҳи майдаро фуру медиҳам. Мех аз пӯсту гӯшти додарам мегузарад: дар устухонаш андаке дармемонад. Ин ҳиҷ мушқил нест, ки дармонд. Ман ба чанд зарби болға аз устухонаш мегузаронам!...

Мех маҳкам дар устухонаш ҷо шуд.

Арақ овардаам. Андаке дам бигирам, уффф!

... Поёнтар аз гӯши росташ мех мезанам. Пӯсти рӯяшро кашида ва зери гӯшаш кардаам. Мехоҳам ба рӯйи ӯ ҳусни дигаре бидиҳам... Рӯйи ӯро, бе майли ӯ, ба рӯйи худ мушобех месозам. Пӯсти рӯяш ба душворӣ, балки базӯр зери

дастам омадааст. Гӯё корамро аз ҳамин нуқта шурӯъ карда будам. Ё хобам буд, ки аз ҳамин ҷо шурӯъ шуда буд?! Мех дар шонаи росташ, поинтар аз гӯшаш фуру рафта: акнун хошиш дорам, ки гунаи чапашро ҷониби ман бигардонад. Ӯ ба хоксориву адаби тоҷикона мегӯяд:

– Бас аст, ҳамин як бари рӯям кофист. Дигар, монаш бошад!...

Ҳатмӣ ба ӯ чехраи худаш маъқул буд. Вале рӯи ӯ ба ман писанд нест. Ман чехраи ӯро аз нав месозам. Ӯ итоат мекунад.

Муҳим ин набуд, ки ӯ дард миёфту намеғуфт! – Ва ӯ аслан ошкор намекард, ки аз зарби болға, ки ҳар зарбаш зарра-зарра мехро зери манаҳаш фуру менишонд, дард миёвад. – Бале, барои ман ин муҳим набуд. Андаке ҳам аз бурдбориву тоқати ӯ фикр намекардам.

Ман аз худ қаноатманд будам, нафсам болидаву барафроста шуда буд. Менозидам, ки шахсияти ман он қадар таъсире ва нуфузе доштааст, ки мисли нарқоз ҷисми ӯро аз дард вораҳонда. Додарам бо як фурутанӣ ва лабханди муаддабона зери болғаи ўзбакиву меҳи урусӣ охири амали маро интизор буд.

Гоҳ-гоҳе медидам, ки пилки чашмонаш пар-пар мезад, пӯсти сари рухсораш таҳти чашмонаш медавиду чамъ мешуд. Ва фикр мекунам ин аз дард набуд, бештар аз он буд, ки ман ба пушти меҳ зарбҳои устувор намекуфтам, – хеле шуд дар деворҳои бетонимон меҳе накӯбидаам! – ва нӯги меҳ рӯрӯи устухонаш мелағзид ва асабашро нороҳат мекард. Мо ҳама ҳамингуна асабҳои тунуке дорем: садои кашида шудани меҳе ё кадом оҳанеро рӯи тунука намебардорем, гӯё рӯрӯи дандонҳомон оҳан мелағзад!

Ман ба қорам идома медиҳам. Пеши қори маро на бетон метавонад бигирад на устухон. Аз ҳама муҳим: меҳ қач намешавад! Ҳатмӣ онро дар устухонаш менишонам!

Додарам мисле, ки дар зери теғи салмонӣ ба риштарошӣ нишаста бошад, манаҳашро бардошта ва гардан ёзида ночунбу оромӣ мутеъ нишаста буд. Андаке ҳам исён намекард. Ва ман бо диққати бештар мехро устувор медоштам ва маҳкамтар бар он болға мезадам...

Тарафи росташ дуруст шуд. Ба рӯи чапаш низ меҳ мекӯбам, ки гӯшашро зери мӯяш абадӣ пинҳон кунам.

Пасонгар кастуми обшустаи худро ба ӯ пӯшонидам. Ҳарду саёҳат мебароем. Гоҳ – гоҳе ҳини тоб хӯрданаш сари меҳе аз зери манаҳаш як медурахшад. Дигар нишонае аз устойиҳои ман дар чехраи ӯ вучуд надорад. Гуё сурати ӯ нусхаи сурати ман аст. Ҳич кас ӯро аз ман фарқ намекунад. Бародарии комил...

Боиси хушнудиҳои зиёди ман аст, ки қатори дигар муфаккирон ман танбалии ҳарина надорам ва ҳич як аз тарҳу нақшаҳоям беамал намондаанд...

Боз кресло – сандалие низ фикр кардаам, ки бо найчаҳову симҳо хоҳамаш сохт: ин сандалиҳо сабук, шикананда ва сафарӣ хоҳад буд. Онҳоро тарҳрезӣ кардаам. Рӯзҳои наздик аз шифти хонаам арматурашро барои ин кор берун мекашам...

Онро ҳатмӣ месозам!

Ва дунёро дар он кресло – сандалии нарми пуштақдори баланд хоҳам нишонд ва рӯбарӯяш хоҳам нишаст ва ба он машғул хоҳам шуд!

Бибинем!...

Бибинем, чӣ хоҳад шуд!...

ОҲАНГИ ДАРЕҒ

Дар он рӯзҳои хастаи поёни тирамоҳ бори дигар идрок кардам, ки не, ман гириста наметавонам. На ин ки аз гиристан меҳаросам, балки меангорам, ки гиристан шеваи зиндагии ман набудааст. На ҳой – ҳой навҳа кашида метавонам, на хомӯшона ашк рехта. Гоҳе маъюсона худро сарзаниш мекунам, ки чаро гириста наметавонам? Ақаллан барои тасаллии хотири хешу табор ва ёру дӯстоне, ки ба мусибат ё бадбахтиё гирифтोर шудаанд. Аммо ҳеч посухе ба имдодам намерасад.

Гирита наметавонам – вассалом! Лекин ботинан ғам меҳӯрам ва нолиши оху афсӯси умедфарсои маро ҳеч кас фаҳмида наметавонад.

Фаҳмидан барои чӣ? Ин ки ман ғамшарики мусибати онҳоям? Ин ки аз эшон бештар ғусса меҳӯрам? Шояд... Вале агар боз очизона ва бо таассуфи ошкоро биафзоям, ки ман умуман гиристанӣ мардро таҳаммул карда наметавонам, гӯё ки ашк рехтанро барои мард эҷод накардаанд, гӯё ки гиристанӣ мардро ҳақир ва зиндагиро қазир мекунад, аз чунин хулосаву муҳокимаронӣ умрам ноаён кӯтоҳ ва ҳатто барои чанд муддати пуразоб табоҳ мешавад.

Барои ҳамин гиристанӣ мардро хуш надорам ва дар маросими чанозаҳо аксаран меҳӯшам, ки нигоҳам ба наздикони баргаштабахтам наафтад. Дар чунин ҳолатҳо дар қисму қонам як рашъаи сарду тақонваре эҳсос мекунам, ки андеша ва изтиробу ҳаяҷонамро қарахт мекунад. Хаёле ки ба як кундаи тару ғумче табдил ёфтааст ва интизорам, ки қай устои ҳунарманде аз ман асбоби хушоҳанги мусиқӣ меофарад.

Оҳ гиристан, ту ба чӣ хотир аз ман дурӣ меҷӯӣ? Магар ки ман туро дар сағирагиҳои яккатозам ранҷондаам? Балки ҳамон айём, ки мудом гурусна мегаштам, вале аз рӯи зӯймӣ ва саҳтсарихо худро ҳамеша сер вонамуд мекардам, балки ҳамон айём, ки аз ҳамдеҳаҳои бахилу хомтамаъ мурданивор шатта меҳӯрдаму аз лабони қафидаам хун мешорид, патаци гӯшхом дар оташ месӯхт, аммо ман хандида офтобро сӯз меодам, тааччубу хашми рақибонамро табассумборон мекар-

дам, о ту, гиристанӣ шояд ширин, шояд тасаллобахш, якумрӣ хойин, чашмони маро тарк карда будай. Маро тарк гуиӣ ту чӣ фоле дорад? Гириста натавонистам хушбахтист ё мусибати азали? Бигӯ, ба ман эй гиристан, ки чаро ашк рехта ва навҳаи ҷонсӯз кашида наметавонам?

Хомӯшӣ, эй гиристан? Барои ман абадан хомӯш бош, ки садоятро тобу тоқати шунидан надорам. Лекин рӯзи мусибат дӯстонамро ба чӣ оҳанг тасалли дихам? Охир, тасаллие, ки дар ҳуҷайраҳои хунам эҳсос мекунам, забон надорад. Ин гуна тасалли барои одамоне, ки гириста метавонанд, шарҳи фиروق гуфта наметавонад.

Тасаллии ман гунги дарунфарёд аст. Вагарна он рӯзи хаставу хароби поёни тирамоҳ дар ҷанозаи писари ғӯрамари устод Ғолиб саҳт гиристан мехостам.

Воачаб! Вотаассуф!

Боз гиристан аз ман номаълум фирор кард.

Устод Ғолиб ҳангоме сари шонаҳои хароби маро миёни панҷаҳои пургӯшташ гирифт ва ишора кард, ки ба пушти хонааш гузарем, дарҳол фаҳмидам: ӯ бо ман ё дар шохидии мани додархондаш гиристан мехоҳад. Чашмони ӯ варамида ва хонаи дард буданд. Ман нигоҳи чашмони ҳамеша нармифодаашро дӯст медорам ва ҳоло бори нахуст мидидам, ки чӣ аҷаб парешонии андӯҳоваре доранд. Шояд ин гуна эҳсоси мушоҳида маҳсули хаёли андешаи фиребои худам буд, ки ханӯз чӣ гуна рафтор карданамро намедонистам. Танҳо тавонистам қаблан тасаввур бикунам, ки чӣ хел устод бори ҷуссаи таҳамтан ва қуллии ғаму ғуссаи ботинашро, инак, ба сари шонаҳоям меафканад ва азбаски ман мисли ӯ гириста наметавонам, оё ирода ва таанниям устуворӣ карда метавонанд, ки дар ин лаҳза худро аз шармандагии гириста натавонистаам вораҳонам ва тадбире ёбам, ки устод аз ин бемехрии одами сангдил малоли хотир нашавад. Эҳсос кардам, ки қалби заифам аз неши сӯзони дарде чинчак зада, гӯё аз соҳибаш ҳазар дорад. Дар воқеъ, дилам ҳақдор буд, ки аз ман нафрат дошта бошад. Зеро альбон имкон дошт, ки ман дар ин мотамхона баробари мардум ашк бирезам, дарду дареғи рӯзгори бебақо бигӯям ва ғамбодаҳои кӯҳнаи тақи дилро ҳамвора ба дуди оҳ бадар созам ва ба ҷанги боди тирамоҳи пир ҳавола кунам. Аммо хоҳиши дил – хости рӯҳи ман нашуд. Дил дар хонаи хароби синаам ба ҳоли худаш мегирифт.

Устод як тика пешонии пурчинашро ба рӯи устухони об-

хӯракам ниҳод ва ман баръало медидам, ки чӣ хел сари ду шонааш аз зери ҷомаи кампахта мисли ду парандаи хунук-хӯрда меларзанд.

Э Худочон! Кошкӣ ин лаҳза ман кӯдаквор гирифта метавонистам! Он гоҳ аз шармандагӣ ва маломатҳои таҳқиромези ботинам халос мешудам.

Не, лолу карахт будам, фақат панҷаҳоям сари ду шонаи устод мепариданд, меларзиданд, гӯё ҳам тасаллӣ медоданд ва ҳам ба ҷои соҳиби худ узрҳои мекарданд.

Магар ман гиристанро барои ин бад мебинам, ки дархӯрди мард нест?

Чист гиристан?

Гиристан магар осудагӣ тавлид мекунад?

Балки бечоранолист гиристан?

Намедонам, фол намезанам, аммо аз ин ки гиристанӣ зиндонӣ дорам, рӯҳан саҳт мушаввашу дар азобам. Боз мепиндорам, ки гирифта натавонистанам анҷоми соярушане дорад, ки чун онро ташхис кардан бихоҳӣ, ҷисму ҷонатро варачаи сарде пахш мекунад. Танҳо бо ҳарос ва оҳиста аз худат савол медиҳӣ, ки дар зиндагӣ боз киҳо гирифта наметавонад? Ва ҳатман ҷаҳд мекуни, ки посух мубҳаму номакшӯф бошад.

Пайкари устод Ғолибро байни бозувонам саҳттар фишурда хичолатоҳанг гуфтам:

– Гиря накунед, устод. Ҳатто ҳамин мусибат ҳам одамони бузургро хуш мекунад. Бисёр афсӯс, аммо чӣ илоҷ?!

– Ту камтар истову маро аз оғӯшат раҳо накун. Он қадар танҳоям! Он қадар танҳоям!, ки ҳаёлам косаи осмон ҳамин замон чаппагардон мешавад. Мисле ки талхӣ даҳон бошам. Эҳ, Ҷонибеки чун, эҳ, додари ширин, ҷаро ин қадар аз сабру тоқат гурезон шудаам? Ё дигар дар дилам мадори сабр намонда бошад?

– Не, устод. Шумо одами табиатан пурбардоштед, фақат ин лаҳза захру заққуми мусибат шуморо ба азоб кашадааст.

– Гуфтан мехостӣ, ки обу адо кардааст. Ҳамин тавр? Дар чехраи афсурдаи устод Ғолиб ифодаи кунҷковонаро дида, ба замин ҷашм дӯхтам ва лаҳзае пас сар бардошта бечуръатона гуфтам:

– Ҳатто ҳамин танҳои барои кадом як хушбахтиест, ки кай омаданаширо намедонем. Балки чунон хушбахтиест, ки одамон онро на фаҳмида метавонанд, на истиқбол гирифта.

Хушбахтии номаълуму номаҳдуду тасаввурнопазир.

– Яъне, саодати афсонавӣ. Фақат онро нақл карда мешавад. Инашро мефаҳмам, – устод Ғолиб охи бадарде кашида, бо ризоияти пуртаассуфе сар чунбонд: – Ана, ба ман дурусттар нигоҳ кун: ришам расидагӣ, гӯё бардам, солор, одамон ҳама бо меҳр ва изҳори ҳамдардӣ ба рӯям нигоҳ мекунанд – нигоҳ мекунанд, дар баробарам ашк мерезанд, ғусса меҳӯранд, лекин дар тағи дилам оху афсӯси пурасрору навмедонае чун сиёҳии ғализи тағи дег хона мондааст, ки акнун чӣ кор мекунам? Сарамро ба кадом дар гирифта мебарам? Э Худои меҳрубон, аз чамъи ин ҳама одамони дилсӯз то кучо гурезам?...

Зӯрам ҳамин аст, ки шукр гуфта метавонам! Аммо боз мефаҳмам, ки ҳеҷ кадоме аз инҳо баробари дарди дарунам бо ман дӯст шуда наметавонад. Ин нишонаи чист? Танҳой, навмедӣ, бечораҳолӣ, ё гум шудани сарҳисоб...

– Не, устод. Ин заъфи мусибатест, ки шумо омаданашро ҳеҷ тасаввур намекардед. Барои ҳамин гоҳе мегӯянд, ки бахту барори қоиммақом чандон хосияти хуб надорад. Нодорӣ бехтарин сарват аст. Инсон баъзан гӯётарин сабақҳои зиндагиро айёми ба нодорӣ ва маҳрумият дучор омадан мебардорад ва ба камол мерасад.

– Мефаҳмам, тасаллӣ медиҳӣ. Хайр, Худованд аз ин рӯзи сахттарашро нишон надихад. Барои душмани кас нишон надихад! Душман бисёртар хурсанд бошад, барои зарар расондан фурсат намеёбад, лекин охир гуноҳи фарзанди ман чӣ буд, ки ўро ваҳшиёна куштанд? Вай охир, зистан, орзу шикастан меҳост!

Боз шонаҳояш, андактар тамоми вучуди устод Ғолиб ба ларза меояд ва ман бачаи гунаҳкор барин музтар мемонам. Нохост мегӯям:

– Устод, ман умуман гиря карда наметавонам. Сахт шармандаам...

– Медонистам, ки ҳамин гапро мегӯӣ. Агар намегуфтӣ, дилам дур мерафт: яъне, маро фақат ба хотири мусибатам тасаллӣ медиҳӣ. Инсон мусибатро ҳар хел пушти сар мекунад. Бовар кун, Қонибеки чун, аз фарзанди падарам зиёдтар дӯстат медорам. Наход дӯст хоҳад, ки ашки сӯзони дӯсташро бубинад? Лекин, ки омадӣ... Ана, ҳамин хел ман... танҳои танҳо, чӣ кор кунам? Мегӯӣ, ки тоқат?

– Барои чӣ фақат тоқат? Ман умуман чизе гуфтан наме-

хоҳам, танҳо меҳоҳам дар паҳлӯятон рост бошам. Маро аз ҳамин хомӯшии пури дардам меёбед. Хомӯшиам аз ман беҳтар гирифта метавонад...

Ў чизе намегӯяд.

Чанозаро шитобон мебардоранд. Ҳаво на гарм, на сард, нафасҳои охири ни поёни тирамоҳ аст. Ҳузне ки дар сар то сари ғӯристонии Сарисийё баробари ба ин ҷо ворид шудан эҳсос мешавад, аҷаб пурасрору яъсовар аст. Аз андеша ва ҳаёли кас ҳама гуна ташвиш ва орзуву ормонро мепароканд. Фақат ботинан ба худ меандешӣ, ана, кас ҷаҳонгир шавад, ки оқибат ба ҳамин макони якзайл хомӯшу андак тазйиқовар кӯч мебандад – вассалом!

Дар ин ҷо танҳо одамони зинда шитоб доранд, хуфтагон оромӣ осудаанд ва шояд хушбахту қаноатманд. Албатта, ба чанд газ замин – хонаи охирати худ чунон меҳр бастаанд, ки ҳатто дидори офтобу моҳтобро дидан намехоҳанд. Муаммои сарбаста будани зиндагӣ оё дар ҳамин нанухуфтааст, ки мо намедонем хушбахтии абадӣ кадом бошад ва он чӣ таъме дорад?

Вақте одамон бо аҷала ба рӯи қабри нав хок мекашанд, дар қаламрави ғӯристон як хомӯшӣ ва муҳити ҳафақунандае ҳукмфармо мешавад. Ҳатто садои парвози кӯҷактарин парандаро озод метавон шунид. Ҳаёлу хотири озурда ва ҷеҳраи андӯхгини чанозабарон ба ин муҳити ғамфизо омехта мешавад ва ба назари одами мушоҳидакор ба оҳанги пушаймонӣ ҳарф мезанад. Ба маънии суҳангӯии ғӯристони соқит ҳар кӣ ба майли хоҳиш ва тақозои олами ботини худ гӯш фаро медиҳад ва чӣ аҷаб, ки ана дар чунин лаҳзаҳо одамон ҳатто зебову бегуноҳ менамоянд. Балки одамон дар чунин муҳит очизии худро шояд бори чандум эҳсос мекунанд. Аммо табиист, ки чун дарвозаи ғӯристонро ба қафо мегузоранд ва ба қавле, ба муҳити озод мебароянд, худро осемасар ба оғӯши зиндагии пурмашғала, серташвиш ва поёнаш ноаён меафкананд.

Ҳаёти воқеӣ аз нав тантана мекунад!

Ҳоки қабри навро то охирин бел ба як ҷо тӯб мекунанд, ғӯрро бораи зебо мекашанд, атрофи ин бораи навро одамон фаро мегиранд. Ҳама оромӣ ботамкинанд, фақат нолиши ранҷидаоҳанги ҳазони зери по ба гӯш мерасад.

Баъд домулло ояте аз Каломи Шариф қироат мекунад ва ҳама баробар кафҳои кушода ба рӯй кашида аз ҷой мекезанд.

Устод Ғолиб соқиту сархам болои хорпуштае нишастааст, мегӯӣ ба нимпайкараи ғам табдил ёфта бошад. Фақат

гоҳ – гоҳе оҳ кашида, бо таассуф сар мечунбонад.

Вақте зонувонамро дошта аранге аз чоям хестанӣ мешавам, лабонам ғайриихтиёри ман пичирос мезанад:

– Хонаи охират муборак, Ҷонибек! Рӯҳат шод бод! Азоби зистан бароят осон шуд. Акнун зиндагиरो аз сари нав оғоз мекунӣ ва ҳеҷ кас ба ту ва армонҳоят ҳалал нахоҳад расонд, ки чӣ тавр ва аз рӯи кадом низому қонун бояд ҳаёт бубинӣ. Падруд, бародари азиз, илоҳо Парвардигори ҳамеша меҳрубон туро дар паноҳи инояту шафоаташ бигирад, аз рӯзиву хушбахтии унҷаҳонӣ бенасиб нагардонад! Омин!

Ба назарам, ин орзуро ончунон самимона ва боварибахш ба забон овардам, ки ҳаёлам воқиан ин қабри нав акнун хокдони ман аст. Ва аз ин рӯ ба он меҳр бастам ва боз дурудароз дар як гӯша истода, ба гӯри худ нигаристам.

Ҳузни гӯристони Сариосиё оҳанги ҳасрат менавохт ва ман имрӯз охирин касе будам, ки онро бешитоб тарк мекардам. Ва аммо сари шонаҳоям ҳанӯз ба манзараҳои парешони гӯристон мутаваҷҷеҳ буданд.

... Дар истгоҳи рӯ ба рӯи «Боғи хайвонот» барои чӣ аз автобус пиёда шудам – худам нафаҳмидам. Вақте дуди талхи автобус ба димоғам расид, ба худ омадам ва фаҳмидам, ки ҳавои танҳои маро ба худ кашидааст. Ҳанӯз офтоби тира ва дури осмон напарида буд ва ғубори тунуке, ки дар фазои шаҳр ноаён паҳн мешуд, дарак меод, ки боронҳо наздик мешаванд. Боронҳои сарди поёни тирамоҳ.

Оҳиста – оҳиста рӯ ба ҷониби пули болои рӯди Душанбе қадам мезадам ва тадриҷан идрок мекардам, ки мақсади дар ин ҷо пиёда шуданам маҳз дидани рӯди Душанбе аст. Тамошои оби равон ҳаёлу хоҳири озурдаро таскин мебахшад. Яке тасаввур мекунӣ, ки оби равон аз чамани хазону парешони ҳаёли ту чорӣ мешавад ва дере нагузашта мӯъҷиза рӯй медиҳад: чамани сӯхтаи ҳаёлат аз нав ҷон мегирад, шодоб мешавад ва мешукуфад. Ҳай – ҳай, чӣ хуб ангорае!

Мобайни пул омадаму рост истодам. Ором, хомӯш ва як калобаи ғам будам. Оҳ, дар ин фасл обҳои Тоҷикистон аҷаб ширину мусаффо мешаванд. Он қадар тоза, он қадар тоза, ки лағзиши гуна – гуна сангрзаҳоро дар қаъри дарё метавон мушоҳида кард. Нигоҳи кас мешукуфад ва ба рӯи тахтамавҷҳои шаффофи дарё медавад, гоҳе моҳича барин ба қаъри фуру меравад, бозӣ мекунад ва ҳамаи ин дар тақи дили кас

тантанаи гарме барпо мекунад. Тантанаи зистани нав, орзуи нав, умедвории нав... Ана бо чунин хаёлпардозихо мафтунӣ тамошоӣ рӯди Душанбе будам, ки нохост садои ғафсе ба гӯшам расид, ки гӯё аз ковокии дарахти бузурге мебаромад: «Ҳай дарег! Ҳай дарег!..».

Оҳиста баргашта нигоҳ кардам. Дидам, ки дар болои пул ба чуз ман ва як марди деҳотинамое, ки ба хаёлам, пойҳои гаронаш кайҳо аз ҷисмаш безор шуда буданд, дигар ҷонзоде ба ҷашм намерасид. Бо ҳайрати зардаомез аз вай пурсидам:

– Ҷаро дарег мегӯед? – ва худ аз чунин саволи додаам мутааҷҷиб шудам. Худро ба коҳиш гирифтаам, ки кори ту ҷӣ, ки вай дарег мегӯяд ё вовайло!. Охир, як одами бечора, шояд ба ташвиши худ овора аст ва кӣ медонад, ки ҷӣ дарди ниҳоне дорад.

– Дареға ба хотири худат нагуфтаам! Ягон пурсиши дигар дорӣ? Ин каллаи калон барои дарег гуфтаи аст. Ин дунё дунёи дарег будааст.

Мардак бо ҳарду кафи дасти хушпанча сарашро дошту ало – ало ба ман нигарист. Меҳост ба ман нишон диҳад, ки чи каллаи бузурге дорад. Аммо бадқаҳр наменамуд, танҳо ким – ҷӣ хел озурдахотир метофт.

Ман гӯё мусибати устод Ғолибро фаромӯш кардам, ки бо қаҳр гуфтаи:

– Ҳамин дидани каллаи ту аз тамошоӣ оби дарёи Душанбе зеботар аст? Пурсидан ба ин маънӣ буд, ки худам нав аз ҷанозаи ҷавони ғӯрамарг омадаам. Меҳостам андӯхамро ба дарё бирезам. Аммо ту халал расондӣ. Дарег гуфтаи диламро меларзонад.

Мардак дигар ҳарфе ба забон наовард, гӯё дар болои пул мисли симҷӯби кӯхнаи сиёҳ шах шуда буд. Фақат ҳайрон – ҳайрон ба ман менигарист ва азбаски нигоҳаш ҷизеро ифода намекард, ман аз вай рӯй гардонда, боз ба дарё ҷашм, дӯхтам.

Дарё ҷашми кӯдак барин тозаву дилкаш буд. Шавшуваш ба гӯш форам менишаст ва ба хаёлам, ки синаи ғубори торафт ба замин фуруяндаро мебарид. Насими серунаш болоболои маҷро давида, хуши касро тоза мекард.

Қариб он мардакро аз ёд мебаровардам, ки ин дафъа садо аз наздиктар ба гӯшам расид:

– Ман, маълим, дар галстукат садқа, дареға барои худам

гуфтам. Қаҳрат омад?

Хостам ба овози баланд бихандам, аммо аз андешаи ин ки наранҷад, дандонҳоямро ба ҳам фишурдам ва дигарбора ба ӯ зеҳн мондам. Як одаме, ки мегӯӣ хоросанги аз фароз ҷаршуда бошад. Оҳиста – кебида наздам омад, лекин маълум мешуд, ки инсони беозор ва содаандеш аст.

– Аз дарег гуфтани ман малоли хотир нашав, додар. Намебинӣ, ки ман кабки яккафарёдам. Имрӯз дар ин пушта, фардо дар пуштаи дигар... Овораам, бечораам. Хонадар-пуштам акнун. Фаҳмидӣ?

– Мефаҳмам, амак. Аммо аз дарду дарегӣ худ дар кӯча дод намезананд. Одамон метарсанд. Агар ба овози баланд механдидӣ, касе намепурсид, ки мазмуни хандаат чист. Дарег гуфтанат – нишонаи эътироз аз рӯзгор аст. Медонӣ, ки дарег гуфтан дар гӯристон хуш садо медиҳад. Маро бубахш, аммо...

Ҷ дигар ба ман гӯш надод. Аз наздам оҳиста гузашту даҳ – дувоздаҳ қадам онсӯтар бозистод. Ҳайрон буд. Одами калону фарбеҳ аҷаб ҳайронии номаълуме дорад. Ҳаёлам аз ман пурсидани буд, ки боз чӣ гуноҳе кардааст.

– Дарёро тамошо кун, ака. Аз мову худат бузургу бахшояндатар аст. Ба ҳиҷ кас кор надорад, аз касе чизе намепурсад, қарздор ҳам нест. Баракс, ҳамаи мо аз вай қарздор ҳастем.

Мардак дигар ҳарфе ба забон наовард. Оҳиста аз ман рӯй гардонду ба роҳаш идома дод. Роҳгардиаш гарону раҳмовар буд.

Ман ба рӯи дарё нигаристаму яке симои имрӯзии устод Ғолиб ва чашмони меҳрубону ҳавзи обаш пеши назарам ба пайдо омаданд. Чӣ хел баданаш меларзид! Гӯё дарахти бузургеро тӯфони мусибат дар қабзааш меафшонд.

Ва фикр кардам, ки гирия одами офаранда бахорро хазон мекунад.

Ва фикр кардам: ин гирия на талх аст, на шӯр, на тунд, на зебо, на офаранда.

– Эҳа, дар ин шаҳр нолиш қардан иҷозат набудааст! Тавба! Мегӯӣ, ин шаҳра барои худашон ҳарида бошанд, – ин овози гафси ҳамон мард аст, ки пули болои дарёро убура карда, ҳоло рӯ ба фароз қадам мезад.

Пули болои дарё як ҳамёзаи бафурча кашид. Хоб аст ё хастанаво? Намедонам.

Фақат эҳсос кардам, ки ҳоло вақти рафтаниам аст. Ҳазида – ҳазида торикӣ мефурояд.

Торикӣ ҳам оҳанги дарег дорад.

Шераки ОРИЁН
(*Абдуурофъ РАБИЗОДА*)

Аз китоби
«ЧАКРАҲО»

Ҳикоёти фалсафӣ

ДИЛИ МАН

Сафедии мӯйи ман бигӯяд: «зиндагӣ гузашта».
Ожанги рӯйи ман бигӯяд: «зиндагӣ гузашта».
Камнурии дидагони ман бигӯяд: «зиндагӣ гузашта».
Беҳолии дасту по ва бемадории ҷисму ҷони ман бигӯяд:
«зиндагӣ гузашта».

Қомати хамоварди ман бигӯяд: «зиндагӣ гузашта».
...Гузашта ва гузашта зиндагӣ...

Вале дили ман гӯё ҳамин ҳозир ба олами ҳастӣ омада ва ба он дида гушуда бошад ва шаҳди зиндагиरो гӯё ҳамин ҳозир чашида бошад, ки метапад. Метапад ширин, метапад пурҳаловат, метапад пурэхсос.

Дили гӯё ҳамин ҳозир тавлидѐфтаи ман менигарад ба дунѐи атроф. Менигарад бо чашми мутаваҷҷеҳи кӯдакона. Ва чунон ки бачагон ба шавқу завқи ботинӣ омада бошанд, дили ман ба шавқу завқ меояд бачавор. Ба шавқу завқ меояд аз рангҳои зиндагии дар чараён. Дили ба завқ омадаи ман бозикунон хуни чӯшхӯрдаи худаширо мефиристад ба ҳастии амсоли зиндагӣ кӯҳангаштаи ман. Мефиристад бо ҳаракатҳои пуртуғён. Мефиристад, то ҳар чузъи қарахтшуда, аз ҳавсала монда ва қоҳидаи маро ба чумбиш оварда тавонад, ба таппиш андохта тавонад. Дили ман бо хуни равонаш ва чӯшонаш ба узвҳои қоҳилшудаи ман гуфтан меҳаҳад «ай қарахтон, ай ландахурон, ай қоҳилон, огаҳӣ надоред магар, зиндагӣ шуруъ гардида, ба чумбишу ҳаракат омада, чӯши дигар гирифта. Чӯши дигар гирифта зиндагӣ... Ай қоҳилон, ай қарахтон, ай ландахурон! Шуморо низ чумбише бояд, таппише шояд. Чумбише бояд, таппише шояд ба амсоли ман!...»

Чунин мегӯяд бо гурс–гурси мудоми худаши дили ман ва равон мекунад хуни чӯшони ҳештанро ба узвҳои дигари пақари ман ва узвҳои дигари пайқари ман!...

Фақат садои зангӯладори дили маро мешунавад магар узвҳои коҳилу ғофилу беҳолгашта ва магар ба таппишу чумбиш меоянд, магар амсоли бачагони аз занги мактаби ба шӯромада ба бозӣ ва ғалаёни дигар шурӯъ карда метавонанд?

Дили ман амсоли зангӯлаи мактаб дар хонаи вучудам овоз мебарорад, ҳаёҳӯй дорад. Ҳаёҳӯй, ки даврони нави зиндагӣ расида, балки эҷози нав гирифта зиндагӣ. Эҷози тоза ба тоза гирифта зиндагӣ...

Аммо сафедии мӯйи ман бигӯяд: «зиндагӣ гузашта».

Ожангҳои рӯйи ман бигӯяд: «зиндагӣ гузашта».

Камнурии чашмони ман бигӯяд: «зиндагӣ гузашта».

Беҳолии дасту пойи ман бигӯяд: «зиндагӣ гузашта».

Қомати хамоварди ман бигӯяд: «зиндагӣ гузашта».

...Гузашта ва гузашта зиндагӣ...

Вале на вобаста ба ҳамаи ин дили ман гӯё ҳамин ҳозир ба олами ҳастӣ омада бошад метапад. Метапад амсоли кӯдаки нав тавлидёфта. Метапад ва хунобаи чӯшхӯрдаи хушадро равона месозад ба узвҳои дигарам ва овоз дармедихад: «зиндагӣ шурӯъ гардида, идомаи нав дарёфта. Балки идомаи беҳтараш, лазизтараш, ширинтараш дар пеш бошад...»

Аммо овози дили маро мешунавад магар аъзои қарахтшуда, қохилгашта, ҳобзадаи ман. Узвҳои қохилу ҳобзадаи мани пирушуда ва қайҳо фартутгашта...

Дили ман, на вобаста ба ин, метапад ва гӯё нав ба олами ҳастӣ омада бошад, ки туғён дорад ва ё қанӯз туғёни дигар зоҳир қардан меқоҳад...

Дили ман...

ДАР ДАМИ БОДҲО

...Ин қаҳону ин зиндагӣ ҳама дами бодҳо бошанд ва дами бодҳо қарор гирифта ё дами бодҳо саргардон гашта. Дами бодҳои фалаку қайҳон саргардон бошанд ситорагон, сайёрагон ва ҳар чурми дигари қайҳон. Балки печонда мебаранд бодҳои афлок ситорагонро, сайёрагонро, қамеи мавҷуди дигари галактикаи азими азимро. Печонда мебаранд ҳамчу гарде, ҳамчу заррае. Печонда мебаранд ба самтҳои номуайёну ноён ва ношно, ки ҳуди ин бодҳои фалак равонанд ва равон.

Яке аз зарраҳои фалаки беохири азамат, ки гирдаи гардон аст ва дами бодҳои кайҳон саргардон аст, сайёраи замин бошад. Ҳаёти вай низ аз бод, яъне аз ҳаво, яъне атмосфера асос гирифта, барои ҳамин зодгоҳи ҷондор ва ҷонварон гардида. Яъне ҳаёти ҷондорон ва ҷонварони замин ҳамчунин дами бод бошанд, дами бод зиндагӣ ба сар бубаранд, яъне лаҳзае бодро фуру нақашанд, берун нақунанд, аз таппиш, аз чунбиш, аз ҳастӣ фуру бимонанд.

Зиндагии мавҷуди мағздору сухангӯи замин, яъне инсон ҳам дами бод қарор гирифта, яъне бе нафас кашидан зиндагии худро идома дода нагӯнад.

Хуллас ҳастии ҳамагон ва зиндагии ҳама мавҷудот дами бод қарор дорад, вобастаи бод идома меёбад, ҳар ҷурм ва ҳар ҷузъ ва ҳар гирдаву ногирда дар галактикаи азими азим дами бод гардиш дорад, ё дар оғӯши бод ҳастиаширо идома медиҳад, то даме ки ба боди фано наравад. Бале, рафтани ҳамин рафтани бошад ба боде.

*Шод зӣ бо сиёҳчашимон, шод,
«Ки ҷаҳон нест ҷуз фасонаву бод.
З-омада шодмон би бояд буд,
В-аз гузашта нақард бояд ёд...
Боду абр аст ин ҷаҳон, афсӯс,
Бода пеш ор ҳарчӣ бодо бод!...»*

Балки бод на танҳо бод, балки ҳастӣ бошад, балки нестӣ ҳам аз он буда.

*Боду абр аст ин ҷаҳон, афсӯс,
Бода пеш ор ҳарчӣ бодо бод!...»*

МАНУ ВАҚТ ДАР ГУЗАРГОҲЕ ВОХӮРДЕМ

Ману Вақт дар гузаргоҳе вохӯрдём ва рафтему рафтем паҳлӯи ҳам. Ва гӯё паҳлӯи ҳам будани мо поён надошт.

Пасон Вақт аз ман бигзашт. Аз мане, ки аз бори зиндагӣ, аз ташвишу ғубори солҳо хаставу беҳол шуда, торафт қафо мемондам. Қафо мемондам аз Вақти беист дар ҳаракат. Дигар наметавонистам баробар бишавам ба вай. Беист мерафт Вақт ва мерафт.

Қафо мондани маро, будани маро торафт аз ёд мебаровард. Аз ёд мебаровард, ки ҳампахлӯ будем солҳо, кадам мезадём бо ҳам замоне, ҳамсӯхбатӣ доштем давроне, ҳамнафасӣ доштем айёме. Зеро Вақт аз гузаргаҳе, ки гузашта буд, амсоли ман ҳазорон–ҳазор ҳампахлӯ дошт, ҳамнафас дошт, ҳамсӯхбат дошт, ҳазорон чун манеро қафо монда, дур рафта буд. Дур рафтаву ҳазорон қафомондаро аз ёд мебаровард. Балки кайҳо аз ёд бароварда буд.

Сари роҳаш боз бо ҳазорони дигар сар ба сар зада, онҳоро низ ҳампахлӯи худ дошта, бо онҳо муддате ҳамсӯхбатӣ карда, аз онҳо низ гузашта, онҳоро низ ба фаромӯшӣ партофта, сари роҳаш бо ҳазорони дигар вохӯрда, аз онҳо ҳамчунин гузашта, онҳоро низ ба коми фаромӯшӣ супорида буд. Балки онҳоро низ дар ҷое монда рафта буд, ки «гузашта» ном дошта.

Ман ҳам дар гузашта монда будам. Ва торафт фаромӯш мекардам Вақтро. Балки яқинтараш фаромӯш мекард Вақт маро. Балки кайҳо фаромӯш карда буд. Дунёи мурда ва фаромӯшшуда бошад дунёи «гузашта», ки ман дар он монда будам...

Вақт мерафт ҷониби оянда. Ояндаи дури дигар. Ва ман бошам монда будам дар гузашта. Гузаштае, ки ҷое натвонад рафтан. Балки бимонад торафт қафо. Қафо бимонад аз Вақти дуршуда ва дуршуда.

Вақт аз мани дар гузашта монда дур мерафт ва мерафт... Беист мерафт ва мерафт...

ИН ДУНЁ ХҶҶРДАНИ ЯКДИГАРРО МОНАД

Ин дунё хӯрдани якдигарро монад.

Мо инсонҳо меҳӯрем анвои дунёро, неъматҳои хокро, пасон дунё ва хоки гӯристон меҳӯрад моро.

Ин дунё хӯрдани якдигарро монад.

Парандагон меҳӯранд кирму чирмро. Ва чун парандагон фитоданду фавтиданд, кирму чирм меҳӯрад унҳоро.

Наҳангон фуру мебаранд моҳичаҳоро. Пасон чун наҳангон фавтиданд, моҳичаҳо меҳӯранд ҷисми бузурги унҳоро.

Ин дунё хӯрдани якдигарро монад.

Хатто одамон мехӯранд якдигарро: мехӯранд бо бухлу кина, бо душманию бадбинӣ, бо найрангу фиреб ва равишҳои дигар.

Силсилабандие, ки дунё ном дорад, аз хӯрдани якдигар иборат аст.

АФСОНАИ МАНУ САНГЧА

Ман қадам мениҳам бардаму сарбаланд, пирӯзу нусратманд; гӯё соҳиби ин замин, ин замон ва ин афлок бошам. Ва сангчае, ки дар қади роҳам бошад мезанам бо нӯги по. Сангча париди, ғел зада, ҷойи дигар меғалтад, аз сари роҳи ман дур мегардад. Хуллас назарам намегирад сангчаро: андеша намекунам, сангча мумкин дар сол калон бошад нисбати ман. Балки дар ҳақиқат чунин бошад. Зеро ман чанд даҳсола умр дида, сангча бошад арзи ҳастӣ карда шояд ҳазор сол пештар, шояд миллион сол муқаддам, шояд даҳҳо миллион сол аз ин собиқтар. Арзи ҳастӣ карда шояд муқаддам аз он, ки арзи ҳастӣ намуда зиндагии ҷондорон. Шояд як ҷузъи замини навпайдо буда сангча дар арсаи коинот. Шояд ҳамин замин арзи ҳастӣ карда паҳлуи сангча дар замони мозӣ, яъне дар оғози оғозҳо...

Аммо бо ин ҳама ҳудахро ғолиби мудом намебиндорам сангча, чунон ки мани инсонӣ роҳгузар ва умркӯтаҳ мепиндорам. Шояд барои он ки сангча дида чу ман ҳазороне, ки ин заминро тай зада гузашта ва баъд бенишону нопадид гардида. Балки дида сангча амсоли ман миллион–милион. Шояд пеши по зада унҳо низ сангчаи ҷонсаҳтро, вале баъд ҳуди онҳоро пеши по зада марғу гумномӣ, несту нобудӣ. Аз он ки сангча пеши пойи роҳгузарон шуда, билкул осеб надида, сураташ дигар нагашта, фақат париди, ҷояшро иваз кардааст, ҳастиашро амсоли собиқа идома бахшидааст, вале дар роҳгузори зиндагӣ, инсоне, ки пеши пойи аҷал гардида, париди ба гӯрхонаи мадфангоҳ фитодааст, дигар аз он баромада натвонистааст, зери гӯрпушта мондааст, балки дар мағоки он ҷо хоку туроб гардидааст.

Вале сангча боқӣ мондааст ва дидааст вай боз ҳазорон роҳгузори дигар, наслҳои гуногун ва оянда боз бубинад роҳгузори дигар, наслҳои дигар. Баъзе аз онҳо амсоли ман, шояд, нӯги по бизананд сангчаро, назарашон нагирад. Бо вучуди ин

сангча касеро сари по назадааст, ба касе озор наовардааст, харчанд танаш охан барин сахту қавӣ бошад; барои он чунин накунад, ки бидонад: хама чиз гузаранда амсоли роҳгузарони зиндагӣ; худаш ҳам гузаранда бошад, харчанд миллионҳо сол умр ба сар бурда ва миллион соли дигар шояд солим бимонад. Вале медонад: харчӣ оғоз дорад, анҷом ҳам дошта бошад, дар қисмати вай низ чунин буда, яъне умри вай низ баъди садсола ва ё ҳазорсола ба поён бирасад.

Инро медонад сангча, вале роҳгузарон намедонанд ва мани роҳгузар низ намедонам, яқинтараш андеша накардаам дар ин бораҳо. Мани боғурур, худписанд, батакаббур, гӯё ҳамеша пирӯз, ки нӯги по задаам сангчаро, дур афкандаам. Сангча, ки баъди сари ман шояд ҳазор соли дигар, шояд миллион соли дигар ва аз он ҳам зиёд умр бубинад, зиндагӣ ба сар бубарад дар коиноти гардгардон. Аммо умри ман хамааш шуда чанд даҳсола бошад, аз ин зиёд набошад ва хотима биёбад ба ин зудихо...

...Нӯги по задаам сангчаро, ки шояд чанд миллион сол умр дида ва умри ман бошад аз чанд даҳсола беш набошад ва набошад...

БАРОИ МАРГИ ТУ МЕГИРЯМ, АЙ ИНСОН

Барои марги ту мегириям, ай инсон, ки дар зиндагиат борҳо гирён будиву мани ҳампахлӯят шарик набудам дар ин ғумум ва ғурбати ту ё ба қадре ки лозим буд, дилбардорат ва ғамбардорат нашудаам...

Барои ту мегириям, дар рӯзи маргат, инсон, харчанд аз гирияи дермонда суду фоида набошад. Вале дар рӯзи талафи ту бештар фаҳмидаам ва дарк намудаам, ки дар зиндагии ту шарик набудам, дар ҳолати ниёзмандиат дастат нагирифта, дар ҳолати шикастагии ботинат барои пайвандии он талош наварзидаам, бароят ҳарфи бачо нагуфтаам, ғамгусорат нашудаам...

Барои он мегириям, инсон, ки агар заррае ҳамнафаси ту, ҳамдили ту шуда метавонистам, заррае ҳамдарду ғамгусори ту мебудам, зиста метавонистӣ, шояд, чанд дамаки дигар,

чанд лаҳзаи изофа, чанд рӯзаки илова, чанд моху чанд солаки дигар...

Барои марги ту мегирям, инсон, ки дар умркӯтах шудани ту худамро ҳам шарик дарёфтаам, гунаҳкор донистаам...

Барои марги ту мегирям, инсон. Балки мегирям барои бетарафӣ, бепарвой, ғофилии худ. Барои бетарафӣ, бепарвоии худам дар нисбати ту...

Барои марги ту ва барои гуноҳҳои худам гиря мезанам талх–талх, зор–зор, ай инсон!...

ИЛМ

Илми аз ҳама душвору мураккаб ва пурпечи дунё илми зистан аст, яъне дар миёни нобудаву нобуд шуданҳо бутуну беэиён мондан аст, солиму бардам будан аст ва зиндагиро идомаи дигар бахшида тавоништан аст.

Илми аз ҳама душвор ва мураккаб ва пурпечи дунё илми зистан буду чунин мондааст.

НАВЧӢ

Одаи дар дунё ҳамеша чизҳои нав ба нав меофарад ва ё офаридани мешавад. Яъне ба миён овардани мешавад либоси нав, таоми нав, иморати тозатарҳ, техникаи муҷахҳаз ва ақоиди нав ва навиҳои дигар. Навгонӣ ба миён овардани мешавад, то кӯҳану фартут ва ҷиғдаву фарсуда будани дунёро ва кӯҳану батакрор будани чинси одамиро рӯпӯш бинмуда тавонад.

Одами куҳанбунёд навҷӯи мекунад, навпардозӣ мекунад дар дунёи куҳани куҳангашта. Чунин мекунад то фарсудаву ҷиғдаву фартут будани дунё ва чинси одамиро фаромӯш бисозад, ё тарзе биангорад, ки гӯё ҳамааш нав шуруъ гардида, балки беҳтаринаш дар пеш бошад ва дар пеш истода...

Кӯҳнагиҳои ҳуша ва дунёро ба сар гирифта намехоҳад одаи, ба ҳамаи ин тозагӣ ё навгонӣ кашидан ва ҳамаи онро нав ангоштан мехоҳад. Чунин мехоҳад одами куҳанбунёди дунёи куҳанасли куҳанасл...

ДУНӢИ ҚАФАСӢ

Ноумедӣ орзуи деринаи аз қафас озод шудану дар замин гардиш ва дар фазои кушод парвоз кардани кабкро барбод дод. Акнун мехост, ки қисмати пешина такрор шавад. Аз нав ба тухм табдил ёбаду вучуд доштани дунӢи равшани қафасмонандро надонад. Аммо, чӣ кунад ки роҳи тақдир бебозгашт аст.

Гармии меҳри модар тухмро– қафаси нахустинашро об ва мушкилоти ба олами ҳастӣ омаданашро осон кард. Меболид чӯчай беҳабар аз озодии муваққатӣ. Хоҳарчааш ҳам бо имдоди модар аз маҳбасча озод шуд. Модар шиками чӯчаҳояшро серкарда, ба нарина ва модинааш дарси зиракиву парвоз омӯхт. Онҳо мустақил шуда, вобаста ба ивазшавии фаслҳо кӯч бастанд ва аз ҷои сард ба ҷои гарм рафтанд. Дар нимаи роҳ монеаи эҷодкардаи инсони худбин ба сарашон бало овард. Ҷойҳои нишастии пешинаро наёфта, аз болои дарӢи паҳн баргузашта натавонистанд. Тепачаҳо дар зери оби дарӢи дамбаста монда буданд. Модару хоҳар ва ҳамчинсонаш аз беқудратӣ ба баҳри нави нопадоканор афтода, бенишон гардиданд. Ӯ худро бо чонкани ба рӯи заврақе партофта, сари танҳо монд. Қатори ҳамчинсон мемурд, беҳтар буд. Заврақдорон сайди муфтро дида, аз шодӣ дар курта нагунчиданд. Онро ба хона оварда, муддате аз рӯи ҳавову ҳавас обу дон дода, дигар ғамашро нахӯрданд. Кабк аз безътибории онҳо гоҳ ранҷи гушнагӣ мекашиду гоҳ азоби ташнагӣ. Соҳибхоназан бепарвоии фарзандонашро дида, тақдири кабкро ба писархондаш ҳавола кард. Дар хонаи нав ҳоли мурғак андак беҳ шуд, вале ин ҳам ба муроди дилаш набуд. Шаҳд дар комаш захр мегашт. Ҳар дона дар гулӯяш тирро мемонд. Саҳрои кушоди хушкро аз қафаси пур аз дон авлотар медонист. Агар панҷаи саҳти қафасшикан медошт, чӯбчаҳо ва тахтаи ба он васлшударо шикаста, берун мебаромад ва аз бом ба бом, аз дарахт ба дарахт париди, худро дар ҷои чашмпанох мегирифт.

Панҷаи қафасшикан ки надошт, ночор аз пушти хонаҷаи саропо чашмақдори дар баландӣ ҷойгир, ба атроф нигоҳ мекард. Ҳар қадами гузошта ва ҳар бори аз ҷо бардошта, ба ҷӣ кор машғул будани хурду бузурги хонавода ва касони ба хавлӣ воридшавандаро медид. Дидани дидорҳои шиносу

ношинос ба ин мурғаки беозор таъсири гуногун мекард ва ҳар хел қанотак мезад. Ин маънии рамузфаҳмӣ ва аз ҳамдигар фарқ кардани неку бад буд. Аз ин миён соҳибашро, ки чехраи гандумгун ва чашмони фурунишаста дошт, дар сад намуди либос бехато мешинохт. Зеро соҳибаш дар соати муайян обу донаш метод. Гоҳо хӯроки дӯстдоштааш – мошу гиёҳи шири ҳарак ёфта меовард. Вобаста ба тағйирёбии обу ҳаво қафасашро ин сӯву он сӯ бурда, аз таъсири офтоби сӯзону кора сардии борон ҳифзаш мекард.

Кабк бо вучуди ҳама сардию тангии қафас ва маҳрумӣ аз гардишу парвози озодона, аз дидани дидори соҳиби наваш ҳаловат бурда, бекарор мегашт. Баробари пайдо шудани ӯ ба химчаҳо бисёртар нӯл зада, мехост онҳоро шиканад ва роҳе ёфта, ба китфи соҳибаш нишинад. Гоҳо бозикунон болотар чаҳида, сарашро ба шифти гунбазмонанди қафас мерасонд ва ба ин васила садоқаташро изҳор мекард.

Аслан соҳибаш аз чаҳони мурғпарварон фарсахҳо дур буд, ба ин шуғл на рағбат дошту на фурсат. Ҳатто дар кадомин гӯшаи шаҳр чойгир будани бозори кабкону қафасфурушонро намедонист. Фаррошзани идора он марди раҳмдилро мурғпарвар ва муқими олами бераҳмон кард. Ба ӯ кабкero, ки аз беътибории фарзандонаш лоғару бемадор гашта буд, тақдим намуд.

Гумон мекардӣ, ки умри ин мурғак ҳамин дам ва ё чанд лаҳза пас ба охир мерасад. Агар бимирад, бори зоминӣ ба гардани қабулкарда меафтад. Вале ғубори хотири ихлосманде шудан аз бори зоминӣ ҳам гаранттар аст. Фаррошзан ба ӯ эҳтирому эътиқоди махсус дошт, ӯро аз чигарбандонаш кам намедонист. Ҳамчун сипосгузор пешниҳоди он модари меҳрубонро рад карда натавонист.

«Дар хона як қафаси зебо дорам, хоҳӣ меорам», – гуфтани сардори хочагии коргоҳ низ масъалаи ёфтани харидани қафасро аз байн бурд. Фикри поси намак соҳиби кабкro водор кард, ки хӯрдагириро раво надида, сухани бемантики сардори хочагиро дар хилвати худ шарҳ диҳад. «Қафас тилоӣ ҳам бошад, қафас аст, ҳимоятгари ҷабру зулм аст, ифодагари бераҳмист, маънии аз озодӣ маҳрум карданро дорад, ҳаргиз лоиқи ситоиш нест, зебо ҳам шуда наметавонад»...

Рӯзи дигар бо дили ноҳолам кабкro дар қафас чо кард. Қафас аз химчаи пӯстканда ва тахтаи тунук устокорона сохта шуда буд. Андозаи сурохиҳояш ҳам якхела, чоӣ кӯтоҳу дароз ё андак фарох надошт. Куттичаҳои обу донхӯрӣ ва чоӣ

сар бароварданаши низ ҳаҷман баробар ва ба ҳам монанд буданд.

Дар умри нимасрааш бори нахуст барои аз озодӣ маҳрум кардани мурғаке даст зад. Илочи дигар надошт, дарди сар шуда буд ин мурғак. Дар ҳавлии деворҳои печонидаи атрофаш ҷо-ҷо сӯроҳдор, ки гурбаҳои гушна пайти муносиб ёфта, даробаро мекарданд, кабкро озод нигоҳ доштан ҳеҷ мумкин набуд. Маҷбур шуд, ки мурғаки озодро қафасӣ намояд.

То чашм ба ҳам зад, ки аз миён панҷ сол гузашт. Дар ин муддат мурғаки лоғар ҷон гирифт, фарбеҳ шуд, овоз баровард, вале аз шарбати озодӣ баҳраманд нагашт. Фикри даво надоштани ин дарди ҷонгудоз соҳибашро азоб меод. Медонист, ки сабаби он ҳама некиаш гуноҳи дар қафас нигоҳ доштанро ҷуброн карда наметавонад.

Меҳост кабкро аз қафас озод карда, худро аз кашидани бори ташвиши беҳуда раҳонад. Бигузур мурғакаш тӯмаи гурбае ё саге шавад, вале зоминӣ ба гардани ӯ наафтад. Боз дудила шуда, аз райаъш мегашт. Сабаби дар байни ҷорроҳаи андешаҳои бесару нӯк мондан дунёро дар шакли қафас دیدанаши буд. Байни замину осмон, ки дар оғӯшаш ҳамаро ҷо додааст, қафаси бузургро мемонад. Дар ҷор унсури азал ҳам баробари нишонаи зиндагӣ асари маргро мебинад. Ба ақидаи ӯ инсон аз нияташ дар ин қафас ва дар байни обу оташ ва боду хок афтада, аз дидани рӯи осудагӣ маҳрум мегардад. Як умр роҳаш аз қафас ба қафас аст. Аз қафаси пушти падар ба батни модар, аз батн ба олами қафасмонанд, аз он ҷо ба лаҳад, баъд ба қиёмат, давоми роҳашро намедонад, мусофире ки рӯи озодиро намебинад.

Аслан, озодӣ шиор аст. Мақсади дар зери ин парчам қадам задан пинҳон кардани макру найрангҳост ва пиёда намудани ҳадафҳои судманди гурӯҳест. Инсон ҷои сарфи маблағҳои бо ҳар роҳ ба каф овардашро наёфта, барои соҳибӣ шудани ба дуруза нақшаҳои пешниҳоди кирмакҳои аз пушти шолӣ обхӯро нишони башардӯстӣ пиндошта, дастгирӣ менамояд. Беҳабар аз он ки ин тоифа таҳти унвонҳои «Зӯроварӣ», «Хушунати оилавӣ», «Эҳтиёт аз микробҳои таъсирбахш», «Барҳам задани сатҳи камбизоатӣ» ва дигар дарду балоҳо барномаҳо тартиб дода, ба ин васила қисми зиёди маблағҳои сарпарастонро обу лой мекунанд. Ва парвои ҳал шудану нашудани масъалаҳои муҳимтарини ҳаётро надоранд.

Мурғаки бечораи беҳабар аз ин рӯсиёҳиҳо боз аз ин тоифаи худҳо озодӣ умедвор аст. Намедонад, ки худи инсон

барои тасаллои дилаш умре бонги озодӣ зада, чизи набударо чустучӯ мекунад. Дар сар ки хаёли қафассозӣ дорад, аз нияташ меёбад. Агар мақсаду мароми ҷовидониаш қафассозию домафканӣ набошад, чӣ хел ақлаш мерасад, ки дарандағони хашмгинро ром кунад ва ҷонварони азимҷуссаро осонакак аз по афтонда, кушад. Барои ба ҷисми гови тезшоҳ найзаҳо задану қурбон кардан, матои сурхро ба қор мебарад. Аз пӯсти баррачаи чингиламӯи серӯза телпак медӯзад. Ҳатто шиками гӯсфанди зиндаи бордорро ҷоқ карда, баррачаи дунёнадидаашро пӯст меканад ва барои пӯшондани як сари хомхаёли худ ду ҷонварро бечон мекунад. Қамон сохтан, дом гузоштан, рӯи ҷохи кандаро хаспӯш кардан, обро лой карда, моҳӣ гирифтани мақсади сайдафкании худи инсон аст, ки боз онро ба кори шайтон нисбат дода, худро мӯсичаи бегуноҳ мегирад. Хаёл мекунам, ки ҳама ҷонзоди олам макру найрангро аз одам омӯхтааст. Агар одам шоҳ медошт, қиёматро дар ҳамин дунё барпо мекард.

Дар ҳақиқат шакли дунё ба қафаси бузург шабоҳат дорад ва одам дар ин маҳкама зиста, дар ҳамин ҷо мемирад. Барои ҳамқисмат пайдо кардан дом афкандаву қафас сохта, қасди тақдирашро аз дигар мавҷудот мегирад. «Алами Исоро аз Мӯсо гирифтани хуб нест»—хулоса баровард соҳиби раҳмдиллаш ва дар қафас будани худаашро кифоя шумурда, хост кабкро аз қафас озод намояд. Вале ба ёдаш расид, ки кабки солҳо дар қафас бударо дарҳол ба майдони кушод сар додан мумкин нест, болҳояш мешикананд. Аввал парҳояшро қайчӣ зада, сабук кардан лозим, баъд...

Кабкро аз қафас озод карда, қанотҳояшро қайчӣ зад. Бо ин амал мурғаки бечораро аз имтиёзи озодона парвоз кардан маҳрум намуд. Бо вучуди ин кабк хушҳол буд. Аз зинаҳо оҳиста—оҳиста фаромада, дар замини ҳавлии хокаш нарм хоклутак мерафт. Ҳангоми дондиҳӣ баробари мурғон давида, ҳаққашро соҳиб мешуд. Фақат аз хурӯси сурх метарсид.

Рӯзҳои аввал хурӯс кабкро ба мокиёнҳо наздик шудан наменонд. Ин қорро шояд аз рашк мекард ва он бечораи дар ғами озодиро аз бари ҳамқисматонаш дур меронд. Баргашта майдонро ҳолӣ дида, аз кардааш пушаймон мешуд. Зеро аз хӯрдани дон бебаҳра мемонд. Маҳз ҳамин ҷиҳат маҷбураш кард, ки дигар ба кабк қордор нашавад. Вале аз ин миён чӣ гузашт, намедонам, кабки унгирифта якбора аз доираи мурғон дур шуд. Танҳоиро ихтиёр карда, аксар дар таҳхонаю болохона маскан мегирифт. Соҳибаш гоҳо мурғаки

гумшудаашро аз сари девору лаби бому тори дарахтони ҳам-
сояхо пайдо мекард.

Рӯзе хангоми дондихӣ кабкашро ба зудӣ наёфта, сахт аса-
бонӣ шуд. Ҳама чоро кофт. На пеши хона монду на паси хона,
на ҷои худӣ монду на аз бегона. Ба ҳар сӯе, ки нигоҳаш афтод,
фақат мурғони хонагӣ ва чанд майнаву мӯсичаро дид. Баъд
чизеро пай бурдагӣ барин, ба болохона, ба ҷои хӯрдану хуфта-
ни устоҳое, ки дар хонааш кор мекарданд, баромад. Тире-
заҳоро баста дид. Кушода ҳам ки мебуданд, кабк ханӯз қудрати
аз баландӣ ба поён париданро надошт. Агар ба зинаҳо поён
мефаромад, бо ӯ рӯ ба рӯ мешуд. «Ба ҳеҷ кучо нарафтааст, дар
ҳамин болохона пинҳон аст»—аз дил гузаронд ва қолину
кӯрпахоро тагурӯ кард. Оқибат кабкашро аз таги бастаи сабу-
ки гарминигоҳдорӣ ёфт. Кошкӣ намеёфт. Ҳолашро намедиду
намесӯхт. Рӯи по истода наметавонист кабк, як тарафи ба-
данааш шох шуда буд. Чашмакони маҳзунаш базӯр кушодаву
пӯшида мешуданд. Зери бори баста ҳам ки мемонд, бояд ба ин
андоза беҳол намешуд. Парҳои хунолудаашро ҳилол карда, аз
таги қаноти чапаш пораи сангчаи нӯгтезро кашида гирифт.
Баданааш аз зарбаи сахт сӯроҳ гашта буд. «Ин кори устоҳост.
Кабкро хангоми дар рӯи ҷойҳоб гаштан ё ба дастархон по
мондан ва ё ахлот кардан зада, барои ошкор нашудани сир ба
зери баста пинҳон намудаанд»,—хулоса баровард соҳибаш. Аз
парҳои хуни ханӯз лаълнабаста маълум буд, ки ин ҳолат чанд
лаҳза пеш рух додааст. Устоҳо ҳам навакак аз сари дастархон
хеста буданд.

Охирин маротиба ба чашмакони ба андозаи пилишки сӯзан
кушодаи кабки миранда нигарист. Мурғак гӯё бо забони чаш-
мони пур аз нигоҳи ҳасрат мегуфт: «Дар ҳар қадами ин дунё
дому қафасе будааст. Дидаву дониста чаро маро дар қафаси
дигаре нигоҳ доштӣ, барвақтар озодам мекардӣ, намешуд? Ча-
ро ба қисматам зомин шудӣ? Интизориҳои шабонаву рӯзонаи
маро бо чӣ чуброн мекуни?»..

Баъди лаҳзае кабк чашмонашро тамоман пӯшид, дигар
баданааш намечунбид. Аз чашмони соҳибаш ашқи ҳасрат ме-
рехт. Ва бо нигоҳи ашқолуд аз пушти шишаи он баландӣ ме-
дид, ки дар сахни ҳавлӣ устои хичолатманде хоки андоваро
не, гӯё хоки қисмати худро мебехт...

Ҳ АСРАТИ ДИДОР

Зимистони тӯлоии онсола, ки мисли ҳокими шахди ко-
саи мансаб чашида мавқеашро бекашмакаш ба фасли баҳор

додан намехост, бисёр сарди сахттаъсир буд. Лашкари тундбоди муҳофиз қудрати худро нишон дода, сад дар сад дуруст будани мақоли «Наврӯз, чил кунда бисӯз»-ро тасдиқ мекард. Намедонист, ки дар як гӯшаи фалак низ лашкари нерӯманди нурҳои офтоб ҳамчун ҷонибдор барои ба сари қудрат омадани намояндаи фасли баҳор нақшаи ҳуҷум мекашад ва мардумро аз вартаи ноумедӣ мераҳонад. Воқеан, мардуми интизори баҳори оламафрӯз аз хирагии ҳавои барфолуд ва хонанишинии худ безор шуда буданд. Рӯз дар миён барфи майда ё лак-лакӣ меборид. Дар боғҳо ва дашту ҳомун аломати бедоршавии табиат ба чашм намерасид. Сафедпӯшони ғазабдор ханӯз ҳам бедодӣ карда, имкон намедоданд, ки сабзпӯшон ҳам аз гиребони худ сар бароранд. Идома ёфтани ин мубризаи сахт умеди ҳастии деҳотиёни захирашон камшударо то андозае барҳам мезад. Аслан бисоти рӯзгори содаи онҳоро ду-се халта гандуму чанд дарза хезум ва андак хасу коҳ ташкил меод. Аксар қаҳдону хезумхона ҳатто пари коҳу ҷӯби дандонковӣ надошт. Онҳое ки дар мавсими дарав ба бепарвой, мушкilotи фасли сарморо сахл мепиндоштанд, акнун худро дар паси дари хонаи мардуми андак захирадор мегирифтанд. Гоҳо хоҳишашон иҷро мешуду гоҳо не. Дорандагон ҳам аз пешомад метарсиданд. Зеро лашкари бераҳми сармо аз доираи итоат берун баромада, мехост ки ҳоли ҳамаро аз будаш бадтар бикунад.

Ёрони аз ҳама ноумедгашта илочи дигар наёфта, бо дили ноҳолам роҳи саҳроро пеш мегирифтанд. Онҳо хору ҳаси баргрехтаи аз бори барф ҳамхӯрдаву шикастаро даравида, ба хона меоварданд ва то рӯзи дигар аз банди мушкilotи ҳаёт мерастанд. Дар миёни ҳаскашон писараки тахминан 14 солае низ буд, ки бо чеҳраи коҳидааш аз дигар даравгарон фарқ мекард. Кабудии дастон ва дир-дир ларзиданаш аз ҷисми обутобнаёфта ва дасту бозуи пурзӯр надоштанаш гувоҳӣ меод. Бечора бе мадади дигарон дарзаҳоро ба марқаб бор карда наметавонист. Марқаб ҳам аз итоат сар печида, ғамаш меод. Гоҳо аз якбора давидану ногаҳон дар ҷо истодан бораш чаппа мешуд ва гоҳо аз бадхислатӣ сараш дар зер бори дарзаҳои партофтааш мемонд. Писарак маҳз ба ҳамин сабаб тоқа ба саҳро рафтандро хуш надошт, ҳатман ҳамроҳ мекофт. Гоҳо маҷбур мешуд, ки тани танҳо ба саҳро биравад. Агар ба адир нарафта, мисли занбӯри асал холӣ ба хона бармегашт, зеро борону барфи таънаву маломат монда, субҳи умедаш ба шомӣ ҳасрат табдил меёфт. Ҷабру зулме, ки

дар хона медид, аз мушкилоти бори аз маркаб афтода ва хучуми сармои қахратун ҳам сангинтар буд. Писарак ҳангоми танҳо ба пушта рафтани дар ҳалқаи шурандозони ҳаёл, ки дили касро аз зиндагӣ сард мекарданд, афтода, роҳи аз ин варта раҳиданро мечуст. Онҳо ўро ба чоҳи ноумедӣ тела дода, дар танҳоии ваҳмовар аз боби дунёбзорӣ қисса мегуфтанд. Баъди шунидани қисса ҳатман аз дил мегузаронд: «Чаро ба дунё омад? Оё аз зиндаҷудоиву надидани рӯи осудагӣ ба олам наомадан беҳтар набуд? Чаро падару модар хотири ўро надида, зуд аз ҳамдигар чудо шуданд? Кӣ сабабгори хати талоқ шуда бошад? Ва ба ҳамин маънӣ мизробӣ дигар сулоқ ба тори асабаш нохун зада, гунгери соҳиби забони гӯё мекарданд.

Таъсири дарду ғами зиндагӣ ва ҷабру зулми солҳои охир доираи андешаҳои писаракро торафт фарох мекард. Баъди руҳ додани ҳар вазъияти нохуб ё дашному таънае писарак худро ба қаъри баҳри андешаҳо зада, дурри маънии суҳанҳои пардапӯшонаро ҷустуҷӯ мекард ва аз ёфтаҳо хулосаҳои мантиқан дуруст мебаровард. Он чӣ ки дар доираи фаҳмаш намегунҷид, мисли бори гароне тори нозуки асбашро ба ҳолати ёзидан меовард. Вале аз бими таҳдиди волидон ҷуръат намекард, ки хабари ин ҳолати зиндадаргӯриро ба дигарон расонад. Агар мерасонд, асрори оилавӣ ошкор ва теъдоди бадбинонаш зиёд мешуд. Ноилоҷ домани сабрро гирифта, намегузошт, ки хомӯшиаш оҳанги фарёд бигирад ва мисли какб аз фарёди ноҷо бимирад.

Писарак фурсати холӣ надошт. Аз саҳар то бегоҳ ҷунбӯҷӯл мекард, хезум мешикаст, аз пушта хасу хор мекашонд, аз чашма об меовард, оғилҳоро мерӯфт, ба чорпо ва муроғон хӯрок медод. Аз меъёр зиёд қор ҳам ки мекард, «ландахур» – аш гуфта, номи аслиашро қариб ба забон намегирифтанд. Танҳо аз паси дарвоза ва пушти девори хона: «Нодир, хо Нодир» гуфтани ҳамсоягону ҳешовандони ба меҳмонӣ омада ва фарёди баланди « биё ба мактаб равем, дер шуд» – и ҳамдарсонашро мешунид ва лаҳзае аз ном доштани ифтихор мекард. Лақаби «ландахур» – ро ҳам падарандар ба ў дода буд. Он марди зиштрӯй ҳатто дур шудани захираи хонаро ба тӯл кашидани фасли сармо не, ба бепарвофалакии ў часпонда, дар ҳар нишасту хез гӯшрас менамуд : « аз дасти ин шумқадами дарди сар ва ландахури исрофгар ҳама захира буд шуд. Коҳу алафро аз меъёр зиёд дод. Ба мурғон донро арзонӣ дошт, хонаи хезумро сӯхт» ва дуо мекард, ки : «илоҳӣ

дасти ин «саховатманд» шиканад, хасеро аз чо бардошта натавонад ». Модар дар ин ҳолатҳо аз ноилоҷӣ шикоятҳои беасоси шавҳари бадхашмашро тасдиқ мекард. Вале дар танҳои худро барои бечуръатӣ, ки он аз тарси дубора бева гаштану бадном шудан сар мезад, маломат менамуд. Писараки аз ин дарду алам беҳабар дар симои модар бадбинашро мидид ва дилаш аз одаму олам мемонд.

Дар пушти тирезаи хона барф меборид. Табиати тозақор барои доғдор нашудан палосҳои пештар партофташро аз нав чилпӯш мекард. Дарахтон ҳам аз болои тақпӯши рангаш барфӣ боз пирохани сафед мепӯшиданд. Шушаҳои найзамонанди лаби бомҳо низ аз ҳисоби ҷарби сафеди навпайдо, наёмдор мешуданд. Ҳавои берун сард буд, вале бадани писарак аз таъсири зарбаи суханҳои сард ва бори таънаву маломат дар хонаи гарм ҳам меларзид. Тунбоди зимистони сабилмонда нолаи гургони пур аз хашму ғазабро мемонд. Ба болои сармои саҳт асари ҷанги шаҳрвандӣ зам шуда, бисёр оилаҳоро ба азобу машаққати саҳти рӯзгор ва камбизоатӣ гирифтोर карда буд. Аҳли хонадони онҳо низ аз дарди камбағалӣ асабонию пургӯ шуда, бо либоси баданашон соз намегирифтанд. Дар ҷунин мавридҳо падарандар пайкони кинаву нафраташро, ки ҳамсар тоби диданашро надошт, сӯи Нодир меафканд. Модар сипару ҷавшани муҳаббаташро вонамуд накарда, бо баҳонаи анҷоми коре ин сӯву он сӯ рафта, дами роҳи пайкони фиристодаи шавҳари бераҳмашро мебаст. Вале дар хилват барои хушдор шудани фарзандаш таъкид мекард: «Наход падарат зинда бошаду ту дар хонаи падарандар рӯз ба сар бубарӣ. Мардбаҷаи ҳақиқӣ бори зиндагии худро бардошта, онро ба дӯши дигаре намеафканад...»

Нодир бозии зерини ин пардаро ҳам нафаҳмида, ба нақши офаридаи модараш, ки дар кинааш осори меҳру дар меҳраш нишони кина дошт, баҳо дода наметавонист. Намедонист, ки бо ин роҳ он муштипар заҳри дарду алами косаи дилашро ба чомии пур аз шарбати беғамии шавҳари худхоҳаш мерезад.

Модар қиссаи бо амакаш вохӯрдани писарашро намедонист ва гумон мекард, ки Нодир аз қисмати гузашта беҳабар аст. Аввалҳо сирри ятим набудани Нодирро пинҳон мекард ва аз боби кӣ ва чикора будани қиблаҳои асосии писараш лаб намекушод. Меҳост, ки Нодир падар доштанашро надонад. Вале дар ду соли охир, хусусан дар ҳамин фасли дарозу дилгири сармо лангари суханро дуртар партофта, номи шавҳари аввалаашро озод ба забон мегирифт ва ишора ме-

кард, ки « Мардбачча бояд худаш роҳи ҳаёти минбаъдаро биёбад. Ҳуқуқ дорад, ки мустақил бишавад, агар падар дошта бошад, метавонад ба даргоҳи падараш биравад...»

Писарак аввалҳо сабаби ин таъқиду ишораҳоро дар тангдастӣ ва мушкилоти рӯзгор медид, баъдтар нуктаи назараш дигар шуд. «Наход сабабгори ҳама бадбахтӣ ва пешомади нохуб танҳо ятимаке бошад? Чаро модар пишаки фарзандони дигарашро пишт нагуфта, фақат маро сарзаниш мекунад? Ё ки қасди шавҳари авваларо аз писари худ гирифтани меҳрад? Ба гардани як писараки беҳабар аз он рӯзгор партофтани бори ҳама гуноҳ аз рӯи инсофу адолат нест. Чӣ гузашт аз байнашон, надонад...»

Писарак баробари дидаи ақл кушодан худро дар ҳамин хона дид ва бори нахуст падар доштанаширо дар роҳи мактаб аз забони ҷавони хушсурате, ки худро амаки хурдияш муаррифӣ кард, шунид. Падарашро ҳамранги амакаш пиндошта, бо симои падарандар муқоиса кард. Гардани баланд, рӯи сафеди омехтаи сурхӣ, мӯйлабу абрӯвони дудӣ, бинии ростии беайб, чашмони рӯшани обдор, гӯшҳои андозааш миёна ва мӯйҳои сиёҳи андак чингиларангаш ўро аз дигарон фарқ мекунад. Вале нишонаҳои ин тасвиrotро дар чеҳраи сиёҳрангу гундимонанд ва чашмони бумии падарандараш пайдо карда натавонист. Бо гузашти солҳо шояд ҳамин фарқиат алами модарашро зиёд карда буд ва гумон мекардӣ, ки ў қасди шавҳарашро аз писараш гирифтани меҳрад. Зеро писараш каллаи кандаи падараш буд...

Барфҳо ҳам об шуданд, нишонае аз ҳучуми лашкари сармоӣ аз яхҳо сипару найзодор ҳам намонд. Фасли баҳор ҳокими мутлақи қаламрави диёр шуд. Офтоби саховатманд ба дили хок гармӣ бахшида, дашту ҳомунро сабзпӯш кард. Насими нақхатдор вазида, ба кас рӯҳу ҳаловат мебахшид. Баъди чор моҳи дағдағии ҳокимӣ лашкари шикастхӯрдаи сармо рӯ ба гурез оварда, дар паси ағбаи умр макон гирифта бошад ҳам, вале писарак ханӯз чеҳраи офтоби меҳри обкунандаи яхҳои дилашро намедид ва аз доираи муҳити сарди андешаҳои дерина берун баромада наметавонист. Шабҳо бо камҳобӣ рӯз мекард. Дар ториқии хона, ки чароғҳоро барвақт хомӯш мекарданд, ғайри шамъакони дидагони ятимаке, ки раҳшиданашонро дигарон пай намебурданд, шабчароғе вучуд надошт. Писарак атрофи чандин масъалаи муҳим, ки паҳлӯҳои фардои ҳаёташро дар бар мегирифтанд, андеша карда, ба саволҳои пайдошуда ба қадри фаҳм посух мегардонд. Саволҳои бечавоб ҳам кам

набуданд. Дар ин миён хаёлан худро дар пахлуи падар ва ба сараш дасти навозишро медид. Падар ўро мошинсавор то назди донишгоҳ бурда, аз пайи кор мерафт. Дар ў нишонаи фиребу найрангро надида, корҳои бозорӣ ва сарфи маблағро ба ихтиёраш супурда буд. Бо вучуди ин модарандар аз рашки зиёд дар дили кўдаконаш нисбат ба ин меҳмони нохондаи комилхуқуқ ҳисси бадбинӣ мепарвард. Писарак дар ин даргоҳ низ ранг нагирифтани обашро эҳсос карда, ба кадом дар задани сари сахташро намедонист. Вале ҷонибдории падар умеди бадбинонро барҳам зада, ҷавлонгоҳи боварию эътиқодно ба роҳи васеътар мекард. Маҳз ҳамин андешаҳои эътимодбахшу хулосаҳои бароварда ва ёфтани таъбирҳои хобҳои дида, ўро ба сари мақсади дидани дидори падар меовард. Оқибат рақами телефони қорини қиблаҳои ҳанўз надидаашро пайдо карда, аз телефони хонаи як рафиқи ҳамсолаш бо ангуштони ларзон рақам гирифт. Аз он сў садои ба овози амакаш монанд ба гўш расид. Фаҳмид, ки гўшақро падараш бардоштааст. Баъди салом гуфт:– Агар пул қарз гирифта ба шаҳр биёям, маро қабул мекунӣ?

–Нашинохтам, худро шинос мекардед.

–Ман писаратон Нодир.

–Нодирҷон?

–Бале!

–Нодирҷонамро, шираи мағзи устухонамро ба ҷону дил қабул мекунам. Қарз нагир, ба дарё рӯи ниёз наовар, пуле, ки мефиристам, то бегоҳ ба дастат мерасад. Тавонӣ, ҳар чӣ зудтар биё, ҷони падар, туро бетоқатона интизорам, зудтар биё, ки аз дидани дидори мубораки ту дили солҳо ноосудаам ором бигирад.

–Меоям, додочон, пагоҳ не, албатта пас фардо меоям...

Ҳолати падар чӣ гуна буд, инро Худо медонад, вале бори нахуст дар чашми писарак ашки шодӣ пайдо шуд. Илтифоту шунидани сухани нарм шўълаи меҳре буд, ки дили солҳо сардашро якбора гарм кард.

Қарибҳои говгуми ҳамон рӯз, ки навакак азони намози шомро дода буданд, ҷавони ношиносе даричаи ҳавлиашонро кўфта, номи Нодирро ба забон гирифт. Писарак, ки дар пеши дари қаҳдон буд, сабадро як сў гузошта, зуд ба истиқболаш шитофт. Хайрият, ки аз омадани он ҷавон касе хабар наёфт.

–Ба ман Нодири писари Наим лозим, мебахшед, шумо кӣ?

–Ман писари ҳамон касам.

–Падарат роҳпулӣ фиристод, ҳамон амонатро овардам. Пас фардо туро интизор аст,– таъкид кард ҷавони рамузфаҳм ва вазъи ҳоли писаракро фаҳмидагӣ барин хайрухушкунон

« фурсатам танг, имкони нишастан надорам» гуфт ва ба мошинаш нишаст.

Писарак баъди анҷоми корҳои боқимонда ба хилвате рафта, пулҳояшро шумурд. Дар умраш ин қадар маблағи бисёрро надида буд, ҷои пинҳон қарданашро намедонист. Пул ба роҳкирову нав қардани сару либос ва барои ба аҳли хонавода харидани масоили яқмоҳаи хӯрдани ва пушидани мерасид. Ҷамрози боваринок надошт, ки ин сирро бигӯяд, ҳатто аз модараш шубҳа мекард. Вале қавл дод, ки пеш аз рафтан ба назди падар як қисми маблағро ба модараш дода, дуо мегирад.

Пагоҳии рӯзи дигар писарак ба оғил, ба назди модари говдӯшаш рафта, баъди банди гӯсоларо доштану фурсате гузаштан масъалаи ба назди падар рафтанро гузошт: « Ман ба назди падарам меравам, падарам пули бисёр фиристодааст»,– гуфт писарак ва як қисми пулро ба модар дароз кард.

Модар бидони пур аз ширро як сӯ гузошта:– Пули туро ҷӣ мекунам, ба ман худат лозимӣ. Ман барои ту шуда умри ширинро барбод додам. Заҳри дашному таънаҳо чашида, бори ҷабру ситам кашидам. Ба ҳаёти зиндадаргӯрӣ тоб оварда, туро ба ягон ятимхона надодам. Як лаҳза бе ту буда наметавонам, зӯри зиндагӣ намерасад, фақат марг маро аз ту чудо қарда метавонад. Майлаш бурун аз деҳа, дар ягон ҷои хилват бо падарат вохӯр, вале ба шаҳр марав, аз барам дур машав– хунгос зада гирист модар.

Дили писарак ба модар, ки дидаи ҳайрон шуда, гиря дар гулӯяш дармонда буд ва дигар давоми меҳрашро изҳор қарда натавонист, сӯхт ва баробараш гирист. Бовар қард, ки ҳама ишораҳову таънаҳои модар аз рӯи дил будааст, аз дасти рӯзгори мушқил будааст. Дар як лаҳза ҷои ҳама ҷароҳату доғи деринаи писаракро пардаи меҳр гирифт ва ятим будани худро фаромӯш қард. Силаи дасти навозиш ва дубора шунинидаи овози пасту ҳасратолуди модар «падарат ошиқи зорам шуд. Дили мани духтараки ба хондан рафтаре беҳабар бурда, барои ба кӯи васл расидан ба хонаи бобоят хостгор фиристод. Баъди ду соли ҳаёти хуби хонадорӣ ва таваллуд шудани ту дасти тӯҳмати кадомин нокасе ду гули ошиқи печонро аз ҳам чудо қард. Падарат аз устои донишмандам, ки

хамсоли бобоят буд, рашк бурда, хати талоқи мани бегунохро дод. Бобову бибият тори ҳастии мани беваро маҷбуран ба пуди умри ҳамин марди дилтангу одамбезор пайвастанд. Худо раҳматашон кунад, худашон гузаштанду зомини қисмати ману ту гаштаанд. Натиҷаи ҳамон пайванди номувофиқ буд, ки ҷои нарми нишастии бахти туро ин рағзайи дурушти ҳаёт гирифт...»

Садои пайдарҳамаи мошини пушти дарича модару писарро маҷбур намуд, ки сӯхбатро қатъ карда, ҷониби кӯча шитобанд. Писар пештар расида, дар назди мошин ҳамон ҷавони амонатовардаро дид. Ҳолаташ парешону чеҳрааш коҳида метофт. Модар ҳам баъди лаҳзае сарашро аз дарича берун кард.

–Хола, ман бояд Нодирҷонро ба хонаи раҳмати бобояш бубарам. Дар ҳамин вазъияти нотинҷ, гамаи ҷони худро нахӯрда, аз марказ як даста роҳбарони бонуфузу воломақом омадаанд. Имкони сабр кардану бафурча ба хок супоридани маитро надоранд, зуд баргашта рафтанианд. Мардбача бояд бо падари шаҳидгаштааш, ки ӯ умри азизашро дар роҳи даъват барои ҳифзи марзу бум ва таъмини сулҳу осудагӣ сарф кард, виро кунад.

–Ҳайфи Наимҷони ғӯрамарг, ки фарзанди хоҳони дидорашро дубора ятим кард...

Ронанда Нодири беҳушгаштаро аз замин бардошта, ба мошин шинонд ва худ ба паси чанбар нишаст.

– Як дам сабр бикун, додар, ман ҳам бояд ба видои бахти аввал биравам,– гуфт зан ва нолақунон барои пӯшидани либоси азой ба хона рафт...

ДОНА ДАР ДАСТОС

Сарво

Касе ёд надошт, гузашта аз ин худи Мирак ҳам, ё шуморашро гум карда буд, Сабза чанд бор бим дода буд, ки хонаро пушти сар мекунад, бачаҳоро бо худ мебарад, дигар рӯяшонро ба ӯ наменамояд.

Ин дирӯз буд, ки вай ба шикор баромада буд. Қабл аз шикор се нахӯд чакидаро дар пиёлаи чой чафида хӯрда буд. Ду харгӯш зада буд ва ба хона оварда буд. Рӯи кати айвон нишаста буд, як харгӯшро пӯст канда, ба тоқчаи айвон гузошта буд. Гурбае омада буд, ба ӯ пӯзханд зада буд, харгӯшро бардошта бурда буд. Харгӯши дуввумро пӯст канда буд, пеши худ ниҳода буд, чашм ба раҳи гурба дӯхта буд, гурба ҳам бедиранг ҳозир шуда буд, пӯзханд ҳам зада буд, Мирак хеле сари қаҳр омада буд, харгӯшро бардошта буд, ба калаи пишак афканда буд, гурба маслухро дар ҳаво доштаву рақсунон рафта буд.

Чун Мирак «гурбаро доред!» гӯён доду фиғон бардошта буд, занаш ҳамона расида, ҳол пурсида буд. Мирак қиссаи гурбаро карда буд. Занак ба сари ӯ чеғ кашида буд, ки аз хона берун наомадаӣ, аз гӯри бобот харгӯш овардаӣ?! Мирак ҳангу манг монда буд, пас гурба чиро бурда буд? Аз ин рӯ чун имрӯз аз хоб бедор шуд, аз манзараи гирду пешаш зуд безор шуд: занаш дар бухорӣ мепухт ордбо, бачаҳо рӯи чогаҳ хоб буданд чалипо, хурӯси бечуфт паиҳам бонг мезаду бузи гурусна маоси беибо.

Мирак дуздида занро нигарист, зан песонида ӯро.

Хурӯси бечуфти тосагирифта, бузи гуруснаи шохзан, бачаҳои бараҳнаи чалипо хобида, зани абрӯ гиреҳ задаву лабу лунҷ туришида... На, Мирак тоби шикебидани ин ҳамаро надорад дар ин оз боз рӯзи дароз!

Аз хона берун омаду лаби чӯй хамбид, ҳарому ҳалол ба сару рӯй об кашид, баргашту чома пӯшид, акнун дар фикри аз дарвоза берун шуданро дошт, ки занаш таркид.

– Чумчаи охирини ордро ба дег андохтам! Агар боз ба хона чизе наорӣ, ё масту бангзада оӣ, биллоҳи азим, дигар на рӯи маро хоҳӣ диду на рӯи бачаҳоро! Мирак нимароҳ дудила монд, баргашту дар ваҷоҳати зан чигарсӯз табе хонд. Занаш пеш ҳам бим медод, лек савганд намехӯрд, пас алами дилаш бухсидааст. Чанд раҳ вай ин бузро фуруҳтанӣ шуд, занаш нагузошт, ки шир медиҳад, чанд раҳ вай ин хурӯсро куштанӣ шуд, занаш нагузошт, ки ду мурғ ба орият аз Луда-Палвон меорад, ин хурӯс суд медиҳад, вай аз мурғҳо тухм мегирад...

Чору ночор пеши Раиси Баста – Парвонаи Шопур мебояд рафту пешдод талаб кард.

Аммо Парвонаи Шопур дар идора набуд, ба маркази ноҳия рафта буд.

Димоғи Мирак аз ноомади кор ях баста буду вай дар фикри гарм кардани димоғ афтада.

Рафт пай суроғи Пирак, ки шояд маблағи рӯзи мабодояш ханӯз буда бошад, бардоранду раванд дари мағоза, як шишаи яклитра май бихаранд, ягон гӯшаи хилватро баргузи-нанд, хурӯси бечуфту бузи шохзану зани бадпилкро. боз даҳҳо ину онро як тин нарх гузошта, чорта дили беғам биза-нанд...

Пирак дар хона буд, вале пайсаи рӯзи мабодо набуд. Пирак ба сари пайсаи рӯзи мабодо об рехта буду занаш ба сари Пирак. Вай ҳам аламзада менишаст ва наздик ба таркидан буду ба ягон гӯша ламидан.

Ҳароина Пирак аз дидори Мирак шод шуд.

Ҳар ду сар ба сар монданд, болу пари хаёли танграви худро кушоданд, деҳро хона ба хонаву буна ба буна давр за-данд, ки савобчӯе биёбанд, то ба доди ин ду дармонда бира-сад. Аммо савобчӯе наёфтанд, магар ки Шаҳрон писари амаки Салмон.

Аммо Шаҳрони Салмон ёғӣ буд, мулаққаб ба Абри Осӣ буд, бо ӯ май хӯрдан ба заҳр хӯрдан мусовӣ буд. Аз бобои валию додои саҳиаш боҳабар мекард ва як пиёла майро ба як коса заҳр баробар. Хӯру мур! Чунонки аз хони бобову до-дои ман то ту хӯрданду мурданд...

Атояшро бар лиқояш бахшиданд.

Чора набуд, бечора ҳам набуданд, рафтанд дари мағоза, ки хоҳ нохоҳ яке не яке аз аҳли дард он чо сар мехалонад ва чору ночор онхоро ба «домёрӣ» мехонад.

Фурӯшанда марди бад набуд, гоҳу ногоҳ пасодаст меод. Вале пиринтсип дошт мардак, ҳамин ки қарз аз бист рубл афзун мегашт, тормузҳои ҳимматаш ба кор мебаромаданд ва агар худро ба дарахти чанори назди мағоза биёвезӣ ҳам чизе насия намедод.

Қарзи ин ду тан рӯи рақами бисту яку бисту се, аввал аз Пираку дуввум аз Мирак мечархид, яъне буксават мекард, на пеш мерафту на қафо ва ҳар ду монда буданд дар лажанзори бало. Ҳамин ки яке аз онҳо дохили мағоза мешуду ба салом даҳон мекушод, фурӯшанда ба чои «алейк» аз «дафта-ри вом» рақамҳои фурӯзонро нишон меод.

Аз ин рӯ омаданду вориди мағоза нашуданду рӯи ҳаракати зери чанор нишастанд.

Аввалин воқеи назаррас ин буд, ки мошини пӯшида омад ва аз он Холдори Чилдурӯғ фаромад. Холдор ба аёдати хешаш Бабраки Лӯлӣ рафта буд. Фишанги муқовӣ дар дасти Бабрак таркида буд ва ду чашмаш осеб дида буд. Бо Холдор Шераки Хол ҳам рафта буд, ки Бабрак тағоияш буд, лек Шерак дар шаҳр монда буд.

Бабрак човандози забардасти дара буд, Мирак ҳавоҳои хурофотии ӯ буд, аз ин рӯ аз ҷой часту ба домани Холдор часпид ва бо овози ларзон пурсид:

– Бабрак! Бабрак чӣ тур аст?!

– Бад! – Холдор чунон «бад» гуфт, ки мӯ дар тани Мирак сик шуд.

– Чӣ хел бад? Заҳракаф нақуну одам барин гап зан!

– Чӣ гӯям? – Холдор ба Пирак чашмак зад. – Чашмҳои талаф шудаанд, чарроҳҳо ду дидаро аз ҳадақа кандаанд, чашми одамӣ дастрас надоштаанд, чашми бузро ба косаи чашми гузоштаанд. Бечора ба кӯмочу маскаву панири мо бурда нигоҳ ҳам накард, ҳамин ки Шерак аз анбон торону ревоҷро берун кашид, чанг заду ба даҳон бурд... Хӯроқаш алафу чав... Ҳайронам, ки акнун чи ҷурӣ бузқашӣ мекарда бошад...

Мирак бемадор рӯи харак нишасту ҳой-ҳой ба гиристан оғозид. Холдор кӯшид, ки ўро ба навъе аз шӯҳиаш оғох созад, ки ба мақсад нарасид. Даст афшонду дур шуд.

Мирак ниҳоят ором гирифт бо умед аз Пирак пурсид:

– Рост мегуфт?

– Агар Холдор дурӯғ нагӯяд, дониста бош, ки Холдорро даҳон дӯхтааст.

Онҳо боз ним соати дигар рӯи харак нишаста буданд, лек аз ягон «аҳли дард» нишон наёфта.

Билохир, ки дар фикри бархостану паи рӯзгори нобасомони худ рафтан доштанд, бахт ба рӯяшон хандид.

Барзуи геолог аз кӯҳи Оҳан фуру омада буд, то хорбори тигиаштаи анбори дасташонро такмил диҳад. Ба онҳо салом доду ба мағоза даромад ва ду тӯбраро аз хӯрданиву нӯшиданӣ анбошт, бо кӯмаки Мирак Пирак онҳоро ба танбуки зин аз чапу аз рост гузошт ва бо банде бааст. Пасон лаҷоми аспро аз сутуни айвонча бихишт, омодаи рафтан шуд ва бо ҳамин фармон ёфтагӣ ин ду танро навишт. Аммо худо ба дилаш раҳм андохт, ки нигоҳи часпандаи ин ду талбандаро ба худ афканда дид, лаҷомро ба дасти Мирак доду боз дохили мағоза шуд, бо як бутал арақ ва куттии консерви «Резамоҳӣ» берун омад, онҳоро ба дасти Мирак тапонду лаҷомро аз дасти Пирак раҳонд ва ба роҳ афтод.

Чун бомгӯшаи оғили колхоз дигар моли онҳо набуд – чанд мӯйсафеди замингир онро соҳиб шуда буданд – ба мавзеи тоза хушкардаи худ, ба ангатзори лабобаи Кафкрӯд рафтанд.

Пиёла бо худ надоштанд, дар ин тангдастӣ шишаро гулӯкаш карда, ҳаққи ҳамдигарро хӯрдани набуданд, бонкаи «Резамоҳӣ»-ро бо чоқуи Пирак боз карданд, резамохихоро рӯи барги азими карафс /куруш/ рехтанд, бонкаро дар оби рӯд шустанд ва ба чои чом истифода бурданд.

– Хӯш, – ба гап оғозид Мирак, – субҳ табъам гирифта буд, ҳамин ки чашм аз хоб кушодам, занак ба ман чашм дамоне буд ва дағдаға оғозида буд, ки хонаандар пиёлае орд дар ҳамба неву чумчае рӯған дар чова. Ман, ки аз тақозои замона силитраро намаку калбузи бибӣ Марямро амак гуфтаам, ханӯз ба он поя нарасидаам, ки бачаҳоям гурусна бихобанд.

Меравам бегоҳ – ҳоло марказ рафта – назди раиси Баста, харчанд гови лагадзан аст, лек некшир низ ҳаст, шояд пешдод бидихад...

– Қурбон, биё аввал ин табукро, не хато кардам, ин такукро биёшом, баъд аз раису аз раис, аз ҳар касе мехоҳӣ харф бизан!

– Мон аввал диламро холӣ кунам!

– Ана ҳамин чиз – ба «такуки» дасти Мирак ишора кард Пирак, – ҳам дилро холӣ мекунад ҳам сарро!

Мирак лабханде кард, резамоҳие аз «хон» бардошт ва бонкаро ба лаб бурд.

– Гӯр ба сари ин раиси Баста, агар корафтода шавад «Миракчон!» хитоб мекунад, агар ҳочат ба ӯ барӣ, дағдаға меоғозад: «бангӣ! Бангат тамом шуд? Ман соҳиби ганчи Қорун наям, бал моли мардумам, Мехоҳӣ чӣ бигирӣ? Пешдод? Ман кохпораи туру дар кохдони колхоз шинохтаам. Агар пешдод мехоҳӣ бирав пеши Пешдодиён! Ин чо кохи Каён не, идораи колхозчиён. Донистӣ? Ман аспамро дар тавилаи Пешдодиён набастаам, хӯша аз порисаи партия чидаам. Ту ҳам бирав, бичин, баста!

– Ҳарчӣ нагӯӣ, дар гап шайтонро гӯл мезанад, биё барои хавай бинӯшем!..

– Барои вай мурдашӯи деҳа Бобокӯчак бинӯшад! Ман барои Барзу барин чавонмардҳо менӯшам, агар онҳо набошанд, дар пешонии нақб рӯшноӣ намебинӣ...

– Чӣ, чиро намебинӣ?

– Яъне «в конце тоннеля света невидать!»

Ҳар ду дар Русия адои хидмати ҳарбӣ карда буданд, аз ин рӯ русиро каму беш балад. Бо завқ хандиданд.

Баъди «такуки» дуом чехраи ҳар ду шукуфо шуд.

– Медонӣ девори чиниро барои чӣ сохтаанд? – суол кард Мирак аз Пирак.

– Инро кӯдак ҳам медонад. Барои он ки қавмҳои ваҳшиву нимаваҳшӣ мулкашонро натозанд.

– Дидӣ, намедонӣ! Маро ки шабҳои хушёрӣ хоб намебарад, – сари бисёр муаммоҳои зиндагӣ андеша мекунам. Муаммои девори Чинро низ шикоидаам.

– Хуб, бигӯ, ки барои чӣ сохтаанд?

– Барои он ки чиниҳо ватанашонро пушти по зада нагурезанд!

– А?!

Ин ҷавоби Мирак чунон ногаҳонӣ буд, ки Пирак надонист дигар чи бигӯяд.

– Ана, шӯравиҳои мо низ аз чиниҳо омӯхтаанд, гирдогирди мо панҷараи оҳанӣ бардоштаанд, то мо гурехта ба мулкҳои обод наравем.

– Рост мегӯӣ, хатто дар ҳамин деҳаки иқотӣ бересмон бастанд. Бошпурт намедиханд, то ки сар ба ягон гӯшаи обод бизаниву шиками худ ва бачаҳоятро сер кунӣ ва аз «дафтари воми» мағоза бим набарӣ.

Мирак тоқиро аз сар гирифт ба замин зад.

– Рез оби ҳаётро! Агар ҳамин намебуд, ману ту кайҳо дар ин мотамсаро мағор мебаستم мепӯсидем бесадо.

Шиша холӣ шуду кор аз тардимоғӣ боло нарафт.

Ҳар ду сар ба сар монданд, болу пари ҳаёли танграви худро кушоданд, деҳро хона ба хонаву буна ба буна давр заданд, савобчӯе наёфтанд, магар ки боз ҳамон Шаҳрон, писари амаки Салмон.

Аммо Шаҳрони Салмон ёғӣ буд, мулаққаб ба Абри Осӣ буд, бо ӯ май хӯрдан бо захр хӯрдан мусовӣ буд...

Абрӯи ҳар ду боз гирех баста буд.

Ноғоҳ чехраи яке шуқуфо шуд. Ин чехраи Пирак буд, ки ба ёд овард, «оби ҳаёт» тамом шуда бошад ҳам, ҳанӯз «дуди барот» боқист. Даст ба чайб бурд, анбонҷаи «пахолро» берун овард, оташ гиронд, бангро ба бонка рехт, қуттиро рӯи оташ гузошт ва аз соқҳои миёнтиҳии қарафс ду дудкаш бо чоку бурид, яке ба Мирак доду дигар ба худ ниғаҳ дошт. Ҳар ду дуди аз қуттӣ барояндаро бо ин найчаҳо дарун кашида, «кайф чустанд». Билохир баъди панҷ-ҳафт дақиқа кайфро ёфтанду рӯи сабзаҳои сохил дароз кашида, ба олами орзуҳои бебунёд фуру рафтанд.

Қариби бегоҳ ҳар ду баланд аз ҷо шуданд, то пағоҳ худо подшо гӯён аз ҳам ҷудо.

Мирак ба роҳи омадааш бо хаму чам бармегашт. Чун ба масҷид расид, аз он чи дид, хело ҳам тарсид, чароки чун меомад ба идораи колхоз масҷид дар дасти чап буд, холо дар дасти рост бовикор устувор истода буд. Мирак хангу манг атрофро нигарист то аз нафаре сабаб чӯяд.

– Ҳой, касе ҳаст?! – садо баланд кард вай.

Манзили бобои Сангин дар канори масҷид воқеъ буд. Вай аз оғози баҳор то поёни поиз дар кафаи айвони болохонааш мехобид. Нимхез шуд, поёнро нигарист, Мираки ширакайфро дид, бо лаҳни мулоиму лабханди намакин пурсид:

– Чӣ шуда, оғои пухолӣ, баъд аз кайфи пахолӣ?

– Масҷид, хуб дар ёд дорам, дар дасти чап буд, холо аз рост намоз хондан доранд. Сабаб чист?

Бобои Сангин ғайри ихтиёр хандид.

– Магар хабар надорӣ, ки масҷид намози аср аз чап ба рост кӯчид? – бобои Сангин зоҳиран хеле чиддӣ буд, харчанд дарун-дарун завқ мекард.

– Чи чӯрӣ кӯчид?! – Мирак аз ин хабар қариб буд хушёр шавад.

– Мулло Бухоризода азоим хонду бар масҷид дамид...

– Худоё, тӯба! Аз ин деҳи исқотӣ ҳар чи зудтар мебояд по ба ягон гӯшае кашид!

Ва ӯ боз бо хаму чам ба роҳ афтод.

Ба манзил расид, зану бачаҳоро дар хона надид. Чун сандуқро даҳонбозу баъзе чизу чораҳоро бардошта дид, ба яқин донист, ки зан таҳдидашро ба ҷо овардааст: ба хонаи модараш рафтааст. Пеши худ гуфт: «оҳанро дар гармиаш мебояд кӯбид!» Ва равон шуд ба хонаи хушдоман.

Дари хотаро кӯфту андарун рафт, занаш берун наомад, бачаҳо дар назар натофтанд, ин хушдоман буд, ки аз хона бадар омад, сартопои ӯро бо нигоҳи забунсоз барандоз кард ва бо нафрат, ба ҷониби Мирак туф андохт. Туф ду-се қадам дуртар аз вай ба замин афтод.

Мирак даҳон боз карда чизе гуфтани буд, ки дид туфи хушӯяш дамидан дорад.

Туф дамид-дамиду шакли муштро гирифт, боз мушти нарангушт аз байни ангушти ишора ва миёна гузаштаро.

Мирак аз тарс гоме пас ниҳод, мушт ёзиду ба даҳану бинии ӯ зарбе зад. Мирак чапагардон шуд ва ҳамоно сари по шуду гурезон.

Хаш-хашзанон то суфаи айвон расид, рӯи намадпора нишасту ҳамоно дарвозаро бо чашм мепармосид, ки ана альгон он мушт андарун меояд. «Вай чӣ бало буд?!» Кам-камак ба худ омад. Шерак ҳам шуд, ки пеши худ андешид: «ҳеч гап не, чунон ки мулло Бухоризода мегӯянд, «пой таҳаммул ба домани сабр мебояд кашид! Ду-се рӯз мегузараду ҳам ба дили зан мезанаду ҳам ба дили хушдоман, чаҳор даҳонро хӯрондану чаҳор танро пӯшондан кори саҳле нест, ё зан меояду ба қисмати талхаш тан медиҳад, ё хушдоман меояду зора мекунад: «дар пеши поҳот мурам, домодчон, қавматро соҳибӣ кун, ки миёнам шикаст!»

Аммо ҳафтае гузашт, моҳе гузашт, на зан омад, ки бор кашад, на хушдоман, ки зор шавад. Мирак ночор монд ва ҳайати шукӯҳманд бо солорони барӯманд барои оштӣ фири-стод, лек ҳеч натиҷа надод...

Чора чуз ин надид, ки лунгӣ даври камар бубандад, ба назди кампири Осуда равад ва худ сар ҳам кунаду зора, ки испанду хаси чорраҳаву мӯи ғӯлу косаи дарвешу оинаи лабшикастаатро пеш ор, афсун куну фикру зикри зану хушдо-манро дигаргун! Ба дарди танҳоиву афтодаҳолии ман на оби ҳаёт меҳӯраду на дуди барот!

Намози шом рафт, то ба чашми ҳамсоягону бомгӯшиён наафтад. Худо кунаду афтад, расвои олам мешавад.

Кампири Осуда ўро бо диққат гӯш кард, алами дилашро донист, бандчай испанду хаси чорраҳаву мӯи ғӯлу косаи дарвешу оинаи лабшикастаро берун овард ва аз Мирак чор тор мӯи занашро хостор шуд.

Дархости кампири Осуда дар назари Мирак саҳл тофт, чаро ки дар хонаи ӯ аз мӯи занаш зиёдтар чизе набуд. Занаш хурофотӣ буд. Мӯи шонаи сарашро намесӯхту намепартофт, ба ҳар роғу лоу чоки девору сутуни айвон метапонд. Аз ин рӯ кампирacro гуфт, ки панҷ дақиқа сабур бошад, вай дартоз мераваду бармегардад.

Аммо чизе ки вай «баъди панҷ дақиқа меорам гуфта буд ба кампири Осуда дар ягон роғу лоу чоки девору сутун набуд. Ангор зани бадгумонаш чодуеро пешбинӣ карда, онҳоро як-як чида бо худ бурда буд.

Миракро ғам гирифтун мотам. «О, ман мӯи сари ӯро дар ин бевактӣ аз кучо меёбам? Баъд занак ба кӣ иҷозат медиҳад, ки чанд тор мӯи сарашро бикананд ё бибуранд?!»

Коре муҳолу малолу вубол буд, ки Мирак аз очизиву забунӣ омад рӯи намадпораи суфаи айвон нишаст. Ин дам бузи гуруснаи оғил баос зад. Мирак осема сари по шуд. «Буз? Мӯй? Чи фарқ дорад мӯи бузи ман ё мӯи зулфи зан! Кампири Осуда, ки тафриқа намедиҳад?»

Мирак чокуро аз ғилофи миёнаш берун кашиду ба сӯи оғил давид.

* * *

Мирак дар хонаи холи хоби роҳат надошт, аз ин рӯ шабҳо рӯи суфаи айвон мехобид. Вале ҳоло ба хона кӯч баста буд, ғалакаи дарро низ андохта буд, чароки имшаб кампири Осу-да чоду мекард ва худо медонист, чӣ пеш меояд.

Нимашаб дари хонаро саҳт бо қаҳру дағдаға кӯфтанд. Мирак ҳаросон аз хоб бедор шуд, гӯш дод, дарро чунон мезаданд, ки ангор касе онро шикаста андарун омадан мехост.

– А! – хитобид Мирак, – ба ин занак чодуи кампири Осу-да чунон асар карда, ки вай пойлучу сарлуч тозон омадааст ва ҳоло чун девона дарро задан дорад!

Мирак аз ғояти лаззату шавқ ҳамон буд, ки беҳуд шавад, парида аз чойхоб хест ва худро дар зум пеши дар гирифт, ғалақаро бардошт ва дарро боз кард. Дарро боз карду ду гом ба қафо част.

Пушти дар занро не бузро дид.

Бузе ки чашмонаш девонавор барқ мезаданд.

ПОЁНИ АФСОНА

*Ёрун–ёрун,
Шумо аҷаб ёрунед!
Ёр мебуравад.
Чибаш намегардунед?*

Аз халк

Толори интизории фурудгоҳ пур аз одам буд ва орухонаи норохатшударо мемонд. Дари калони шишагӣ қариб, ки бест кушодаю пӯшида мешуд ва якҷоя бо навомадагон ҳавои хуноки барфолуд ҳам вориди бино мегашт.

Мусофирон, гуселкунандагон ва пешвозгирандагон хама якдигарро танг карда болои ҳараку чомадону тугунҷаҳо менишастанд, анбӯҳ шуда роҳравҳоро банд карда меистоданд. Дар назди бюрои ахбор мардуми зиёд навбат мепويد. Шабонарӯзи дуом буд, ки ба сабаби бад будани ҳаво фурудгоҳро баста буданд.

Ман аз паси тиреза навмедона ба майдони пурвусъат, ки барф пушида буд, менигаристам. Аз миёни барфу борон дар хати парвоз тарҳи тайёраҳо, ки парандагони аз хуноки шахшударо мемонистанд, аранг–аранг ба назар мерасид. Шамол нӯлаи ҳазини дароз мекашид.

Эҳтимол бар асари ин ҳолати яъсовар аз умқи хотироти ман манзараи дигаре рӯ мезанад ва ман беҳабар аз худ ҳаёлан ба дуродур, ба деҳае воқеъ дар доманаи кӯҳҳои сар ба осмон кашида, ки бачагиам он ҷо гузаштааст, парвоз мекунам.

...Пагоҳии рӯзи зимистон ман аз овози гулдурӯсе, ки аз шафати бухорӣ ҷўянии кунчи хона ба гӯш мерасад, бедор мешавам. Чашм во мекунам ва мебинам, ки падарам дар бағал ҳезум овардааст. Аз даҳонаш ҳавл мебарояд, телпаку нимпӯстинаш барфолуд, гӯё нав аз осие баргаштааст.

Модарам алов мегиронад, тарошаҳо қасару қусуркунон месўзанд ва бухорӣ ғуввоси кашишноқ мебарорад. Хона зуд гарм мешавад. Ҳоло таътил, пас хочати шитобидан нест ва ман метавонам боз чанде дар чойғаҳи хоб бароҳат бошам. Вале кунун хобидан ба дилам мезанад ва ман оҳиста ба рӯи ҳавли мебароям.

Шабона барфи зиёд боридааст ва сафедии атроф чашми касро мебарад. Замин, дарахтон, бому бомгушаҳо – ҳама дар зери барфи мулоими сафед. Касе барфи таги пойро шибба карда то дари оғил пайраҳа кушодааст. Маълум: падарам ба гову гӯсфандон хӯрок додааст. Пайраҳаи дигар тарафи кӯча мебарад. Ҳа, Зӯхро чун ҳарвакта аз шарраи таги дарвоза-амон бо сатилҳо об кашондааст.

...Болои боми хонаҳо аз мӯриҳо ба осмон дуд мепечад. Ман ғарки ин манзараи дилфиреб лаҳзае дар остонаи хона таваққуф мекунам. Ва мешунавам, ки касе дар болои бом чумбучӯл дорад. Сар боло карда мебинам, ки чӣ тавр падарам бо бели паҳни чӯбин барфро гирифта. ба поён мепартояд. Ба ӯ Зӯхро кӯмак мекунад.

"Қарс", – мебарояд ногаҳон овозе ва чизе гулдурозанон ба замин меафтад. Бо ҳарос он тараф менигарам. Маълум мешавад, ки шохи зардолуи пири рӯи ҳавлиамон бори гарони барфро бардошта натавониста афтадааст. Мебинам, ки Зӯхро ҳам аз овози ногаҳонӣ як қад парида, аз кор боз меистад. Ду рухсорааш аз хунукӣ лолагун гардидаанд, аз харакатҳои чобукона нафасаш тез шудааст.

Зӯхро ба ман амма мешавад ва ҳамроҳи мо зиндагӣ мекунад. Модаркалонам дами маргаш ба падарам таъкид карда буд: "агар хоҳӣ, ки ман дар гӯр осуда хобам, ӯро бо номи нек бароварда, соҳиби бахт кун". Зӯхро аз ман нӯҳ сол калон аст ва ҳамин сол мактабро тамома кардааст. Забонам ҳеҷ намегардад, ки ӯро амма гӯям ва ман, ҳарчанд борҳо аз калонсолон гап шунидаам, ҳангоми мурочиат фақат номашро мегирам. Аммаам аз ин парвоя надорад, ӯ ба ман меҳрубона муносибат мекунад, вале ин монета намешавад, ки ӯ гоҳе ба бунӣ гарданам мушти обдоре ҳам фурурад.

Ҳамин дам фикре ба сарам мезанад: ана ман холо он ҳама алами худро хоҳам гирифт. Дар камин нишаста, зуд дар дастам барфро кулӯла мекунам ва нишон гирифта, ба тарафи Зӯхро мепартоям. Зӯхро қад боло кард ва нигоҳаш ба ман уфтод. Чашмони сиёҳи қатрониаш аз қаҳр барқ заданд, лабонаш париданд. Барфкулӯлаи дуюм рост ба чоки гиребонаш даромад.

– Ҷӯх! – дод зад вай ва бо ангушт чониби ман таҳдид кард. Фурсати мижазанӣ ҳам нашуда, ӯ тирвор бо нардбон аз бом поён шуда, аз думболи ман давид. Дастгирам кард ва ба за-

мин ғелонд ва барффо ба сару рӯям шакидан гирифт. Ман додгӯён дасту по мезадам, худро раҳо кардани мешудам, вале Зӯхро факат механдид ва маро аз чангаш сар намедод. Бозии моро овози норизоёнаи модарам қатъ гардонд.

–Шӯҳӣ бас! Ин духтара бинанд, ба қад расидаасту ҳоло ҳам рафтораши кӯдакона. Бехтараш рафта кори хонаро кун.

Зӯхро маро сар дод ва сурх шуда, ба тарафи хона рафт.

...Касе аз байни анбӯҳи одамон гузашта маро бо китфаш тела дод. Ман як қад парида аз ҳаёлҳои ширини давраи бачагӣ ба худ омадам. Дар толор ғалоғула буд, мардум аз интизорӣ хаста шуда буданд.

–Ба диққати мусофирон',– аз овозбуро баланд шуд садои чарангосии гӯянда.– Парвози тайёраҳо аз сабаби бад шудани ҳаво то соати чаҳордаҳи вақти маҳаллӣ мавқуф гузошта мешавад

Ба соат нигаристам. Акрабакҳои он рақами дувоздаҳро нишон медоданд. "Эҳ, намерасонам",– ғамгинона аз дил гузаронидам тилгроми якҷоя бо чеки ҳавопаймо дар кесаам бударо, ки чун санги гарон ба сари синаам фишор меовард, ба ёд оварда.

Зӯхро духтари хушандом, боҳаё ва меҳнатӣ буд. Одатан ин гуна духтарон ба балоғат ки расиданд, дар хонаи падарӣ бисёр таваққуф намекунанд. ҳамин ки ӯ мактабро тамома кард, хостгорон ҳам омадан гирифтанд, вале Зӯхро гапи тӯйро шунидан ҳам намехост ва хостгорон ҳамеша ду даст дар бинӣ баромада мерафтанд.

–Чӣ ин қадар якравӣ мекарда бошад?– кифт дарҳам мекашид модарам.– Инаш ба вай маъқул не, ваяш маъқул не. Шояд фикр кунад, ки ба ӯ ягон шоҳзодаи афсонавӣ хушдор мешавад. Бо ин ҳавою ҳавасат боз пирдухтар нашавӣ, Зӯхро!

Ҳар вақт калимаи "шоҳзода"–ро шунида, Зӯхро оҳиста механдид. Касе намедонист, ки дар дили ӯ чӣ гапҳо мегузараду сабаби якравияш чист. Гоҳо ӯ ба абрӯвонаш ӯсма кашида, ба ман айёрони чашмакӣ мезад ва худро дар оина тамошо мекард. Гоҳо ӯ маро гӯё намедид нигоҳаш ба кучое дӯхта мешуд ва аз ҳаяҷони қалби чавонаш дарак медод. Мурғи ҳаёлҳои шириниаш ӯро ба кучоҳо, ба кадомин мулку диёр мибурд? Чи орзуе, афсонае дар дили ӯ ошён гузошта буд? Кист он шоҳзодае, ки ӯ интизорӣ мекашад?

Шарму ҳаёи духтарона ба Зӯхро имкон намедоданд, ки дарди дилашро ба касе гӯяд. Вале рӯзе аз рӯзҳо ин сир барои хама ғайричашмдошт ошкор шуд, ки сабабгори ман будам.

Фасли баҳор наздик омада буд. Ҳоло дар ёдам нест, ки он рӯз дар таҳмон ман чӣ мекофтам. Вале ҳамин ки даст ба таги кӯрпаи махмалин бурдам, ҳис кардам, ки ангуштонам ба як чизи шарақосӣ расиданд. Қоғазпечи на он қадар калоне буд ва вақте ки ман бо таҳрики ҳисси кунҷқобӣ онро кушодам, як даста мактуби бо тартиб чидашуда ба замин афтод.

Ин дам як чизе чарангосзанон ба рӯи фарш ғелон шуд. Зуд ҳам шуда бардоштам. Он ангуштарини зебои мунаққаш буд, ки нигини калони зумуррадӣ дошт. Ман пеши тиреза омада ангуштаринро дар рӯшноӣ доштам. Он якбора дурраҳида ба чанд ранг тобид. Худо донад, ки устояш ба ин муъҷизаи кӯчак чи қадар қувва, хунар ва меҳру муҳаббати худро ҷой карда бошад.

Мактубҳо ба ёдам заданд. Ман зуд назди таҳмон баргашта, яке аз онҳоро гирифта ба хондан сар кардам

"Азиси ман, Зӯхро! Дар фироқи ту рӯз дар назарам чун сол менамояд ва ангубин бароям ба мисоли захр талх аст. Ман фақат бо як фикру ҳаёл ба хоб меравам: Худоё, лаҳзае дидори Зӯхроям боз кай фаро мерасад.

Дирӯз боз ба хобам даромадӣ ва ман дастонатро ба дастам гирифта, дер ба чашмонат нигоҳ мекардам. Чашмони ту ба сони осмон софу ба мисли баҳор бекаъру зебоанд..."

Э-ҳа! Ҳеч гумон намекардам, ки Зӯхроӣ мо чунин чашмон доштааст. Вале он дам бароям ин чиз муҳим набуд. Ман ҳарчи зудтар фаҳмидан мехостам, ки кист ӯ, ки дар фироқи аммаҷони ман ин қадар азобу чазоб мекашад, аммаҷонам ба хобаш мебарояд?

Мактуб бо хати майдаи хоно дар ҳачми чанд саҳифаи дафтари мактабӣ иншо шуда буд. Ман мактубро батамом нахондам, балки саҳифаи охирашро гардонда, ба ҷое ки ода-тан номи муаллиф сабт мешавад, чашм дӯхтам. Нор...

Акнун ба ман ҳамааш рӯз барин аён гашт. Шоҳзодае, ки Зӯхро ннтизорӣ дошт аз ҳеч афсона не, балки писари заргари ҳамдеҳаамон– Нор буд. Ӯ ба падараш дастёрӣ мекард ва бо вучуди ҷавониаш мегуфтанд, ки панҷ панҷааш хунар аст. Асбоби ороише, ки ин косибони авлодӣ месохтанд, харидори зиёд дошт. Пас ангуштарине, ки аз байни мактубҳо баро-

мад, маҳсули дасти Нор аст. Вале худи $\bar{u}$ қариб ду сол мешавад, ки дар хизмати ҳарбист.

Ман ангуштаринро ба киса андохтам ва мактубҳоро қабза карда, зуд аз хона бадар шудам. Модарам дар деги калон барои ҷомашӯй об гарм мекард. Хамин вақт дарича таққӣ карда Зӯхро бо сатилҳои пуроб ба хавлӣ даромад.

Қоғазпечро дар дасти ман дида, $\bar{u}$ ҳамаашро фаҳмид ва аз тарс дар ҷояш шах шуд. Вале аллакай дер шуда буд.

–Зӯхрои мо Тоҳир дорад! Шунидед, Зӯхро Тоҳир дорад?!– фарёд мезадам ман, мактубро болои сарам партофта.– $\bar{U}$ Нор аст, Нор!

Мактубҳо чун кабӯтарони сафед чархзанон оҳиста ба рӯи замин мефуроманд.

Акнун ман дарк мекунам, ки ин чӣ бешафқатие буд аз ҷониби ман. Вале он вақт ин рафтор бароям як шӯхии бачагонае буду бас.

Сатилҳо аз дасти Зӯхро pariда рафтанд ва гулдуроззанон гелон шуданд. Вале Зӯхро гӯё ҳеч қизро намедид. Вай ба даруни хавлӣ давида, сари по нишаст ва саросемавор мактубҳои тити парешонро чамъ кардан гирифт.

–Ана гап дар кучо будааст. Ман хуни чигар шуда гаштам, ки ин духтар чиба ин қадар якраҳагӣ мекунад. $\bar{U}$ бошад, одамашро қайҳо ёфта, бо вай гапро пазонда будаасту мо ин ҷо беҳабар. Дилам мегуфт–а...

Ин суханони сарди янга Зӯхроро гӯё мехкӯб карданд, $\bar{u}$ шармзадаю гунаҳкорона меистод ва мактубҳоро ба банди дилаш пахш мекард. Яке аз он мактубҳоро шамолак чангзада гирифт бо зингарона чархонид ва баъд рӯ–рӯи хавлӣ пеш карда бурд.

Бегоҳ падарам аз ин воқеа огоҳ шуда, аммаамро хашмолуд садо кард. $\bar{U}$ бошад дари хонаро аз дарун баста бо овози гиряолуд якзайл такрор мекард: "Қушед ҳам, ғайри Нор ба касе намерасам".

Не, падару модари ман ба Нор ягон хусумат надоштанд. Баръакс, хешигарӣ бо хонадони машхуру сарватманди заргарон барои ҳар сокини деҳаи мо обрӯ буд. Вале вақте донистанд, ки Зӯхро аз онҳо рустӣ бо ҷавоне ошноӣ кардааст ва онҳо қасди издивоҷ доранд, ин ба волидайнаш саҳт расида буд.

Баъди ин воқеа обу ҳавои хонаи мо чандин рӯз тира буд. Падару модарам озурдахотир мегаштанд. Хандаҳои беғашӣ

Зӯхро ҳам шунида намешуд. Ман худро гунаҳкор ҳис мекардам.

... Садои гӯшкаркунандаи хуштак чараёни фикрҳои маро катъ гардонд. Дар толор мағал хеста буд, лекин ман ҳанӯз ҳам банди хотироти хеш, чи воқеа шуданашро намедонистам. Ду милиса ҷавони барзангии ришаш расидаро, ки бадмаст буданаш аниқ буд, пеш андохта мебурданд. Аз паси онҳо кампири резапайкаре саросема қадам мемонд ва дуои бад мекард:

–Э, мутғамае! Қариб ҳамёнамро дуздида барад. Шарм кун!..

Марди миёнсоли чарминапӯши мӯйлабӣ, ки дар шафати ман нишаста буд, анбони сафари маро нишон дода гуфт:

–Хушёр бошед, ки бағочи шуморо ҳам ба яғмо набаранд. Дар фурудгоҳу вокзал ин саҳл гап.

–Ҳа.. Дуруст мегӯед,– анбонамро наздиктар кашида парешонхотир ҷавоб додам ман.

... Ҳамин ки Нор аз хизмати харбӣ баргашт, заргар дарҳол ба назди падару модарам хостгор фиристод. Баъд аз адои расму русуми бобой дар хонаи мо тайёрӣ ба тӯй оғоз ёфт. Падарам бо ният як ҷавонаро баста монд ва ду бор ба шаҳр рафта бозорӣ кард. Модарам аз даруни сандуқ матоъҳои пинҳон кардашро як–як бароварда, барои арӯс курта медӯхт.

Вале рӯзи тӯйро эҳтимол аз ҳама беш ман интизорӣ мекашидам. Ман борҳо дар деҳаамон тӯю сурро дида будам ва акнун бо шавқ тасаввур мекардам, ки чи гуна ин маросими зебо ва куҳан дар хонаи мо мегузарад, ду дилдодаро васл месозад.

Шаби тӯй дар хонаи арӯс, яъне дар хонаи мо байни хавлӣ гулхан меафрӯзанд ва ёру ҷӯраҳои шаҳ дар гирди он дастафшон ғазал мехонанду покӯбон сар меандозанд. Баъд арӯси чодирпӯшро бароварда болои аспӣ ба зину чиҳоз савор мекунанд. Мувофиқи оин падарам аз пеши арӯс мешинад ва дар мушояти иштирокчиёни тӯй бо созу тараб ҳамагон ба хонаи шаҳ равон мешаванд.

Ва инак он рӯзи муборак фаро расид. Ҳама хурсанд, ҳама дар тақопӯ. Падару модарам мехмононро пазирой намуда, муборакбодҳои онҳоро бо тамкини зоҳирӣ қабул мекунанд. Ҳама мамнун, ҳама розӣ, ба ҷуз як кас: Зӯхро.

Ў, чунонки арӯсро мебояд, дар кунчи хона зери чодар нишаста, ашк мерезад. Чаро, ҳайрон шудам ман. Охир ў ба шахси хостааш, ба Нор мерасад...

–Чаро нагирад охир?– меҳрубонана посух дод модарам.– Охир хонаи падарро аз ин баъд тарк мекунам... Қисмати мо занҳо ҳамин.

Инро гуфта, модарам оҳ кашид. Зӯхро пеши чашмони ў калон шуда буд ва модарам ўро мисли духтари худаш дӯст медошт.

Вале чӣ бояд кард, ки дар чунин рӯзи хотирмон табъи Зӯхро хуш шавад, дар лабонаш ханда гул кунад?

Ногоҳ фикре аз сарам гузашт: гирияи вай барои ҳамон ангуштарин аст, ки ман дар байни кӯрпаҳои таҳмон ёфта будам. Вақтро ғанимат доништа чун бод ба даруни боғ, сӯй булути пире, ки ангуштаринро дар ковокии он пинҳон карда будам, давидам... Онро ёфта, бо остинам чангашро пок намудам. Ангуштарӣ чило дод.

Ноаён аз меҳмонхона, ки он ҷо занҳо базм ораста буданд, гузашта назди арӯс омадам ва хомӯшона дастамро дароз намудам. Дар кафи ман тӯхфаи Норро дида, чашмони Зӯхро аз хурсандӣ барқ заданд. Баъд ў сари маро ба сандуқи дилаш пахш карда бўсаборон кард, дар як вақт ҳам меҳандиду ҳам мегирист.

Ҳарчанд ман нигарони афрӯхтани гулхани арӯсӣ будам, вале иштирок дар маросими гусели арӯс ба ман муяссар нагардид. Ман, ки аз тохту този рӯзона хастаю лакот гашта будам, ноаён дар зери нимпӯстии падарам, ки касе охиста ба болоям партофта буд, хобам бурдаасту лаҳзаи гусели Зӯхроро надидам.

– Хез, писарам! Об овардан лозим!– ин овози модарам аст, ки бо чехраи хастаю маҳзун маро бедор мекунад. Атроф ҳама сокит, хомӯш. Гӯё на тӯй буду на меҳмону на созу суруд. "Эҳ, дар хоб мондаам!"–худро кохиш кардам ман ва давида аз хона берун баромадам. Дар миёни хавлӣ, он ҷо ки дишаб гулхан месӯхту мардум гирдаш рақсу бозӣ мекарданд, фақат як мушт хокистар монда буду бас.

... Касе охиста аз оринчам мекашад. Баргашта ҳамон марди чарминапӯши мӯйлабиरो дидам.

–Хаҳ, хуникиро бинед!– бо овози гирифта гуфт ў.– Хезед, як буфет рафта гарм шавем.

Мӯйлабӣ ба гулӯяш хӯппок зад.

Ман сар чунбондам.

– Не, наметавонам. Ба маросими дафн меравам.

– Ба дафн?– хичил шуд мард.– Набошад, узр...

Бале, ман ба дафн равон будам. Дирӯз шабона хабари ҷонсӯз расид: аммаам фавтидааст. Ҳамоне ки ба амма гуфтаниш забонам намегашту фақат номашро мегирифтам – Зӯхро. Ман намехостам ба ин бовар кунам, тамоми ҳастиям муқобилият менамуд. Вале тилгроме, ки дар кисаам мехобид, ҳама умедамро канда буд. Ва инак ман дар фурудгоҳ нишастааму нигарони онам, ки кай ҳаво мекушояд.

Бахти Нору Зӯхро чун умри барқ кӯтоҳ будааст. Агарчи оғози зиндагии якҷояашон бисёр ширин буд. Мегӯянд, ки ба онҳо чашм расид. Аҷаб не, рост бошад ин гап. Зеро бахти онҳо чун офтоби нимрӯзӣ баланду пурнур буд ва ба чашми ҳама намоён.

Пас аз тӯй Зӯхро дар қадаш бача ёфт. Дар хонаи заргар хурсандии бепоён маъво гирифта буд. Нор аз пахлӯи занаш қадаме дур намешуд. Чунонки одатан бо занҳои ҳомила рӯ медихад, Зӯхро сарторик гардид, майлаш ба туршӣ зиёд буд. Аз хоҳиши ӯ огоҳӣ ёфта, Нор ба дарахти сершоҳу барги зардолу баромад, то ки барои зани ҳомилааш ғӯра чинад. Ногоҳ шохе, ки ӯ дар рӯи он истода буд, ҳам хӯрд. Нор калавид ва барои нигоҳ доштани мувозинат саросемавор пояшро ба шохи дигар монд. Вале пояш лағжиду ӯ якбора сарозер шуд. Аз зарби саҳт сараш лати марговар хӯрд ва худӣ ҳамон рӯз вай дигар ба ҳуш наомада ҷон ба ҳақ супурд.

Зӯхро аз фоҷиаи ногаҳонӣ дарун–дарун сӯхта бистарӣ шуд. Вале боз як зарбаи дасти бешафқати қисмат ӯро ба пеш буд. Аз ғаму ғуссаи бекарона бошад, ки тифлаш мурда ба дунё омад. Баъд аз ин ҳодиса ӯ боз ба хонаи мо баргашт.

Вале ӯ дигар Зӯхрои пештара набуд. Кучо шуданд он хандаҳои беғаш, завқи ҷавонӣ, нигоҳи пур аз умед? Ӯ зери бори гарони ғам монда буд, гӯё тори дилаш канда шуда буд. Ва гӯё ба охир расид он афсонае, ки аз дили ӯ нумӯъ карда буд. Ӯ соатҳои дароз нигоҳи чашмони хомӯшшудаашро ба як нуқтаи номаълум дӯхта, ғарқи андешаҳои ғамангези худ мешуд. Ӯ ба мурғе монанд буд, ки пару болашро дар айни парвоз шикастаанд.

Ў дигар бора шавхар накард.

Ба дафн расида натавонистам. Як бел хок ба гӯри аммаам тақдир накард. Вақте ки ба деҳа омадам, мардум аз гӯристон баргашта дуои фотиҳа мекарданд. Одами бисёре буд, мисли ҳамон вақте ки Зӯҳроро савори аспи сафед гирифта бурданд. Кӣ медонист он вақт ки ў, дере нагузашта, вопас мегардад. Вале акнун ҳама медонанд, ки ў дигар вопас намеояд. Аз он ҷое ки Зӯҳрои нокомро савори аспи чӯбин бурданд, роҳи бозгашт нест.

Касе аз хешовандон маро як сӯ хонда бо маҳзунӣ гуфт:

–Раҳматӣ пеш аз вафоташ хоҳиш намуд, ки ин чизро ба ту диҳем.

Ман ба дасти дарозшуда нигаристам ва ... ангуштаринро дидам. Оре, ҳамон ангуштарине буд, ки писари ошиқи заргар – Нор барои Зӯҳрои нозанинаш сохта буд ва ман онро ёфта, сирри онҳоро фош карда будам.

Ашки шашқатор беихтиёр аз чашмонам равон шуд.

ШАФАҚИ СУБҲ

Ба назараш чандест, ки кораш пеш намерафт. Субҳ ба коргоҳаш меомаду ними шаб ба хона бармегашт. Баъзан дар рӯи кати нимдоште, ки матои фарсудаи рӯи он доғ гирифта буд, меҳобид. Ҳама чиз дар ин коргаҳ парешону бетартиб ба назар мерасид: қуттии рангҳо, мӯкаламҳо, сангу чӯбу лавҳаҳо ... Қариб ҷои помонӣ намеёфтед. Ӯ рангхоро бо ҳам меомехт, бо мӯкалам рӯи қоғази ғафсе доғҳо мегузошт, то бифаҳмад аз ин амалаш чӣ ранги тозае ҳосил шудааст. Рӯзҳое буданд, ки ӯ соатҳо рӯи курсии чорпои чӯбин менишасту тамоку мекашид. Чароғи рӯи мизи ӯ он ҷоеро, ки рангхоро бо ҳам меомехт, равшан мекард. Дар пешгоҳи хона лавҳаи калоне меистод, ки рӯяш бо карбоси сафед пӯшида буд. Рассом Зарроб ҳар субҳ ин карбосро аз рӯи лавҳа мегирит. Ду чароғи муқобилашро фурузон мекард. Худ ба ақиби утоқ мегузашту ба расм аз ҳар нукта менигарист.

Ин расми нотаом ранчи заҳмати даҳсолаи Зарроб буд. Ӯ харчанд мекӯшид, ки онро зудтар ба итмом бирасонад, аммо наметавонист. Дар он, ба назараш, ким – чӣ намерасид. Ана, ӯ ҳамин ким – чиро ҷустуҷӯ мекард. Шабҳо беҳобӣ мекашид, рӯзҳо рӯ – рӯи хона қадам мезад. Аз нобарории кораш асабӣ мешуд, тамоку мекашид, қаҳвай талх менӯшид.

... Аз дур қуллаҳои кӯҳ намоёнанд. Онҳо сап – сафед. Дар фазо абрҳо мегарданд. Абрҳо сафедтоб, порча – порча. Аз самти Ғарб абри сиёҳе ҳаракат дорад. Раъду барқ медурахшад. Гӯё он ба камари кӯҳе бархӯрдааст, ки аз чанд ҷое шарораҳо бархестаанд. Дар домани кӯҳҳо рамаҳо мечаранд, ки борони маҳине ба сари онҳо мерезад. Чӯпон ба осмон менигарад. Ӯ аз омадани абри сиёҳ дар ташвиш аст. Дар самти дасти рост лавҳа водии зарнигоре тасвир ёфтааст, ки мардум машғули коранд. Талу теппаҳо, деҳаҳо, дарахтони пиру чавон, чӯйборҳо, роҳҳо ... Мошинҳо дар ҳаракатанд. Дар пеш: майдони пахта, занон, духтарон, тифлон машғули чидани он. Дар сари майдон зане тасвир ёфтааст, ки домани пур аз «тиллои сафед» дорад. Сараш ба рӯймоле баста, чехрааш равшан нест.

Аз паси майдонҳои пахта талҳо намоёнанд, ки аз болои онҳо хати ҳавоии қавии барқ мегузарад. Дар каноре одамон ба сохтани корхонае машғуланд. Аз заводе ду ди сиёҳ ба фазо мепечад...

– Офтоб нест! – худ ба худ такрор кард рассом. – Офтоб дар кадом нуқтаи осмон бояд ҷой гирад. Дар шарқ, дар ғарб ё байни осмон. Офтоб зери абрҳои сиёҳ мондааст. На! Агар хуршед зери абрҳо бимонад, он ғаҳ ба рӯи кӯҳу талҳо соя мефарояд.

Ӯ намехост он чизе ки дидааст, он чизе ки дар тасаввури ӯ гунҷидааст, он чизе ки вучуди ӯ – Зарробро ба ҷӯш овардааст, тағйир диҳад. Ӯ зиндагиро васф мекард. Барои ӯ ҳар лавҳаи табиат вучуди зинда буд. Инсон хушбахттарин офаридаи Парвардигор, ки зебоиҳо ва нақӯиҳоро ҳис мекунад дар оғӯши табиат умр ба сар мебарад. Зарроб мехост бигӯяд: Эй одамон, сар бардоред ба осмони нилгун, ба хуршеди тобон, ба куллаҳои сап – сафеди кӯҳҳо бингаред, хуни бадани шумо, рӯи шумо ба онҳо пайваста аст. Агар ин Фалак, ин Замин набудӣ, онҳо шумо ҳам набудед. Бингаред ба чор тарафи хеш...

Дари коргоҳи рассом тақ-тақ шуд. Зарроб ба дили ноҳама ба паси дар рафт.

– Кист? – пурсид ӯ.

– Ман, Дилбанд! – шунида шуд садои занонае аз паси дар.

Зарроб худ ба худ ғур – ғур карда гуфт:

– Сабр кун, калидро ёбам, мекушоям.

Ӯ танбалона аз паси дар байни хона омад. Рӯи расми кашидаашро пӯшонд. Сонӣ аз байни коғазпораҳо калидро гирифта ба сӯи дар рафт. Онро кушод. Зани бисту панҷ – сисолае вориди коргаҳ шуд.

– Ин ҷо торик – ку? Чароғ надоред?

Зарроб чароғи барқии даромадгоҳи хонаро равшан кард.

– Ана, ин кори дигар. Телефонатон кор намекунад? – пурсид Дилбанд.

– Не, – гуфт Зарроб, – кор накарданаш бехтар.

Дилбанд ҳис кард, ки таъби Зарроб хуш несту парешонхотир аст. Пурсу пос ва саволу ҷавобро давом надода, хомӯшона ба назди мизи кори рассом рафт. Зарроб аз рӯи курсие коғазхоро гирифта, барои нишастии меҳмон ҷой тайёр карда гуфт:

– Бинишин, чонам, чӣ шуд, ки ба ин чо омадӣ?

Дилбанд табассуми малеҳе карда, мӯи сурхчатоби зебояшро, ки ба пеши рӯяш фаромада буд, бо як ишваи дилрабо ба қафо партофт ва рӯи курсӣ нишаст.

– Шуморо чанд вақт боз надидаам. Ба Иттифоки рассомон кам меоед. Дар маҷлисҳо ва намоишҳои асарҳо ширкат намекунед. Ба хонаатон чанд бор занг задам, мегӯянд, ки дар коргаҳашон. Телефони ин чо ҷавоб надод, хестаму омадам.

– Хуб кардед.

Зарроб рӯ ба рӯи Дилбанд нишаст. Ба чеҳраи зебои ӯ бодикҷат нигарист. Ин чеҳра ҳамеша ба дили ӯ гармӣ меовард. Сӯхбати Дилбанд ҷозибаве дошт, ки Зарробро ба худ мекашид. Дар муқобили ӯ рассоми кордида қариб ҳама чизро фаромӯш мекард. Дар дил меандешид: оё сурати зебои Дилбандро кашида метавонад? Инсон бо самимияташ, бо меҳрубонияш, бо эҳсоси гармаш зебост. Мо, рассомон, метавонем тавассути рангҳо инсонро оро бидиҳем, вале самимияту эҳсоси онро инъикос кардан мушкил аст.

Зарроб даст ба риши нотарошидааш бурда, худро каме норухат ҳис кард. Сонӣ аз Дилбанд пурсид:

– Чо нам, корҳои худат чӣ навъ аст?

– Бад гӯям, бад не, хуб гӯям, хуб не.

– Ҳамаамон ҳамин ҳолро дорем. Замона дигар шуд. Мо ҳам дигар гаштем.

– Не, – гуфт Дилбанд, – ман ба ин розӣ нестам. Замона дигар шуд. Мо ҳамон ҳастем, ҳамон.

– Замона бо ту насозад, ту бо замона бисоз. – гуфтаанд. – Аммо ман наметавонам бо ин замона бисозам. Бо замоне ки қадри асари маро намедонад, бо замоне ки равшан нест чӣ мекунаду чӣ мехоҳад.

– Ман ба фикри шумо розиям. Аммо рассомон ҳамеша ҳақиқатро тасвир мекарданд. Мо, чизеро ки дар табиат ва ҷомеа мавҷуд аст, тавассути рамзи бадеӣ ба мардум пешкаш мекунем. Мо наметавонем, ки аз ҳеч чиз ҳар чиз созем, дурӯғ гӯем.

– Ҳеч кас маро маҷбур накардааст, ки ҳақиқатро бардурӯғ инъикос кунам. Аз дурӯғ гуфтан, хомӯш будан бехтар аст, – Зарроб аз ҷояш хест.

– Як пиёла қаҳва тайёр кунам. Ин баҳсҳо поён надоранд.

– Зарур нест, устод. Ман барои як маслиҳат ба ҳузури шумо омадам.

– Худам ҳам аз сахар боз қаҳва нанӯшидаам.

Зарроб аз чояш хеста ба сӯи матбах рафт. Чашми Дилбанд ба маҷаллае бархӯрд, ки он дар рӯи курсичае варақхояш кушода меистод. Дар байни маҷалла асари А. Н. Иванов «Зухури Исо ба мардум» ранга ва хеле хушсифат ба табъ расида буд. Дилбанд маҷалларо варақ заду сонӣ бодикқат ба расм нигарист. Расм ба ӯ аз айёми донишҷӯиаш шинос буд. Муаллимон дар хусуси он соатҳо ҳикоятҳо карда буданд. Баъдтар Дилбанд даҳҳо мақолаю рисола дар хусуси он мутолиа ҳам кард. Вале ҳар гоҳе ки ба он менигарист, боз маънии наверо дармеёфт. Ин маротиба дамидани субҳ – шафақи офтоб ва сапедадам диққати ӯро ба худ кашид. Аз паси кӯҳ нури сурхчае ба сафедӣ омехта, водии васееро равшан мекунад. Тобиши ин нур ба рӯи қаҳрамонҳои асар гуногун афтадааст. Баъзе нуқтаҳо ториканд, баъзе чехраҳо норавшан. На ҳама ба истиқболи пайғамбари Худо Исои Масеҳ хестаанд. Иддае аз онҳо ба сӯи ӯ наменигаранд.

Зарроб аз матбах баргашт. Дилбанд маҷалларо ба рӯи миз гузошта гуфт:

– Сабру тоқат лозим.

– Сабру тоқат аз ин зиёд намешавад.

– Ман сабру тоқати кори эҷодиро дар назар дорам, – гуфт Дилбанд.

– Кори эҷодӣ заҳмат металабад. Ана, дидед, заҳмати бистсолаи рассом, – ӯ ба сӯи маҷалла ишора кард. – Қалби ҳар бинандаи закиро тасхир мекунад. Ман бинандаи заки гуфтам, на бинанда. Санъатро касе мефаҳмад, ки ба он сарфаҳм меравад. Вагарна ҳамаи мо дар оғӯши ҳамин табиатем. Дар табиат нозебӣ нест, ҳама чиз дар ҷои худ ва мавриди худ зебост. Аммо ин зебоиро на ҳамеша дарк мекунем, на ҳар кас мефаҳмад. Одамоне ҳастанд, ки на ба осмон менигаранд, на ба зери пойи худ.

– Санъат барои ҳама нест.

– На, мо барои ҳама заҳмат мекашем. Бояд ҳама асари моро бинаду фаҳмад. Вале ба ин ноил шудан мушқил аст.

– Мо боз ба баҳс дохил шудем, – гуфт Дилбанд, – Баҳсҳои мо беохиранд.

– Барои мову шумо фақат ҳамин баҳсҳо мондаанд. Дигар ҳама чизро рабуданд. Вақте ба қадри санъат намерасанд, санъаткор дилозурда мешавад. Истеъдод ва илҳомаш мему-

рад. Бетабъон ба майдони санъат медароянд. Бозори онҳо гарм мешавад. Чомеро бо асарҳои сусти худ фиреб дода, ба роҳи қач мебаранд.

– Дур намеравад, – гуфт Дилбанд.

– Бале, дур намеравад, аммо мову шуморо мекушанд.

– Не, устод, моро кушта наметавонанд. Мо аз он мемурадагӣ нестем.

Дилбанд аз ҷояш хест. Либоси танаш шинам ва қоматаш зебо буд. Зарроб ба ӯ бодикқат нигариста гуфт:

– Ба ҳаяҷон омадед?

– На, аз ҳаяҷони ман ҷӣ суд. Шумо шинед, ман худам қаҳва тайёр мекунам.

– Не, не., – гуфт Зарроб, аз ҷояш хеста.

– Ман матбаҳи шуморо аз шумо дида хубтар медонам. Ташвиш нашавед.

Пас аз лаҳзае Дилбанд дар ду истакон қаҳваи сиёҳ тайёр карда овард. Бӯи хуши қаҳва ба димоғ зад. Табӣи Зарроб хуштар шуд.

– Устод, – гуфт Дилбанд, – ман барои як маслиҳат ба ҳузури Шумо омадаам...

– Хуш, хуш...

– Дар як ҷо коре ҳаст, – бо эҳтиёт гуфт Дилбанд, – гӯё аз шунидани ин хабар Зарроб ба ҳашм меояду истакони қаҳва аз дасташ меафтад. – вале заҳмати бисёр меҳаҳад.

– Ҷӣ кор?

– Як биноро ороиш додан лозим. Шумо роҳбарӣ кунед. Корро мо иҷро мекунем.

– Яъне кихо?

– Шогирдони худатон. Бе шумо намешавад.

– Шумо меҳаҳед, ки аз ҳамин кунҷи узлат маро берун бароред? Маишатамро беҳтар кунед. Ҷӣ биное будааст?

– Хонаи як шахс. Думанзила, даҳ – дувоздаҳ хучра дорад.

Меҳаҳад тавре ороиш диҳем, ки дар шаҳр ягона бошад.

– Ман наметавонам. Вақт надорам. Корҳои нотамомам бисёранд.

– Мо шуморо заҳмат намедиҳем. Роҳбарӣ мекунед.

– Наметавонам, маро азоб надихед. Корҳои нотамомам бисёр аст...

Онҳо хайру хуш карданд.

* * *

Ташрифи Дилбанд Зарробро гӯё аз ҳолати карахтиё, ки намедонист чӣ коре кунаду рӯи чӣ матлабе биандешад, бедор кард. Ў чодарро аз рӯи расми нотамомаш гирифт.

«Тоҷикистони хушбахт» ном гузошта буд ба ин асараш. Аммо зиндагӣ тағйир ёфт. Чехраҳо дигар шуданд. Рангҳо пажмурда ба назар мерасанд. Майдони пахта чарогоҳи говҳо шудааст. Дар домани кӯҳҳо ба ҷои рамаи гӯсфандон танкҳо мегарданд. Ҳамаро бояд аз сари нав сохт, ҳамаро бояд аз нав кашид.

– Тоҷикистони бадбахти ман, – аз дил гузаронд ӯ. – Бо ту чӣ карданд? Ба ҷои ин лолаҳо, ки дар майдонҳои ту рустанд, ман бояд қатраҳои хун бикашам. Ба қалби ту, ба қалби ҳассос ва нозукат корд заданд. Туро хостанд кушанд. Ҷароҳатҳо шифо меёбанд.., – ғур – ғур кард худ ба худ Зарроб.

Ў «Дарахти тут» ном асаре дошт. Дар он тути пире тасвир ёфта буд, ки ҳар сол шоҳаҳояшро барои парвариши кирми пила мебуриданд. Вале тут боз ҳам ба умеди зиндагӣ навда мекард. Навдаҳояш дар амалу баргҳояш сабз...

Дари коргоҳ тақ-тақ шуд. Зарроб рӯи расми нотамомашро напӯшонда, ғур-ғуркунон сӯи дар рафт.

– Кист?

– Ман.

Овоз ба назараш шинос намуд. Дарро кушод. Ба коргаҳ дӯсти деринааш Ёрманд даромад. Онҳо гарму ҷӯшон вохӯрданд.

– Ҳа, ба ту чӣ шуд? Ба мисли муш аз хона берун намебарой?

– Дар берун дон набошад, ба умеди чӣ бароям?

Донро кофтукоб мекунанд, дон аз осмон дар пеши пой кас намеафтад.

Онҳо ба мобайни хона омаданд.

Чашми Ёрманд ба асари нави Зарроб бархӯрд.

– Эҳ, офарин, ана меҳнат, ана заҳмат. Ман аз ин корат хабар надоштам.

– Ин кори нав нест, – гуфт Зарроб, – соли 1989 сар карда будам. Он вақт дар ин сарзамин СССР ҳукмрон буд. Бояд дар пештоқи Кохи намоишҳои комёбиҳои хоҷагии халқи

Тоҷикистон гузошта мешуд. Асар тамом нашуда, замона дигар гашт. Касе аз ману асар суроғе намекунад.

Ёрманд ба назди расм рафта, ба тамошои он машғул шуд.

Тоҷикистони хушбахти ман. Қуллаҳои кӯххо барфпӯшанд. Доманаи онҳо сабзу хуррам. Рамаҳо бепарво мечаранд. Чӯпоне бо ташвиш ба сӯи осмон менигарад. Дар самти Ғарб абрҳои сиёҳ дар ҳаракатанд. Раъду барқ медурахшад... Занон пахта мечинанд.

– Ин расм кай тамом мешавад? – пурсид Ёрманд.

– Тамом шудани он ба кӣ лозим? – оҳе кашида гуфт Зарроб.

– Чӣ хел? – бо оҳанги тааҷҷуб пурсид Ёрманд.

– Оё ҳамин асар ба касе лозим аст?

– Бале. Чаро ин тавр савол медиҳӣ? Ин як асари кӯчак нест. Роман аст, ки дар маҷмӯъ ҳаёти Тоҷикистонро инъикос мекунад.

– Бале, инъикос мекунад. Оё он сохтмоне, ки ман кашидаам, ҳоло вучуд дорад? Оё он дуди сиёҳе, ки аз новдони Завод ба осмон мепечад, фазои беғубори дашту даманро тира мекунад, ҳоло ҳаст? Он рамаи ғӯсфандон, он чӯпон, он роҳҳо, он ниҳолҳо ва ғайра ва ғайра. Ман бояд ба ҷои ин ғӯсфандон танку тӯпҳоро бикашам. Ба ҷои ин биноҳои обод хонаҳои бесоҳиб ва сӯхтаро. Ин занонро аз майдони бесоҳиби пахта берун кунам. Дар лаби ин чӯйҳо ба ҷои навниҳолон бачаҳои пойлучу сарлуч бикашам.

Ёрманд чиддӣ ба чехраи Зарроб нигарист, нигоҳаш чунон тез буд, ки бар қалби Зарроб кора кард. Зарроб аз Ёрманд рӯ гардонд.

– Ту сихату саломат ҳастӣ, ба ту чӣ шуд? – гуфт ба Зарроб.

Зарроб ҷавоб надод.

– Мон ин гапҳоро. Ман ба ту бист сол пеш гуфта будам: истеъдод дорию хунари зистан не. Чӣ, ин бадбахтиҳо ба сари як ту омад? Ҳамаамон аз сар гузарондем. Яке бештар, дигаре камтар. Шукр кун. Коргоҳат дар ҷояш, қаламу қоғазат дар пешат.

Зарроб ба нуқтаи номаълуме нигариста, ҳарфе намезад. Худ ба худ мекӯшид, ки ғазабашро пинҳон кунад.

Ёрманд гуфт:

– Ману ту бояд ҳеч чизро насозем, он чӣ ҳаст, ҳамонро тасвир кунем.

Зарроб хомӯш буд. Ӯ ҳамеша мекӯшид, ки зиндагиро тавассути образҳои бадеӣ тасвир кунад. Пеши назараш кашмакашхое, ки ба сари асараш Калтут омада буд, чилва кард. Ӯ хоста буд, ки муборизаро барои ҳаёт, барои ҳастӣ нишон диҳад. Ба сари ӯ чӣ гуноҳроеро назаданд. Мунаққиде хеста гуфт: «Ин асар муқобили кирмакпарварӣ аст. Ба пешрафти иқтисодиёти мамлакат зарба мезанад» Дигаре мегуфт: «Дар ин расм чизе намебинам. Манзараи хушкӯ холӣ. Зебӯӣ нест. Образҳо тақрор...» Сеюмӣ мегуфт: «Зиндагии сотсиалистиро дар замоне, ки коммунизм месозем, ин тавр нишон додан ба осеби душманони ҷомеаи мо обрехтан аст. Яъне, ки зиндагӣ нав шуруъ мешавад, мо онро сар мезанем. Аз нигоҳи сиёсӣ ин асар зараровар мебошад...»

– Ҳа, чӣ шуд? Шах шуда мондӣ, – ба Зарроб нигариста гуфт Ёрманд.

– Насиби ман ҳамеша лату кӯб будааст.

– Чӣ хел лату кӯб? – пурсид Ёрманд.

– Ё ман ҷомеаро намефаҳмам, ё ҷомеа маро намефаҳмад.

– Агар ҷомеа туро намефаҳмид ва ту ҷомеаро намефаҳмидӣ, ба ин дараҷа намерасидӣ. Ном дорӣ, унвон дорӣ, яке аз беҳтарин рассомони ҷумҳурӣ ба ҳисоб меравӣ. Боз чӣ мехоҳӣ?

– Ман мехоҳам, ки халқам хушбахт бошад. Саодатмандии онро тасвир кунам, аммо атроф пур аз фочиа.

– Фочиаро тасвир кун, то онро бинему ба муқобилаш мубориза барем.

– Тани танҳо!

– Чаро тани танҳо? Танҳо касе ба ҷое намерасад.

– Халқ бояд бедор бошад.

– Халқро кӣ бедор мекунад? – пурсид Ёрманд, – кӣ? Ману ту! Боз аз кӣ менолам? Ҳамин дузду қотил, авбошу нашъаманд, коргурезу фиребгар, гадою дарвешро кӣ тарбия кардааст? Ману ту барин равшанфикрони тоҷик. Ману ту хушбахт будем, ана хушбахтиямон равшан шуд. Зоҳиран дарахти мо сарсабз буд, вале аз дохил пӯсида. Вақте парда аз рӯй афтод, ҳама ошкор шуд.

Зарроб ба назди расм рафт. Пардаро ба рӯи он кашид. Ёрманд ҳис кард, ки ин баҳс ба Зарроб нафорид. Ба он хотима дода, ба рӯи курсӣ нишаст. Онҳо ором шуданд. Пас аз чанде Ёрманд баромада рафт.

Зарроб ҳештанро нороҳат ҳис кард. Ташрифи Дилбанду Ёрманд ба ӯ хушӣ наоварданд. Зарроб паси мизи кориаш нишаст. Чароғи саримизиро хомӯш кард. Бо ду даст сарашро дошта, ба андеша фуру рафт.

Наход ӯ аз зиндагии имрӯза акиб монда бошад? Ин гуна ҳолатҳо ба бисёр рассомони машҳур рух додаанд. Дигар шудани сиёсат, ё сохти иҷтимоӣ онҳоро аз майдони санъат берун партофтааст. Чаро рассомон дигар асарҳои бузурги динӣ намеофаранд? Чаро мо наметавонем чараёни бузургеро дар санъат ба вучуд орем? Чаро дар остонаи қарни бисту якум ҳақиқатро пинҳон медорем? Чаро? Тоҷикистони хушбахти ман! – Зарроб аз ҷояш хеста, ба назди мусавварааш рафт. Парда аз рӯи он боз кард. Ӯ мехост асаре офарад, ки тамоми комёбиҳои Тоҷикистон дар он инъикос ёфта бошад. Кишвари зебои мо, кишвари кӯҳсор, кишвари водихояш зарнисор, мардумаш заҳматкашро тасвир кунад...

Зарроб ба назди ҷевоне рафт, ки мусаввараҳои хомакии ин асараш он ҷо буданд. Онҳоро аз назар гузаронд. Бале дар нусхаи аввал офтоб нав аз паси қуллаҳои кӯҳсор баромада буд. Нурҳои он гӯё ба сари ин диёр – Тоҷикистон зарҳал мепошид. Ҳаёт пас аз гузаштани шаби торик аз сари нав шурӯъ шуда буд. Ҳама, гӯё Тӯфони Нӯҳ фуру нишаста бошад, хурсандӣ мекарданд. Касе дар андешаи он набуд, ки ин Офтоби саховатбахш дар Чархи фалак давр мезанад. Ин Замини сабзу хуррам дар тӯли бисту чор соат барои сокинонаш шабу рӯз меорад. Бо ҳамин андеша Зарроб дамидани субҳро тағйир дод. Абрҳои сиёхро кашид, ки аз омадани хатаре одамонро огоҳ месозанд. Аммо хатар чунон зуд омад, ки худ Зарроб ҳам интизораш набуд. Акнун ӯ сари он меандешид, ки ин ҳодисаи мудҳишро чӣ гуна дар ин асар инъикос кунад. Мусаввараҳои хомакиашро як сӯ гузошту рӯ – рӯи хона қадам зад. Акнун ӯ дар хусуси асари нотамомаш не, дар бораи воқеаҳои солҳои 1992 фикр мекард. Дар ҳама ҷо бесару сомонӣ, касе ба доди касе намерасад. Ҳар кас зӯр мезанад, ки худашро қаҳрамон нишон дода, дигареро ғорат кунад. Мурдаҳо гӯр накарда, зиндаҳо дар ғами ҷони худ... На об

хасту на алав, пиру кӯдак дар чустучӯи як буридаи нон. Дар хонаи худат барои моли ҳалоли худат ба қатл мерасӣ. Худоё, чӣ бадбахтиё ба сари бандагон овардӣ, чӣ сириште дар вучуди онҳост?

Зарроб метавонад, ки дар фазо каргасҳои шумро тасвир кунад, дар пеш дарахтеро, ки шоҳаҳояш хушк шудаанду чамчамаи ҳафтодсолаи инсонро ба хотир меорад.

Вақте ин мавзӯ ба хотираш зад, Зарроб дар ҷояш ларзид. Ба назараш чунин намуд, ки чамчамаи бечон ба сӯяш меояду ба ҳоли ӯ механдад.

– Худоё, – гуфт ӯ худ ба худ, – даҳшат аст ин, даҳшат!

Ӯ худро рӯи кати фарсудае, ки дар канори уток меистод, партофт.

* * *

Вақте ба худ омад, ҳаво торик шуда буд, хонаро танҳо ҷароғи саримизӣ равшан мекард. Зарроб хеста ба назди мизи кораш омад. Чашмаш ба ҳамон маҷаллае афтод, ки расми «Зухури Исо ба мардум» чоп шуда буд. Иддае аз одамон ба сӯи пайғамбар менигаранд, қисме аз ӯ рӯ тофтаанд, ё тарсдоранд, ки бингаранд, ҷозибай пайғамбар онҳоро ба худ мекашад. Оё инҳо ҳамон одамоне нестанд, ки аз пайғамбар Исо рӯ тофта, сипас ба таълимоти Муҳаммади Расулulloлох гаваридаанд. Агар ҳама уммати Исои Масеҳ мешуданд, чӣ мешуд? Ба назараш савол бе мантиқ намуд. Оё ҳама метавонанд уммати як пайғамбар бошанд? Оё як пайғамбар метавонад ҳамаро ба таълимоти худ фаро гирад? Ҳамаи мардум бандаи Худоянд. Иродаи ҳама ба дасти як пайғамбар нест. Ҳамаи халқхоро ба пеш ё қафо Парвардигори олам мебарад. Ҷаро рассом ҳамаи онҳоро, ки рӯ ба ҷониби пайғамбар наниҳодаанд, дар либоси мусулмонон кашидааст? Оё он вақт мусулмонӣ буд?

Зарроб худ ба худ ларзид. Эҳсоси шубҳа ва нобоварие дар вучуди хеш дид. Ҷаро ӯ дар хусуси расми «Зухури Исо ба мардум» фикр мекунад? Ҷаро ин расм дар рӯи мизи кори ӯст? Ин расм ба кори имрӯзааш, ба ин шӯру шарри даврон чӣ иртиботе дорад? Ё ӯ мехост ҷилои рангхоро аз ин рассом биомӯзад? Шафақи субҳ ҳама ҷоро равшан кардааст. Ғуборе аз рӯи замин пароканда мешавад...

Ана, ҳамин шафақ ба асари ман намерасад. Оё ман мета-

вонам, ки дамидани онро дар саросари Тоҷикистон тасвир кунам? Оё субҳ дамидааст, мо торикиро тарк гуфтаем?

Ў ба расми кашидааш бо диққат нигарист. Ҳа, Зарроб то имрӯз ба хулосае наомадааст, ки офтобро дар самои кишвараш тасвир кунад. Бале, ҳама чиз ба дамидани субҳ иртибот дорад. «Тоҷикистони хушбахти ман», ба сари куллаҳои сафедат шафақи субҳро мебинам, пардаи хираи шаб аз рӯи водихоят бардошта мешавад, чехраи хандони занонро мебинем, ки дар майдонҳои кор мекунанд!

«Худоё, – гуфт худ ба худ Зарроб, – оё ман манам. Чаро ин фикрҳо ба сарам меоянд? Чаро ман дамидани субҳро надидаам, чаро одамоне аз ман пештар аз хоб хестаанд? Ё ман хоб мебинам? Ин ҳама таҳаввулот шабаҳ аст, ки маро аз чор тараф мефишорад».

Ў бовар надошт, ки аз хоб хестааст. Мӯқаламро ба даст гирифт ба назди расм рафт, то эҳсос кунад, ки аз олами авҳом бурун омада, дар рӯи фарши хонаи хеш қадам мекӯнад. Дамидани шафақи субҳро кашид, ки сурхчатоб буди сиёҳии шабро фуру мебурд, чехраи дашту даман ва одамоне ро равшан мекард...

Соли 2001

СҶҲТОР

Нисфирӯзӣ ғалоғулаву фарёди имдодхоҳона, гиряву шевани занона хӯроки мардуми деҳро захр кард. Ҳама лукма дар даҳон ба сӯи овоз давиданд. Табақҳои таом рӯи дастархони бефотиҳа ҳайрон монд.

– «Об бизан?!»

– «Зинаро мон!»

– «Пожарникда» телефон кунед!»

– «Ту Ҳомид ҷақонӣ, бизан хез, хонаи раис, телефон до-рад», – гуфт бобои Ҳол.

Ҳомид сӯи хонаи раис давид, ки канори деҳа воқеъ шуда буду сол то сол ҳудуди он аз ҳисоби замини колхоз, ки аз марзи ҳаёти ӯ оғоз меёфт, вусъату паҳно пайдо мекард. Панҷараҳои найзадори ҳаёта чун лашкари Темурланг заминҳои колхозро қадамзанон ба тасарруфи худ медаровард. Ҳомиди бечора, дар сари телефон чун талабаи духон намедонист ҷиҳати даъвати сӯхторхомӯшкунандагон қадом рақамро чинад. Сар мехориду шарм медошт, ки пурсад. Ғалоғула нерӯ пайдо мекард. Зану мард, пиру барно атрофи хонаро печонда, ба сари оташ об мепошиданду хок.

Бобои Қурбон, «бале» мегуфту бо тамоми овоз ҷавононро ба мубориза даъват мекард.

– Дар хоки потон садқа, тоқат кунед, лаба таги дандон карда, як зӯри дигар бизанед!

Кампири Баргӣ дояи собиқадори деҳа, бо остинҳои дарози чочалагирияш рӯяшро паноҳ карда, дарун – дарун механдид. Кампири маст гуноҳашро дар он лаҳзаи пуртахлуқа пардапӯш мекард. Аммо китфонаш мечунбид. Чашмони айёраш медурахшиданд. Мушхандаи ўро сухани бобои Қурбон сабаб шуда буд, ки дар даъвати ҷавонон баён кард. Кампир гапро чап бурд.

Момаи Савлат, миёни чангашро ба зӯр ба тақия асо дода, дами дарвоза баромад. Наими набераашро дастгир карда, рафтан наемонд. Наим саги воҳимазадавори силтав зада, ба тамошогоҳ шитофтан мехост. Аммо кампир бо ҳама заифии зоҳирӣ ҳанӯз боқувват буд.

– Кучо меравӣ?

– Тамошо...

– Нарав, мон бисӯзад. Дар кудратат чонам. Парвардигор, дар шаб оташ надодед, ки хокистараш ба бод мехест. Бобон ин дар бачагиаш хориам дода буд. Охи дил карда будам. Худо, дер ҳам бошад касеро бе чазо наместонад.

– Момаи чон, мон ки биравам. Боз фардо нагӯянд диду наёмад?

– Мон, бигӯянд. Нарав!

– Сатила биёр! – овоз рӯшан кард Нӯъмон. Ҳама ба рӯи ӯ бо ҳайрат нигаристанд. Ҳатто девонаи Ҷамолро тааҷҷуб зад.

Нӯъмон дар ҳақи Саттори ҷабрида кай гапи хуб мезад. Дасту гиребонгирии онҳо афсонаи замон шуда буд. Нӯъмон якуним сол сабақ гирифта баромад. Аммо дар ин қазия саҳми Нӯъмон кам набуд. «Чӣ даҳонат воз истодаӣ? Ова биёр..» Ба писараш Қамар чашмакӣ зад. Чашмакии ӯро касе надид ба ҷуз ман. Қамар ду сатил об овард. Аз хонашон Нӯъмон обро ба ҷои ҳанӯз оташ нагирифта пошид.

– Ба рӯи оташ назадӣ? – эрод гирифт Қобил.

– Оташ ба сари об намедавад, атрофро безарар кардан даркор, – гуфт Нӯъмон.

Аммо оташ ба ҷои обзадаи ӯ доман паҳн кард, гӯё об не, рӯған пошида бошад. «Худо ин рӯза ба сари душмани одам наорад», лоф мезад Нӯъмон.

– Душман дар чунин рӯз набояд номардӣ кунад, – мегуфт ба мардуми ҳайрон бобои Хол ишора ба Нӯъмон карда.

– Ҷавонмард ана ҳамин хел мешавад, – гуфт бобои Қурбон.

– Дилаш оина будааст, – гуфт Қаландари бӯчка.

– Ёд доред дастугиребоншона? – пурсид Убайди шофир.

– Чӣ хел ёд надорам? Ин хел корҳо фаромӯш намешавад, – гуфт Қаландари бӯчка, ки оби овардаи ҷавонро аз дасташон гирифта, болои оташ мепошид.

Рӯзи мурофия байни Нӯъмону Судя чунин саволу ҷавоб шуда буд, ки он дар баҳру бар дoston шуд.

– Ҷаро ба сари ӯ мушт бардоштӣ?

– Ҳақорати қабех кард.

– Ба суд мурочиат мекардӣ?

– Худро дошта натавонистам.

– Оча ҳақорат кард?

– Кошки оча ҳақорат мекард.

- Хоҳар ҳақорат кард?
- Агар хоҳар мегуфт, мӯям ҳам намехӯрд.
- Чӣ гуфт?
- Зан гуфт...
- Барои ҳамин задӣ?
- Ба номус даст зад, чӣ хел назанам?

Саттор аз фочиаи ба сараш омада, ба худ меларзид.

Хурду калони деҳа ба ӯ дасти мадад мерасониданд. Ҳатто душмани рақами яқаш Нӯъмон бо писараш Қамар ба сари оташ «об» мезаданду «об» мезаданд. «Гуноҳ – гуноҳи худам будааст, акнун фаҳмидам», – ба худ мегуфт Саттор. Пешии пош зону мезанам. Хоки пояшро мебӯсам...

– О, дар хоки потон садқа, чунбед, як зӯри дигар, – мегуфт бобои Қурбон, ба чавонҳои ба обу арақ тар.

– Ҳомид кучо гум шуд? – суол кард Хол.

– Телфонкунӣ рафта буд, – гуфт Қурбон.

– Баъде ки ҳама сӯхт, «пажарник» ба кӣ даркор? – гуфт Қаландари бӯчка.

– Бе «заклучении пажарник» намешавад, – гуфт бобои Қурбон.

– Баъде ки ҳама сӯхт «заклучении» онҳо ба кӣ даркор?

– «Госстрах бе заклучени» пул намедихад.

– Вақти ҳамин гап аст? – ба мусоҳибон дандон тез кард бобои Қурбон, баъди он ки аз ҷои обзадаи Нӯъмон оташ аланга зад. «Ин чӣ бало буд? Об занӣ оташ мехезад-е?»

– Иқболаш, ки гашт, об бензин мешавад, – гуфт Нӯъмон.

Ва ба писараш Қамар сатилҳои холиро дод.

– Чӣ истодаӣ? Об тамом шуд? Ё тавба.

– Як сатилворӣ таги бочка мондааст, ки онро ҳам очам надод.

– Барои чӣ?

– «Барои пешдаргиронӣ даркор мешавад» гуфт очам, – бо овози паст гӯшакӣ кард Қамар.

– Аз ҳавз об бикаш, ним сатил бас! Боз сатилҳоята пур – пур нақунӣ.

Зани Саттор ба обу арақ тар, худро ба чор тараф мезад.

– Вой хонам сӯхт...

– Худатро ба даст гир, – ҳамдардӣ мекард ҳамсоия дасти рост Сайлӣ. Шавҳари Сайлиро барои авбошӣ ҳабс карда буданд. Бечораи Сайлӣ бо чор бачаи шӯх бесаробон монд.

«Аз ӯ сағ баракат намедид, ба ҳар хол сояи сари бачаҳом

буд», – мегуфт Сайлӣ бо ҳасрат дар ҳақи шавҳараш пеши хамсояҳо. Шавҳари Сайлӣ Барот ҷавони боодоб буд. Аз даҳонаш гап намебаромад. Агар рафту дурӯғгӯеро вохӯрад зӯраш мерасад ва ё не аз гиребонаш мегирифт. Оқибат ин феъли бад зиндониаш кард. Ба гуфти ҳолдонҳо Барот мудирӣ хоҷагии яслиҳои колхоз бо хазинадори хоҷагӣ Амир дасту гиребон шудааст.

– Ман вақти бачагиам ачинаро дидаам, – гуфт Амир.

– Чӣ хел дидӣ? – дар тааҷҷуб афтод муҳосиби амвол.

– Ачинаҳо тахмин бист нафар аз хокистари кӯҳнаи поёни ҳотаамон баромада, аспӣ бобоямро давра гирифтанду ба бофтани ёлҳояш сар карданд. ҷунон майдабофӣ мекарданд, ҷунон майдабофӣ мекарданд, ки...

– Набошад, духтарҳои мо майдабофӣ кардани мӯяшонро аз ачинаҳо ёд гирифтаанд? – бо тамасхур лукма партофт Барот.

– Шояд, кӣ медонад?

– Бори аввал дар бораи ачинаҳо шунидам, – гуфт иқтисодчӣ.

– Онро на ҳар кас мебинад, – гуфт Амир.

– Чашмони ту хусусиятҳои дигар доштагист? – гуфт Барот бо киноя.

– Чашми ман ҳам мисли чашми шумост, ачинаро он касе мебинад, ки дилаш покасту ақлаш расо ва рафтораш некӯ.

– Ё тавба, – гиребон гирифт Барот.

– Бовар надорӣ?

– Чӣ хел бовар кунам? Забони ғару дузд дароз мешудааст.

– Шак меорӣ – а?

– Дурӯға кам кун! Худат медонӣ, тоби шунидани дурӯғро надорам.

– Гапи ман дурӯғ бошад, чӣ гӯш кардӣ?

– Гӯша пахта монед?

– Пахта мемонӣ...

– Гапта ҳамвор бизан!

– Сахт мерасад – а? Ту бошӣ сухани маро, ки бо ду чашми сар дидаам, дурӯғ мегӯӣ?

– Чашми сарат кӯр мешуд, ки на олама медуиву на ачинаро...

– Ҳақорат накун!

– Ту ин одамора гов хиёл кардӣ, ки дурӯғ мегӯӣ?

- Касеро нафорад гӯш накунад.
- Писарамаки шайтон..
- Ту худат шайтон...
- А бача... – онҳоро халос карданӣ шуд муҳосиби амвол. Аллакай дер шуда буд. Хазинадор ба хоку хун оғушта, дароз мехобид. Барот барои ин амалаш сазовори маҳбас доништа шуд.
- Сайлӣ, ки дар ин қиёмат ҳамсари Сатторро дилбардорӣ мекард, баробари ӯ месӯхт.
- Ҳомид ҳам омад. Бо забони дароз пеши ақлакҳои деҳ ҳисобот дод.
- Занг задам...
- Нестанд– ку? – чизеро бобои Хол аз киса баровард, соат буд. Нигаристу аз нав онро латтапеч кард, ба чилдаш гузошта, ба бағалкисааш зад.
- «Сӯхторхомӯшқунақхоро» замин кашида бошад? – луқма партофт бобои Қурбон.
- Шояд, дар роҳ балонаш кафида бошад? – дурӯғашро чома пӯшонд Ҳомид.
- Ягон мошиндора фиристонем чӣ? – гуфт Қаландари бӯчка.
- Мошиндор кист?
- Ивани чаламусулмон, – гуфт Қаландари бӯчка.
- Иван, хо Иван, биё ба сари «пажарнико» бирав, – хоҳиш кард бобои Қурбон.
- Ҳомид рафта буд – ку? – арақи пешонаашро пок карда, пеши бобои Қурбон ҳозир шуд Иван.
- Дер карданд. Ку як рафта бинед? Боз дар роҳ балони мошиншон накафида бошад?
- Иван чорҳез давид сӯи хонааш. То ки мошинашро барои назди сӯхторхомӯшқунандагон рафтан омода кунад.
- Э даҳанвозҳо... – овоз баланд кард Нӯъмон.
- Чӣ истодаед? Об биёред! Оташ ба шифер часпид.
- Дар паси девори ҳамсоя, ки рӯ ба рӯи хонаи сӯхтаистодаи Саттор воқеъ афтада буд, занон бачаҳои хурди худро аз дасташон дошта, ба оташи алангагирифта менигаристанд.
- Кори кӣ бошад?
- Аҷаб не, бачаҳои дар торикӣ гӯгирд зада, болохона баромада бошанд, то ки пиёз ё тарбуз гиранд. Дар болохона ҳазору як майда – чуйдаи дигарро нигоҳ медоранд.

- Саттор ҳам на шаб хоб буду на рӯз, ҳамаро кашонд.
- Муш барин...
- Аз гӯру лаҳад сер набуд –е.
- Ана, фоидаи кӣ шуд?
- Сиву се сари сол дар ин деҳа зиндагӣ дорам. Боре ҳам надидам ва нашунидам, ки Саттор об чуш карда, ба ду одам хайр карда бошад.
- Санг кафида баромадааст...
- Занаш каму беш мусулмонӣ дошт...
- Хок мусулмонӣ дорад. Занаш хуни муша мехӯраду арзана ба барма шикоф мекунад.
- Нуъмони беномуса бинед – а.
- Кӣ мегуфт онҳо сояи якдигарро аз девор метарошиданд?
- Сайлиро бинед!
- Аз китфи зани Саттор гирифтааст – е.
- Ба дили худ ўро миннатдор мекунад.
- Зани биргада бине, вақташ хуш аст. Гӯё ба тӯй омада бошад.
- Шавхараш, ки меорад ҳарому ҳалол, назараш касеро намегирад. Сайлии бечоравори мешуд, баробари зани Саттор мегирифт.
- Бечораи берӯзӣ, ҳама мехнаташ барбод рафт.
- Яке ў бечораасту яке ту.
- Ҳатто тӯи хатнаи бачаҳоша нагузаронд.
- Тӯи духтароша ҳам касе надидааст.
- Аз кучо тӯй кунад, ки духтарош дум гирифта рафтанд.
- Таҳсини Саттор, харвори кор карда, муш барин анбор кард. Ҳамааш дар як лаҳза ба бод рафт.
- Бобои Қурбона бинед, дастша дар коре намезанаду аз ҳама зиёд ҳаю хӯй дорад.
- Ту ба умри ў биравӣ, шояд худатро ковок карда натавонӣ.
- Азоб мекашид, кори вазнин мекард, хусури ман барин дар дами 65 дунёро падруд мегуфт. Чӣ кор кардааст? Тутхӯраквори зукахӯрӣ карда гаштааст.
- Ҳайфи мехнатои Саттор...
- Занҳо ба ҳадде пичир – пичир мекарданд, ки кас намедонист ин гапро кӣ гуфту онро кӣ ба забон овард. Сарҳисоби онро касе намерафт.

Нӯъмон аз таги хасҳои нимсӯхта пӯсти қоқшудаи говро
канда ба кӯча ҳаво дод.

– О... Ин пӯсти гови гумшудаи ман аст – е. Иқлима
пӯстакро ба даст гирифта ба занҳо рӯ овард.

– Кадом говат?

– Се сол пеш, баъди гандумдарав, пеш аз ҷуфти замин ба
сахрои колхоз ҳайдаи карда будем говама. Гум шуд, ҳарчанд
кофтем ҳама чоро...

– Болохонаи Саттор алафхӯрӣ баромадааст – да? – гуфт
Ҳочарбӣ зани Холи бӯчка.

– Э илоҳи хонат сӯзад говдузд-е, – ба ғур – ғур даромад
Иқлим. Хонаи дузд сӯхт, дигар чизаш монд?

– Биковед – ку, шояд пӯсти бузу гӯсфанди ман ҳам барояд,
– гуфт Ҷамила.

– Ту кай гум кардӣ бузу гӯсфандта?

– Як сол пеш...

– Барои чӣ ҳеҷ кас намедонад?

– Мо худамон овоза накардем. У вақт хушдоманам зинда
буд. Отаи Раҷаб бачахоро чамъ карда маҷлис кард. «Бузу
гӯсфанда як ҳафта бикобед. Ёфтед, хуби хуб. Наёфтед дам-
тона дарун бигиред. Кампир пурсид гӯед, ки отам бепул шу-
ду бозор бурда фурухт».

– Барои чӣ аз кампир пинҳон доштен?

– Кампири сергап гӯшу майнамона мехӯрд.

– Мурду қонат халос шуд...

– Илоҳи дар алови дӯзах бисӯзад заб ғамум надод! Бегоҳ ба-
чааш аз қор меомад, гапи набударо ба сарам бор мекард.
Очааш аз дарун, бачааш аз берун захробаам меоданд. Сад бор
қаҳр карда рафтани шудам. Модарам насихат мехонд: «Сабр
кун! Сабр ки кардӣ, ба раҳмати Худо сазовор мешавӣ».

То ба нафақа баромада хонашин нашуд, сағ рӯз дошту
ман не.

Хонашин ки шуд, гандагии очаша дид. Ба касалии сил ги-
рифта шуд.

Рӯзе иқрои шуд, ки ҳама дарду аламоӣ додагии кампир аз
дилаи баромад. Таҳсини ту Ҷамила, ки дар ин ғут – ғути
кампир зинда мондӣ, қонат аз санг будааст.

Ба гапи ӯ бовар мекардам. Акнун фаҳмидам гап дар қучо
будаст.

– Ҷамина шавҳарат гуфт?

– Боз кӣ мегуфт?

Писари Нӯъмон балонҳои нимсӯхтаи мошинро бароварда ба кӯча ҳаво дод. Илҳом сатили оба ба кӯча пошида, давид ба паси балон, ки чархида – чархида кӯчаро нишеб шуд.

– Кучо меравӣ? Ёфти вақти бозита, – асабӣ шуд бобои Қурбон аз рафтори Илҳом. Илҳом ҷои ғелхӯрда паҳлӯ задаи балон қарор ёфта, бо таасуф сар мечунбонд.

– Одамро шинохта намешудааст – е... Мани сода Ғаффори шпиона гунаҳгор кардам, ки балони мошина ӯ дуздидааст.

Ба милиса дода, товони балона гирифтам. Ана балони дуздбурдаи мошинам. Кӣ гумон мекард, ки ин кори Саттор аст? Илоҳи хонат сӯзад дузд.

– Чаро оба ба кӯча рехтӣ? – шӯрид Холи бӯчка.

– Мон бисӯзад...

Ҳомид ханӯз ҳам худаширо таъриф мекард.

– Занг задам, сардорашон гирифт...

– Адреса дуруст додӣ?

– Дуруст додам...

– Чаро дер карда бошанд?

– Иван ҳам рафт, даракшон нест.

– Боз ягон ҷои дигар нарафта бошанд?

– Ин рӯзҳо чандин ҳодисаи сӯхтор рӯй медиҳад, кӣ меоднад?

– Як тараф истед! – шиферҳоро шикаста «велосипеди» кӯдаконоро ба кӯча ҳаво дод Чаббор.

– О... – сухани Гулнигор дар гулӯяш монд. Чамшед силтавазда, аз дасти модараш раҳо шуд ва ба сӯи велосипед давид.

– «Велика» худам ёфтам.

– Аз пушти ҳавлӣ гум шуда буд. Дар қудрати Худо чонам, моли ҳалол, ки буд ёфт шуд.

– Як тараф истед! – Нӯъмон бастаҳои сим, халтаҳои пури дони чувориву гандумро ба рӯи ҳавлӣ ҳаво меод, ки нимасӯз шуда, дигар ба истифода қор намеомад.

– Мон бисӯзад, – гуфт Саттори аламзада.

– Барои чӣ? – ба оташи аламаш рӯған рехт Убайди ронанда.

– Қор меояд.

– Чизаш қор меояд? Мон бисӯзад, – гуфт Саттор. Аз рафтори Нӯъмону писараш Қамар, ки амволи дуздидаширо пеши мардум ҳаво дода, бо ин роҳ ба Саттор «хизмат» қардан мехост, дандон ба дандон месоид.

«Мани ахмақ хело барвақт, аз хизмати ӯ миннатдор шуда будаам.

Кадом душман дӯст шуда буд? Кадом душман дасти харифашро гирифтааст? Барои шарманда кардани ман омадаанд. Омадаанд, ки гуноҳи маро пеши дӯсту душман фош кунанд».

Авзои Саттор лаҳза ба лаҳза бад мешуд, гӯшҳояш кулф зада, чашмонаш хира шуда буданд. Девонавор чун одамони маст дар рӯи ҳавлӣ чарх мезад. Суханонаш низ берабту бемаъно буданд. Акнун хоҳишаш дигар буд. «Кош месӯхту хаси хона боқӣ намемонд. Ба пастиву камбағалӣ гирифтор шудам. Шармандагӣ чӣ буд, ки ба сарам овардӣ, эй Худо?»

Авзои мардум ҳам дигар шуда буд. Ба қавли Зиёи математик сесаду шасту панҷ градус тағйир ёфтанд.

– Ҳамин хел будааст, ки Худо нишонаш дод?

– Ин дунёяш–ку сӯхт, сӯхтан ҳоло дар пеш, дар он дунё аст. Ҳама ин хоку хори дуддӣ хасми чонош мешавад.

– Кӣ мегуфт аз дасти Саттор ҳамин кор меояд?

– Фаришта гумонаш мекардем. Дилам ба ҳолаш сӯхта буд.

– Хаппаки таги тапака дидед?

– Кӣ оташ зада бошад?

– Кӣ медонад?

– Ҳарду рӯи Саттор сиёҳ шуд...

– Худо душмани одама ба ин рӯз гирифтор накунад.

– Нӯъмон кори худро кард...

– Э ба фикри ман, Нӯъмон чои об ба оташ рӯған мерехт.

– Аз кучо фаҳмидӣ?

– Қое, ки об мепошид, оташ аланга мезад.

– Кори хуб кардааст. Падарашда раҳмат.

– Ман кори ӯро беномусӣ гуфта будам.

– Мардбача баъд аз чил сол никор мегирад. Офаринаш!

– Бечораи Сайлиро бинед!

– Аз думи зани Саттор канда нест...

– Вой хонам, вой хонам, – алам мекард ҳамсари Саттор.

– Айб аст, ин хел нагӯ ҳамсоя, – ӯро насихат кард Сайлӣ. –

Мазмуни сухани мардум нақун худро.

– Тамошобинӣ омадаанд, гӯё тӯй дошта бошам...

– Илоҳӣ хокистари хоната наёбӣ, – набераша гирифтӯ рӯбо-ло шуд зани бобои Қаландар. – Бечора Саттор хонахароб шуд гуфта давидам. Аз паси ӯ зани бобои Хол раҳақӣ шуд.

– Илоҳӣ худат месӯхтӣ! – Ҷамила ҳам давраро тарк кард.
– Ҳоли онҳоро дида дилам об шуда буд.

Занҳои дигар низ тамошоро монда аз алами суҳанони ҳамсари Саттор ба хонаҳои худ раҳсипор шуданд.

– Хубиро намедонад, гуфтам-ку! Хиёлаш мо тамошо омадем.

– Вақте шунидам хонаи Саттор сӯхт, дар назарам тофт, ки аз сарам як сатил оби хунук рехта бошанд.

– Лукмаам дар даҳон монд. Табақи оши палавро монда давидам... Ҳеч гумон надоштам, ки таънаи зани ӯро мешунавам.

– Акрам зора кард, ки биншин, гапашро гӯш накардам. Бечораро як моҳ боз надида будам. Аз Душанбе ба умед омада буд, ки занамро бубинам. Кош намеомадам.

– Агар ҳамин хел рафтораш бошад, сағ аз дараш намедарояд. Мо омадем, ки ҳақи туро хӯрдем. Мушкилӣ ба сараш омад, наравем хуб намешавад гуфтам. Чихоеро фикр накардем. Илоҳӣ хокистари хоната бод барад, ки хонаам гӯиву бигардӣ.

– Айби беваи хушдоманам шуд. «А духтар бихез бидав, ки хонаи сағераи Саттор сӯхт».

Акнун сари дастархон шишта будам.

– Садқаи хубӣ шаве касофатҳо...

Занҳои деҳа мавзӯи дигар ёфтанд, дар ғайбати Саттору ҳамсари ӯ, ки дар нимаи рӯзи чиллаи тобистон ба вуқӯъ омад, аммо масъалаи асосӣ ханӯз муайян нашуда буд. Гунаҳгори сар задани сӯхтор кист? Саволҳо хеле ва хеле зиёд буданд дар ин маврид. Аммо вақти чувстучӯи гуноҳ ханӯз фаро нарасидааст.

Зеро оташ аланга мезаду мубориза тӯл мекашид. Дар деҳае, ки обро ба доругӣ меёфтанд, об намонд. Ҳок мепошиданд. Аммо ин чиз фоида намекард.

– Як қатра об нест... – сатилҳои холиро тагу рӯ мекард бобои Нозим. Ҳатто оби офтобаро, ки барои захираш шикастан дар офтоб монда будам, бурдаанд.

– Бобо, об нест, «таяммум» кун! – гуфт наберааш Содик.

– Гап меёбед. Наврӯид – балорӯид.

– Об биёред! Мардум! – нидо мекард Нӯъмон.

– Об нест...

– Наход?

- Бобои Қурбон, – мурочиат кард Убайд.
- Лаббай...
- Об ҳаст дар якҷо. Аммо намедихад.
- Дар кучост об?
- Дар хонаи момаи Савлат.
- Чорхез бизан Убайдулло, бигӯ, ки бобои Қурбон фиристод.
- Овора нашав, – ўро аз роҳ гардонд Қаландари бўҷка.
- Барои чӣ?
- Ту беваи Савлата намедонӣ, дар зимистон барфат намедихад.
- Барои ман медихад, – даст ба сина зад бо боварӣ бобои Қурбон.
- Гаҳвораат аз осмон ҳам омада бошад, намедихад.
- Ту ҳамаро худат хаёл кардӣ? Ту Қаландариву ман Қурбон. – Ба Убайд рӯ овард.
- Чӣ истодаӣ?
- Равам?
- Вақте ки супориш додам, мерафтӣ ҳозир инчо будӣ...
Убайд чорхез зада, пеши момои Савлат ҳозир шуд.
- Барои чӣ омадӣ?
- Барои об.
- Оба чӣ мекунӣ?
- Ба оташ мепошем.
- Ба оташи чӣ? – худро ба нодонӣ зад кампир.
- Нашунидед? Хонаи Саттор оташ гирифт.
- Оба барои ҳамин мебаред?
- Боз барои чӣ гумон кардӣ?
- Агар Саттор ҳафт шабу ҳафт рӯз зораву тавалло кунад, ки гуноҳата ба ман бидех, намедихам.
- Бобои Қурбон фиристод.
- Қурбони Шер...
- Қурбони Шер хари кучо буд?
- Убайд ба сатилаш хок пур карда омад.
- Нагуфтам, ки ба умеди кампири Савлат нашавед? – даҳони Қаландари бўҷка гарм шуд.
- Гуфтӣ, ки Қурбон фиристод?
- Гуфтам...
- Нағз нафаҳмондӣ?
- Фаҳмондам. Бовар надошта бошед, худатон равед.
- Ҳозир равам, медихад, – гуфт бобои Қурбон.

– Намедихад. Феъли ўро ман медонам, – гуфт Қаландари бӯчка.

– Биё шарт?

– Биё...

– Ту ба чӣ?

– Агар обат диҳад, ман ба ту як чома қарздор.

– Шунидед? Агар надод, як чомаро ман ба ту пӯшонам.

– Гап нест...

– Ту ҳам барои об омадӣ? – пурсид момаи Савлат.

– Шармандаам нақун! Пеши онҳо гапи калон зада омадам.

– Ба гапи ту ман чӣ кор дорам?

– Ақаллан як сатил обам дех!

– Як қатра намедихам.

– Пагоҳ тобути туро ҳамин сағираи Саттор мебардорад.

– Агар ў гӯшаи тобутам бигирад, худамро аз тобут ме-партоям.

– Биё, вақти шӯхӣ нест?

– Ту аз ман чӣ мецоҳӣ?

– Об... Пулашро медихам. Агар гапи калон намезадам, харгиз қадамамо ба хонаи ту намемондам. Ба гуфти мардум ту кайкатро ба касе намедихӣ.

– Чанд пул доданий? – мулоим шуд кампири Савлат.

– Ду сӯм...

– Бо ду сумат бирав оба аз дарёи Вахш бигир.

– Чанд сӯм мегӯӣ?

– Ту панҷ сӯм бигӯ...

– Панҷ сӯм садкаи сарат, – пулро аз киса бароварда ба дасти кампири Савлат дод.

– Боз нагӯӣ, ки оба фуруҳт.

– Дили ман аз ту пур нест, ки боз пеши мардум лоф назанӣ, ки як сатил обро ба панҷ сӯм фуруҳтам, – сатили обро гирифта кӯча баромад бобои Қурбон. Мӯйсафед бурд кард. Ҳам обрӯяшро баланд карду ҳам чомаи биступачсӯма-ро бо панҷ сӯм ба даст овард.

– Чӣ хел дили кампира ёфтӣ? – бо таачҷуб пурсид бобои Хол.

– Ман пеши шумо қадр надорам. Ин (ба Убайдулло ишора кард) нағз нафаҳмондааст. Хаёли кампир ўро Қурбони духтур фиристодааст.

– Эй мардум, хуштона ба сар гирен! – худнамоӣ мекард Нуъмон. – Вақти гапатона ёфтен.

– Болои ҳо ана ҳамон оташи баланд баред оба, – ба Нуъмон фармуд бобои Қурбон. Нуъмон ҳарчанд «кӯшид», об ба ҳадаф нарасид.

– Кучо рехтӣ? – шӯрид бобои Хол.

– Чӣ дод мезанӣ? – ба Нуъмон садои бобои Хол нафорид.

– Оба дар болои ҳо ана ун оташи баланд рез гуфтем.

– У қадар хунарманд будед, чаро худатон нарехтед?

– Аз дасти ман кор меомад, миннати туро намекашидам.

– Хайр бас, – онҳоро ором кард бобои Қурбон. – Ана оташнишон омад! – ишора кард ба бонги хатари мошин.

– Дер кард...

Мошини оташнишон расидан баробар оташнишонҳо лӯлаҳоро гирифта, аз чор ҷониб ба оташ ҳучум карданд. Ҳомид назди командири онҳо омада, худро муаррифӣ кард:

– Ним соат пеш занг зада будам.

– Ба мо касе занг назадааст.

– Чӣ хел занг назадааст?

– Ба мо як чавон хабар расонд, ки худааш ба мошинаш омада буд.

– Бо кадом рақам занг задед?

– Рақами будагӣ...

– Кадом?

– Ту чӣ, маро санчидан мехохӣ?

– Не, санчидан намехоҳаму фаҳмидан мехоҳам, ки чӣ гуна бо сардори мо гуфтугӯ кардаед.

– Худааш гуфт, ки сардорашон ҳастам.

– 01 занг задед, 02 ва ё 03?..

– 03..

– Офарин! – бо тамасхур гуфт сардори оташнишонҳо. Қаландари бӯчка ба китфи Ҳомид панҷаи таҳсин зад, ки махлут ба ҳазлу истехзо буд.

– Ба ту номи мувофиқ ёфт шуд. Минбаъд номи ту Ҳомиди 03...

– Барои чӣ?

– Барои он ки бо ин рақам ёрии таъҷилии тиббӣ даъват карда мешавад.

– Чӣ?

– Бале, Ҳомиди 03... – қаҳ – қаҳ зад Қаландари бӯчка.

Сӯхторро хомӯш карданд, акнун расид вақти он ки санад тартиб диҳанд.

– Сабаби сӯхтор чист? – пурсид сардори оташнишонӣ.

– Ку пурсам? – пеши ҳамсараш рафт Саттор.

Саволи Саттор ўро ба худ овард ва якбора ба рӯи Сайлӣ, ки аз лаҳзаи сар задани сӯхтор ба як по рост буду ба ў ҳамдари мекард, ҳучум кард:

– Кӯдакони ту карданд.

– Девона-ку нашудай?

– Худам дидам. Ба ду чашми сарам дидам, ки писари дуҷуми ту Расул аз болохонаи мо фаромад.

– Аз Худо битарс. Тӯхмат назан! Кӯдакони ман дар ҳавлӣ бозӣ доштанд.

– Аз Худо ту наметарсӣ, ки дидаву дониста писаратро тарафгирӣ мекуни...

Оташнишонҳо рафтанд. Дар назди хонаи нимсӯхтаи Саттор мӯйсафедони хангомаҷӯ монданд.

– Кори бачаи дуҷуми Барот будааст, – гуфт бобои Қурбон.

– Ўро ба мактаб – интернати бачаҳои душвортарбия додан даркор, – гуфт бобои Хол.

– У бачаро чашмаш безеб аст. Аз ў неки намеояд, – гуфт Қаландари бӯчка.

– Аз Барот рӯидагӣ, ба фикри ту одам мешавад? Тақдири ў ҳам чун падараш хоҳад буд, – гуфт Убайди шофир.

– Шаттоҳии зани Барота дидед? – ба онҳо рӯ овард Саттор, – Рӯйрост мегӯяд, писари ман оташбозӣ накардааст.

– Кӣ мегӯяд дӯғи ман туруш аст? – хандид бобои Қурбон.

– Ҳама карасинхоро сарф кардӣ? – ғур ғур кард ҳамсари Нӯъмон...

– Ба фикрам Қаландари бӯчка фаҳмид.

– Ҳеч кас нафаҳмид...

– Оба чӣ хел партофтед? – қаҳ – қаҳа зад Қамар.

– Оби аз кампири Савлат талабидаи бобои Қурбона? Лекин бобои Хол фаҳмид, ки барқасд ба дигар чо партофтем.

– Хизмати асосиро Ҳомид кард.

– Ба Ҳомид гап нест. Ба фикрам ба 03 ҳам занг назадааст. Агар занг мезад, ёрии таъҷилӣ меомад...

– Ба фикрам тамоман занг назадааст.

– Бо тилфон сару кор нагирифта бошад, аз кучо медонад, ки рақами 01, 02, 03 чист?

- Кӣ оташ зада будаст? – пурсид зани Нӯъмон.
- «Гурга дуру майдона холи диданд». Гуноҳа ба гардани писари дујоми Барот заданд.
- Писари Сайлӣ?
- Агар Барот дар озодӣ мебуд, кӣ ҳад дошт дар ҳаққи кӯдаконаш гап занад?
- Дар ҳавлии бобои Хол ба шарафи гаҳворабандони наберааш занҳо чамъ омада буданд. Мавзӯи асосии баҳс боз ҳам сӯхтори дирузаи хонаи Саттор буд.
- Сайлӣ бебало дум – думи зани Саттор намегаштааст.
- Бо ин роҳ гуноҳи писарашро паноҳ кардани будааст – да...
- Не, зани Саттор, аз одамгарӣ бӯ бурдагӣ нест. Агар заррае инсоф медошт, дар ҳаққи занҳо унхел намегуфт. Мо-ку тамошо нарафта будем.
- Сайлӣ ба гуфти ту ноҳақ таҳқир дидааст?
- Ина боз Худо ҳудаш медонад...
- Писари Барот – да. Падараш кӣ буд? Аз ӯ рӯидагӣ одам мешавад?
- Одам шуданаш ба гумон.
- Кори кардагиша кард. Саттори бечора ба кун шишт. Меҳнати яқумрааш ба бод рафт.
- Аҳли деҳа, мӯйсафедони рӯзгордида маслиҳат ҳам карда Сайлиро аз деҳа кӯчонданд. Оқибати корро «андеша» карданд пирони кор. Охир писарони ӯ холо кӯдак буданд. Агар солманд шаванд, аҷаб не дуди деҳаро ба осмон хезонанд. Сайлӣ ба чор кӯдаки ноболиғ аз деҳа дод гуфта баромад.
- Касе тасаввур карда наметавонист, ки он рӯзи даҳшатбор дудбарои трактори «Беларус» – и Мирзо ба даромадгоҳи болохонаи Саттор рост шуда буд, ки трактор дар зери боми он аз дарвозаи дутабақа даромада буд, меистод. Онҳо беҳабар аз сар задани сӯхтор аз телешка коҳ мефароварданд.

ДАР КҶЧАИ ГАДОЧАҶО

Нахуст...
Аз рахнаву равоки дар...
Шикофаи калиддон...
Накҳати ҳазориспанд меояд...
Андаке талх...
Андаке тунд...
Аммо латиф...
Форам...
Бӯи кӯҳҳо...
Дараҳо...
Даштҳо...
Сахроҳо...
Бӯи деҳа мекунад...
Бӯи дастони модарам...
Кафи обиласои падарам...
Саранҷом афсонаҳои кӯдакиям...
Лаҳзае хумори деҳа мегирад...
Дилам гум мезанад...
Пасон...
Садои кӯфтани дар...
Дар ҳавои соати мутаҳаррик:
«Тик-тик!..
Тик-тик!..»
Баъде ки иҷоза медихам...
Дар оҳиста кушуда мешавад.
Дар сари остона...
Боз ҳамон...
Гадоча!..
Як гадочаи ношуд. Кашидақад. Хушку хароб. Пирохани
чиркинаш поразада. Фароҳу доманкашол то зонувонаш.
Аммо чашмонаш...
Чашмони мешии барқвораш...
Пур аз виқор...
Овозаш низ...
Наҳифи зангӯладор...

Хатто...

Пурасрор...

– Садақа радди бало...

Лаҳзае хомӯш меистад:

– Дуди ҳазориспанд ба ҳазор дард даво...

Вай...

Ҳамчунон бечуръату тарсон...

Гуруснаву ларзон...

Дами остонаи долон...

Долони васеи беодам, ки аксар...

Аз чидоли шаҳрвандӣ паҳну парешонанд...

Хомӯш меистад...

Эҳ, балоча!..

Ҳанӯз ҳам иззатталабӣ мекунад ин гадоча!..

Ман низ ба чи вачҳ дам фуру баставу ба андеша рафта...

Охир дилам сахт месӯзад ба ҳолаш. Кӯдакони замони чанг, бекасу кӯй, бепарасторро ба ёд меорад ӯ. Сахл аст ашке фуру резам аз рикқат. Гадоча ҳам... ҳамчунон нигоҳҳои мармузу маъсумашро бар ман намуда, ангор, калби маро мецоҳад аз қаъраш фарочанг занад, то тавачҷӯхе бештару тараҳҳуме рештар бар вай ангезам. Ва ҳамона куттии сӯроҳ–сӯроҳи тунукагиашро, ки бо чӯбаке хушқу ғурмдор дархам баста, дар як даст нигоҳ медорад, дами даҳонаш бозмеорад. Дар он донае зуғол. Рӯи зуғол муште аз ҳазориспанд, ки ҳамвора дуд мекунад. Дуде борик ва бечон, ки рӯи он ду лунчаки берангу тунукашро дархам чида, дам ба дам бод медиҳад:

«Пуф–ф–ф!..»

«Пуф–ф–ф!..»

Дуд...

Дуди кабуд...

Ин бор...

Тундтару талхтар...

Форамтару латифтар...

Густардатар...

Фазои хонаро пур мекунад...

Боз ҳамон...

Бӯи ҳазориспанд...

Бӯи кӯҳхо...

Дараҳо...

Даштҳо...
Сахроҳо...
Бӯи деҳа...
Бӯи дастони модарам...
Кафи обиласои падарам...
Ниҳоят ба худ меоям!..

Бархоста аз бозувонаш медорам. Бозувонаш сусту дурушт. Заҳкашида. Сардие эҳсос мекунам. Дилам дубора месӯзад ба ҳолаш ва ҳамоно меандешам, ки тирамоҳ агар чунин аст, пас... зимистонаш бадтар аз ин аст?! Кош, Худо раҳми ятимон ва беваю бечорагонро меҳӯрд?! Охир... ин чӣ рӯзгоре, ки бар сари мардуми бечора омада?!

Ҷӯро ҳамчунон дар курсии роҳат меҳоҳам бинишонам, ки хич намеҳоҳад. Магар море бар он печида, ки меҳӯсад. Ҳарчанд аз шукӯҳу шаҳомати ин курсӣ дигар чизе намонда. Аммо замоне дар ин курсии кошӣ бо дабдабаву ифтихор нишастани сардабир, сарвари бонуфузтарин рӯзномаи хизбиरो мидид, чӣ кор мекард, бечора?! Магар фарсаҳҳо мегурехту хич намеомад?! Шояд, хич намеомад!..

Он рӯз...
Рӯзи нахуст низ...
Ҳайрон...
Шигифтзада...
Гох ин тараф...
Гох он тараф...
Чашм вомедӯхт...
Чашм вомеканд...
Қарор надошт чашмонаш...
Аммо қуттии ҳазорисфандаш...
Дуд мекард...
Дуде борик...
Бечон...
Ки парвое надошт аз он.
Ҳамвора тамошо мекард...
Ангор, ки хич серие надошт.
Охир ин ҳама молу манולי ҳизби коммунист...
Ки баъди фурупошии давлати Шӯравӣ...
Дигар...
Чун як чиҳози мурда!..
Искоти меросӣ!

Бар ин маҷлисоҳои бузург овардаву партофта...

Ва маро бо маоше ночиз...

Масъулу ниғаҳбони ин хама чиз карданд...

Чӣ илоҷ?!..

«Рӯзгор оинаро мӯхтачи хокистар кунад!..»

Аммо ман...

Мутаваҷҷеҳи гадочаи ҳайратзада...

Ки саргарми тамошост ӯ...

Вай аз нимпайкараҳои хурду калони Ленин муддатҳо чашм намеканд, ки дар гӯшае ниҳода буданд. Нимпайкараҳо гуна-гуна. Хурду бузург. Аз гач, биринҷӣ. Гадоча шояд ҳамчунин пайкараҳои аҷибро дар ҳич кучое надида, ки гарангу ҳайрон меистод. Ё вопасин дареғи доҳии бузургро маҳз ҳамин гадоча меҳӯрд, ки бечора... ниҳоят як оҳ кашида, рӯ ба гӯшаи дигар овард. Ба гӯшае, ки даста-даста байрақҳои сурхро танаи девор така дода, аз шафату муқобили он рӯи рафҳои пушт дар пушт даста-даста маҷаллаву рӯзнома ва чилд-чилд асарҳои доҳиёни соҳти коммунистиро болои ҳам парчин зада буданд. Акнун ин хама муқаддасоти як давлати бузургманиш дар чангу чанголи луоби тортанакҳо мағор баставу хору зор ба назар мерасиданд.

Гадоча ниҳоят чашмони ҳайратзадаашро рӯи девори пурнақш, ка аз пушти сари ман буд, калонтар кушуд. Нақши девор ҳам ба чӣ истеъдоде нақш шуда?! Оре! Ба чӣ истеъдоде! Яккасурати Ленин! Ленин бо ҳамон кулоҳи лапардори сиёҳаш! Шиму костюми сиёҳаш! Як даст дар киса. Аз пушти ӯ майдони машҳури дунё: Майдони Сурх!..

Дар охир ба акси Сталин, ки дар як гӯшаи миз, миёни чаҳорчӯбае қадим меистод, чашм давонид, ки бо лаҳне нарм пурсидам:

— Мешиносӣ?

Бо чид сар такон дод ва ҳамона куттии ҳазорисфандашро, ки дуде андак бар худ дошт, рӯи фарш гузошт ва дароз кашида, дар ҳоле ки рӯ ба сакф овардаву овозаш меларзид, гуфт:

– Бобоям гоҳо... ҳамин тавр... дар хобаш садо мезад:

«Рафиқо, марг ба фашистон!! Ба пеш!! Барои ватан, барои Сталини ҷонаҷон!!..»

Баъде ки барҳост, ғуссаолуд афзуд:

– Таҳи болишаш буд фақат ҳамин... акси Сталин!..

Ман низ гӯё ҳамдаму ҳамрозе ба худ ёфта бошам, даст ба шонаи гадоча ниҳода, бо оҳанги дилчӯёнае гуфтам:

– Падари ман ҳам... ҳамин аксро дошт... Таҳи болишаш мегузошт то он ки бимурд, бечора.

Бо афсӯсе илова кардам:

– Дигар чӣ монд аз он шукӯҳу шаҳомат... дабдабаҳои як империяи соҳибқирон, ки дунёро меларзонид!..

Лаҳзае китф дарҳам кашида, худ ба худ шарҳ додам:

– Ҳичӣ намонд?!. Оре ҳичӣ?!.

Гадоча ханӯз ҳам чизе намефаҳмид, ки шадидтар афзудам:

– Дареғи он ҳама хунҳои падарон! Охир... барои кӣ?.. Барои чӣ рехта шуданд?!. Вақте ки баъди ҳафтад сол ҳамаро пора–пораву несту нобуд мекардаанд?!. А?! Барои кӣ?!. Барои чӣ?!.

Гадоча ниҳоят сар такон дод:

– Айби худашон...

Бо ин ҳарф чашмонамро калонтар кушуд:

– Худашон сохтанд, худашон сӯхтанд!..

Лаҳзае мот шудам...

Мабхут шудам...

Карахт шудам...

Ва дар худ...

Маҳдуд шудам...

Маҳдуд!..

Хомӯш!..

Охир мегӯяд ӯ, рост!!. Чӣ сода мардуме будаанд онҳо!!. Бо он ҳама ангораҳо бовар доштанд, бовар!!. Аммо на ба Худо!!

Балки ба ҳизби коммунист!!

Ба ояндаи дурахшон!!

Яъне...

Коммунизм!!

Коммунизми олий!

Оҳ!..

Магар мисли ҳамин гадочаи чиркинак фаросате надошта буданд магар?!. Надошта буданд?!..Ҳай, дареғи хунҳо!!

Ҳай, дареғи ҳазор ҳазору миллионҳо!!

Куштаҳо...

Ҷон ба хун шустаҳо...

Миллионҳо!!

Миллионҳо!!.

Ҳанӯз ҳам моту мабхути ӯ дар замирам начво мезадам, ки ин маҳмаддонои фалокатзада аз кадом минтақаи даргир бошад? Аз кадом?! Эҳ, агар ин гадоча ҳоло мактаб мехонду муаллим медошт, дунёро ба хайрат мегузашт. Ҳароина, аз Душанбе на. Албатта, фирор кардаву омада, бечора. Айни ҳол чуз Душанбе атрофу акнофро васвасаҳои чанги шаҳрвандӣ ба гирдоби худ кашида буд. Пайкори ҳақиқӣ мерафт. Ҳамсоя ба ҳамсоя, хеш бо хешу падар бо писар рӯёруи ҳам сангар гирифта хун мерехтанд. Хуни ноҳақ!.. Шаҳр вақтҳои ахир пур аз гадозанҳои гадочаҳо ва мардуми гуреза буд. Болои ин орд набуд. Рӯған набуд...

Ҳамаро қаҳатӣ задаву қиматӣ буд...

Дигар шармзада ҳар чи ба забон меомад, мегуфтам:

– Аз кучо мешӣ?

– Вахш.

– Падару модар дорӣ?

Бо садое ҳаста ҷавоб дод:

– Куштанд... ҳамроҳи ду бародарам...

– Барои чӣ?!

Гадоча китф дарҳам кашид:

– Барои ҳичӣ...

Аз ин суоли ноҷо дубора дасту по хӯрда, худ ба худ гур-гур мекардам:

– Намедонам, ба чӣ вачҳ чанг мекунанд?! Даст ба қатли ҳам мезананд?! Месӯзанд!.. Ғорат мекунанд!.. Ба чӣ вачҳ?!.

Ин ҳарфҳо низ дархури ҳол набуданд, ки дигар хомӯш пушти мизи худ нишастам. Бастаи хӯрдание, ки ҳамроҳ оварда будам, аз гӯшаи миз наздиктар кашидам. Пеши худ густардам, ки гадоча ҳанӯз ҳам ором меистод. Чашм аз рӯи миз намеканд. Дар ҳоле ки гулӯяш култ мезад, гуфтам:

– Сахт гуруснаӣ-а?

Посухе намеодод, ки дар пиёла чой рехта, даъват кардам:

– Ҷаро истодаӣ, биё!

Бе он ки ҳамоно ояду рӯи миз фуру галтад, якта-якта по монда, ором-ором наздик шуд. Аз рӯ ба рӯи ман нишаст. До-нае шалғаму боқило ва порай нони сиёхро пешаш гузоштам:

– Бихӯр, шарм макун...

Ҳамвора сурх мешуд. Аммо нигоҳ намекард. На ба ман, на ба хӯрданиҳо. Балки чашм аз тиреза намеканд. Мутаваҷҷеҳи кӯча буд. Ангор касеро мечуст...

Дубора хоҳиш кардам:

– Чизе намехӯрӣ?

Бо садои ларзон гуфт:

– Серам...

Бархостаму чӣ гуна фарёд задам, намедонам:

– Агар серӣ, садақа чаро металабӣ?!.

Бо қаҳр посух дод:

– Ин ҳама... барои қоида...

– Пас... ин ҳама... барои чӣ?!

Лаҳзае гунг, карахт сар такон дода, сӯи қуттии исфандаш, ки рӯи фарш ҳанӯз ҳам дуди кабудчатоби беҳол мекард, ишора фармудам. Вай ҳам ба сӯи қуттии исфандаш лаҳзае мутаваҷҷеҳ шуду заҳрхандае кард:

– Ин ҳама... барои савоб...

Инак пеши як гадочаи фисин аз хичолат дам ба дарун гирифта, ба ҷои узр нахорӣи густаридаро дубора бастам ва ба дасташ додам:

– Бигир... барои савоб...

Қиддию хичолатзада то остона гуселаш кардам. Бидуни ихтиёр дами тиреза омада, ғарқи хаёл чашм ба мардуми кӯча медӯхтам. Мардуми на он қадар бисёре маҳзуну хамӯш пиёда дар равуой буданд, ки кори нақлиёти шаҳр ҳам мисли дастгоҳи ҳукумат ба тамом фалаҷ шуда буд. Фалаҷ...

Яке буд, ки гадоча...

Хориҷ аз бино сӯи истгоҳ шитоб мекард. Ба як даст қуттии исфанд, ба як даст бастаи хӯрок. Бо ҳамчунон ачала ва шавқе ачиб пеши гадочаи дигар омад, ки кӯчақтар аз ӯ буд. Канори истгоҳ меистод. Дар даст ҳамчунин қуттие дошт, ки ба ҷуз муште зуғол чизе набуд. Ҳар ду ба ҳам чизе бигуфтанду зуд биншастанд. Исфандқуттиҳоро дар канор ниҳода, бастаро рӯи хасу хок густарданд. Ҳамчунон фурӯ афтоданд, ки лаҳзае пас дар баста чизе намонд. Дигар охири резаҳоро аз бари домону хасу хок чун мурғакони чонҳалок чида–чида, ба даҳон бурда ва ниҳоят ангуштҳоро як–як лесида–лесида, бархостанд.

Баъзе аз раҳгузарон ба ҳоли онҳо механдиданд, баъзе бо таассуф сар такон дода, гиребони худ медоштанд. Баъзе лаҳзае бозистода мерафтанд.

Аммо онҳоро ба атроф парвое набуд, ки набуд...

Ҳафтае пас...

Боз ҳамон.....

Бӯи ҳазориспанд...

Бӯи кӯҳҳо...

Дараҳо...

Даштҳо...

Бӯи деҳа...

Бӯи дастони модарам...

Кафи обиласои падарам...

Боз ҳамон...

Садои кӯфтани дар...

Дар ҳавои соати мутаҳаррик:

«Тик–тик!..

Тик–тик!..»

Дар сари остона...

Боз ҳамон...

Гадоча!..

– Садақа радди бало...

– Ҳо, омадӣ? Биё, биё!..

Боз ҳамон бастаро, ки ба ҷиҳати ношитой меовардам, ба ӯ додам. Гуселаш кардам ва ҳамоно дами тиреза омада, беирода мутаваҷҷеҳи берун шудам. Вай ҳамчунон шитобзада боз пеши ҳамон гадоча, ки ин бор ҳамроҳи як гадочаи дигари дар қаду бар баробари ӯ буду танҳо дар танаши боронии сиёҳи кӯҳна ва чанд ҷояш даридаи аз худаш дарозтаре дошт, омад. Лаҳзае миёни худ ҷизе гуфтанд, ки гадоча рӯй ба тирезае овард. Чун маро дид, бесаранҷом шуд. Ҷизе гуфт, ки дар як он пароканда шуданд ҳамчунон ки касе аз паси онҳо таъкиб мекарда бошад...

Дигар ҳафтае пас омад, ки гуфтам:

– Дер кардӣ, ки субҳона меовардам...

Ҳамчунон сурху сапед шуда, бо оҳанге қавӣ гуфт:

– Нахостам, ки бисёр ташвиш диҳам...

– Ҷӣ ҷои ташвиш?! Ин рӯзҳо ҳам мегузаранд...

– Ташаккур. Дигар... ҳафтае як бор меоям...

Ва зуд бастаи хӯрданиҳоро гирифта, афзуд:

– Исфандлуд мекунам шуморо...

Лабханд задам:

– Аз барои савоб...

Ҳамин тариқ гадоча ҳафтае як бор меомад. Ба қавли худаш исфанддуд мекард ва он чи аз хӯрдани буд, мебурд...

Боре гадочаи дигаре пайдо шуд. Хурдтар аз онҳо. Зарду заиф. Танҳо. Бе қуттию исфанд. Рӯзи нахуст дарро кушодан хамоно гуфт:

– Гуруснаам, амакҷон...

То нону чой мехӯрд, борҳо аз хуш мерафт, ки чашмонаш бечову боло мешуд. Бечора, аз гуруснагӣ базӯр мепоид, ки раҳм кардаму риққат оварда, гуфтам:

– Гушна ки шудӣ, биё.

Гоҳо ҳар рӯз меомад. Гоҳо ду рӯз пас. Порае нон ё донae себ меодаму мерафт. Гоҳо ҳамроҳ тахтӯл мекардем, ки боре гадоча омад. Моро сари миз диду рангу рӯ бохт. Сурх шуд. Ҷуз муште тутмавиз чизе набуд, ки додам. Бо диле нохоҳам гирифт ва гадочаро бо қаҳр таҳдид кард:

– Дигар омадӣ, мурдӣ!..

Бечора, ҳафтае зиёд бедарак шуд.

Чоштхангом буд, ки бозомад. Ҳамчунон харобу заиф. Сахт гурусна. Нону чой хӯрдем. Вақти рафтаниш хоҳиш кард:

– Омадани маро... ба вай... нагӯед...

Рӯзи дигар пиёда ба кор меодам. Бо азобе роҳ мегаштам, ки шаб барфе баланд борида буд. Чунин барфу ҳавои сардро хеле солҳо надида будам. Худ ба худ раҳму шафқате ба гадоҳои кӯча меовардам, ки фаросӯи роҳ чанд раҳгузаре дидам. Аз ҳар сӯ гирд омадаву сар такон меоданд ва афсӯс мехӯрданд. Чун наздашон рафтаму воқифи хол шудам, хуш аз сарам парид...

Гадоча ғарқоби хун!

Мурда!..

Марди салладоре дар чомааш печонида, мегуфт:

– Дар масҷид чанозааш мекунем...

Чанд рӯзе бар ин даҳшат дар худ набудам, ки яке бӯи исфанд омад. Чун тир худро берун задам, ки гадочаи қотил аз дами остонаи долон меомад. Фарёде ваҳшиёна кашидам:

– Ай кӯрнамак!! Қотили ӯ... туй, ту!!

Гадоча исфандкуттиашро партофту фирор кард...

Даҳ-дувоздаҳ соли дароз надидам ӯро...

Вақте ки Душанберо низ ҷанги шаҳрвандӣ дар оташу хун кашид, дигар дилам аз қору хона монд. Ба зодгоҳам рафтам.

Боги ангурро, ки дастранчи падарам буд, сабз карда, ҳар сол хосилашро ҳамроҳи ҳамсоҷо ба Руссия мебурдам. Мефуруҳтам. Боре як вагон ангурро ба кишвари Сибир бурдем. Чанд тан аз ҳамшаҳр омада савдо карданд. Вагонро шабона ба кучое бурда, гуфтанд, ки пулашро субҳҳангом меоранд. Ҳафтаи дароз ҳама интизорашон будем, ки яке аз шинос гуфт:

– Ҳанӯз вақт аст, ки пеши фалонӣ равем.

Дигаре гуфт:

– Хонааш намедонем. Ту медонӣ?

Бо итминон посух дод:

– Дар кӯчаи гадочаҳо...

Ҳайрон шудам. Аммо чизе нагуфтам.

Чошт ба роҳ афтодем. Субҳҳангом канори Байкал, шафати ҷангале анбӯҳ ба дами дарвозаи баланду бошукӯҳ, ки миёни чанд иморати боҳашаму хушсоҳте буд, аз «Мерседес» фуруд омадем. Моро ҳамон хидматгори ҷорӯббадасти тоҷик пазиро шуд. Роҳбалад чи ишоре фармуд, ки боздаромад. Ҳамроҳи як ҷавони тануманди хушбархӯрд берун омад. Чеҳрааш шинос буд. Чун маро дид, шодона оғӯш кушуд:

– Маро нашнохтед?

Бо лабҳанде шармолуд илова намуд:

– Охир... ман ҳамон гадочае, ки ҳамеша дар истгоҳ... итизори нону намаки шумо будам...

Оғӯш гирифта, ашк рехтам. Гадочаро ёд кардам, ки гуфт:

– Ҳоло наздаш меравем...

Рӯи ҳавлии васеё барҳаво, канори ҳавзи шиноварӣ, ки бар ҳар радаи он фаввораҳои фаровон ва рангобаранге буд, ки мошинҳои гароннари хориҷӣ қатор меистод. Ронандаҳо низ ҳама тоҷик буданд. Ду даст ба бар меистоданд, ки ҷавон моро аз миёни онҳо ба кунҷи рости ҳавлӣ, ба яке аз дарҳои нақшини дудтабақае даровард. Толоре бузург буд, ки чанд тан аз ҷавони қавибозу машғули варзиш буданд. Онҳо низ роҳ додаву пазиро шуданд. Мо ҳамчунон толорро убур карда ба ҳуҷрае на он қадар бузург, аммо хушчиҳозу ором ворид шудем. Он низ ҳавзе дошт бо чанд фавворае мунаққаш, ки обҳои рангорангаш наҳиф фуру мерехтанд. Дар канортари ҳавз рӯи кати малофадори сапед зани фоҳтачеҳрае масҳ мекард, онро ки фуру ҳобида буд. Ҷавон чолок назди ҳамон фуруҳобида рафт ва фаротари гӯшаш начво зад, ки якбора боло шуд.

Вай ҷавоне буд зебо ва қавихайкал, ки нахуст пеши ман омад. Гарм оғӯш кашид. Сахт бигрифт. Ман низ шинохтам ва баробараш гиристам. Ҳар ду хеле ашқҳо рехтем. Пасон, рӯй ба ҷавон оварду фарёд кашид:

– Ин кори ҳамон–н?!.

Ҷавон сар такон дод, ки фармуд:

– Агар ба узр наояду... амонати инҳо наорад!..

– Фаҳмо шеф!

Ҷавон ҳамонро пушти худ гашт ва ҳамчунон хорич шуд.

Субҳдамон онҳое, ки ваъдаву вафо карда буданд, узрҳо оварданд ва як даста пул доданд. Дигар моро моҳе тамом ба сайду сайр мебурданду дар меҳмонхонаҳои боҳашам зиёфат ораста, дар гуселамон ҳамеша таъхир мекарданд. Бо ҳазор хосту хошиш ниҳоят ичоза доданд. Аммо гадочаро ҷуз он рӯз дигар ҳич надидам. Ва низ напурсидам. Чун аз гиряхояш, ки мамлӯи узру афсӯс ва пур аз гуноҳ буд, дарк карда будам. Дигар чӣ илоҷ, ки кори ҷанг ҷуз дарег хӯрдану куштан чизе нест, ки нест?!.

Танҳо аҷиб он буд, ки субҳдамон ҳамон ҷавоне, ки моро нахуст пазиро шуда буд, дар қуттии ҳамчунон тунукагии су-роҳ–сӯроҳе рӯи муште зуғол исфанддуд мекард:

– Садақа радди бало...

Ва лабханд мезад:

– Дуди исфанд ба ҳазор дард даво...

Боз ҳамон.....

Бӯи кӯҳҳо...

Дараҳо...

Даштҳо...

Сахроҳо ...

Бӯи дастони модарам...

Кафи обиласои падарам...

Дар мӯхтаво...

Бӯи Ватанам...

Тоҷикистонам...

Кишвари ҳазорасра...

Хонае аз хуну хокистари ман...

Ба ҳазор дарду бало...

Ҳазорисфанди даво!..

Ҳазорисфанди даво!!

НОЛАИ ШОНАСАРАК

Вай ҳеҷ гоҳ тобистонро чун имсола интизор нашуда буд. Ҳоло баҳор аст. Пас аз фасли гул тобистон мерасад. Дар оғози тобистон тут мепазад. Тутпаз барои мардуми камбизоат фасли раҳой аз марғу мир аст. Вале духтарак ин фасли деррасро танҳо барои серии шикам интизорӣ намекашад. Тутпаз ба ӯ шодиву сурур бояд биёрад. Оре, шодиву сурур. Он гаҳ ашки чашмони шаҳлояш хушк хоҳад шуд, дар лабонаш табассум гул хоҳад кард. Ва бешак он гаҳ тамоми дунё бедарду доғ хоҳад гашт.

Духтарак ба боғ баромад. Ин боғи беҳадду ҳудуд ҳамонест, ки замоне модаркалон дар хонаяки пасту танги иҷораашон ба набера таъриф мекард. Таъриф мекарду бо ҳасрат чашмаш об мегирифт. Тавораи қачу килеби ин боғ ба чашм намерасад. Зеро дарахтони анбӯҳи себу зардолу, ноку бихӣ, анциру анор ва анвои тут шиғдеворҳоро аз назар дур медоранд. Духтарак аз кисачаи камзӯлаш оиначаи гирдаро бароварда, ба чехраи коҳидаи хеш назар меандозаду як охи бадард мекашад ва чашм аз рухсораи худ барканда, аз пушти акси хеш ба манзараи беохир нигоҳ мекунад. Чӣ дилфиреб аст ин манзара! Бале, дилу дидаро мефиребад акси ин боғ, ҳамчунон ки афсонаву хобу хаёл аз воқеият ширинтаранд. Вагарна ҳуди ин дарахтзор ба ин андоза дилкаш нест.

Умеду интизорист, ки қалби орзупарвар афсона мебофад. Ӯ дар кӯдакӣ орзу мекард: «Чӣ мешуд, агар оилаи онҳо ба чойҳои дури дур кӯч бандад... Аз кӯчаҳои қачу килеб, аз ин кулбаҳои пасту баҳам часпидаи маҳаллаи Кӯхдоман, ки мардумаш худро ҳатто «шаҳрӣ» медонанд, дур бираванд...»

Маркази шаҳр, хонаҳои бисёррошӯна ё порку боғҳои фароғатиро ҳавас намекард духтарак. Зеро ҳар сари чанд – рӯзҳои иду чашн падару модараш ӯву бародаронашро либосҳои озода пӯшонид ба хиёбони марказӣ тамошо мебуданд. Духтарак чунин рӯзҳо худро озод эҳсос намекард: нигоҳашро аз кӯдакони луфтаквор ораста, ки аксаран кабудчашму малламӯй буданд, мегурезонид. Охир, бештар вақт духтарчаҳои фариштасурат, ки пираханҳои хариру сафеди серчину парпарадорашон

онхоро ачаб афсонавӣ менамуд, забончаашонро бароварда ўро мазох мекарданд, ё биничаашонро, ки бе ин ҳам сарболо буд, баландтар бардошта ба вай безътиной менамуданд. Дар чунин лахзаҳо духтарак куртачаҳои сабуку хушдӯхти онхоро ба пӯшоки хеш – куртаи дарозу фарохи сергул, камзӯлчаи сиёҳ, почомаи зеҳдори урфӣ муқоиса мекард. Фиттаи мӯйҳои тило-ранги фариштасуратон ҳамранги пироханҳояшон мебуд. Ин мӯйбандҳо ба мисли шохпаракҳо гӯё дар сари гулбаргҳои хуш-рӯ пар–пар мезаданд. Ў аз сари орзуву хаёл беихтиёр ба кокулони кӯтоҳи хеш, ки бибиаш боҳавсала чамолак бофтаву ба нӯгашон пилта тофта мемонд, даст мезад. Духтарак ҳеҷ дар хотир надошт, ки волидайн ба дасташ даста–деста пуфакҳои парон ё байрақчаҳо дода, ўро дар сари китф шинонида, дар сафи мардуми озодалибос аз идғоҳ гузаронида бошанду вай даст ба сӯйи ҳайкали дохӣ ё одамони расмии минбарнишин афшонид, дар ҷавоби «Зинда бод!»–гӯйиҳо ниDOI «Урра!» сар дода бошад. Шояд падару модар барои чунин корҳо вақт надоштанду харидани байраку пуфакҳоро сарфи беҳуда медонистанд? Ва ё он мардуми саф андар сафу кӯдакони фариштасураташон аз қавму тоифаи хосе буданд, ки зодмандони ўро дар бари онҳо роҳ набуд? Шояд...

Ин духтарбача ҳанӯз мактабхон набуд ва рӯзу шабаш андар ин кулбаи намкашидаву кӯчаҳои қачу килеб мегузашт. Ин кӯйи бенавоён ба ном кӯча буд. Дар асл обпартоеро мемонд, ки аз обмӯриҳо ба он мағзобаву хунукшӯйи бадбӯй мешорид. Дигар бачагони ин мавзеи нообод низ ҳамранги ин духтарчаву бародарони вай буданд. Биби падариаш, ки тирамоҳи гузашта ба аёдати онҳо омадаву дигар илоҷи бозгаштан ба деҳа намеёфт, пайваста ғур–ғур мекард:

– Ҳамин ҳам хонаву дар шуд? Дар ин хелча сага баста монӣ, намеистад. Боз кош ин катаки мурғ аз они худат бошад. Чой қаҳт задагӣ барин аз миёни шаҳр нею аз сари адир хона гуфта сағхоная ичора гирифтанааша бин. Хара шинохтагеш – шӯра. О, зану шӯ кор мекунед, наҳод, ақаллан талош карда аз чойи кор хобгоҳе гирифта натавонед?! Ношуд, ки шудӣ, рӯзат ба ҳамин оғилхона мемонад. «Шаҳр мерем... Шаҳр мерем...» Мана дидам шаҳри таърифитона...

Набера ба ғур–ғуру нолишҳои модаркалон гӯш медоду фикр мекард, ки шояд бибиву бобо дар русто сохиби манзили бошукӯҳе бошанд, хонаҳои боҳашам, боғу бӯстон...

– Бибичон, қишлоқ нағзи нағз аст?

– Набошад–чи. Ун чо бандчаи пиёзу кашнизро пул дода намехарӣ, ширу чурғот фаровон, меваю чева дар таги дарах-тҳо резу чош. Себу нока сағу пишак намехӯрад.

– Саги Сокинаино ҳам себу нок намехӯрад, фақат нону ҳасиб мехӯрад. Пишаки мо ҳам мева намехӯрад, муш мехӯрад.

Модаркалон ба гапи наберааш эътибор надода, боз гӯё ба худ мегӯяд:

– Одам, ки нону намаки бедардимиёни шаҳра чашид, дигар ҳавои дашту дамани боғу роғаш намефоридаст. Дар деҳа касе нони муфт намедихад, меҳнат кардан даркор, ҳа, меҳнат!

– Дар ин чо ҳам одамон кор мекунанд. Додоям коргари заводи хишт. Очаам кӯчарӯб...

– Эъ бас, тирмизак! Чӣ, дар деҳа падарат лой хобонда, хишт рехта наметавонист? Ҳамин шабу рӯз айни ғунучини мева. Боғи бобоят як сар кучову як нӯг кучо... Очаи ту бошад, ин чо таги пойи мардума мерӯбад. Беномусҳо... Аз вучудатон бӯйи мағзобаву туршоба меояд. Э, Худо–е, кай ба хонаи худам бармегардам? Кай дар боғу роғам ҷавлон мезанам?...

Набера боғу роғи модаркалонро тасаввур мекунад: ба мисли порки марказӣ сояву сардгин, ҳама чо гулзор, сарҳавзаш фаввора дорад. Ва кӯдакони хушлибос шохпарақвор аз гуле ба гуле даст мезананд, бо ҳаёхуй дар арғунчак бод мераванд, резаборони фаввора ба ҳафт ранг метобад.

– Бибичон, мана қишлоқ баред.

– Худо хоҳад, мебарам.

– Кай ба роҳ мебароем?

– Кош болу пар мебаровардаму ҳамин ҳозир ба парвоз меомадам.

Тирамоҳи ҳамон сол падари духтарак бибиро ба деҳа бурд. Модаркалон мехост набераашро ҳамроҳ гирад, аммо модар розӣ нашуд.

– Не,– гуфт ӯ,– имсол чони оча ба мактаб меравад.

– Дар деҳа ҳам мактаб ҳаст,– гуфт бибӣ.

– Агар мактаби он чо мактаб мебуд, писаратон хиштпазу ман чорӯбкаш намешудам. Ман ба ҳама азоби шаҳр тоб мебиёраму бачаҳома хононда одам мекунам.

Ва модаркалон рафт. Духтарча охи сарде кашиду ба хонаи пурнаму зах даромад. Ӯ рӯ ба девор дароз кашиду оби дида рехт.

Ҳаёти якраг идома меёфт. Аввалҳо модар ҳар субҳ чорӯби дарозро ба сари китф гирифта, ҳамроҳи фарзанди калонӣ ба кор мерафт. Акнун писари дуомашро ҳам бо худ мегирифт. Охир, вай ҳам калонак шудааст. Он рӯз ҳам, аз афти кор, онҳо сахари барвақт баромада рафта буданд. Падар, ки аз бастии сеюми кор навакак баргашта буд, ба паҳлуи духтараш дароз кашид. Фарзанди дӯструяки падар чунон ширин меҳуспид, ки ...

Духтарбача хоб дид. Хоб дид, ки рӯзи иди бузург аст. Ӯро, ки луфтавор оро ёфтааст, падар сари китфони васеаш гирифтаву ҳамроҳи мардуми хушлибос дар майдони марказӣ роҳ мепаймояд. Падар аз ҳад зиёд шод аст. Духтарак ӯро ягон вақт ин гуна кушодаҷеҳраву хандонрӯ надидааст. Вай дар тан куртаи сап-сафед дорад, галстуки сиёҳи ҳамранги пичакаш чунон зебидааст, ки!... Мӯйҳои сиёҳи чилодораш шона задагӣ...

Аз минбар касе бо нидои «Шод бош!» издиҳомро ба чашн табрик мегӯяд. Падару духтар дар баробари дигарон ҷониби минбарӣ даст афшонда «Урра-а-а!!!» мегӯяд. Ба ҳаво як не, даҳ не, сад не, балки ҳазорон пуфакҳои рангаро сар медиҳанд. Ва пуфакҳо баланди баланд мепаранд. «Гум!!! Гум!!! Қарс!!! Қарс!!!» Ин садои пасу пеш таркидани мушакҳои рангаи ороишии чашнист, ё пуфакҳои парвозӣ дар ҳаво кафидан доранд? Ин лаҳза қандили чарх хомӯш мешавад ва осмон шароразор мегардад.

– Салют!– дод мезанад кӯдак,– Салют!!! Урра! Аскарон мушак сар медиҳанд! Мушакҳои ранга сар медиҳанд.Урра!!! Салют!!!...

– Ҳез, духтарам, хез, ҷони додо!

Духтарча сар аз болин бардошта, худро дар хонаи пурзаҳу мағор дарёфт.

– Тез бош, камзӯлчаат ку? Ҷӯробакат-ҷӣ?

Духтарак меранҷад. Охир, аз ҷӣ падар намемонад, ки ӯ ақаллан дар хоб лаззати иди айёмро бичашад? Ҷӣ хоби зебо буд!

– Ҳез, ҷӣ ҳамёза кашада мешинӣ?

– Ба мактаб меравем? Ҳолӣ барвақт нест?

– Мактаб чӣ? Ҷанг сар шуд, ҷони додо...

– Ҷанг? Чӣ хел ҷанг? Мисли кино? Фашистон хучум карданд?

– Гӯш кун, духтарам. Беист мепаронанд. Хаёлам, дар назди бинои ҳукумат парон–парон сар шуд. Модарату акоҳоят... Охир онҳо хиёбони марказиро мерӯбанд–ку... Туро ба хонаи ҳамсоя мемонаму худам пеши онҳо метозам, боз ягон фалокате нашавад, мегӯям...

* * *

Дӯшиза ба дарахти тути сершоҳу панҷа баумед менигарад: «Кош тезтар тут пазад...» Вай дар ин хона, дар ин боғу роғи беҳудуд худро бегона меҳисобад. Амаку янгааш, амакбачаву амакдухтаронаш ҳама ба ӯ бо нигоҳи ачиб менигаранд, гӯё чӯчаяки мурғобие дар катаки мурғони хонагӣ бошад. «Мурғи бегона»,– аз дил гузаронид духтарак ва хориаш омад. Гиристу гирист. Кош бо як чашм пӯшида кушодан худро дар ҳамон кулбаяки пурзаҳи кӯҳдоманӣ дарёбад, ки модаркалон бо кароҳат гоҳ катаки мурғу гоҳ хелчай сағ ё огилаш мегуфт. Бигзор, бо падару модар, бо бародаронаш дар ҳамон кулбаи вайрона бошад, ки аз обмӯриаш оби зулол не, мағзобаву туршоба мерехт...

Ва аз он айёми тифлӣ солҳо гузашт. Кокулони нимвачабаи духтар то лаби домон расид. На модар дар ҳаёт асту на модаркалон. Ҳанӯз пас аз чили модар бародари хурдиаш ҳам аз доมนา талаф ёфт. Падар солҳост, ки мардикори мулки бегона. Бародари ягонааш, ки аллакай пушти лабонаш хатти навҷавонӣ майса зада, аз пайи чустуҷӯи падар мусофират ихтиёр кард. Ӯ пеш аз он ки муҳочир шавад, хоҳарашро ба деҳа овард.

– Кай бармегардӣ, акоҷон?– оби дида мерехт хоҳар.

– Базудӣ. Пас аз чанд моҳ.

– ...?

Бародар нигоҳашро аз чашмони кони саволи хоҳаракаш, ки бо модар себи дукафон аст, мегурезонид. Чӣ ҷавоб диҳад, охир? Кай бармегардад, худаш намедонад. Аслан, кучо меравад, инро ҳам намедонад. Падар дар кадом гӯшаи он кишвари беҳадду худуд бошад? Сихат бошад? Оё дида ба дидор мерасад?

– Мегӯм, пас аз чанд моҳ гуфтанат чӣ маънӣ дорад? Ту дақиқ гӯй.

Бародар аз ҷавоб мегурехт, аз афти кор, ки аз шоҳаи тути балхӣ гули «гӯшворак»-ро канда ба баногӯши хоҳар наздик оварда мегуфт:

– Ваҳ, гӯшҳои духтари калони катта ханӯз шикоф надорад. Оиначаатро гирифта бин, ба ту гӯшвор чӣ қадар меzeбад. То омадани ман гӯшҳоятро сӯрох кунон, ман аз сафар бароят гӯшворе меорам, ки шабеҳи шахтут бошад. Хуб?

Хоҳар бо овози ларзон мегуфт:

– Ба ман гӯшвор даркор нест. Ту додома ёву тез гирифта биё.

– Албатта, хоҳарчон.

– Кай мебиёӣ?

– Вақти тутпаз. Интизор шав. Тутпазро интизор шав, ширини акош.

– Баъд ба шахр бармегардем?

– Албатта, бармегардем. Ту боз ба мактаб меравӣ. Ман додома дигар заҳмат кашидан наменонам. Худам ҳам мехонаму ҳам кор мекунам. Мо хонда одам мешавем.

Аз миён чанд сол гузашт. Чанд мавсими тутпаз паси сар шуд. Чанд тобистону чанд тирамоҳ, чанд зимистону чанд баҳор...

Ғураҳои тути балхӣ сафед шудан доранд – мавсими тутпаз мерасад. Духтарак беист ба боғи бобой мебарояд, ки модаркалони раҳматӣ бисёр дӯст медошт. Бо умед ба шохсорони тути марворидак чашм меандозад ва аз киса оинача мебарораду бо орзуҳои ширин ба гӯшаи номаълуме, ки аз тариқи оина бисёр зебо менамояд, чашм медӯзад.

– Ба кучо назар меандозӣ, духтари шахрӣ?– бо тамасхур савол медихад зани амакаш.

– Ба оянда,– ҷавоб медихад духтараки софдил бо содафешлӣ.

– Ба ломакон гӯӣ.

Духтарак ба гапи он зани сиёҳдил эътибор намедихад. Чашмонаш роҳ мебинанд.

– Худ-худ! Худ-худ!

Духтарак гӯё хушёр мешавад ва ду кафи дастро карнайвор ба ҳам меорад.

– Тут пухт! Тут пухт!– ба мурғи пӯпишак ҳамовоз мешаваду ба боғоти дигар метозад.

– Худ-худ! Худ-худ!

– Тут пухт! Тут пухт!

– Оча, боз «тутпухт» омад.

– Корот набошад, Шонасарак ба сони мурғаки беозор.
Хафа накун.

Ба вай касе кордор намешавад. Ва ӯ аз боғе ба боғе меравад. Ҳар боғ албатта чанд навъи тут дорад: марворикад, понғозӣ, сафедак, бедона, мавизак, балхӣ, ҷиртут, шаҳтут... Шонасарак ба парвоз меояд ва аз мавсими тутпаз мардуми раҳинтизорро дарак медиҳад:

– Тут пухт! Тут пухт!!

Кӯдакон ба шоҳаҳои туге мечаспанд, ки мевааш расида бошад. Чӣ мазаи гуворо дорад меваи тару тозаи тут! Модарон ба зери тутҳои ҳил–ҳил ҷодир меандозанд. «Шукр, то тутпаз расидем»,– мегӯянд онҳо. Ба кулчаи рӯйи кӯдакон ранг медарояд, навадаи қоматашон шира мегирад. Аз субҳи солаҳон то намози шом мардуми деҳ дар боғот ҷунбӯҷул мекунанд. Рӯйи бомҳо аллакай тут мавиз мегардад. Дегҳои доши ширинӣ дар ҷӯшанд. «Ширинӣ дар сармои кӯҳистон давои сад дард аст, барои ҳалвои сурхак масолеҳи зарурист»,– таълим медиҳанд модарон духтарони хешро. Қадбонувони бохунар фарзандакони коргурезро ба дастҳои маҷбур месозанд. Бояд аз тути хушк поплангу тутпис омода кард: тутписи шалпӣ, тутписи манур...

Ҳама машғули қору бори хешанд. Касеро ба тақдири минбаъдаи Шонасарак парвоя нест. Мардуми деҳ дар талоши ёфтани қути лоямуте ҷон мекананд. Гоҳ аз боғу гоҳ аз роғ садои дилнишини Шонасарак ба гӯш мерасад.

– Ҳуд–худ! Тут пухт!

Ин нидо оҳанги интизорӣ мекунад, бӯйи умед меоварад.

15.04.05.

ШАМСИЯ

Шамсия ягона навқалами баъди истиқлоли ватан буд, ки эҷодиёташ ҷоизаи ҷаҳониро (бо номи «Истеъдоди нодир») сазовор шуда, баъди маргааш ҳамчунин бо ҷоизаи кумитаи ҷавонони ҷумҳур доир ба соҳаи адабиёт ва санъат қадр гардида, то имрӯз 13 асараш ба табъ расида, навиштаҳояш ба забонҳои зиёди олам тарҷума шудаанд. Шамсия рӯи олам 19 сол зиндагӣ ба сар бурд, вале бо истеъдоди нотақрор қорҳое анҷом бидод, ки то ҳанӯз ҳамагонро дар ҳайрату шефтагӣ медорад.

САДСОЛАЕ ВА ОШУФТАЕ

Вай аз хурдӣ бисёр сухан гуфтанро наомӯхт, аз ҳаросе, ки пургӯ ва лаққӣ мешавад.

Бисёр даву тоз накард, то мабодо афтода, дасту пояш бишканад.

Ҳарчанд ханда хоси инсон аст, вай аз хурдӣ бисёр нахандид, то лабаш инч ва қач шуда, чунин намонад.

Барои фаҳмидани моҳияти ашё беҳад синча накард, то мабодо чашмонаш зарар бубинад.

Бисёр фикр карданро наомӯхт, то ба дарди сари мудом гирифтор нашавад ва пеш аз вақт майнаш заиф гашта, аз қор набарояд. Хуллас бисёр наомӯхт, зеро шунида буд, «До-ниш зиёд шавад, ғам зиёд гардад».

Либосҳои ранга ба ранга ҳам напӯшид, қорҳои гуна ба гунаро ҳам анҷом надод, то мабодо чашми бад ба вай бира-сад ва ба сараш балое бирезад. Хуллас аз ҳама чиз, ки зери дил ҳарос дошт, аз заҳри чашми дигарон ҳам метарсид. Бал-ки бештар ваҳм мекашид аз заҳри чашм.

Ошиқ ҳам нашуд, ишқварзӣ ҳам накард, ки мағзу чоначу устухонаш ба сӯзиш наояд. Зеро шунида буд, ишқ сӯзанда ва хокистар мекунад баъзе ошиқонро...

Оиладор ҳам нашуд, аз хотире, ки ҳамсару фарзанд ба дӯши инсон бори зиёдатӣ бошад, ҳол он, ки одамай дар зиндагӣ бори як худашро базӯр бардошта мегардад. Баъд ҳамсаре дарёфтани магар мумкин аст, ки баъди оиладор шудан, вай ҳеч не як-ду маротиб, хиёнат накарда бошад. Гарчунин бикунад, бори ин аламу ғамро чӣ тур бардоштан ва чӣ тур таҳаммул кардан мумкин?...

Эҳсоси ғаму шодии зиёдро ба дили худ бор кардани ҳам набуд. Бор кардани набуд, ки ғалаёни эҳсос метавонад дилро ба лакнат ва сакта бикашад. Дар дунё бошад аз бардошта гаштани дили сактадор ва бемор душвортар чизе набошад.

Хуллас худашро ягон маротиб миёни дарёи зиндагӣ ва тӯфони ҳаёт насад. Миёни дарёи зиндагӣ ва тӯфони ҳаёт насад, ки ғарқа нашавад.

Мудом худро аз кӯҳамавчи зиндагӣ канор мегирифт. Ҳатто аз соҳили зиндагӣ худро дур доштани мешуд, то мабодо кӯҳамавче аз соҳилҳо баромада, варо печонда, миёни тӯфони присён бикашад...

Аз тӯфони аҷал низ дар амон мондан мехост ӯ ва зиндагиро дар кунҷакҳои зиндагӣ ноаёну мудом идома бахшидани мешуд... Идома бахшидани мешуд.

Бо гузашти солҳо ҳамсолони вай яке думболи дигар аз олам дармегузаштанд, вале ҳанӯз вай зинда буд ва зинда мондан мехост бо тарзи ҳамешагӣ.

Бо гузашти солҳои дигар, рӯи замин, ҳамсолонаш кам мемонданд.

Балки кайҳо намонда буданд ҳамсолони вай рӯи замин.

Аммо вай зиндагиро идома ҳамедод.

Синнаш наздик мешуд ба сад. То рафт наздик мешуд ба садсолагӣ.

Ва рӯзе расид ба синни садсолагӣ!

«Аз сад, ки гузаштӣ, аз чамеи садҳо гузаштагӣ ҳисоб мешавӣ, яъне аз монсаи асосӣ гузаштагӣ ҳисоб,—андеша мекард вай бо худаш. —Баъди садсолагӣ аҷал касро аз ёд дур мекардагист, фаромӯш мекардагист, албат!..»

Ба назараш мерасид аҷал варо, дар ҳақиқат, фаромӯш карда...

Фаромӯш карда варо гӯё аҷал...

Вале аз ҳама хотираҳо хотираи аҷал пурқувваттар буда, ки ягон каси рӯи замин омадаро фаромӯш намекарда ва меомада дер ё зуд ба суроғи вай.

Ба суроғи садсолаи гӯё фаромӯшкардаи худаш омада буд ачал. Садсолае, ки ҳосили умраш иборат буд аз «накардан», «наомӯхтан», «нафаҳмидан», «наварзидан», «баҳра набардоштан» ва «не»–ву «не»–ҳои дигару дигар.

Марг варо андохта буд ба нестон, яъне андохта буд ба «на+будан», яъне ба несту нобуд шудан.

Хуллас мурда буд одами садсола, ки бимирад ҳар инсонии рӯи замин. Инсонҳо низ зода шуда барои он, ки билохир чон ба чаббор биспаранд.

Ҷисми бечоншудаи ин садсоларо ба қабристон бурда буданд дар ниҳоят ва андохта буданд ба гӯрхона. Ва болои вай хок бардоштанд, ки чени қадаш буд. Яъне гӯрпуштаи азиму баланду паҳно бардошта бишуд болои ҷисми садсола.

Аз рӯи одати маҳал баъди гӯр кардани мурда, бо овози баланд мегуфтанд, ки «қаси ин ҷо маскангирифта одами хуб буда, ки бояд тасдиқ бикунем! Ҳамин тавр не?»

Аз рӯи таомул, ба пурсиш бояд бо овози баланд посух дармедоданд, ки «албат, одами хубе буд», яъне «рӯи замин зиндагии сазовор гузаронида буд». Бо лаҳни баланд ҷавоб доданашон баҳри он буд, ки малоикаҳои фиристодаи Худо, яъне Мункару Накир бишнаванд ва гувоҳ бишавад барои камтар гаштани азоби қаси рафта дар дунёи охираат.

«Қаси ин ҷо маскан гирифта одами хуб буд, ки бояд тасдиқ бикунем, ҳамин тавр не?»–шунда шуд ин суол аз сари нав.

«Одами хуб буд»–чунин посух дардодани одамон яқин буд.

Яқин буд агар сар намезад хандае.

Хандае сар намезаду гувоҳии нуғи забони хоziринро бознамедошт.

Мардум забонбаст шуда буданд, ки дар қабристон чунин густохона хандидани нафареро нашнида. Хоса дар ҳолате, ки ҳамин ҳозир мурдаи навро зери хок карда. Қабристон на ҷойи гирия шуморида шудааст, на ҷойи ханда!

Хандаи густохона ба нафаре мутааллиқ буд, ки қатори дигарон, аз ҷӣ бошад, омада ба қабристон. Нафаре буд, ки «демона» лақаб дода буда вайро одамон.

«Ва гар девона набошад, чунин механдад дар гӯристон?–андеша мекарданд мардум.–Чунин механдад даме ки инсонро ҳамин ҳозир зери хок карда. Қабристон ҷойи гирия аст, на ҷойи ханда!»

Одамиён ҳамагӣ ба девона менигариста. Ба ин ошуфта, ки

либосҳои ранга ба ранга дошта, ҳол он, ки имрӯз бо либоси хосаи мотамӣ омада буда ашхоси дигар, яъне либоси сиёҳчатоб ва кабудча дошта унҳо ба танашон.

Девона бошад либоси ранга ба рангаи танашро чумбонида, ба гӯрпуштаи шахси гӯрқарда наздик бигардид ва сари зону зад, хоки гурпуштаре ханҷолкаш бикашид ва партофт. Бикашиду партофт...

Густоҳии девона дар зиндагии ҳамарӯза қариб ҳар рӯз аён буд, вале дар қабристон то ин дараҷа густоҳӣ қарданаши зиёди зиёд метофт.

–О, девона–е, ин садсола буд, ки бояд бидонӣ?

–Хайр чӣ?!–саволе дода буд ҳамчунин девона.

–Ва гар азизи замину осмон намебуд, вай ин қадар умри зиёд дида метавонист?

–Гар азизи хок мебуд, замин мекашид кайҳо ба комаш ва гар азизи осмон мебуд осмон мебурд кайҳо ба тораш,–чавобе буд, ки фақат девона дода тавонад, хоса дар қабристон ва хоса дар бари каси нав зери хок шуда.

Мардуми ҳайратзада менигаристанд ба ошӯфтаи девона...

–Балки аз даҳ сол зиёд умр надид,–сӯи гӯрпуштаи нав ишора карда буд девона ва албатта мурдаи зери хокро дар назар дошт.

–Ту девона медониву мо намедонем–а?!...

–Ҳо-о, медона–ам! Зеро дар умри дидааш, он қадар нагашт, ки гаштанаши лозим буд, он қадар нагуфт, ки бояд мегуфт. Он қадар надид, ки бояд медид, он қадар нахандид, ки бояд механдид. Он қадар, ки... Пас қардаҳои варо чамъ биоварем аз қарда ва саргузашти ҳашт–даҳсолае зиёд мешавад? Аъ?!...

–О-о, девона–е!...

–Пас қабраши низ бояд баробари қардаҳош бошад–баробари қадӣ ҳашт–даҳсола!..–хоки гӯрпуштаи азимро қашида фароварду ханҷолкаш пош додаш.

–Э, девона–е!...

–Тамомӣ нишони рӯйи заминеш ҳамин гӯрпушта шуда, ки бояд бошад чени қардаҳош, чени қадӣ ҳашт–даҳсола...–хоки гурпуштаре парешон қард, ки чунин густоҳиро боре нақарда қасе бо гурпуштаи мурдаи нав...

–Эъ, девона–е!...

–Умре дид, ки ҳашт–даҳсола бушинад. Аз ин зиёд надид. Аз ин зиёд нақард,–такрор намуд девона,–Қабраши ҳам бояд чени ҳашт–даҳсола бошад, на ки зиёд...–ханҷолкаш хоки

гӯрпуштаи азимро боз кам намуд. Кам мекарду баробари ин хандаи чунунвораиш бадар мешуд.

Ҳайратзада буданд ҳозирин аз чунин рӯйдод. Аз он ки чаро пеш рафта монё намешаванд ин ошуфтаҳо. Монё намешанд ғайри «аҳ, девона!» гуфта нидо дарзадан...

Бархе шояд аз андешае, ки «девоначаро боз дардаш гирифта ва ҳоло илоҷ надорад» ё шояд аз боисе, ки ба сару танашон хоки гӯрпуштаи парешоншав назанад, худро канор мекашиданд.

Девона ханда мезад ҳамон ва хоки гӯрпуштаи фавтидаро мекашид, ҳаво ҳамедодаш.

–Гӯрпуштаи болои ҷисми ҳар инсон бояд бошад ҷени кардахош, на ҷени умри дидааш. Гӯрпуштаи болои ҳар инсон бояд бошад ҷени кардахош, на ҷени қаду қоматаш...

Одамон ҳанӯз ҳайратзада, ки девонаро чаро монё шуда наметавонанд ё, ки намешаванд. Монё намешаванд аз гуфтахош ва аз кардахош?...

–Гӯрпуштаи болои ҳар мурда бояд бошад ҷени кардахош, на ҷени умри дидааш, на ҷени қаду қоматаш...–хоки гӯрпуштаро боз ханҷолкаш паст ва кам карда буд ошуфтаи девона. Балки дастанаиш бо суръат чунин мекард.

Шумори боқимондаи одамон низ ягон–ягон дур мешуда, шояд намехостанд тулонӣ шоҳид бимонанд ба чунин рӯйдод. Ҳайрон буданд, ки девонаро аз гӯрпушта чаро дур насохта, гӯрпуштаи кӯчаккардаи варо чаро зайли қадима ва баланду азим накарда?

–Гӯрпуштаи ҳар кас бояд бошад ҷени кардахош, ҷени саргузашти рӯи заминияш, на ҷени қаду қоматаш, на ҷени умри дидааш...

Гирди гӯрпуштаи кӯчаккардаи девона одам кам мемонд.

Баъзе ҷониби дарвозаи қабристон қадам мезаданд, зеро ин ҷо истоданро дигар аз рӯи фаросату тамиз намедонистанд. Ё намехостанд шоҳиди бештари рӯйдоди ғайримуқаррар шуда бошанд.

...Баъд девона танҳо монда буд. Танҳои танҳо монда буд дар қабристон...

Ба гӯрпуштаи кӯчаккардаи ҳудаш менигарист вай. Менигаристу боз ханда мезад. Балки механдид беист. Балки ханда мезад акнун баланди баланд. Ханда мезад дар қабристони хилват, ки зиндаҳо аз он рафта...

Балки мутгасил оҳанги дигар мегирифт хандаи вай.

Балки ба чизи дигар бадал меёфт.
Балки гирия мекард ин девона?...
Бале гирия мекард магар вай?...
Ва барои чӣ гирия мекард акнун, ки худааш намедонист.
Ё шояд ғайри худааш каси дигар намедонист боиси ги-
рияҳои варо.

Гирия мекард канда–канда. Зор–зор гирия мекард девона.

Чашмони ашкрешаш ҳамоно дӯхта шуда буд ба гӯрпуштаи
кӯчаккардаи худааш.

–Чаро дар сад сол зиндагӣ ба сар набурдӣ, ки ба
зиндагии садсола баробар бошад? Чаро дар умри садсола
зиндагӣ доштӣ, ки ба зиндагии ҳашт–даҳсола баробар бу-
да? Чаро-а?–бо нафари зери хок чунин ҳарф мезад девона.

Гирия мекард ҳамчунин вай. Метакиду меларзид баданаш
аз осори гирия...

Чӣ туре, ки ба хандаҳои девонавори вай касе монё шуда
натавониста буда, ба гирияи пурсӯзи ларзонаш нафаре монё
намешуд. Ва зиндае ҳам намонда буд дар қабристон мурда-
гон. Зиндае намонда буд ғайри худи ҳамин девона.

Баъд гирияи вай муттасил паст мерафт.

Баъд аз гирия ҳам монда буд.

На гирия мекард акнун, на ханда.

Вале косаи чашмонаш аз ашки собиқа пури пур буд.

Танҳо менишаст паҳлӯи гӯрпуштаи кӯчаксохтаи худааш.

Танҳо менишаст миёни мурдагони зиёди қабристон.

Ва чӣ фурсате ин ҷо танҳо монд, чӣ муддате ин ҷо ни-
шаст, чӣ миқдор ин ҷо дар тааммул буд, касе надонист, яқин
худааш ҳам намедонист.

Менишаст ҳанӯз миёни қабри мурдагон девонаи хаёлтада,
менишаст тани танҳо.

Боз чӣ миқдор нишаста буд, чӣ фурсат тааммул карда
буд, чӣ миқдор ночунбон буд, касе намедонист, шояд худааш
ҳам намедонист.

Шояд ҳаргиз начунбад ва нахезад аз ин ҷо? Шояд ҳаргиз
начунбад ва нахезад?...

Шояд ҳайкал барин ночумбон бимонад ин ҷо то абади
абад.

Вале пайдо шуда буд назди баромадгоҳи қабристон вай.
Яқинтараш дами дарвозаи баромадгоҳи мадфанчо пайдо
шуда буд баногаҳ.

Дарвозаи баромадгоҳ амсоли худи мадфангоҳ, дар балан-

дии доманакӯх мавзеъ дошт. Девона аз ин чо назар бурда буд ба дуриҳои поёнрӯ. Менигарист бо чашмоне, ки дошт ҳанӯз осори ашки собиқ.

Дар поён манзили зиндагон доман гушуда буд. Манзиле, ки дар водии паҳно буд. Ба назар мерасид он чо хавлӣ ва хонаҳои зиёд. Боғу роғ ҳам дошт ин манзар. Киштзору ҷӯйбор метофт дар он. Рангу тобиши махсус доштанд мавҷудоти он чо. Ва ранга ба ранга, гуна ба гуна ба назар мерасид. Балки ҳазоргунаву ҳазорранга метофт.

–Ин аст зиндагӣ!–чунбиданд лабони девона якбора.

Ба зиндагии поён менигарист ҳанӯз. Зиндагӣ, ки тобиши ранга ба ранга дошт, гуна ба гуна дошт.

Менигарист ба ин девона. Менигарист бо дидагоне, ки дошт ҳанӯз осори ашки собиқа. Вале дар умқи ин дидагон падида меомад чизи дигар. Падида меомад тобиш. Ва ба тобиши зиндагӣ шабоҳат дошт.

Ва ин дидагон менигарист ҳанӯз ҷониби поён. Поёне, ки дошт водии паҳно, боғу роғ, киштзору ҷӯйбор, хонаву хавлӣ ва айвону ҳавзҳои фароғатӣ. Парандагони сурудхон ҳам дошт сари ҳар шохсори дарахту ниҳол.

Аз косаи чашмони девона, ки ба водӣ дӯхта шуда, як чиз рӯй мезад. Балки рӯ зада буд кайҳо. Дар лабонаш низ падида омада буд чунин эҳсос. Балки осори зиндагӣ буд. Осори зиндагӣ, ки голиб омада аз нав...

Тобише доштанд чашмонаш, лабханде доштанд лабонаш.

Ниҳоят ханда ҳам берун зада буд аз миёни лабони нимво. Ханда, ки андарунаш дошт гирияҳо. Гирия собиқ. Балки хандае буд аз гирия молотол. Балки девонавор буд ҳам ин ва ҳам онаш. Ва ниҳояш ҳам девонавор баромада буд:

–Бояд зист рангомез! Бояд зист дар ин зиндагӣ!

Баландтар ханда зада буд вай.

Балки гуфтугӯ мекард девонавор бо худ.

–Дар зиндагӣ набояд зист амсоли садсола, ки зиндагии ҳашт–дахсоларо дида. Набояд зист амсоли садсолае, ки зиндагии ҳашт–дахсоларо дошта...

Ҳамчунин баландтар ханда зада буд вай.

–Дар зиндагии рангомез бояд зист рангомез!

Аз дами қабристон қадам ниҳода буд ҷониби водии поён.

Балки ба зиндагии рангрез наздик мешуд. Балки ба он расида буд, балки ба он даромехта. Балки ба ин зиндагӣ печида буд.

Балки гум шуда буд дар қаъри зиндагӣ.

Зиндагӣ, ки варзидан дошту баҳра бардоштан, хандидан

дошту шугл варзидан, амал кардан дошту худро ба тӯфон задан ва ҳамчунин аз миёни тӯфон гузаштан дошт бо чораву тадбир ва чизҳои зиёди дигар:

Ба дарё афту бо мавҷаш даромез,

Ҳаёти ҷовидон андар ситез аст!..-

девона ин тавр нагӯяд ҳам меғуфта нигоҳи ӯ. Меғуфта хандаҳои ӯ. Хандаҳои чунунвори вай меғуфта чунин, ки меомада аз қаъри зиндагӣ. Зиндагӣ, ки девона ба он печида, фуру рафта дар жарфои жарфаш нопаёдо гардида. Печида ва фуру рафта ва ғӯтида ва ғарқа шуда дар қаъри зиндагӣ.

Меомад фақат хандаҳои девонавораш аз қаъри зиндагӣ.

Балки хандаҳои зиндагӣ буда ин. Зиндагӣ, ки ҷамеи чизро дошт: шукуфтани дошт, хандидани дошт, рустан дошт, офаридани дошт, сохтани дошт... Дошту дошту дошт... Барои зиндагӣ хос набуд надохтанҳо, хос набуд накарданҳо. Хос набуда ин ҳама...

Хандаҳои девонавори ошӯфтае меомад аз қаъри зиндагӣ: зиндагии рангбор, зиндагии пуртароват, зиндагии нотакрор...

Шояд нисбати садсолае, ки варо боре дар зиндагиаш «девона» нахонда буда, бештар ботамиз буда ин ошӯфтаи гумшудаи қаъри зиндагӣ...

Ё дар ҳақиқат девона ҳам набуд ғарқшудаи зиндагӣ, ки меомад ҳанӯз хандахош. Меомад аҷиб-аҷиб... Девона набуду вале азбаскӣ гуфтахош, кардахош ба тафаккуру ақоиди ҷорӣ ва одамони атроф, билкул, монанд набуд ва ба расму русуми мавҷуда рост намеомад, варо ҳамчу девона қабул медохтанд, амалу ақоиди варо девонагӣ меангоштан. Бале ба касе шабоҳат надохт ва монандӣ надохт ин нафар.

Аз қаъри зиндагӣ, ки мавҷ дошту тӯфон, омехтани дошту баҳра бардохтани, афтидани дошту хестани, ишқ дошту ошиқӣ, завқ дошту ханда ва ҳама чизи дигарро дошту дошт, меомад ҳанӯз хандаҳои ба назар ва ҳаёли баъзе девонавор. Хандае, ки ба зиндагии ранга ба ранга печида ва омехта ва яқсон гашта ва аз он чунин маънӣ бармехеста:

Ба дарё афту бо мавҷаш даромез,

Ҳаёти ҷовидон андар ситез аст!..

Хандаи девонавор меомад ҳанӯз аз қаъри зиндагии пур аз тобиш, пур аз ранг, пур аз маънӣ...

Ба дарё афту бо мавҷаш даромез!..

Ҳаёти ҷовидон андар ситез аст!..

ВАХШ

Пора аз роман

Шафақ лолагун гашт. Офтоби дами ғуруб магар бе-таҳорат шуд, ки барои ният аз нав паси кӯҳ паноҳ бурд. Корвон аз пайроҳаи борики даруни туғайзор ба манзил роҳ гирифт.

Садои одамон ва ҳайвонот ба ҳам омехта, ҷангали касногузари Ленинизмро ноором карданд. Э—ҳа, ку қувваи барку ку роҳу ку кошоная зист? Ин ҳама хобу хаёле буд дар ун мавқеъ. Охир, аз макони дарандаҳо ва ҷўлистони касногузар метавон шаҳри афсонаи зебое сохт?! На, дар тасаввур намеомад, намеомад! Аммо аз қадами аввал рўбоху шағолу гург, мору суғуру кўрмўшу чуку ҷондори дигар осема «тахтаву тирак» партофта, худро ба ҳар сў мезаданд.

Шабонгоҳ ҳалучаки дарози гургҳо гўшҳоро харошид ва хомўшаку пашаҳои дигар хобро дар косаи чашм бишикаст. Ҳай, мегазиданд хомўшақҳои гурусна, ҳай мегазиданд! Ҷонсарак хун мемакиданд «гушначашмон» ва шикамакашон варама, мисли пуфаки сўзанрасида, беҳост торс мекафид. Ҷойи нешашон кулча—кулча сурх мегашт. Азоби дўзах доштанд одамон. Ва муҳочирон ба танҳои ҳар сў нарафтанд, дар як хонаи ҷўбини жарф, ки баъдтар онро ба хирмани пахта ва мактаб табдил доданд, якчоя «хобу хўр» карданд. Дарозтар аз ҳама шабҳои дигар намуд ун шаби нахуст. Гўё онҳо дар як ҷохи тангу торике шаби дилгазонро ба сахар оварданд, хаставу афсурдаву парешон, чашмҳо вараму сарҳо мисли сурб вазнин. Муҳаммад дар қалби ҳамдеҳагон тухми умед корид:

—«Поёни шаби сиёҳ сафед аст». Сабр, сабр, сабр! Толиби дидор бедор ва орзуманди гул бояд як муддат бо хор бошад. Роҳи бозгашт ва фирор номардист. Дилҳо ба ёди Шайхҳо гум занад ҳам, дигар ба пас нигаристан ва баргаштан номумкин. Омадем, акнун обод мекунем, бо нохун, бо дандон, бо талафот. Ҳо, душманро «дўст» бояд дошт ва бо ӯ муросо

бояд кард, вагарна ба ваҳдату ободӣ расидан мушкил. Бо ҳамфикрӣ макони дарандаҳоро сарвату сархату сармоя қарор медиҳем. Ҳамакнун замини мо, манзили мо, ватани мо ҳамин ҷост. Пирон, бузургон, азизон, даст ба дуо бардоред ва биёед ба хотири фардо ниҳоли аввалинро шинонем, ниҳоли аввалин...

Кадоме бо ҳазл савол андохт:

—«Дарандаҳоро ром мекунем», лекин якбора насламон даранда нашавад, мабодо?!

Муҳаммад қатори дигарон завқ бурд ва бо нармӣ бифаҳмонд:

—Одам шудани ҳайвонро шунида будам, аммо ҳайвон гаштани одамро на. Кадоме ҳадс зада, ки одам қаблан бузина буда. Чӣ бофтае! Шахсан бовар надорам. Ин гап—дурӯғ! Охир, чаро бузинаҳо имрӯз одам намешаванд?!.. Ба ёдам омад, як чарроҳи машҳури хориҷӣ узвҳои бадани мурдаҳоро чамъ овард ва одаме сохт. «Одами сохта» барошuft ва чаррохро пора—пора кард. Чаро сохтаодам чунин амалро раво дид? Зеро узвҳои бегона дар рақобати якдигар ва хусумату бадбинӣ қарор доштанд, яке бо дигаре натавонист муросо бикунад. Мучрим кист? Дарёфтанд, гунаҳкор ҳамун чарроҳи одамсоз аст, на каси дигар,—Муҳаммад лаҳзае таваққуф овард ва сипас афзуд:—Бо чор ҳисси зотӣ дар қолаби тафаккур дарк кардам, ки инсон банди худост ва махлуқи ношинохтааст. Ин махлуқ танҳо бо ҳукму инояти худованд аз Одаму Момоҳаво чашм ба олам во кард. Инаш дақиқтар. Аммо пӯшида нест, одам метавонад аз худ ҳӯи ҳайвонӣ, балки бадтар аз онро содир кунад. Худро ношинохтанаш ҳамин. Ҳо, агар худро нашносад, аз даранда ҳам бадтар мешавад. Мисол кофта нагардед. Оё медонед, ки Тағайи осӣ бо бародари фардонигари ман—Ҳабиби чавонмард чӣ кард? Бо Ҳабибе, ки дар сад анҷуман Юсуф-истон меорост! Ё нияти аз Фарғона бозовардани муҳоҷиринро дошт. Вале сари мазори волидайнаш беҳост ба чанголи одамсуратони девбашара афтод. Ношустарӯҳои ба хунаш ташна, чавонмардро, мисли гургҳо, бераҳмона дариданд. Тавре лату кӯб ва зачраш доданд, ки ҳич дарандае наметавонад чунин шӯри қиёмат барангезад ва ғарқоби ҳалокат биорояд. Пирон дигар натавонистанд ҷисми абғору хароби ӯро иморат кунанд. Дер гашта буд, бо сӯз ба мазораш ниҳоданд, ба мазори дилҳо!

Хаёле сукут лангар андохт. Муҳаммад аз сухани нотамом хулоса бардошт:

–Ҳо, дидед, одам қодир аст, ки аз ҳайвон ҳам боло биравад, аммо чорпойи беақл дар сурати инсон аз зехн берун. Умедворем, ки Парвардигор аз ҳайвон гаштани бандааш чомаеро нигоҳ медорад. Пас, бими инсон аз даранда беҳуда аст. Одам бояд аз одам бирамад, аммо набояд фирор кунад. Аз бало дур на, байни бало будан авлотар.

Овози мудирӣ анбори сиёҳчурда риштаи сӯхбатро барканд:

–Ҳой, мардум, нагӯед, ки нагуфтам: бо варсоқӣ кор саранҷом намешавад! Ҳозир раис биёд, ба ҳафт пуштатон лаънат мефиристад. Суханҳои маро аз беҳи гӯш нагузаронед, балки ҳалқа кунед. Бехтараш зудтар белу каланду досро гирифта, аз пайи кор шитобед. Ку, меҳнаткашони советӣ, ҳучум ба ҷангали дарандаҳо! Вагарна разведка аз фориғболии мардум ба ҳукумат хабар мебарад, он гоҳ оқибати кор дӯғоб мегардад. Бо ду гӯш шунидед, ки мӯхтарам раис чӣ гуфт?!..

–Разведкаат аз сарат монад, ҳодаи мазоре! Илоҳо, муддатҳо ба тарбод гирифторм шавӣ, ки ас аз ҷоят начунбӣ! Ба мо фақат хабаркаш намерасид. Сабр кун, сабзидани боғи сияҳдилро ҳич кас надидааст,—кадоме ғурунгид.

Лоғарандом ба ин тарафу он тараф нигарист, аммо соҳиби овозро нашинохт. «Гӯрсӯхта, кадом бунгиаш буд? Дар ҷангам мезад, ки як—ду лагади обдораш мефурувардам, гап аз биниаш неву аз роҳи даҳонаш мепарид»...

Кор оҳиста—оҳиста дар гирифт. Кӯдакон ҳам ёриро аз падару модар дарег надоштанд. Аммо гармии офтоби тафсон батадрич афзуд ва то ба ҳадде расид, ки рағани тан дар зерӣ пӯст об шуд. Одамон беҳолу нафасгардон сарашон ҷарх мезад, аз даҳону биниашон хун мезаҳид ва мисли дарахти пӯсида тап—тап аз по меафтоданд. Кӯдакон дар таб месӯхтанд ва пирон мадори рост шудан надоштанд. Устухонҳои зира—зира сӯзиш мекард ва гӯё инак—инак мисли орд мерехт. Гӯшти хом овезон мемонду бас. «Худоё, қай шом мерасад? Қай офтоб ба ғуруб меравад? Магар рӯзи дигар низ чунин бошад?!.. Эй бодӣ анбаринмӯӣ Шайхҳо, қучоӣ, ки қадам—қадам аз ин кӯ бигзарӣ, то ҷисму ҷони харобу беҳол як дамаке биосоҷад?!»

Муҳаммад ва чанд нафари дигар аз қамишу тугайҳои даравида каппа месохтанд, ки кӯдакону занон зери онҳо ҳазид, тану ҷони беҳоли худро аз гармои тафсон паноҳ бибаранд. Обкашҳо аз наҳр пайваста об меоварданду меоварданд. Ташнагӣ намешикаст. Ҳалқ зуд хушк мегашт. Ин дам Адолат аз каппашон, ки канортар воқеъ буд, сар берун овард ва бо овози гирифта фарёд зад:

–Ҳабиб, Ҳабиб, модарат ку?! Бигӯ, ки назди модарам биёяд!

–Чӣ шуд?–ҳаловна савол кард Ҳабиб ва дарзаии қамишро ба замин партофт.

–Дар таб месӯзад, аз биниаш хун мешорад!

–Ҳозир, ҳозир, модарамро мегӯям, амакамро мегӯям! Аз ҷоят начунб...

Ҳабиб шитобон ба сӯйи мардону занон давид. Садои белу каланду дос ба гӯш меомад. Писарбача модарашро овоз дод:

–Модар, тоби холаам гурехт! Аз биниаш хун меравад. Мегӯяд, ки зудтар биёй.

–Аз кӣ?–дос аз дасти Ҳабиба афтод. Сукут ҳаёле соя андохт.

–Аз холаи Тобон!

–Аз Тобон?!–гапи писарбачаро шунида, осема шуд Муҳаммад ҳам.

–Ҳо, аз холаи Тобонам, зудтар!..

Онҳо думболи писарбача давиданд. Сардӣ ба дили дигарон рехт, дасташон ба қор нарафт.

Дар назди каппа Муҳаммад аз Ҳабиб хоҳиш кард:

–Ту, ҷонакам, Адолатро ҳамроҳ бигир, ба каппаи худатон бибар.

–Хуб, амак.

Ҳабибу Адолат бо хавоси пареш қанор рафтанд. Ҳабибаву Муҳаммад ворид гаштанд.

Тобу таб маризро мепечонд, чун мӯйи дар оташ месӯхт ӯ. Арақ аз сару рӯяш шиппа мезад. Аз биниаш хун заҳида, аз кунҷи лаб ба фук ва гардани сафедаш ҷӯйборак мекушод. Аз баданаш тафи гармӣ ва бӯйи ғализи хун ба димоғ мезад. Ҳазён мегуфт.

–Муҳаммад, пудина дарқор,–охиста садо андохт Ҳабиба.– Бӯйро нест мекунад.

–Аз кучо? Дар кучо мерӯяд?!–аз ҷо рост шуд ҷавонмард.

–Эҳ, агар Шайхҳо мебуд, сари ҳар қадам! Ин чо надонам, аз кучо?!

–Меурсам,–Муҳаммад сӯқвор озими рафтан шуд. Мариз яке чашмони хунгаштаашро во намуду канда–канда хоҳиш кард:

–Муҳаммад, илтимос, канор нарав. Гап дорам...

Сипас Тобон дасти ларзонашро оҳиста ҷониби Ҳабиба дароз кард. «Дугонаи азиз, канорам бинишин». Садои бемор низ ларзид:

–Апачон... Умедам ин набуд. Дар ҷойи нав орзу доштам дарахти муҳаббат сабзонам. Ҷуфти муносиб будем, фақат ханда, ханда... Аммо... зуқи чашм гирифт, ҳасратӣ меравам... Охир, ба касе бадӣ надоштам, бало аз кучо омад?!..

–Ин хел нагӯй, Тобон, хоҳаракам, зиндагӣ дар пеш. Фикрҳои бемаъниро аз сарат дур кун,–Ҳабиба шитобон паҳлӯи Тобон нишаст ва рӯймолро аз сараш гирифта, хунҳои лабу гардани маризро ба пок кардан пардохт.–Ором бош, ором, ором... мегузарад.

–Муҳаммад куст?..–бо нолиш пурсид Тобон.

–Ҳастам,–Муҳаммад зону ба замин зад ва пойҳои Тобонро молид.–Чӣ гап шуд, ҷонакам? Яқбора...–забони ҷавонмард гардон нагашт.

–Надонам. Яке аз по афтадам. Гармо зад, чашмам хира шуд, сарам тоб хӯрд. Нафасам тангӣ мекунад, нафасам... Об, об, об...

Муҳаммад сафоларо ба бемор наздик овард. Тобон танҳо лабони парсингбастаашро ба косаи об расонду халос. Бо сар ишора кард: «Наменӯшам!» Садои ларзони ҷавонзан хомӯширо дигарбора бишкаст:

–Муҳаммад, нону намакатро бихил кун. Узр, натавонистам ба Худои азизи худ хидмат кунам. Илтимос... Шуморо ба Худо... Адолатамро хор накунед. Ягона нишонаи ман... Адолат, Адолат...

–Тобон, номард набош, маро танҳо нагузор! Ай, кошифи асрор, давое, сафое, вафое, раҳкушое бифирист, охир!..–ӯ аз буғс ҳамсари азизашро натавонист дигар тасаллое бидиҳад. Суханаш роҳи даҳон гум кард. «Акнун равзанаи роз ба сӯйи кадом дари боз бибарам?!»

Тобон дасти Ҳабибаро бигирифт, рӯйи сандуки дилаш биниҳод ва барои вопасин бор забон гардонд:

–Апачон... Эҳсос мекунам. Меравам. Ба роҳи дур меравам. Медонам, аз ун ҷода дигар барнамегардам. Адолатам ба ихтиёри ту. Натавонистам хоҳиши дил барояш модарӣ кунам. Орзуву армонҳои ширин дар қалбам зиндон бимонд. Акнун ту ба ҷойи модараш. Модари аслиаш бишав. Агар чунин накуни, як дастам аз гӯр–берун. Қавл бидеҳ, апачон, қавл бидеҳ... Адолатам аввал ба Худо ва баъд ба ту...

–Ту ин тавр нагӯӣ, хоҳар! Адолат бе ин ҳам духтари ман. Қавл медиҳам, ўро хор ва ба нони касе зор шудан намемонам. Гиря накун, хоҳарҷон, ашк нарезон, осуда бош. Фарзандон набояд ашки чашми моро бибинанд. Онҳо бояд бидонанд, ки модарон ҳам алорағми мушкилиҳо ҳеҷ гоҳ сар ҳам намекунанд, ин корро шайхи Қаландар ба мардум омӯхта буд, Ҳабиби чавонмарги ман такрор кард, шайхи Зулбайта сари ҳар қадам таълим меод. Мо ҳам меросбари ун мардони покниҳоду равшанзамирем, онҳо як умр бо мо ҳастанд, дар ҷойи ҷони мо ҳастанд. Ту осуда бош, хоҳари қиёматӣ...

Суханони пурмуҳаббати Ҳабиба дар дили бемор бодаки форам вазонд. Дилаш аз фараҳу нишот рӯшан гашт. Аммо натавонист эҳсоси қалбии худро ифода бикунад. Танҳо сипосгузорона ҷониби Ҳабиба чашм дӯхт. «Бо ин ақлу фаросату заковат ҳазорсола бош, апа! Дастат асло дард накунад, хокро бигирӣ, зар гардад! Умри нурро бибинӣ, апа!» Хун аз гӯшаи чашмони Тобон реза–реза сар омад. Ў бо илоче забон гардонд:

–Ҳазор раҳмат, апа. Бовар дорам, ҳалолат бод! Аммо хоҳамро дидам. Мачнунбедам танҳо монд. Саъбаву канорӣ нагаштам, ки соле як бор, ҳамагӣ як бор назди падару модар биравам. Дидор дар қиёмат, азизон... Маро бибахш, Мухаммад...

Лабони хунолуди карахшбастаи Тобон аз гап бозмонданд. Ў оҳиста чашмонашро пӯшид. Деҳа ва мачнунбеди канори он ба ёдаш омад, ки Адолати парпеч дар даст видоӣ меғуфт: «Эй дарахти Мачнун, ту барои ҳамеша ин ҷо мемонӣ бо кӯдакиву чавониҳои мо! Ин зан аст, ки мисли моҳӣ меравад аз як ҷо ба ҷои дигар. Қисмати дӯшиза ҳамин будааст, даргоҳи падар барояш абадӣ нест. Шукр меғӯям бо чавонмарде ҳамсафарам, ки такагоҳ ва Худои ман аст. Илтимос дорам, эй дарахти орзуҳои чавонӣ, маро роҳи сафед ва неру бибахш! Аз Худованди бузург умедворам, ки ҳар сол аз ман-

зили дур ба зодгоҳ ҳидоятам созад, то мисли саъбаву канорӣ панҷараи хонаи падарро тик–тик бикӯбам ва бо хониши зебо аз худ паём оварам. Илтиҷои дигаре надорам, хуш бошед ва маро фаромӯш накунед...»

Чашмони ӯ яке васеътар во гаштанд. Гирду вана ва Муҳаммаду Ҳабибаро ба ҳадде равшану азиз бидид, ки то ба ин дам чунин надида буд. Амиқтар нафас фуру бурд ва якбора ором гашт, дасту пояш латта гаштанд.

–Хоҳар, хоҳарҷон!..–садои фарёди Ҳабиба Муҳаммадро ларзонд. «Ло иллоҳа илаллоҳу Муҳаммадан расулаллоҳ...»

–Хоҳаракам, хоҳаракам, хоҳараки дар қаду басту шакл яктоҳакам! Исто, сабр кун, чашмони зебоятро ба зудӣ напӯш! Ту ҳоло ҳеч чизро надидайӣ, аз сад гул як гулат ҳам нашукуфтааст. Охир, шаҳид гаштани Ҳабиби ба чон пайвандам бас набуд, магар?!.. Ҳо, фалаки бераҳм, бо чор ҳисси зотиат ҳалқаи гӯши хуш кун: ба рағми душманон, ба хотири рӯхи поки азизон мо ин манзили даррандахоро обод мекунем, бекиёмат биҳишт месозем! Қасам, ки ба ҷойи ҳама кор мекунам, кор мекунам, кор мекунам. Ба ҷойи ту, ба ҷойи Ҳабиб, ба ҷойи шайхи Зулбайта, ба ҷойи қиблагоҳи раҳматиям, ба ҷойи ҳама! Намеҳаросам, кор мекунам, кор мекунам!..

Овози баланди Ҳабибаро шунида, аз берун Адолати мӯпарешон, мисли мусичае, ки дилакаш аз бози тезчангол бим гирифта, шитобон ба дарун сар халонд. Модар дароз, чашмпӯшида ва хомӯшу ором хуспида буд, қабл аз ҳарвақта. Духтарак боре ҳам ёд надошт, ки модараш пеш аз дигарон бармаҳал ва бо ин ранг дароз хобида бошад. «Модараки ширину хандони ман, булбулаки хушхони ман ҳеч гоҳ орому хомӯш набуд–ку?! Чӣ шуда?!» Гирён гашт духтараки маъсум. Ашк дар чашмонаш ҳалқаи гирдоб, беихтиёр худро ба пойи модар ҳаво дод:

–Модар, модарҷон, модарҷон, бихез! Бихез мегӯям, модарҷон! Маро танҳо нагузор, раҳгум мезанам, модар!.. Чаро дароз кашидай? Пеш аз дигарон хоб рафтнанатро надида будам. Айб аст, бархез, модар!..

Аммо модар хоб буд, хоби абад.

Ҳабиба худро ба даст гирифт, духтаракро аз модар чудо карда, сарашро ба сандуки дил пахш намуд ва бо овози ларзон таскин бахшид:

–Духтаракам, духтаракам... Ором бош, ором бош, шири-
накам. Ман ҳастам, ман ҳастам, то рӯзе ҳастам, танҳоят
намегузорам. Ту духтари манӣ, қону чигари манӣ, решапай-
ванди манӣ... Ором бош, ором бош... Аллаё, алла!..

Муҳаммад ашки дидагонашро бо нӯги ангушт рӯфта, аз
каппа парешон берун омад ва яке чашмаш ба Ҳабиби маҳзун
афтод, ўро аз дур нидо дардод:

–Ҳабиб, пештар биё!

Писарбача шитобон назди Муҳаммад омад. Чавонмард
сари ўро силакунон бигуфт:

–Писарам, мард бош. Акнун бирав одамонро бигӯ ба
чаноза биёянд...

Ҳамон бегоҳ дар «Ленинизм» қабри аввалин пайдо шуд,
қабри нахустин модари ғӯрамарг, қабри зани ҳасратӣ, қабри
ошиқи ноком, қабри духтари дур аз падару модар, қабри
модари ормонӣ... Афсӯс, ин қабри вопасин набуд, балки
қабристон аз он ибтидо гирифт, доман густурд.

Баъди ба хок супурдани Тобон, чанд нафар Муҳаммадро
суроғ карданд. Ин дам чавонмард дар як кунчи бинои васеи
чӯбин тани танҳо ба андеша фуру рафта, зери лаб чизе
тақрор мекард. Пилтачароғ милт–милт дошт ва чехраи ча-
вонмардро хира–хира менамоён. Чашми ў ба ҳамқабилаҳо
бархӯрд, аз ҷо нимхез шуд. Онҳо як–як канори Муҳаммад
нишастанд. Марди бачуръате дар торикӣ гулӯ равшан кард:

–Шайхзода, ҳолатон хуб аст?

–Шукр, Худоро сано мефиристам,–ором посух дод
Муҳаммад.

Мард якбора ба матлаб гузашт:

–Шайхзода, ҳамагӣ дар як рӯз ба гармои тафсон тоб нао-
вардем. Бачаҳалок, аз замини осмон алов меҳезад–е! Нафас
дар гулӯ дармемонад. Ҳатто бодаке нагардад, ки як барги
камиш бичунбад. Занону кӯдакон дар як рӯз аз по афтоданд.
Худамон ба зӯр мечунбем. Ин мулк барои мо набудааст, аз
хафт дӯзах фарқе надорад. Ҳамаамон сӯхтаву пухта, оқибат
бедарег фано мешавем. Беҳтараш, ҳоло ки дер нашудааст,
ҳар кас бо сару аробаи худ ба кӯҳистон баргардад. Тадбири
дигаре намебинем.

Муҳаммад аз тафаккур сар бардошт ва бо озмоиш савол
кард:

–Ҳангоми видеоъ сухани азизамон дар ёди Шумо ҳаст?

–Оре, хаст!–посух дод мард ва ун суханро ба ёд овард:–
«Ба ресмони Худовандӣ чанг бизанед ва ҳаргиз парешон
нашавед!»

–Боракаллох, дуруст!–Муҳаммад суханро бо муқаддима
оғоз кард:–Диламро садои думбураи шайхи Зулбайта пора
месозад. Дарк мекунам, ки ун мавқеъ танҳо думбура садо
намедод, балки дараи Шайхҳо аз қарнҳо садо мезад, аз часо-
рати Ҳазрати Бурхи Валӣ ёд меовард. Медонед чаро Ҳазрат
кӯхи Турро боло шуд? Агар ҳадафи аввалаш расидан ба Ҳақ
бошад, мақсади дигараш–инсон агар азм кунад, санги хоро-
ро мешикофад. Мо ворисони ҳамун ҳазратем, аз роҳ набояд
пас бигардем. Бозгашт танҳо парешонӣ меораду бас. Агар аз
яқдигар биканем, аз Шайхҳо на ном мемонад, на нишон.
Сонӣ дигарон ҳам чуръат намекунанд, ки аз кӯхистон ба ин
хавза кӯч барбанданд. Ба хотирам суханони Ҳабибаи неру-
манд миёнд дар назъи чони Тобон. То ба ҳол аз таъсири
онҳо берун нагаштаам. Шумо мехоҳед, ки гуфтаҳои рӯҳбах-
ши Ҳабибаро такрор кунам?

–Оре, мехоҳем!–яқбора нидо дардод чанд нафар.

–Пас, бишнавед. Ў бигуфт: «Хоҳаракам, хоҳаракам,
хоҳараки дар қаду басту шакл яктоҳакам! Исто, сабр кун,
чашмони зебоятро ба зудӣ напӯш! Ту ҳоло ҳеҷ чизро
надидаӣ, аз сад гул як гулат ҳам нашукуфтааст. Охир,
шаҳид гаштани Ҳабиби ба чон пайвандам бас набуд, ма-
гар?!.. Ҳо, фалаки бераҳм, бо чор ҳисси зотиат ҳалқаи гӯши
хуш кун: ба рағми душманон, ба хотири рӯҳи поки азизон мо
ин манзили дарандаҳоро обод мекунем, беқиёмат бихишт
месозем! Қасам, ки ба чойи ҳама кор мекунам, кор мекунам,
кор мекунам. Ба чойи ту, ба чойи Ҳабиб, ба чойи шайхи
Зулбайта, ба чойи қиблагоҳи раҳматиям, ба чойи ҳама!
Намехаросам, кор мекунам, кор мекунам!»

Муҳаммад дарёфт, ки ҳозирин ду гӯши дигар сабз карда-
анд, суханаширо бо фаросат идома дод:

–Чойи гиряву нола ҳамагӣ як бонуи дилсӯхтаи мо чунин
гуфт, ба ҳаде самимӣ ва заминӣ изҳор кард, ки эҳтиромаш ба
маротиб афзуд. Бо меҳр чонибаш нигариста, нидо дардодам:
«Оре, сарвату сархату сармоия инсон Ватан аст. Эй, Ватан, бо
сӯзи чони хештан оқибат бунёдат мекунем, қадам ба қадам!
Ҳатто чархи гардун наметавонад, ки гардани моро бишканад,
вакте ки душмани силоҳдор натавонист». Ҳо, як бонуи мушти-

пар дар қолаби тафаккур комилан дарк карда, ки дигар роҳи бозгашт вучуд надорад. Ҳамакнун тасмим аз шумост: биистем ё ба чор сӯ биравем?.. Агар биистем, худамон месозем, на каси дигар, агар биравем, ба нестӣ меравем, на ба ҳастӣ!..

Одамон ба тафаккур фурутар рафтанд. Мурғи андешаи ҳар қадам бо роҳи худ пар мезад. Аммо дар ниҳоят хулосаи ҳамагон як буд: «Ҳабиба дуруст мегӯяд. Бояд биистем! «Гапи бисёр—як хара бор». Акнун мурдаву зиндаи мо ин ҷост, на ҷойи дигар. Ваҳш замин, хона, сарғаҳи зиндагии навини мо хоҳад буд. Хонаро бо ҷоннисорӣ, арақи ҷабин ва обилаи кафи даст бунёд мекунанд, бунёд! Ба ин хотир ҳар як ваҷаб замини девори хона ширин, азиз ва ба ҷон баробар мегардад. Рост— рост, воқеан Ҳабиба сади дар сад рост мегӯяд, модарона ва оқилона мегӯяд».

Қабила азми комил ва ниятҳои тоза матраҳ кард. «Агар охири мард зинда бимонад, ин ҷо мемонад, нохун ба нохун, дандон ба дандон!..»

Пушти намози бомдод одамон аз капҳои худ як—як берун омада, барои дарави тӯғаю қамиш ва аз замин тоза кардани шӯраку шутурхору гумой камар бастанд. Бо амри раис, «Разведка» онҳоро ба се гурӯҳ ҷудо кард: иддае ба дараву тоза намудан, дигаре барои чанд ҷох кофтани онро аз об пур сохтан ва саввумӣ барои канал кандан. Воқеан, кофтани ҷохҳо басо зарур буд, аммо кандани канал заруртар. Ҷохҳои пуроб сарпаноҳе буданд, ки шабонгоҳ одамон андаруни онҳо фуру рафтаву пайкарашонро то гулӯ паноҳ бурда, худро аз неши ҷонсӯзи хомӯшакҳо як дараҷа «начот» медоданд. Аммо тасмими аз наҳри канортар ба сӯйи деҳа кофтани канали тоза онҳоро аз камбуди об метавонист битамом воқаронад. Азму ҷазм бештар дар ин ҷода фуру бирехт.

Вақте ки одамон ба гурӯҳҳо ҷудо гаштанд, Ҳабибаи сарвақомат бо косаи сафолин як миқдор ҷав гирифта, назди мушкин гузошт. Асп ду—се карат сӯйи соҳибаш сар ҷунбонд, гӯё миннатдорӣ кард. Адолату Ҳабиба ҳамроҳи дигар баҷаҳо барои овардани об ба сӯйи наҳр раҳсипор шуданд. Чашмони тезбини Шаманов ба бону ва аспи зебо афтод. «Ин ҷонвар бояд моли фармонбари раис бошад!» Ӯ лангон қадаме ба пеш гузошту чашм аз бону нақанда, гӯё лаҷоми замини замон дар даст, ҳавобаланд овоз андохт:

—Ҳо, занаки хола, ин асп ҷӣ ном дорад?!

Ҳабиба ҷониби овози дурушт теғи нигоҳ афканду бе лому мим ба кори худ андармон гашт. Ба ҷойи бону Муҳаммад посух дод:

–Мебинӣ азодор аст. Шоми дирӯз дугонаи ҷониаш аз дунё даргузашт. Тасмим гирифтем, ки имрӯз ба кор андармонаш накунем, танҳо барои коргарон ғизо омода кунед, кифоя. Бону қабул кард.

Шаманови дароз лангон назди Муҳаммад омаду бо як даст аз гиребонаш чанг зада, дуд аз гулӯи дӯғу даранг бардошт:

–Нагӯйед, ки нагуфтам: дар ин ҷо фақат ман ва раис ҳукм мебарорем, на каси дигар! Агар ҳар касро ба сару пойи худаш монем, сағ соҳибашро намешиносад, олам ҷазир мешавад. Дунё бедарвоза нест, соҳиб дорад. Фаҳмидед?!–чанголашро аз гиребони Муҳаммад раҳо карда, бо саҳтӣ пурсид:–Ун занаки дароз чӣ ном дорад?

–Ҳабиба,–кӯтоҳ посух дод Муҳаммад.

–Шавҳар дорад?

–...

–Ҷаро дамаат дарун зад? Шӯ дорад, мегӯям?!

–Писару духтар дорад, беҳамсар. «Худоё, чӣ иштибоҳе!»

–О–ҳо, гови ғӯсоладор аст, гӯй! Ҳеч гап не, дар ин замон гови бағӯсола бақадр, нозу нузаш камтар, хору молаш ширинтар, баракаташ зиёдтар. «Тарбуз авло аз харбуза», тарбуз нақду харбуза нася. Аспаш ҳам бад не, а?! Раисзеб!–ҷониби Муҳаммад абрӯ паронда, лаб лесид Шаманов. «Кош, ба ҷойи пакана худам раис мебудам, то кабки мастро муфт ба чангол меовардам. Барои якдаст ҳайф мешавад ин парӣ, ҳайф! Ё калағафсро огоҳ накунам?! Бигзор яквачаба бурутҳои шофашро тоб додаву яку–ду карда гардад... Не, номардӣ мешавад, аз боварӣ мебароям, бехтараш аз як лаб нон намонам. Разведка бояд воқеан ҷосус бошад, на хиёнаткор!»

Аз пушт нохост овози раис баланд гардид:

–Бар падарат лаънат, хар, ҳайвон, самбақа! Қасам ба номи доҳии пролетариати ҷаҳон, агар дар қалби пурсӯзам муҳаббати якдилии меҳнаткашон ҷо намедошт, баъзе холабеғамҳоро дар як мижа хоку туроб мекардам! Ту ба чӣ сафсатаҳо машғули? Корат фақат ҳет–ҳет гаштан, бо ҳар сангу сафол яку–ду кардан! Одамонро кӣ назорат мекунад, гургхӯрда?! Кай канал кофта мешавад, кай об меояд, кай

галла мекоранд, кай боғ мекунанд?! Кай, кай?!..

Шаманов пойи лангашро наздиктари раис овард ва мисли афсар назди кумондон, мутантан иттилоъ дод:

–Рафиқ раис, нагӯйед, ки нагуфтам: тибки муқаррарот разведка ба шумо иттилоъ медиҳад, ки бароятон аспи раисзеб пайдо кардам. Сохибаш як бонуи сарвқомати бешавхар. Агар дилашро ёбед, якбора сохиби ду аспи чиран мешавед,–каф ба каф совида, хушҳол мужда расонд лоғарандоми дароз ва чониби чонвар ишора кард:–Ана, нигоҳ кунед, раис!

Раиси пакана аз дур чонварро нигарист, аммо сохибашро наид.

–Бад не, лекин сарвқомат наменамояд–ку?!

–Сарвқомат–азодор!

–Кӣ талаф ёфт, гургхӯрда?! Чаро ман беҳабар? Қасам ба номи доҳии пролетариати ҷаҳон, агар дар қалби пурсӯзам муҳаббати якдили мехнаткашон ҷо намедошт, саратро мисли харбузаи ғач аз тан ҷудо мекардам! Ҳе, разведка нашуда...

–Ногаҳон ҳамсарам аз дунё рехлат кард,–бо дилсӯзӣ лоғарандомро ҷонибдорӣ кард Муҳаммад.–Аммо мо ўро талаф надодаем, балки дар ҷойе гузоштаем, ки ёфтаниш мушқил.

–Дар кучо гузоштед, одами зиндаро?!

–Дар дилҳомон ҷош кардем, дар дилҳомон!

–Гӯш кун, маҳмадоно, ту фақат бо асрору розу ниёз гап мезанӣ!–ба ғазаб омад раиси пакана.– Магар одами думетра нахӯд аст, ки дар як вачаб шикам ҷош мекунӣ? Брос–се!.. Фалсафаи ту ба кӣ даркор? Мурдари мурд мегӯянд, зиндаро зист!.. Бирав, ҷулу пӯстакатро бигир! Ба районат мебарам. Як ҳафтаи дароз муаллимиро меомӯзӣ. Ба деҳа наомада, он ҷо зист мекунӣ. Баъди бозгашт сағераҳои бесаводно таълим медиҳӣ, ки мабодо дузду ғоратгару каллабур нашаванд. Фарзандони доҳии пролетариати ҷаҳон бояд босавод бошанд. Медонӣ, Ленини ғамхор ҳатто беваи Капланаро, ки ба сӯяш тири марговар андохта буд, мучозот накард. Гуфт, ки ин махлуқи тирааклро бурда таълим диҳед, тарбия кунед, ба ҷамъият даркор мешавад. Мо, фарзандони доҳии пролетариати ҷаҳон, ана ҳамин хел ғамхору дилсӯзем!–ифтихор кард раис ва амр зад:–Ту, донотарош, ояндаат дурахшон, мисли гургхӯрда, самбақа шуда наист, бичунб, акнун!..

Мухаммад метавонист якбора ва тунд «намеравам» бигӯяд. Зеро пӯписа ва омоли зишти раиси азимкалла нафраташро барангехт. Сабри чамил суханони шайхи Зулбайтаро дар лавҳи хотири ӯ гардон кард: «Мухаммади азиз, ҳамакнун ту ба дигарон бигӯ ва фарзандони онҳоро беҳи бехату савод нагузор. Бесаводӣ торикӣ ва чахолат аст! Бехирад ба фарқи хубу бад намеравад. Ин кор нобахшиданист. Ту метавонӣ дар замони нав омӯзгори хуб ва лизо ҳифозатгари хату забони хеш бибошӣ. Дуо мекунам, ки ин ният амалӣ бигардад. Ишооллоҳ, пирӯз хоҳед шуд». Ёди сабзи суханони шайх нафраташро фуру гузошт. Аз беаклии лаҳзаина худро канор гирифт. Ӯ ором гашт ва бо таҳаммули азали бигуфт:

–Мунтазирам бошед, ҳаминак бо шумо меравам.

–Бичунб!–амр зад раис ва каллаи азимашро ҷониби Шаманов тоб дода, оҳиста фаҳмонд:–Разведка, муаллими маҳмадоноро район мебарам. Ту дарзаи тўғай қабза карда нашин! Ба ин бева бифаҳмон, ки сару афзори ҷонварашро нами ҳозир барбандад. Раис барои сиёсат бояд байни одамон аспсавор ва фукчухт бигардад, вагарна ягон беваи почаканда гапамро намегирад. Аввал аспашро душоха савор мешавам, баъд худакашро. Фаҳмо, гургҳӯрда?!

–Илтимос, раис...–даст ба сандуки сина гузошт лоғарандом ва мисли лаклак гардан ёзондаву қомат афрохта, савол андохт:–Нагӯйед, ки нагуфтам: магар бехтар нест, ки худи ҳозир бо ҳамин асп район биравед?

Раис нешханд заду гуфт:

–Ҳой, разведка, дар район дўсту душман аз мўйи сар ҳам зиёд! Ҳамаи хўчаинҳо–пойи пиёда, ҳатто хар надоранд, ки аз як деҳа ба деҳаи дигар бираванд. Чашмонашон чор рӯзи дароз роҳ мепоянд; ку, кӣ савора меояд?.. Агар маро аспсавор бинанд, якбора талхаашон ба даҳон мезанад. «Аз кучо ёфт, киро ғорат кард?» Ноилоҷ мемонам. Маҷбур мешавам, ҷонварро ба ягон болонишин муфт ҳадя кунам. Бо чирани бева дар ин ҷо савлат карда гардам, бехтар нест, магар?! «Аз чашм дуру душман кӯр».

Шаманов хушҳолиашро сохтакорона изҳор кард:

–Нагӯйед, ки нагуфтам: ба калаи тилоии Шумо арҷ мегузорам, раис!

Пакана аз ифтихор мағруртар гашт. «Аспу майдон дар дастам, ҷӣ коре хоҳам, мекунам. Хурӯс дар шаҳри урус ҳам

хурӯс!»

Муҳаммад назди муқомгоҳ Ҳабибаро садо зад. Сарвқомат бадар омад.

–Тинчист, бародар?!–мушаввашхотир пурсид бону.

–Адолату Ҳабиб аз наҳр барнагаштаанд?

–Ҳоло на! Чӣ буд?

Чавонмард матлаб гуфт:

–Хоҳарам, як ҳафта ва ё шояд бештар дар маркази район муаллимӣ меомӯзам. Буду бошам ҳамон ҷо, омада наметавонам. Хоҳиш дорам, Адолатро аз худ канор нагузоред. Баъди бозгашт мактаб мекушоям, бачаҳоро хату савод меомӯзнам. Шайхи Зулбайта чунин орзу карда буд. Толеъ мадад кард.

–Чӣ хубе! Аз Адолат осуда бошед, бародар,–бо хушҳоли гуфт Ҳабиба.

Муҳаммад ҳаёле сукут варзид ва сипас хоҳишомез ба забон овард:

–Медонӣ, хоҳарам, як гап дорам...

Ҳабиба гӯши хуш шуд. Муҳаммад мутафаккирона ба суҳан пардохт:

–Аслан ҷисми инсон киштист ва эҳсоси ӯ мисли кӯдак. Агар киштӣ беҳудо бошад, ҳар лаҳза ғарқшавӣ таҳдидаш мекунад ва агар эҳсос бемодар монад, дар зиндагӣ раҳгум мезанад. Илтимос, модари Адолатам бош ва дар набуданам ин қабиларо роҳбарӣ намо. Онҳо ба ту эътимод доранд ва ба ҳарфат гӯш мекунанд.

Авзои Ҳабиба дигар гашт. Дар қалбаш раҳи шубҳа соя андохт. Шубҳаро канор гузошт ва таври чид бигуфт:

–Бародар, ман ба Тобони азизам қавл додаам ва ҳамчун шайхҳои ростгӯ ҳич гоҳ суҳанамро намешиканам. Барои Адолат модар ва барои қабила чигарам. Аз ту ҳам илтимосе дорам, ҳич гоҳ бо оҳанги хайрумаъзур бо ман ҳарф назан, дигар тобу тоқати кандани шуморо надорам. Ҷудой аз Ҳабиб бароям бас, рехлати Тобон бароям кифоя. Дигар намехоҳам, ки аз Шумо ҳам бишнавам. Илтимос, маро пора накунед, дар нимароҳ нагузоред. Ҳар лаҳза баргаштану омадани шуморо бесаброна мунтазирам. Худо ёру мададгори Шумо бод!

–Худо хофиз,–гуфт чавонмард низ ва ба сӯйи раису мудир қадам бардошт.

Ҳабиба аз пушти Муҳаммад косаи об рехт. «Роҳи сафед,

ба саломат баргард!»

Чашми ҳариси раис аз дур чехраи поку бегаши бонуро сӯроҳ мекард. Аз нозанинии сарвқомат як лаҳзаяке дилаш бирешиму қадаш баландтар гашт. «Сабил, паризод будаст–е! «Сайд дар боғу гург дар роғ». Ин чашми кӯр кучоҳоро менигарад? Тилои чачкарда дар пеши чашм, ба хирочи мамлакат меарзад–е! Меғӯйй гавҳар ворӣ аз даҳони мораш гирифтаӣ. Муаллими пойлуч, мурдаи занашро як рӯз нашуда, барои ҳамин гирд–гирдаш мисли анкабут тор метанад, тор метанаду думғозашро сар намедихад. Ҳо–о, паризод, чашмакони кушандаатро васеътар кушо, султонро аз гадо фарқ кун, охир! Хӯчаини ин водии бекарона манам, охир! Агар ба болинам сар монӣ, ба пойи қадамат зар мерезам. Ин муаллимаки пат–патиро ба сарат мезанӣ. Як ишораат бас, агар беҳуда саргарангат кунад, ба қадаш чунон чома пора кунам, ки худаш сари мӯ пай набарад! Ҳоло ӯ бо кӣ сар ба сар шуданашро дарк накардааст. Хаташро аз Сибир нахонем, ман ҳарчӣ!»

Даҳони вои мудирӣ анбор хашми раисро овард. Авзои пакана дигар шуд, дар қиёфааш аз бечораҳолӣ осор намонд ва яқбора пӯписа кард:

–Бар падарат лаънат, хар, ҳайвон, самбақа! Қасам ба номи доҳии пролетариати ҷаҳон, агар дар қалби пурсӯзам муҳаббати якдилии меҳнаткашон ҷо намедошт, чашми хар касеро, ки ба ин бева бо ҳавас менигарад, кӯри кӯр мекардам! Даҳонатро бипӯш, гургхӯрда, боз ягон паша надарояд!

–Илтимос, раис...

–Бигӯ, ки муаллимак зудтар бичунбад! Дар балои «ошики печон» мондем–ку! Мо ғами таълиму тарбия хӯрем, онҳо ғами ишқварзӣ! Як доҳии муаззами пролетариати ҷаҳон хобу хӯрро бо ҳамсараш тамоман аз ёд рӯфтаву партобида буду ин буқай зотиро бинед–е! Ҳай–ҳай нағӯйй, ҳамин занаки ходаро дар рӯзи равшан хобонда... Ҳе, лаънати бадзот, ин ҷо майдони кор аст ё ошиқхона?!

–Албатта, кор, кораст, раис!–Шаманов даступоча шуд ва осемаву лангон–лангон ҷониби Муҳаммад ду–се қадам гузошт.–Нағӯйед, ки нагуфтам; муаллим, зудтар, зудтар!.. Раис қабратона меканад, зудтар!..

Паканай азимқалла сарашро палмосида, бо ангушти ишорат ба сӯйи лоғарандом таҳдид кард:

–Супориши партиявиро фаромӯш накун, то омадани ман

корҳо тахту рахт шавад, вагарна рӯдаву ручукатро канда мепартоям! Дар бораи кӣ ва чӣ гуфтанамро фаҳмидӣ-а, самбақа?!

–Хуб, мӯхтарам раис, хуб! Шумо бепарво рафтан гиред, лаҷомаш дар дасти худам. Чунон намадмолаш кунам, ки дар дасти шумо, мисли мум, мулоимак шавад...

Раис пеш-пеш ва Муҳаммад аз думбол пайроҳаи пурхокро рӯболо шуданд. Шаманов назди каппаи Ҳабиба омаду ду-се бор ошарф дод:

–Касе ҳаст?

Мушкин ноором шиҳа кашид.

–Ҳаст, ҳаст!–аз каппа бадар омад бону, мисли офтоби паси абр.

Кӯдакқавораи ланг ба чехраи поки Ҳабиба бори аввал амиқтар зеҳн монд. Аз зебоии бону моту мабхут гашт, забонаш печид, сухан роҳи даҳонашро гум кард. «Оҳ, ҷонам фидоят, парӣ! Нигоҳат бас, адоят бас, куштӣ-ку!» Шаманов аз хичолат ба замин хат кашид.

Мушкин беқарор пасу пеш тоб хӯрд. Дар дили бону шубҳае рах андохт.

–Тинчист, ака?!–пурсидани Ҳабиба гургхӯрдари ба худ овард.

–Ҳо, бева, бахтат хандид, акнун хоки гирифтаат зар мегардад!

–Чӣ гап?!–абрӯ дарҳам кашид сарвқомат. Дар андоми кӯдакқиефа ларза афтод. «Гӯям ё нагӯям? Ҳарчӣ бодо бод! Аздусар аз дасти ин заифи муштипар чӣ меояд, биниашро дорӣ, ҷонаш мебарояд».

–Раис ба аспат-хушдор. Акнун сару афзорашро барор, аз район баргардад, аспатро саворӣ ва дар ҳаққат дуои давлат мекунад. Ба фикрам, худат маликаи «Ленинизм» мешавӣ, бева.

–Нафаҳмидам!..–киф дар ҳам кашид Ҳабиба.

–Ҳо, бева, гӯшҳоят вазнинанд, магар?! Раис аспи туро ме-хо-ҳад! Афзорашро барор! Сару даҳонат, воҳ!–нарангушт боло кард Шаманов.–Лекин ягон куртаи гули аноратро бипӯш, нозанинтар мешавӣ. Фаҳмидӣ?

Ҷонвар дигарбора шиҳа кашид. Бону бо афеӯс сар чунбонд. «Ҳа, ана таги гап дар кучо! Мо дар чӣ хаёлу фалак дар чӣ хаёл? Гургро чӯпони гӯсфандон мондаанд, магар?!»

–Фаҳмидам, пештар биё. Биё, ба гӯшат як гапаке дорам,

бобо!

Шаманов бо ун роҳгардии қаблӣ ва ба бўйи гапи хуш шитобон наздиктари Ҳабиба омад. «Маро бобо нагӯ, нозанин! Кучои ман ба бобо монанд? Думи фили Ҳиндустана канда мепартоям–е!»

–Хамтар бош, ки мабодо касе нашунавад. «Тўғайзор шағол дораду шағол бешамол нест».

–Хуб, хуб! Ку, зудтар бигӯ, тоқатам тоқ шуд,–бо таваччӯҳ рости даҳони Ҳабиба сар поин кард Шаманов. «Дар овозаки ширинат садқае, булбули маст!»

Бону бо ангуштони дасти чап пилтаи гӯши лоғарандомро дошта, нарм–нарм молид ва якбора ба зер силтав дод.

–Вой–вой, мурдам, бева!–қомати Шаманов аз дард хамтар зад.–Раҳо кунед, чонам баромад, чонам баромад...

Ҳабиба дасти росташро мушт карда, ба пушти гардани дароз зарбаи сахту обдоре бизад, мисле ки бо хоиск мехро. Аз чашмони гургхӯрда шарора қаҳид ва якбора пешаш торик гашт ва рӯйи замини хордор каладав парӯ афтод. Як муддат натавонист аз чо бичунбад. Ҷазаби бону боло гирифт, гӯё каштали Тағайи калтапалаки Ҳабибкуш ба чанголаш зада, ки пайи ҳам ду–се лагади дигар ба шикам ва тигаҳи афтода фурувард. Ҳо, нафрати дерини Тағайро бедареғ бар сари ӯ бирехт. Шаманов аз зарбаҳои бону шикам мол гурехтаву аз халидани хору хаси дасту рӯяш эҳсос набурда, бо талвосаву чонсард фарёд зад:

–Апа, апачон, илтимос, назанед! Тавба кардам, тавба!.. Такрор намешавад, бас!..

Ҳабиба аз пушти гиребони куртаи Шаманов маҳкам дошта, бо як чолокии мардона, гӯё дарзаи тўғай бошад, ўро бардоштаву ба по рост гузошт. Сипас мушти дасташро, мисли сақои овезони соати девор, пеши чашмони пурҳароси ланг ин сӯву он сӯ тоб дода, таҳдид кард:

–Ҳа, мизбонҳои ношустарӯ, меҳрубонии шумо ҳамин аст?! «Буз чарбуро набардоштааст». Дар як рӯзи роҳбарӣ аз худ рафтед?! Аз ҳад нагузаред, ки хомӯшӣ табиати зани кӯҳистон нест! Мекушам, фаҳмидед?!

–Фаҳмидам, фаҳмидам!..–бо бинӣ ғурунгид Шаманов.

–Акнун бигӯ, ту чӣ мехоҳӣ, бунгӣ?!

–Ҳеч чиз намехоҳам, касе хоҳад, худааш пурсад,– аз тарс лабони хуншори дароз пир–пир париданд.–Илтимос, апа,

назанед...

–Шумо, ношустарӯҳо, тавбаро намедонед, имон надоред! Табармусулмонед шумо! Бо дӯғу даранг, дамдамаву хамхама одамони бегуноҳро метарсонед, бо турктозӣ таҳқир мекунад, чизу чораашонро зада мегиред. Раиси гургат чӣ хиёл дорад? Ба гумонаш, ки тамом, чӯпони рамаи гӯсфанд таъйин шуда, ҳар чӣ хоҳад, мекунад?! Бӯ гирифт, ки асп ман бесоҳиб аст?! Аввал асп ва баъд маро аз худ мекунад?! Фаҳмида мон, ин асп соҳиб дорад! Соҳибаш дар ҷойи ҷони ман, на дасти ту мерасад, на чашми раиси мундуқат!

–Фаҳмидам, апа, фаҳмидам...

–Хоки мазорро фаҳмидед! Одамро одам ҳисоб намекунад! Гӯш кун, ҷосус, агар як бори дигар номи мушкин ва маро бо даҳони бетаҳорат бигирӣ, аз пойи дигарат ҳам маҳрум мешавӣ! Ун карат гург хӯрдааст, ин дафъа мушкин мехӯрад поятро. Акнун бирав, ин гапро ба раиси белабат ҳам бирасон. Бигӯ, ки то Ҳабиба зинда аст, номи занҳои покдоманро беҳуда доғдор накунад, танҳо бо калаи ғафси худ саргардон бошад, вагарна мӯйлабҳои шофашро ба думи дарози мушкин баста, то аз пову пар мондан, гирд–гирди ҷойлоб кашола мекунам. Ҳабиба раққоса нест, ки дар ҳавои доираи шумо бирақсад!..

Сипас Ҳабиба лоғарандоми дар хоку хун оғӯштаро ба холи худ гузошт ва ғолибона пас гашт. Мушкин ором шуд.

Шаманов бо сари хам, мисли шоҳи шикаста ва лангон ба сӯйи ҷойлоб роҳ гирифт.

«МОРСКОЙ КАПУСТ»

Ҳикоя

Аз ин воқеа чанд соли гузашта бошад ҳам, ҳеҷ фаромӯш намешавад. Дар омади гап гоҳе ба хотирам ояд, ба дӯстонам нақл мекунам. Дирӯз ҳам дар сӯҳбате ба ёд омаду нақл кардам. Дӯстам Сайфулло хеле хандиду пурсид «Лекин ин қиссаро аз ягон китобат нахондаам?» «Оянда мехонед» – ҷавоб додам дар андешаи иншоӣ он шудам...

Рӯзи истироҳат буд, қарибҳои хӯроки чошт. Бо дили хоҳам–нохоҳам аз дарвозаи ҳавлиамон берун баромада дидам, ки дари мағозаи деҳа кушодаву Ҳабибуллои магазинчӣ берун аз он рост истодааст. Мағоза рӯ ба рӯи хонаи мо аз он тарафи кӯча буд. Ҳабибулло дар деҳаи дур истиқомат мекард ва се сол пеш ҳам дар ҳамин мағоза фурӯшанда буду ба хислату мичози одамони деҳа нағз шинос. Ба андешаи ман, агар дар деҳу маҳалла ба сифати табиб, омӯзгор ва ё саркор бошӣ, давоми як сол ҳам мардуми онро меомӯзӣ, нисбати зану марди он тасаввурот пайдо мекунӣ. Ҳамчунин, одамоне туро низ мешиносанд ва дар бораат маълумот низ мегиранд. Мардуми деҳаи мо соли аввали қораш ба Ҳабибулло номи (лақаби) Хилват – Ҳабиби Хилватро монда буданд. Ба он сабаб ки баъзе молу ашёи қиматӣ рӯзгорро ба одамони дигар, ба ҳамсоядеҳаҳо пинҳонӣ мефурӯхту баъд овоза мешуд. Чанд бор ман ҳам хилват сарзаниш кардамаш. «Моли қамаҷанҷолаш бисёр» мегуфт худро сафед мекард.

– Дар хона будай–ку, – маро дида овоз баровард магазинчӣ.

– Ҳа, имрӯз истироҳат дорам, марҳамат, ба хонаи мо, Ҳабибулло, хӯрок тайёр–гуфтам.

– Ростӣ гап, худам ҳам дар андешаи кучо рафта будам, – хурсандона иқрор шуд ва бо нияти вохӯрӣ наздам омадан гирифтӣ– аз дӯст як ишора, аз мо ба сар давидан– гуфт.

Оғӯш кушода гарму самимӣ вохӯрӣ карда

– О якбора дари мағозаатро қулф накардӣ?– гуфтам

– Ду қадам роҳ, мушкил не, хуни почаҳоям медаванд, –

гӯён чаппасар гашт.

– Зиёфат аз мову газакаш аз Шумо, Ҳабибулло, – шӯхиомез аз пасаш овоз додам, зеро медонистам, ки баъди садто задан улфатию хушчак – чак мешавад. Рафту дар бораи касе гап сар кунад, ӯ хоҳ одами хуб бошад, хоҳ бад, аввал «танови умраш канда шавад!» гуфта, номашро мегираду баъд наклашро оғоз мебахшад.

Ҳавлӣ даромада бинам, ки аз вохӯрию сӯҳбати мо бо магазинчӣ пайхас рафта, занак аллакай рӯи кати таги тути музаффарӣ дастархон оростааст.

– Эҳа, танови умраш канда шавад, хушдоманам дӯст ме-доштааст– ку– ҳавлӣ даромада хушҳолӣ кард Ҳабибулло. Дар даст ду куттичаи якшаклу якранг дошт ва онҳоро намоишкорона рӯи дастархони болои кат монд.

– Инаш боз чӣ?–ҳайрон шуда пурсидам.

– О дархости худатон, «газакаш аз шумо» гуфтед–ку,– хандида ҷавоб дод Ҳабибулло.

Ин хел газакро бори аввал медидам, як куттичаашро гирифта хуб зехн мондам «Морской капуста». г. Магадан. Охотское море. Год. Выпуск 1979». Аз дилам рафт, ки ҷойи хизмати аскарӣ Мирзои Магадан. Ҷое, ки шаш моҳаш рӯзу шаш моҳи дигараш шаб. Боз акаи Мирзо таъриф мекард, ки диёри офтобист – солниҷний Магадан... Аз рӯи таърифҳои осмонияш мардум Мирзои Магадан лақабаш монданд.

– Ҳабибулло, аз вақти истехсоли ин даҳ сол зиёд гузаштааст. Инро хӯрдан мумкин нест!

– Мумкин, мумкин, танови умраш канда шавад, баҳр яхдони табиат. Ҳатто мурда дар об сад сол истад ҳам, вайрон намешавад, лекин як рӯз дар хушкӣ монад, бӯй мегирад. – гуфту аз кисааш кордча бароварда як куттичаашро кушод, бӯи алафи гандида зуд ба машом расид. Даруни куттӣ ба обсабзаҳо, дурусттараш ба чомаи ғуки лаби ҳавз монанд буд. Дилам дур рафту беҳузур шуд. Гумони бад ба хаёлам омад. «Хайр, бигзор, аввал худаш хӯрад, ку – бинам оқибаташро»– гуфтам ба дил.

– Бирез, акнун газак тайёр – ба иштиҳо омад Ҳабибулло– ин ба сад дарду алам дармон. Табаррук ҳам ҳаст, аз ӯ лаби дунё чандин мазорро гузашта омадагӣ.

Шишаи арақро кушода ба ду пиёла тасмалаб рехтаму «марҳамат»–гуфта яктоашро бо эҳтиёт назди Ҳабибулло

мондам.

– Дусто тори сар, душмано зери по, танови умрашон канда шавад, – гуён бо як дам пиёларо бардошт ва саросема «Морской капуст»-ро ба косаи холи гардонда онро ҳам дам кашид. Алафҳои сабзашро чун тӯпаи отала бо лабонаш фуру бурда, – Бай-бай, танови умраш канда шавад, валоки мурдара зинда мекардаст – гуфту нафаси озод кашид Ҳабибулло.

Ба рангу рӯяш чун табиб зехн мондам, аз таъсири арак буд ё «Морской капуст», ки чашмонаш сурху рухсораҳои арғувонаш дамидан гирифтанд. Сафедҳои чашмонаш ҳам торафт арғувонӣ мешуданд. Гумонам ботил баромад.

– Бардоред – гуфт Ҳабибулло қаноатмандона куттичаи дуҷумро кушода ба коса гардонду наздам гузошта илова кард: – Аз ана ҳамин нӯши чон чор сол пеш, дар давраи магазинчиғии Қуввати Бинӣ, илоҳам танови умраш канда шавад, ду яшик оварда буданд. Ҳамин ду яшикро ноканда аз ӯ қабул кардаму ҳамон зайл ба Саттори Гӯш супоридам. Баъди чор сол ҳамин магазинро қабул кардам. Яшикҳо ба холи худ истоданд. Ҳар яшик чил дона, чамъ ҳаштод куттӣ «Морской капуст».

– Гиред, мо харду аввалин хӯрандаҳо! Мо дар кучову Охотааш дар кучо?! Худованда дар номаш садқа, бо ҳар сабаб ризқу рӯзиро аз у лаби дунё ҳам мерасондааст. Гиред, зинда бод, амаки Лиёнка.

– Амаки Лиёнкааш кӣ? – ба таачҷуб афтадам.

– Брежнев Леонид Илич, танови умраш канда шавад, сиккаву сураташ олама зер кардааст.

«– Мекушт, Ҳабибулло ро мекушт», – аз дил гузарондаму баъди нӯшидан дар пайравии ӯ косаи «Морской капуст»-ро ба лаб кашидам. Тунду шӯр, ба назарам як мушт чомаи ғукро ба зӯр фуру бурдам. Дилам беҳузур шуд, қариб ки нӯшидагию хӯрдагиамро гардонам, вале нафас дарун кашида тоқат кардам. Боқимондаи «Морской капуст»-ро дур партофтам, то ба чашмонам дигар нанамояду косаи дӯғро дам кашидам. Беҳтарин газак дӯғ аст, боз агар турш бошад, тумчию шӯриро тез рафъ мекунад.

Вақте боқимондаи «Морской капуст»-ро дур партофтам, Мушкак – сағи хонадонамон, ки дар сояи тут фукашро рӯи дастонаш монда ду чашми чор сӯи мо нигарон буд, ҳаллос зада аз ҷой хесту аз тағи кат ба дав гузашта, «Морской капуст»-и

партофтаамро харисона бӯй кашидан гирифт. Лахзае дум ли-
конда табъаш хира шуд, ки тарафи мо нигоҳи нафратомез кар-
ду ноумед ба ҷойи аввалааш рафта, баръакс пушташро сӯи мо
гардонда хоб рафт. Аз ин амалу рафтори сағ хандаам омад ва
баланд хандидам.

– Ҷӣ механдӣ? – ба таачҷубу хавотир пурсид Ҳабибулло.

– Сағ аз мо рӯ гардонд, намебинӣ?! Ҳатто нафраташ омад,
ки песонд.

– Барои ҷӣ?

– Барои ана ҳамин газаки таърифӣ – «Морской капуст»,
ки ту хӯрдию ман партофтаамаш. Надидӣ, ҳатто табъи сағ
хам нагирифт! Бин, пушташро гардондааст.

– Ҳой танови умрат қанда шавад ба у табъи нозукате, – ба
сағ нигариста бо тамасхур гуфт Ҳабибулло ва ба ман бо та-
ассуф рӯ оварда, – об–бое, як сандуқашро қабул мекунам,
лекин сандуқи кушодагиам дарди сарам мешавад. Қуввати
Бинӣ ба ҳамин наздиқиҳо бояд магазинро қабул кунад. Аниқ
маълум, ҳамин сандуқи кушодагиро қабул намекунад. Сию
ҳашт куттӣ «Морской капуст», яксаду шаст сӯм!

– Ҳеч гап намешавад, ғам нахӯр, Ҳабибулло, шумо, савдо-
гарҳо дар фанду фиреби мо, харидорон, устухон надоред,
лекин рекламаро намедонед, – рекламаро –, дилбардорӣ кар-
дамаш.

Нигоҳи ӯ ханӯз ҳам сӯи Мушқак дӯхта шуда буд, гӯё чаш-
монаш роҳ мепоиданд... Ба хотири ман қиссаи ду деги ҳамин
магазин омад. Тахмин як сол пеш буд, вақти магазинчиғии
Саттори Гӯш (азбаски модарзод гӯши росташ ба қурут ё ба
кулӯлаи чормағз монанд буду ягон сӯроҳие надошт, мардум ба
ҷойи Саттори Якгӯш Саттори Гӯшаш мегуфтанд). Ду деги ка-
лони яксаду бистлитра аз беруни дари магазин се–чор моҳ рӯи
ҳам пурӯ мехобиданду касе эътибор намедод, гӯё ба чашми ка-
се наменамуданд. Рӯзе падарам (Худованд чояшро чаннат гар-
донад) гуфт, ки рафта ҳардуюшро бихар, чизи хубай, сад рӯз
дарбору як рӯз дарқорай. Рафтам, вақте Саттори Гӯш фаҳмид,
ки ҳар ду дегро мехарам, чунон хурсанд шуд, ки гуфтан надо-
рад. Худаш бачаҳои муаллими ҳамсоюамонро ҷеғ зада фармон
дод, ки дегҳоро хонаи мо баранд. Понздаҳсӯмӣ сӣ сӯм будааст,
нархашон ба гуфти Саттори Гӯш. Имрӯз он дегҳо тухми анқо
гаштаанд, ёбӣ ҳам дошт надоранду нархашон дар осмони
ҳафтум, зурат намерасад.

Деги якумро хона бурда, омада акнун дуомамро мебар-

доштанд,ки овози муаллим аз ҳавлиашон баромад:–Истед, – амр кард бачаҳояшро ва номи маро гирифта– ин магазин аз отаат намондаӣ,мо ҳам ҳақ дорем,мо ҳам ба сари худ бунаем, Худоро шукр, шонздаҳ хӯранда дорем, ба ростӣ мо ҳам тӯйу маърака меояд! –гӯён ҳамсоҷамон давида омаду ба бачаҳояш гуфт,ки дегро ба хонаи худашон баранд. Лаҳзае магазинчӣ ба ман, ман ба дег нигарон мондем. Муаллим чунон ба қаҳру ғазаб омада буд, ки гуфтани як калима маъноӣ ба оташ раваған рехтанро дошт.

–Муаллим, мебахшед пули дегро аллақай ман гирифтагӣ гуфт магазинчӣ.

–Бас кун хотирбиниатро, Хилват, бо дарзаӣ пул занамат, валло ки пал намекашӣ, фаҳмидӣ!?

–Ҳамсоҷаӣ мо рост мегӯяд, – оромона фаҳмондам магазинчиро, – як дегаш ҳаққи ӯ мешавад, пули маро гардонда бидихед...

Қиссаӣ дег ханӯз ҳам дар хаёлам, аз беруни дарвоза овози бачае баромад: «Ҳабибуллои магазинчӣ дар ҳамин ҷост?»

Ман– ҳамин ҷо, чӣ гапай? – баланд ҷавоб дод Ҳабибулло.

–Бобоӣ Раҳим магазин омадаӣ. – гуфт бача.

Бо шунидани ин ном Ҳабибулло ҳадаҳа ду даст ба фотиҳа бардошту «Баракат ба ҳамин хонадон» гуфта аз сари дастархон хест.

Ҳафт соли умри ҷавонии бобоӣ Раҳим дар фронт, дар Ҷанги Бузурги Ватанӣ гузашт, маҷрӯҳи гурӯҳи дуҷум, ангушти мобайни дасти ростав аз буғуми дуҷум қад шуда, болои ангушти ишораташ меҳобад. Вақтҳои лозим ҳамон дасташро боло бардошта «Мо барои шумо хун резондаем, агар мо намебудем, ҳолатон аз ҳоли сағ ҳам бадтар мегашту дар зери пой немис чив мегуфтед!».

Бо вучуди асабӣ, нозук, ҷанҷолию дилхарош буданаш хурду калони деҳа ба бобоӣ Раҳим меҳру шафқат доштанд. «Сад офаринаш, аз оғози ҷанги Гермон то ҷанги Япон қариб ҳафт сол дар саф буд. Ҷандин бор мурдаю зинда шудай, лекин Худованд амонаташро, ки нагирифтаӣ, ҳеҷ балош назадаӣ», мегуфтанд одамон дар ғайбаш. Номаш ҳамчун иштирокчии Ҷанги Бузурги Ватанӣ дар журнали маҳсузи магазин сабт ёфта буд ва гоҳ–гоҳе ба номаш молу ашёи алоҳида меомад. Харидани ӯро ҳамсоҷаҳо дида ҳасад мебурданд. Саросема хестани Ҳабибулло барои он буд, ки нахост бобоӣ

Раҳим асабӣ шавад, ба ғазаб ояд. Ман ҳам саросема аз паси меҳмон то дарвозаи хавлӣ рафтам, мақсад чун мизбон гусели меҳмон буд, ки нохост ба чашми бобои Раҳим афтодам.

– Ба иқаре магазин дар пеши хонаат, магазинчиро зиёфат медиҳию моли хуби камёфтро худат меҳарӣ?! – шӯхӣ буд ё чиддӣ ба ҳучум гузашт бобои Раҳим. –Аз ин даргоҳ ҳама баробар умед дорад. Чӣ, мо барои ҳамин рӯз дар ақопҳо (ҳандакҳо) чон канда хун резондем. Дар вақти (времи) чанг агар мо намебудем, ҳолатон аз ҳоли сағ ҳам бадтар мешуд, дар зери пойи немис чив мегуфтед...

Гӯё ҳеҷ чизро нашунида бошам, наздашон рафта, бобои Раҳимро ба оғӯш гирифта аҳволпурсӣ кардам. Ӯ ҳам аз аспи ҷаҳл фаромада оромона ҳолпурсӣ кард ва куттии дастамро дида гуфт: – Ин чияй?

Бало занад, дар саросемагӣ аз рӯи дастархон гирифта партофтани куттии «Морской капуст»-и Ҳабибулло хӯрдаро фаромӯш кардам. Чӣ гуфтанро надоништа «инро деликатес» мегӯянд гуфтам.

–Деликатесахро намедонам, инро мо дар вақти (времи) чанг консерва мегуфтем, аз гуруснагӣ ҷони моро дар ақопҳо ҳамин тушонка наҷот меод, мазааш ханӯз ҳам дар даҳонам мондааст, –гӯён куттии холиро аз дастам гирифта мисли харидор зехн монда пурсид:– Аз кучо харидед?

–Ана инаш сирри ниҳон аст, бобои Раҳим, агар гӯям, овоза мешавад. Лекин гап байни худамон, ҳамин Ҳабибулло доираду ба дилкашхояш медиҳад, шумо ҳам дар ҳисобед, – гуфтаму дар бало мондам. Бобои Раҳим ба шӯр омад:

–Ин магазин аз падарат намондааст, ки моли хубро танҳо ба хонаи ту баранд. Мо ҳафт сол –дасти чапашро байрак карда – барои адолат чангидем. Агар мо намебудем, шумо, деликатесхӯрҳои имрӯза, ҳолатон аз ҳоли сағ ҳам бадтар мешафт. Дар зери пойи немис...

–Бобои Раҳим, асабӣ нашавед, ҳаққи шумо дар ҷояш. Чанд куттӣ мегиред? – бо илтиҷо пурсид Ҳабибулло.

–Ту чанд куттӣ гирифтӣ? –ғазабаш андаке паст фаромада аз ман пурсид бобои Раҳим.

–Бо зориву тавалло ду куттӣ дод, бобо, – гуфтам.

– Ба ман даҳ куттӣ биёр! – чиддӣ талаб кард бобои Раҳим.

Ҳис кардам, ки аз аспи ҷаҳл фаромада бошад ҳам, по дар узангу истодааст.

Ҳабибуллои ба ҳарос афтода зуд даруни анбор даромаду

ба бобои Раҳим оҳиста гуфтам:– Бобочон, деҳа калон, моли кама чанҷолаш бисёр, боз овозаву дарвоза нашавад, ки ба зарари худамон аст.

– Қорат набошад, маро чив–чив нишон надех, аз ин магазин ҳама баробар умед дорад. Дар вақти вақти вақти чанг мо барои ҳақиқату адолат хун резондем. Шиори давлати мо–ба ҳама мувофиқи талаботаш, кам бошад, боз меорад,– гуфту домани яктаҳашро мисли дастархон рӯи пештахта паҳн кард ва Ҳабибулло даҳ қуттӣ «Морской капуста»–ро болои он гузошт.

– Бобо, ин қуттиҳо мазоргузаштаанд, ба сад дарду иллат давоанд, аз баҳри Охота, аз Магадан омадагӣ,– дидам, ки қаҳру ғазаби бобои Раҳим паст фаромаданд, гуфтам.

–Ба кӣ мегӯӣ, шунидан кай бувад монанди дидан! Гунчишкбача очаша чив–чив ёд медиҳад. Вақте бобот –дасти чапашро боло бардошта, фашистонро дар лонааш кӯфт, июли соли чилу панҷ барои саркӯби японӣҳои милитарист рост ба Магадан рафт, дар баҳри Охота бобот оббозӣ кард, фаҳмидӣ?!– Дар чехраву гуфтори бобои Раҳим баръало мавҷӣ хушҳолию фараҳмандӣ давид. Аз қаҳру ғазаби аввала асаре намонда буд. Пули қуттиҳои «Морской капуста»–ро доду қаноатмандона баромада рафт. Гӯё мӯйсафед маҳз барои харидани ҳамин омада буд.

Дар магазин ҳарду мондем, лаҳзае хомӯш ман ба Ҳабибулло менигаристаму ӯ ба ман.

– Дувоздаҳ қуттиаш рафт,– бо хушнудӣ хомӯширо шикаст Ҳабибулло.

– Ҳоло ист, сабр бикун, чунон муғаке шавад, ки бузоро барге нарасад, – гуфтам аз магазин баромадам. Аз роғи даричаи дарвоза Мушқак хавотир шуда сар бардошта як сӯям нигаристу мисли қаҳрӣ боз рӯй гардонид, маълум шуд, ки ғазабаш ҳоло ҳам паст нафаромадааст. Ӯ бо ҳамон ҳолати аввалааш дар сояи салқини тут мехобид. Ман ҳам барои хобидан ба хона даромадам.

Намедонам, чанд соате хоб рафтам, ки овози занам аз хавлӣ бедорам кард: – А мардак, дар магазин мол омадай – чӣ, мардуми деҳа ҳама чамъ шуданд, ту ҳам намерай!

Бо дили ноҳоҳам аз хоб хестам, чашмонамро молиш дода хавлӣ баромадам. Дидам, ки Мушқак берун аз дарвоза сӯи магазин якмаром чакидан дорад...

Дӯғу пӯписаи мардуми назди магазин нағз ба гӯшам

меомад:

«Бобои Раҳим чанг кардай, барои худаш чанг кардай! Ман ҳам ҳақ дорам. Агар маро ҳам пеш аз чанги Гермон очам мезоид, кӣ медонад, ки Қаҳрамон меомадам» – меғуфт Давлатшоҳи монтёр.

«–Ба иқаре хонаи Салим (маро мешунавонд) рӯ ба рӯи магазинай, моли пеша фақат ӯ мегира – ки?!» – норизогӣ мекард Ҳалими носфурӯш.

«–Эй Хилват, ин магазин на ай отаи Салимай, на ай отаи ту. Магазини халқай! Басай рӯбинию хотирбиний!» – эътироз дошт Сафари сигорет...

Акнун фаҳмидам, ки «сир»–ро бобои Раҳим фош кардааст. Ба ними мардуми деҳа «Морской капуст» нарасидаасту омада даъвою норизогӣ доранд.

Мардуми деҳот ачаб хислате доранд. Мақоли «Хӯрдагиҳо пушаймону нахӯрдаҳо дар армон», воқеан ҳам дар ҳаққи онҳо гуфта шудааст. Ҳабибулло аз як бало – «Морской капуст» халос хӯрда дар чанд балои дигар монда буд.

Хандаам омад, хело хандидаму Мушкакро фарёд кардам, вале маро гӯш намекард. Ӯ ҳамона сӯи мардуми назди магазин чамъомада меҷакиду норизогию эътирози одамон давом дошт...

* * *

... Баъди як ҳафтаи чанҷоли магазин балои аз ҳама вазнин ҳавлии мо бор гирифт. Ҳашт нафар комиссияи бонуфузе ба мӯхлати ҳафт рӯз рӯи кати таги тути ҳавлии мо–ҳамон ҷое, ки аввалин шуда бо Ҳабиби Хилват «Морской капуст»–ро (номаш дар гӯр) газак карда будем, хиргоҳ зада, ҳар кадоме ба таври худ чилу пӯстаки магазинчиро афшонданд. Дар баробари онҳо ана ҳамон Давлатшоҳи монтёру Ҳалими носфурӯш, Сафари сигорет (дар деҳа бо номи се мушкатёр маълум буданд) ва муаллими Ғаюруф, ки барқасд деги харидаамро хонааш бурд, аз ҳад гузаронданд. Гӯё бечораи магазинчӣ одам кушта бошад. На андешаи ҳешутаборӣ, на ҳамсоғию на ҳамдеҳагири карданд. Гӯё вакили деҳа бошанд, ки аз номи мардуми деҳа–онҳое ки «Морской капуст»– (номаш дар гӯр) нарасидашон, ба райкому райисполком, назорати халқию прокуратура як гапҳое навиштаанд, ки на дар кафлес рост мегиранду на дар дег. Ман ҳам дар почаки гӯсола шарикӯ гӯё молҳои хубу камё-

фти мағозаро тақсим мекарда бошам, як хонаам ба анбори Ҳабиби Хилват табдил ёфтааст...Талаб карданд, ки ё маро аз назди мағоза бикӯчонанд, ё ки мағозаро аз назди хонаи мо, ва-гарна мардуми деҳа аз он ҳаққу ҳуқуке, ки партия ва ҳукумати ҷаночонамон додаанд, маҳруманд.

Аксарият, ба онҳое ки «Морской копуст» нарасида буд, хизмати магазинчиро ғайриқаноатбахш меҳисобиданд. Муаллими ҳамсоёамон Ғаюруф бошад бо қаҳру ғазаб дар баёноташ зикр кардааст, ки «Агар хушёрӣ намекардам, ҳар ду деге, ки ба мағоза омада буд, харида хонааш мебурд. Чӣ дигарон буна нестанд, дар деҳа ғайри Салим тӯю маърака, хайру худой надоранд?!».

Давоми як ҳафта дар даҳони мардум гапу хабари Ҳабибуллоу мағозаи деҳа буд. Ҳар кас ҳар чӣ мегуфт, ҳадс мезад, гапи дигаронро инкор мекарду гапи худашро мегузаронд. Овоза ба ҳамсоёдеҳаҳо низ расид. Сокинони онҳо ҳасад бурда мегуфтанд, ки «қандаша занад Ҳабибулло, дар мағазинаш моли ӯ лаби дунё ҳам ёфт мешудааст!».

Таху тағас карда аниқ мегуфтанд, ки давоми чор–панҷ соли охир чунин деликатес—«Морской копуст» (номаш дар хок) ба ҷуз мағазини деҳаи мо ба ягон мағазини дигар наомада будааст. На аз фурушандаҳо ва на аз ҳайати комиссия касе муайян карда натавонист, ки чунин деликатес чӣ тавр ба мағозаи деҳаи мо роҳ ёфтааст?

...Баъди ҳафт рӯз тафтиш ба поён расид. Тафтишгарон бо як портфели чарми пур аз аснод алайҳи Ҳабибулло эълон намуданд, ки рӯзи ҳаштум тибқи дастури мақомоти ҳизбу ҳукумати ноҳия дар суди рафиқона баррасӣ мешавад. То баргузории суди рафиқона онҳое, ки салоҳияту ваколати ин судро намедонистанд, дар ҳаққи Ҳабибулло ғайри ҳукми парону ҳабси яқумра дигар чӣ ҷазохое раво мекунанд. Албатта, ҷонибдори ашаддӣ чунин ҷазоҳои ниҳой ана ҳамон се мушкатёру ҳамсоёи мо муаллими Ғаюруф буданд. Ҳатто Давлатшоҳи монтер мегуфт: Сару гардане, ки Ҳабиби Хилват дорад, зеби дорай. Ох бераҳме, мегӯӣ, душмани хундораш бошад!

Мардуми деҳаи мо на мурофияи судиро дида буданду на суди рафиқонаро, лекин тасаввур мекарданд, ки гунаҳкор ҳатман бо сару гардани ҳам, ба дастҳо завлона, дар ихотаи муҳофизони тартибот дар мурофия иштирок мекунаду суд гуноҳашро дайн ва ҷазояшро эълон менамояд. Суди ра-

фиконаи магазинчии мо дар рӯзу соати муқаррарӣ, дар сахни мактаби деҳа тахминан ҳамин зайл сурат гирифт, лекин Ҳабиби Хилват бо сару гардани баланд, дастҳо безавлона, озодона иштирок дошт. Аз таърихи ба мағоза омадани ду куттӣ «Морской копуст» (номаш дар хок) ба ҳозирин ҳамчун ҷавобгар маълумот ва ба саволҳои даъвогарон ҷавобҳои боварибахш дод. Шасти аксарият гашт, дили бисёриҳо ба ҳоли Ҳабиби Хилват сӯхт, қариб буд, ки аз об соф барояд, агар Давлатшоҳи монтёр савол намедод:

–Чаро ягон бор куттии «Морской копуст»–ро дар витринаи магазин надидем, ин магар пинҳонфурӯшӣ нест, Хилват?

Ана ба ҳамин савол дар гармогармиаш ҷавоби мувофиқ наёфт Ҳабиби Хилват, ба гуфти ҳудаш танови умраш қанда шавад, аз кучо медонист, ки омада–омада баъди чор–панҷ сол ду сандуки назарногири анбор сархӯр мебароянд. Ин саволи ноҷои Давлатшоҳи монтёр гундиеро мемонд, ки гӯё дар пеши чанд сағ мепартоиш. Ҳама ба ҳучум хестанд, баҳусус намояндаи назорати халқӣ. Муурофия аз нав авҷ гирифт, қаҳру ғазаби одамон боло хест. Ҳай гуфтанду гуфтанд ва суди рафиқона ба қароре омад, ки Ҳабибуллои магазинчиро ба тарбияи коллектив ҳавола намоянд. Вале бахташ омад накард, се мушкатёр иддао карданд, ки ба даъвои мо танҳо суди халқӣ нуқта гузошта метавонад.

Як ҳафта дари магазини деҳаи мо баста буд, гапу калочаи «Морской копуст» ва Ҳабиби Хилват ҳам мурданд. Мардум барои як куттӣ гӯгирду як кило намак сарсонун саргардон ва норозӣ. «Лаънат ба даъвогарон, танови умрашон қанда шавад, илоҳим!» мегуфтанд мардуми саргардон.

Аз рӯзи ҳафтаи дуюм Ҳабибуллои магазинчӣ бо ду нафари ношинос омада дари магазинро кушоданд. Дидагиҳо давида барои харид омаданду ноумед баргаштанд. Дари магазинро аз дарун пӯшиданду аз берунаш эълони «Ревизия» овехтанд. Баъд фаҳмидем, ки Ҳабибуллои магазинро месупоридааст, чунки суди халқии ноҳия барои «пинҳонфурӯшӣ»– аш ўро ба мӯхлати панҷ сол аз кори савдо барканор кардааст.

Ба андеша рафтам, аз дилам гузашт, ки дар ин кор танҳо ман гунаҳкор, агар ҳамон рӯзи наҳс шӯҳиомез «зиёфат аз мову газакаш аз Шумо, Ҳабибулло» намегуфтам, имрӯз ҳама орому осуда буданд.

Рӯ – РӯИ ЯХ БА СҶИ САРНАВИШТ
Ҳикоя

*Ангушт макун ранча ба дар кӯфтани кас,
То кас накунад ранча ба дар кӯфтаниат мушт!*

Рӯдакӣ

1

Зимистони қаҳратуни соли 2008. Вай он қадар бо тӯфону туғён омада буд, ки барфи аввал об нашуда, дуюму сеюмаш фуromaд. Шамолу яхбандиҳои замҳарираш мардумро ба ташвиш овард. Талу тепаҳои атрофи Душанберо низ барфи баланд фаро гирифта буд. Шохаҳои дарахтон бодому олуболи баҳорон гулкардаро мемонд. Кӯҳҳои осмонбӯси атрофи Варзобу Ҳисор гӯё доимӣ даруни тумани ғафсу абрҳои тира афтада буданд. Ҳамон бегоҳӣ танҳо осмони чануб каме соф буд.

Офтоб аз паҳлӯи чапи Ҳочабаркӯҳи азим мегузашт, ки дар истгоҳ Лазиз маҳсуму Надим духтур аз таксӣ фуromaданд. Ҳарду баробар ба соати кисагии сарпӯшдору ялаққосиашон нигаристанд.

– Даҳ дақиқа кам шаш! – гуфт Лазиз маҳсум. – Ҳоло барвақт. Баҳузур то Қалъа–хонаи писар расидан мумкин.

– «Ё насиб» гӯед, маҳсум, – шӯҳӣ кард Надим духтур, ки маҳсум ўро бо лақаби байтор ном мегирифт.

Маҳсум лабҳанд кард. Ду дандони тилоияш ялаққос зад.

Ин лаҳза ғизолтаксие наздик омад.

– Маҳсум, – гуфт Надим байтор – ҳамин ҳоло рӯз торик мешавад... Беҳтараш, хонаи мо равем. Меҳмон шавед. Субҳ – чашми рӯз ки кафид, хона меравед.

– Не, – розӣ нашуд ӯ. Аз рӯи одат, дамдуздона дигар гап назад.

Байтор ин хислати ўро медонист. «Бемории ошнояш Навинаро беҳуда барояш хотирнишон кардам. Ачаб не, мастомаст хеста ҳамон сӯ равад!» – аз дил гузаронд.

Мошин пуродам шуду ёвараш боз ҳам чор меандоخت:

– Бийо–о! Охирин мошин! Ҳи–сор, Қалъа–а.. Се кас лозим, ду кас, ана як чо монд, би–йо!..

– Ҷо дорӣ? – ба дарун нигоҳ кард махсум.

– Барои шумо ҳаст! Паҳлӯи ронанда мефорад–тон? Чақ–чақ карда меравен бобӣ, то «конечка»¹ – гуфт ёвар ва махсумро аз оринчаш дошта боло баровард. – Кам–кам кайф ҳам дорен–а, бобӣ? – хандид бача.

– «Тиш–ш–ш!» – ангушт ба лаб бурд махсум.

– Хуб. О–мин! Саломат ба манзил бирасед! – дуо дод байтор.

Атрофиён ҳама даст ба рӯ кашиданд. Мошин ба роҳ даромад.

– Ҷх, кабина гарм! – гӯён махсум кулоҳи сиёҳашро аз сар гирифт.

– Ҳоло яхдон барин сард мешавад, – телпак ба сар ниҳод ронанда ва аз роҳ чашм нақанда гуфт: – Маро нашинохтеда, амакӣ?

– Дар чашмам оташ барин гарм метобӣ. Дар ҷое дидаам. Вале...

– «За то» мо мешиносем. Дар Қалъа писаратон Ашраф ҳаст–а?

– Бале. Мешиносӣ ўро?

– А как–же!..

– Соз–соз гап зан! – ислоҳ кардани шуд ўро махсум.

– Бобӣ, кайф доред–а? – пурсид ёвар.

Махсум гӯш ба карӣ зад.

Мошин аз паҳлӯи қабристон ба роҳи рост баромаду шафақи лолагуни осмони ҷануб ба чашмаш зад. Махсум ин байтро ба ёд овард:

***Шафақро лолагун дидам, намози шом дар гардун,
Магар хуршедро куштаст, дорад домани пурхун.***

– О–ҳо–о! Гап нест ба шумо, бобӣ. Ҷӣ шеъри ҷонон! Такрор намекунед, бобӣ? – хоҳиш кард ронанда.

– Неъ! – гуфт махсум. – Ҷунин байтро бе «нимта!» такрор намекунанд!..

– Ҷонам–катӣ! Қалъа расем, баъд...

Махсум байтро такрор кардани шуд, ки забонаш нагашт... Кайфаш ҳалал расонид...

Мошин хеле роҳ тай намуд. Ба мавзеи Мортеппа наздик

---

¹ Конечка – лафзи навбаромад, ба маънои истгоҳи охирина.

шуду кадоме хост фуруяд. Махсум як ба атроф харосон нигоҳ кард:

- Моро кучо мебарӣ, бача?
- Қалъа мебарам, бобӣ! Худ гуфтед–ку!..
- Аз роҳи боло омадӣ?
- Бале.
- Ба сероҳа, ки расидӣ, ист!
- Қалъа намеравед–чӣ?
- Неъ!

ӯ «ҳа»–ро ин бегоҳ гӯё фаромӯш карда буд.

Офтоб фуру рафт. Батадриҷ олабро пардаи торикӣ фаро гирифт. Танҳо чароғи мошин рӯи роҳу барфи атроф мелағчиду халос.

- Дар ин ҳавои сард, кучо меравед, бобӣ?
- Бовим «свидания»¹ дорад, – шӯҳӣ кард ёвар.
- Дурам набар, бача! – гӯён махсум як сомони ро бозӣ доронда ба ӯ дароз кард.
- Лозим не, амакӣ. Аз шумо – як дуо!.. Дуо аз пул волотар!..

– Э, умрат дароз бод! – дуо кард ӯ. – Чӣ ном дорӣ?

– Субҳон! Додари Мустафоӣ чӯраатон. – гуфт ронанда ва баъд аз хамгашти Мортеппа мошинро таваққуф дод. Махсум ихҳасанон фуромад. Мошин роҳашро давом дод...

Махсум рӯ–рӯи барфи тагаш ях ғирч–ғирч қадам монда, ба роҳи маҳалла дохил шуд. Бодикқат ба атроф ва гоҳе ба таги пояш менигарист... ӯ мерафту пеши чашмаш сурати ду хонум – завҷаш Собина ва собик дӯстдоштааш Навина ҷилва мекард...

2

Хонаи писари хурдии махсум, ки худ бо хонумаш он чо мезист, дар ақиби Қалъа, дар домани теппаҳои бедолу дарахти таги барфу яхмонда воқеъ буд. Ҳоло қадам мезаду ба ёд меовард: «Дувоздах рӯз боз хонум дар хона не. Наберадор шудам гуфта, хонаи духтараш (ба Шарора) рафту ҳамон чо монд. Худаш–танҳо... Одатан, зиқ шавад, дамудуд хеста ягон сӯ мерафт... Инак, ҳоло «Иллат биравад, одат наравад!» – гуфта роҳи хонаи Навинаро пеш гирифт... Хайрият, ки Навина байтор хотирнишон кард... Вай бемор будаст. «Бинам» –

---

¹ Свидание – вохӯрӣ.

гуфта дар ин сероҳа фуромад... Аҷаб не, имрӯз Собина ҳам ба хона бозгашта бошад, – аз дил мегузаронд. – Хавотир мешавад!.. Насиб бошад, имшаб Навинаро дида, фардо пас мегардам. Илоҳо сихат ёфта бошад–дия!

3

Ҳамон рӯз хонумаш Собина, дарвоқеъ ҳам ба хонаи худ омада буд. Дар бухорӣ оташ дардод, таом таҳия намуда, пас аз намози пешин чашм ба роҳи «маҳсумҷон»–аш дӯхта нишаст. Аммо аз ӯ дарак нашуд.

Писараш Ашраф аз ферма омаду Собина гуфт:

– Кучо рафтани додота медонӣ, охир?.. Дар ин ҳавои сард ба ҷоё намерафт–ку?

– «Назди байтори ошноям меравам»–гуфта саҳарӣ аз хона баромадаанд!..

– Худат ҳамроҳ бояд мерафтӣ, бачем? Одами пир!..

– Рост, оча... Дар ферма кори зарур доштам. Аҳволи молҳомон бад!.. Хурду калони ноҳия дар ташвиш!..

– Мефаҳмам, – гуфт Собина. Ӯ чанд сол дар шӯрои ҷамоат кор карда, ба нафақа баромада буд. Масъулият чист, медонист...

Ҳамон шаб чашмаш монугир мепарид. На вай хоб карду на Ашраф. Сар ба болин бимонад, хоби парешон мидид. Ногаҳ бедор шуда, дар ҳавои сард рӯи ҳавлӣ мебаромад. Аз дур акки сағҳоро шунида, умед мебаст, ки шояд ӯ меояд... Не. Аз ҳаво реза–реза «заҳр» меборид ва то рафт ба барф мубаддал мешуд. Собинаро варача гирифтӣ дар рӯшани шамъ (барк набуд) гашта ба ҷойгаҳи гарм даромад. Дергоҳ ба ҳаёл рафт: «Ин мардаки дамдузд пеш ҳам, агар хона набошам, гап назада, ким–кучоҳо мерафт. Ким–чиҳоро баҳона мекард. Хуб, он вақт чавон буд, бардам–бақувват!.. Ҳоло чӣ? «Пуфф!» гӯйӣ, ҳафт меғелад! Бадии кор ин ки «улфат»–ҳои худро бинад, то мурдана менӯшад... Аз инаш метарсам... Эҳ, хайр, саломат бошад шуд! Бо ягон кас гапаш гурехта куртаканӣ накунад мегӯям. Байни улфатҳояш акаи Надим одамҷон. Назди он кас рафта бошад, дилам пур! Ким–чӣ хел доруи нағз ёфта медиҳад – аз дарди гурда. Номаш ҳам аҷиб «Медный всадник»...

Он шабро Собина баҳушу беҳуш саҳар кард. Ба хонаи писари дигараш кас фиристод!..

Лазиз махсум рӯ–рӯи яху барф эҳтиёт шуда, кадам мезад.

– Кайҳост, ки исун наомадам!.. Рӯзҳои гарм, баҳору тобистону тирамоҳ Навина ба ёдам нарасид... Агар байтор намегуфт, беҳабар будам!.. «Ҳаҳ, мӯйсафед, – худ ба худ механдид ӯ. – Агар шифо ёфта бошад, имшаб давраҳои ҷавонириро ба ёд меовардем–дия!..

Хандаю гапи беzebаш ба худаш ҳам нафорида. Лағчида афтоду хест.

Шамоли сард виззас ба рӯяш мезад. Гарданбандашро аз нав ҳалқа андохта баст. Донаҳои резаи барф кулоҳашро тар мекард. Мӯзаҳои гушакдори сабукаш хунук гузаронид, панҷаҳои пояшро сармо сӯзонд. Пошнаи хӯрдашудаи пойи росташ чанд бор лағҷонда, баробари қадаш афтонд. Ҳар бор:

– Ҷаҳ, рӯи яхмолақҷойи бачаҳо пой гузоштам–ҷӣ? – мегуфт ва бо ду даст, чорпоя шуда, аз ҷо мехест. Ба атроф назар мекард. «Ҳеч кас надид, охир! Беҳуда ин ҷо фурумадӣ, мулло Лазиз! – пушаймон шуд ӯ. – Бо мошини тайёр рост Қалъа рафтани лозим буд. Ба ҳамааш кайфи сабил сабабгор!.. Хуб, кори ношудани шуд! – Дам ба дам мақоли «Одам ба умед, шайтон – ноумед!»–ро ба забон меовард.

Ӯ ба ёд меовард, ки каси дигаре ҳам аз мошин фурумад, борхалтае сари китф дошт. Аммо надонист, ки ӯ кучо рафт. Баъд аз лаҳзае он одам аз паси дарахте баромаду ба вай ким–ҷӣ гуфт. Гушаш, ки вазнинтар буд, нашонид. Вай дар торикӣ кӣ будан ва ба кучо ғайб задани он марди калонҷуссаро дигар фарқ карда натавонист. Охир, ӯ одамони ин деҳаро мешинохт, онҳо низ ӯро медонистанд... «Лекин, холо намехоҳам, ки маро бинанд!» – мегуфт ба худ.

Вай сари роҳ истода дам гирифт. Фикр мекард, ки барои ҷӣ расидан ба хонаи Навина ин қадар душвор шуд? Эҳ! Бо он чингиламу чашму абрӯсиёҳ ҷӣ лаҳзаҳои гуворо ба сар бурдаам!». Холо ҷӣ ҳол дошта бошад? Ва оё ӯ дар хона аст? Агар хона набошад, пас ҷӣ хоҳам кард? Ин ҷо боз дари хонаи киро задан мумкин?... Ҷӣ гуна хонаи дигаре медароӣ? Як вақте ин ҷавонзан маро интизор мешуд, аз хона берун пой намеомонд. Бо касе ба ҷойе намерафт. Дар ин як ҳавлии девораш поҳсагин умре зист.. Ҷо–о, бори аввал ин ҷо бо Қиёми

Ҳазрат омада будам, – ба ёд овард ӯ. – Қиём мехост ба вай хонадор шавад. Доруфурӯш буд Қиём. Дӯконаш дар гӯшаи бозорча, лекин аз шаҳрҳои калон дору оварда мефурӯхт. Ба ин хонум, ҳар чиз ки бихоҳад, ҳарида меод. Нозу нузаш аз ҳад зиёд буд. Пул писандаш набуд... (Кошки ба ҳудаш насиб карда бошад!) Медонистам, ки ин ҷо дилсӯзе надошт, он сағира!.. Ҳо–о, Лазиз! Инро танҳо ту медонистию Қиём.

Вай ҳатто намедонист, ки ин Навина асл аз кучост. Фақат ман медонистам: аз авлоди паризодҳои Ҳурватан буд. «Ме-хонам!»–гуфта омаду ба ном «шавҳар» кард... Ҳудаш мегуфт, ки бародари шофбуруте дорад, ҳар вақт хабаргирӣ меояд... Ҷавонмарди баору номус буд додараш! Қиём ҳам аз ӯ мондани надошт. Паҳлавон буд. Гапаш аз як ҷо мебаромад. Ман худро ба нодонӣ зада мегаштам... Ҳис мекардам, ки Навина ба ман бештар майл дорад. Оҳ, агар як сол пештар бо духтари боботовӣ – Собина (муаллим будем ҳарду, маро он вақт Лазиз–муаллим мегуфт) издивоҷ карда, соҳиби фарзанд намешудам, Навинаро аз ин ҷо гирифта мегурехтам. Аз ин рӯ, Қиёмро чашми дидан надоштам. Аз ӯ, ростӣ гап, метарсидам! Баъд аз ҳалокати Қиём, ки дар поёни хонаи Навина, дар сел афтода ғарқ шуд (дар ин кор даст доштани маро касе исбот карда натавонист) ба фикри ба даст овардани дили ин чингиламӯ афтодам. Ба мақсадам расидам... Ун хонуми боботовиям Собинаро ҳурмат мекардам, лекин Навинаро дӯст медоштам... Вақте ки рӯйирост инро ба ҳудаш гуфтам, хурсанд шуда буд.

Аз ростӣ, кам–кам беинсоф ҳам будам! Нотарсона амал мекардам. «Маро фаромӯш накунед, бас! – мегуфт Навина. – Фақат бародарам Начот нафаҳмад. Қабри ҳардуямонро қанданаш мумкин. Вай аз ҳалокати Қиём ғамгин аст! Агар фаҳмад, ки дар ин кор шумо даст доред, ба додситону муфаттишҳо маълум мекунад!..». Ҳамин тавр ӯ – Навина ҷони маро ҳарида гирифта буд... Эҳ, зиндагӣ–зиндагӣ!.. Баъд аз таваллуд шудани фарзанди дуоҷам – Машраф очаш Собина корро вайрон кард. Маро саҳт ба даст гирифт. Аз алоқаам бо Навина қадоме хабар додааст... Аз ҷоям ҷунбидан намемонд!.. Дарс, хона ва гоҳе бозор меафтаму тамом!.. Навинаро қариб, ки фаромӯш карда будам... Боре ҳам шунидам, ки бемор шудааст. Як бало карда, хабараш гирифта

будам, дар бемористони Қарияи Боло. Ҳамон чо гирифта буд. «Бе шумо зиндагӣ карда наметавонам! Духтурҳо касалат саҳт мегӯянд!.. Ба чарроҳӣ тоб надорам! Гап занед ба онҳо. – зорӣ карда буд, – чарроҳӣ лозим не!».

Илоҳо барака ёбад, ҳамин байтор, бо шиносхояш ёрӣ дод. Як навъ сикат шуда баромада буд ӯ ҳамон вақт...

Инак, боз нотоб шудааст... Бародараш гуфтааст. Ҳамин рӯз, агар байтор аз саҳт мариз буданаш гап намезад, ман хабар надоштам... Ин аст, ки боз ин сӯ омадам!.. Афсӯс, новақт пир шудаам! Занҳо умри каса арра мекардаанд. Дар кучое хонда будам. Се ҳазор сол пеш, Ҳамурапӣ ном ҳукмдор иборат аз дусад модда қонун бароварда будаст. Ду чизаш ба ман хеле маъқул шуд: яке «ҳеч марде ҳақ надорад, ки беш аз як зан дошта бошад». Дигаре «Қазои дузд марг» гуфтааст...

Ҳардуи ин гап ба ман ҳам тааллуқ дорад. Хайрият, аз ин гуна панду андарзҳо хулоса карда, «фаъолиятам»–ро бо он ду–се қадами хатарнок!.. бас кардаам. Вагарна, чойи ман ҳам мактаб не, кунҷи зиндон мешуд!..

Хуб, чизи ношуданӣ шуду гузашт.

Ҳаҳ! Ҳай гап мезанӣ–а? Дигар, пушаймонӣ суд надорад, Лазиз ошно! Хатарҳо рафъ шуданд!.. Лекин, чи тавр дар ин сармо, чавониро ёд оварда, дар чор–панҷ рӯзи набудани «очаи бачаҳо!» боз ба суроғи Навина омадӣ?.. Раҳгаштанот ин бошад. Ба қавли имрӯза хонуми танноз, «ранги мурда ҳастӣ!» (Ачаб маро боб кард–а? «Ҳаракаташ ранги мурда! Охир, гашта натавонӣ, дар ягон гӯр қарор бишин!»)–гуфт–е! Байтор ба гапи он зан сари роҳ расо хандид.

Лекин, он зан гапи рост гуфт. Чӣ ҳам мегӯӣ!.. Агар ин гапро вақтҳои чавонӣ мешунидам, ҳудам медонистам чӣ бигӯям!.. Ҳо–о, ганда будам, хеле ганда!

Ҳоло, дигар нотавонӣ, Лазиз маҳсум! Базӯр қадам мебардорӣ. Намедонӣ, ки ин пойҳои қарахту камқувват туро то кучоҳо мебаранд? Ҳа–ҳа–ҳа, то хонаи Навина баранд, шуд! Он тарафаш, як гап мешавад...

Лазиз маҳсум дурусттар чашм кушуда, сари роҳ дӯкони нави шарқисохтро дид. Чароғе рӯи бомаш хира месӯхт. Хира–хира ба он нигарист. Дӯкон баста буд...

Аз боло мошини УАЗ омад, ки ҷониби роҳи калон ме-
рафт. Мастомаст, даст бардошт... Худаш ҳам аз ин кораш
шарм кард.

Дар ин шаби зулмонӣ кӣ одами масти кӯчаро бо худ
мегирад?..

– Бузгар–бузгар (бигзар!)-роҳ дод ронанда ба ӯ, ки байни
роҳ қарор дошт. – Ҷону ҳол дорӣ?!

– Э рав–е, рав! «Роҳ те!» нагуфтаам ба ту!.. – суст наомад
маҳсум ҳам.

Ронанда ғур–ғур карду рафт...

– Эҳ! Лазизбой! Чаро асаби шудӣ! Дард якбора аз ҳарду
поят қапид–ку! – гӯён Лазиз маҳсум ба як дарахти қади роҳ
такия кард. Ба атроф нигарист. Дар торикӣ ҳеҷ чиз ба чаш-
маш намерасид, чароғи мошин хирааш гардонида буд...

Кори нашуданӣ, шуд! – гуфт. Пойҳояшро то зону даст-
даст кард, молиш дод... «Ҷону ҳол дорӣ?»–будааст–а? Ҳаҳ
сабил! Ку он ҷасорати ҷавонӣ!.. «Барои ин гап гулӯяшро
мечафидам–а?! – аз акиби ӯ хитоб кард маҳсум. Ҳамин На-
винаро ҳам, бо ҷасоратам ба даст оварда будам. Хо–о! Агар
доруфурӯш Қиём ва ҷӯрааш – духтури дандонро бо лагад
зада, якеро дар селу дигарро дар оби кӯл ғарқ намекардӣ, як
рӯз не–як рӯз онҳо туро нест мекарданд! – баланд ба забон
овард ӯ ин сирро ва: «Тиш–ш–ш! Охиста гап бизан! Девор
муш дораду муш гӯш!»– гуфт ба худ.

Не, ман ҳам ҷавони барбаства, хушёр ва чор кас меидагӣ
будам. Бо маълумоти олий савлат карда мегаштам!.. Аммо
Қиём–чӣ? Хуб, паҳлавон буд! Лекин тарбият надида, дағал,
чангара, арақхӯр!.. Ин хислат дар худам низ буд! Лекин
«паҳлавонӣ» не!.. Бо Фармонҷӯгӣ гӯштингирии Қиём ҳеҷ аз
ёдам намеравад!.. Дар ҳеҷ давра мағлуб намешуд. Ҳамагӣ
бистучор сол дошт, омӯзишгоҳи тиббиरो хатм карда буд,
аммо паҳлавонҳои номдорро сари китф гирифта, лингашон-
ро аз осмон меовард. Он вақт, дар гӯштин марду зан, бачаҳо
омада қатор менишастанд. Бори аввал Навинаро дар ҳамин
ҷо дида будам. Ситораи тобоне буд. На фақат бо ҳусн, балки
бо ҷасорату лабу даҳонаш диққати ҳамаро мекашид. Ба гап
усто. Ҷаҳл ҳам дошт. Қошу қавоқ ҳам мекард, нозу ис-
тиғноаш ҳам ба дараҷааш буд. Ҳар ҷавонмард ба як дидан

«аз они ман шавад!» мегуфт... Лочии тайёр аз «Як гулу сад харидор!».

Қиём ҳама чизу чораашро хонаи ӯ мебурд. Аз ҳудаш дида, чизу чора ва пулаш ба Навина даркор буд... Боре гӯшзад кардам. Қиём зиқ шуд. «Ин тавр нагӯ!» гуфт. Пулро беҳисоб бароварда меод. Боре гуфт: «Бародарам Лазиз! Мефаҳмед? Ман ӯро дӯст медорам. Ҳавлии ҳамсояш фуруши будааст. Онро мехарам. Ана пулл!.. Ҳавлиро калон мекунем. Ҳамрохи ман меравед? Ҳавлиро тармим, ки кардам, зиёфат дода, аз назди аҳли деҳа мегузарам, иҷоб карда мегирам!».

Баҳор буд. Борон паёпай меборид, аз ҳамаи сойу дара сел мегузафт ҳамон рӯз...

Ҳарду аз ҳамин пайраҳа гузаштем. Дарвозаи чӯбинашро тақ-тақ задем. Касе набаромад... Қиём дипломатро аз зери боронияш бароварда ба дасти ман дод:

– Қапед, ман «тахорат шиканам» – гуфта, рӯи сабзаи заминаш аз оби борон фалла барин нарм гузашт. Гузашту «Маро доред!» гӯён фиғонаш баромад...

Бинам, лағчида афтидааст... Бо ду даст лаби чариро дошта талваса мекард, баромаданӣ мешуд... Тохта рафтам... Дипломатро таги харсанге гузоштам...

... Ман ҳам лағчида, ба тахтапушт рӯи лойу алаф задам. Дастам бо шастии худам ба он хоросанг бархӯрд... Қиёмро «қапида» метавонистам... Лекин... Вай аз он нишебӣ... сад қадам сарозер рафту даруни сели пуртуғён фуру галтид... «Дастан ба дастам мерасид, ормон набуд, аз лаби чарӣ мекашидам. Афсӯс ки нашуд... Кори нашуданӣ шуд!» (Баъдтар ҳамин тавр ба муфаттиш навишта додам). Қиёмро сел мебурд. Сели сабил лӯм шуда аз поёни он чарӣ, сарбанди оби деҳаро ҳам рӯфта бурда буд... Ҳаёхӯй бардоштам. Деҳқонони он бари сой ба по хестанд... Лаб-лаби сел давиданд. Қиём талваса мекард, гоҳ таги об мерафт, гоҳ рӯ мебаромад... Ба буттаҳои сохил ҳам даст зада дошта натавонист!.. Баъд нонамоён шуд... Аммо одамон чӯбу белу белдаста дар даст медаванд... Сели азим «тӯъмаи худ»-ро бозӣ доронда, мавҷояш ҳарчо-ҳарчо шутури маст барин кафк зада, сарозер мебурду мебурд. Аз сад чони Қиём як чонош ҳам халос нахӯрд!.. Дипломат дар дасти ман монд.

Гуфтам-ку, кори ношуданӣ шуд...

Ба бозпурсҳо ҳамин тавр посух меодам...

Аммо дар хусуси «дипломат» ҳарфе намездам. (Агар мегуфтам, хатман аз ман гумонбар мешуданд!)... «Дамдуздӣ ва дарундориям» он ҷо кор дод!... Вагарна чанд сол мегирфтам... На зиндагиамро пеш мебурдаму на Навина насиби ман мегардид!..

Одамро фиреб додан ҳам осон будаасту ҳам душвор. Ақли худро кор фармой, сир бой надихӣ ҳам, аз рафтору кирдор, аломату намодҳоят ҳис мекардаанд. «Ин муаллими одӣ чӣ тавр хонаҳои там-там сохт? Пудро аз кучо ёфт?» гуфтани гапҳо солҳои ҳукмронии Шӯро бас хатар дошт!.. Инро дониста, ду-се сол хонахоро бе дару тиреза, бе андова партофта мондам... Назарногир буданаш хубтар буд...

Баъд гуноҳи дигаре ҳам содир кардам. Он ҷо ҳам дарундорию дамдуздӣ, камгапӣ ба ман мадад расонд. Боз аз ҷазо «гурехтам». Намедонам, гуноҳҳои маро Худо мебахшида бошад ё не?!

Бо ҳамин фикрҳо Лазиз махсум аз раҳи мошин ба пайроҳае гузашту боз таваккуф кард, боз ба атроф назар андохт. Ғайр аз девору дарахт ва буттаҳои барфпӯш дигар чиз ба чашми ӯ намерасид. Хаёлаш, ки вақти зиёде роҳ тай кард, аммо ҳеч не, ки ба таги дарвозаи Навина бирасад. Чӣ бало? Оё раҳи хонаашро гум кардам? Не-не, хӯ-ӯ вай ҷароғи хонаи Ёр паҳлавон!.. Он ҷо ки расидӣ, бузроҳае тарафи сой мебарадат. Ҳамон сой, ҳамон ҷарӣ, ки шодравон Қиём дар сел гарқ шуда буд... Пас, маълум, ки раҳгум назадаам!..

Вай таги дари мағозаи дигаре расид. Онро ҳам таври шарқиена, бо гумбазу сутун сохтаанд. Ҷароғи он ҳам хира месӯзад. Пеш ин ҷо дӯкони харобе буд. Аммо ҳама чиз дошт. Нархҳо арзон. Барои ду тин зиёд нархгузорӣ ҳаёс мекарданд!..

Холо чӣ? Гап-гапи тоҷирҳо бизнесменҳо! Пулу мол дорӣ – аз ту зӯраш нест! Иқтисоди бозориаш ҳамин!.. Ху-у-б, ба ҳаминаш ҳам шукр!.. Худо бадтар нагардонад!..

6

Ҳо-о ана ёфтам: ин пайраҳа туро хонаи ӯ мебарад... Пайраҳа пурбарф!.. Одам кам гаштагӣ...

Ба дарвоза наздик шуд. Ҳалқаи онро дошт. Хаёл кард, ки занбӯре заҳр зад. Дарвозаи беранг занг задааст. «Ҳамон дарвоза, ки ҳудаш ба умед оварда нишонда буд.

Воқеан, кӣ ҳам нигоҳубин мекунад ба Навина?.. Тавба – тавба! Зани фарзанднадида чию дарахти хушк чӣ?!.. Тавба–тавба!..

Ў ҳис кард, ки саҳт хаста шудааст. Дасту пояш меларзад. Дилаш тугён дорад: «Чӣ хоҳад шуд?.. Оё Навина ўро қабул мекунад? Охир, «вай нотоб!» – гуфтанду ман омадам!»...

Пирамард ба атроф гӯш андохт: маҳалла орому ором. Ҳатто саге берун намебарояд аз тарси сармо! Ў хандид: ақаллан бӯи каси бегонаро ҳис карда, «Лазизи гумгашта омад!»– гӯён аккосе ҳам намезананд–е! Ў панҷаҳои дасташро бо ҳаври даҳон гарм кард, баъд бо мушт дарвозаро кӯфт...

Одатан, пеш сангчае аз замин бардошта тук–тук мезад. Ҳоло сангча кучо?.. Ҳамааш зери барфу ях...

Гӯш андохт. Садое шунида нашуд. Як замон Навина ба тақ–тақаш аз дарун «Ҳу–у–в! Ана рафтам!» – мегуфт. Акнун чӣ?..

Боз ду–се бор тап–тап заду маҳтал шуд. Аз дарун ғижаси дари хонаро шунид. Баъд хаш–хаш поймонӣ ба гӯшаш расид ва касе бо овози хирринамо гуфт:

– Кистӣ?

– Ма–нам...

– Чӣ ном дорӣ?

– Лазиз... муаллим.

– Лазиз махсум?

Қулф шарақошуруқ кушода, занчирааш бо қаҳр фуруварда шуд ва аз ин сару садоҳо ҷисму ҷони Лазиз ба ларза омад.

– Ту–у? – гуфт Начот – бародари Навина, ки дар тан пиروحани сиёҳ дошт ва ҷомаи сиёҳеро ба сар гирифта баромада буд. Риши кулӯтаи сиёҳ, чашмони калони ҳайратзадааш дар рӯшани барф даҳшатбор метофт.

– Начот нестӣ?

– Гапата гӯй? Чӣ мехохӣ? – дағали кард ў.

– Навинаро диданӣ омадам!.. Вай бемор будааст!..

– Паси корат рав! Вай кайҳо «туф!» кардааст ба ту, ифлос!.. Ту ро чашми дидан надорад. Номи ўро ба забон нагир!.. Вай дар дами марг аст!.. То дирӯз ҳеч гап намезад... Ин бегоҳӣ чорпоя шуда аз замин хестани ту ро дар роҳ дидаму омада ба ў гуфтам, ки ту маст меойӣ... Вай ҳама асрори вақти мастӣ барояш нақл кардаатро якто–якто гап зад!..

– Ман ўро дидан мехоҳам! – гуфт бо дабдаба.

– Оё вай туро дидан мехоҳад? «Гум шуда рафта буд. Боз аз кадом гӯру лаҳад хеста омадааст?»–гуфт бо ҳамҳама. – Фаҳ–ми–дӣ?

– Не... Ман ўро дидан мехоҳам!..

– Қиёмро чӣ? Ўро ҳам дидан мехоҳӣ?

– Ту чиҳо мегӯӣ? Қиём кайҳо аз ин ҷаҳон рахти сафар ба-ста буд... Ман ҳамдеҳаи ўям!..

– Дурӯғ нагӯ! Айб аст... Қиём манам! – Пирамардро маст дида, бозӣ доронданӣ шуд Начот. – Хаёл кардӣ, ки ман мурдаам? Дар сел ғарқ шудаам?.. Дипломати пури пулро ҳам сел бурд?...

– Не–не! Сафсаттаро бас кун! Ту Начоти оҳангар! Додари Навина ҳастӣ!

– Ҳаҳ хонасӯхта–е! Шояд ман Тоҳирам–а? – чашм нимкоф кард ў, – Тоҳири духтури дандон?.. Ҳамон ки ту боиси дар оби кӯл ғарқ гардиданаш будӣ?.. Тилоҳо, нукраҳо, дандону гӯшвораҳои бутуну шикаста, ангуштаринҳои чашмашон афтадаи ўро бо сумкаи корияш пинҳон дошта, баъд об кардаю хӯрда гаштӣ. Ту ҳамон Лазизи ҳаромхӯр ҳастӣ, медонам!..

– Ту чиҳо мегӯӣ?

– Ба нағзӣ бирав аз ин ҷо! – Начоти оҳангар як паллаи дарвозаро сӯи худ кашид. Паллаи дигараш дар дасти Лазиз маҳсум бимонд. Ў низ онро бо зарб сӯи худ кашид. Бо дарвоза якбора паснокӣ рафту ба девор бархӯрд. Дарвоза гашта ба равиши худ сӯи Начот омад... Ў эҳтиёт шуда онро маҳкам дошт. Аз дарун занчиру қулф зад ва дар ҳоле ки аз даҳону бинияш бухор фаввора мезад, бо ғазаб хона даромад...

7

Навина сар аз бистар набардошта мехобид. Чашмони фурӯ рафтаашро ба додараш дӯхт. Бинияш тег кашида буд. Маълум, ки ҳолаш хароб...

– Э вай кӣ буд? – базӯр пурсид Навина.

– Напурсед, моҳам! – ба хоҳаркалонаш аз хурдӣ «моҳам!» гуфта мурочиат мекард, ки аз рӯи одоби хонавода буд. Вай бо он хама «тундрафторӣ», дили нозук ҳам доштааст. Ин буд, ки ҳоли зори «моҳ»–ашро дида, хатари ҷудоиро ҳис кард, рӯ ба девор оварду чашм аз ў ниҳон дошта, ашк рехт. Сипас дид, ки Навинаро аз сустӣ ва заъфи пири фиш–фиш

хоб рабуд, худ низ дар кунчи хона кулӯла шуд.

8

Аммо Лазиз махсумро тақдир дигаргуна ҳал гардид: вақте ки вай бо паллаи дарвоза пасноқӣ рафта ба девор бархӯрд, ҳеч гумон надошт «кори ҷаҳон» як бори дигар тақрор меёбад ва омада–омада, таги дарвозаи Навина, дар ҳамон ҷое, ки як замон «ошиқи шайдои Навина – Қиёми ҳамдеҳааш ба қаъри ҷарию даруни сел афтада буд, ба ғазаби Парвардигор гирифтормешавад. Худ ҳам надониста монд, ки ин ҳодиса чӣ гуна сурат гирифт.

Ҳамин қадар дар хотираш буд. Вақте ки бо ҷаҳл дарвозаро кашид, дастаи зангадаи он дар дасташ монду худ рӯи барфу ях ҷалпак шуд, мисли лижатозон шуввас фуromaда рафту даруни ҷӯйбор зад. Ҷӯйбори бетонӣ, мисли тобут тангу тор ва пур аз яху барф буд. Ҳамаи инро ба ҷашмони худ бидид ва аз тарс бо тамоми овоз фарёд кашид. Ба тасаввураш ҳамон фарёди Қиём, хини аз баландӣ рафта ба даруни мавҷи сел заданаш ба гӯшаш омад. Баробари ин қасаррас шикастани устухонҳои дасту пояшро шунид, бо талвосаи ҷон бори дигар фарёд кашид, то ки одамон ба ёриаш шитобанд.

Баъд чӣ шуд, надонист.

ӯ аз ҳуш рафта буд.

9

Он нишебӣ зимистонҳо ҷойи яхмолақбозии бачаҳои гузар буд. Аввали зимистон, вақти боридани барфҳои пайдарпай, бачаҳо хуб яхмолақ кардаанд. Баъд он ҷо мисли шиша ях баста, ба ҷойи пурхатар мубаддал шудааст. Волидон бозиро он ҷо барои бачаҳо манъ карданд. Худи хунуқиҳои саҳт низ бачаҳоро маҷбур карда буд, ки ин рӯзҳо аз хона берун набароянд!..

Лазиз муаллим даруни ҷӯйбори бетонӣ чӣ қадар ҳобиду баъд ба ҳуш омад, худ намедонист... Аз сӯзиши дасту по ва вазнин шудани ҷуссааш, ба дод омада, ҳушу беҳуш менолид.

ӯ табиатан одами қавӣ ва зирак ҳам буд. Ҳис кард, ки сару рӯяш хуншор, кулоҳаш дар сар нест...

Хост даст–даст карда, ба ягон чиз така оварда аз ҷо ҳезад. Аммо даст аз зери тан кашида натавонист. Пояшро ҷунбонданӣ шуда озмуд. Не, пой ҳам тамом карахт, вазнин. Дарди саҳте ҳис карду дод гуфт. Ин овози ҳудаҳ ё овози ка-

си дигар аст, фарк карда натавонист, баъд боз аз хуш рафт...

Он шаб соатҳо гузашту доду войи ўро шунда касе наомад... Ва он ҷойи хилват, ки одатан гургроҳа буду рӯбоҳу дигар ҷонварони ваҳшии кӯҳу дашт убур мекарданд, гӯшаи фаромӯшшудаи як бурчи маҳалла ба ҳисоб мерафт. Ба замми ин абрҳои тамоми рӯз азми барфрезӣ дошта, як поси шаб «орди худро бехтанд». Донаҳои барфи реза ба сару рӯи ў рехта, аз ҳаври даҳону ҳарорати баданаш об шуда, ўро ба хуш меоварданд магар, ки гоҳ–гоҳ чашм кушуда, ба нолиш медаромад. Шамоли дара мӯяшро тор–тор ҷудо карда, бозӣ дошта, баъд ях мебандонид...

Вай ин дафъа чашм кушоду дуртар аз ҷойи хобаш, рӯи бутта кулоҳеро бидид... Хаёл кард, мисли худаш кулоҳпӯше ин ҷо омадасту ақаллан, «хӯ–ӯ ошно, ба ту чӣ шуд? Чаро ин ҷо хобидаӣ?» намегӯяд–е!.. Хост, ки худаш бо ў гап бизанад. Лекин чӣ ҳам гуфтаниш мумкин? Ба ҳар ҳол, дилаш тоқат накард: «Хӯ–ӯ ошно! Мешунавӣ?.. Мо ҳам аз ҳамон менӯшидагиро!..»–гуфт овозашро паст карда.

Аз он сӯ овозе нашунид.

Ўро сиёҳӣ пахш кард... Ким–чиҳо гуфта нолид. Ҳарза гуфт!.. Баъд ба хоби ғафлат рафт, ё рӯёҳо хуш аз сараш рабуданд, ки аз тарс боз фарёд зад... Лек фарёдаш ба гӯши касе намерасид...

10

Дар он даври бар гайр аз хонаю дари Навина, наздиктар хонае вучуд надошт.

Навинаи саҳт бемор шаб басе нороҳат буд, қад–қад парида, ҳарза гуфтаю нолиш карда баромад.

Бародараш бо либоси худ ба девор така карда, хобу хоболуд гуфт:

– Об меҳоҳӣ, моҳ! Як қулт ҷойи гарм диҳам?

– Не–е, до–дар–ҷон!.. Вай кӣ буд, ки дар–во–заро зад? – гуфта пурсид.

– Пурсида чӣ мекунӣ, эй бенаво! – гуфт бародараш зери лаб ва даст ба чабини хоҳаркалонаш ниҳод.–Табат баланд! Духтур фарёд кунам?

– Б–б–а к–к–а–си т–т–а–мом–шуда д–духтур чӣ л–л–о–зим? До–дар–ҷон, кӣ буд, ки дарвозаи моро кӯфту худ наомад? Оё маҳ–сум на–буд? Ме–мон–дӣ, да–роҷад буд!–гуфт.

– Ту худ мегуфтӣ, ки ўро чашми дидан надорӣ!. Агар бинӣ, фишорат баланд мешавад! Ў ҳамон Лазизи дамдузду дарундор буд. Ҳамон кас ки гуноҳхояшро ҳатто зирактарин муфаттиш, донотарин додситон исбот карда натавониста буданд... Бо маккорию дамдуздӣ, фиребу найранг бечазо бимонд!.. Ту худ мегуфтӣ, ки як рӯз не – як рӯз сирхояш ошкор мешавад!.. Худат фош месозӣ. Агар ин корро карда натавонӣ ҳам, ў ба қаҳру ғазаби Худо гирифтагори хоҳад шуд!.. Аз ин рӯ ба ҳавлӣ роҳаш надодам!.. Охир, ў маст буд, базӯр ба по меистод! Аз даҳонаш бӯи бадрафт меомад. «Бирав!» гуфтам. Дарвозаро саҳт кашида ба рӯйи ман пӯшонд!..

– Кори хуб нашудааст, до-дар-ҷон! Да-ви-да баро, ўро аз роҳ бигардон! Вай дар ин торикшаб кучо меравад?

– Чӣ донам кучо меравад!..

– Хоҳиши маро ба ҷо ор! Ил-ти-мос! Ту худ медонӣ, ки мо замоне ақди никоҳи мусулмонӣ доштем! – Ин таомули заносӯист. Ман мехостам, ба ҳар ҳол, ризоияти ўро гирам!.. Баро, хабар гир! Аҷаб не паси дарвоза ларзида нишаста бошад. Бемории маро шунида, ба пурсишам омадагист?..

Навина, пеш аз хона равшан кардан, якбора булбули гӯё шуд... Бародараш ҳайрон, ки ин часорат дар ў аз кучо? Худоё, аз қудратат гардам! Охир, онҳо замоне «ишқ» доштанд, «ақди никоҳ» низ доштаанд! Чаро хоҳиши ўро, пеш аз чашм пӯшидана, ба ҷо наоварам?

11

Начот он ҷавонмарди «бераҳми девсиришт» (ба қавли Лазиз махсум) аз ҷо хест. Ҷомаашро сари китф гирифт. Кулоҳ ба сари пурмӯ зер карда, берун баромад. Садои занҷиру кулфро шарақошуруқ бароварда, дарвозаро кушуд. Дуртар аз он ҷо-сари роҳи деҳа, чароғе хира месӯхт. Барф реза меборид.

Начот бо чашми уқобона ҳар сӯ назар андохт. Касе набуд. Дар пайраҳа лағчида-лағчида, сари роҳи калон гузашт. Боллою пойинро муоина кард. Посбони дӯкнро дида пурсид:

– Ягон кас ин сӯ гузашт?

– Каси бисёр, пиёдаю мошинсавор гузашт! – гуфт ў. – Ба ту кадомаш лозим?

– Бало занад! Махсумро надидӣ?

– Ман аз мурдани худ хабар дорам, аз махсум не!..

Кайҳост, ки ўро надидаам...

Лазиз махсум баъд аз нафақа баромадан ба даст тасбех, бо челаку пирохани сафед ба давра медаромад. Агар сӯи шаҳр равад, кулоху палто мепӯшид ва гарданбанде мебаст.

Он бегоҳ ў аз пойтахт бо ҳамин навъ сару либос баргашта буд. Наҷот ҳам, бо ғизолтаксӣ омада дар истгоҳ ўро дида, ба ҳолаш хандида, ба ҳавлии моҳаш даромада буд... Посбон ўро надида бошад, чӣ тур «дидам» бигӯяд?..

12

Наҷот аз нимароҳ баргашт. Вай, ки акнун рӯ чониби дара кадам мезад, сару рӯяшро боди сарсар мелесид. Бо гиребони чома даҳону бинияшро печонду давдавон ба ҳавлӣ бозгашт.

– Нест! – кафи ду даст нишон дод ба хоҳаркалонаш. Вай зери лаб ким–чиҳо гуфт. Ларзид, тапид... Хаёлаш, ки хоб мидид, ё рӯёҳо безобитааш мекарданд. Чашмаш бегумон махсумро мечуст!.. Аммо ў набуд. Бидид, ки бародараш ба девор тақякунон фиш–фиш хоб аст, «На–ҷот! Соз би–хо–об! Сар ба болишт мон!» гуфт.

Наҷот сар ниҳоду хур–хураш бас шуд. Дар хона як хомӯшии фавкулодда ҳукм ронд... Шамъ орому ором месӯхт. Парвонае ҳам набуд, ки гирдаш чарх бизанад...

Дертар болишти Навина лағчиду сараш рӯи гилем омад. Маҷоли боло шудан надошт. Сараш ногузир бо мӯйҳои кабудчатоби пиронааш рӯи гилем омаду баногаҳ чашмаш калон кушода шуд. Вай ба ҳаяҷон омад: – О–во–оз?! Худоё, аз кучо – ин овоз? Аз қаъри замин ё аз қӯки осмон? Овози ши–нос!.. Ме–но–лад!.. Аз дур, хеле аз дур меояд он!–Ва бари рӯи дигарашро ба замин совид!.. Не, дигар нашунид. Овоз қатъ шуда буд.

– Хобам ё бедор?

Ҳавои сарди хона ўро ларзонд. Дарунтари кӯрпа сар халонд... Як назар бидид, ки шамъ сӯхта қариб тамом шудааст. Лип–лип шунаъ медиҳад, чон меканад мисли бечора Навина. Вақти саҳар, баробар бо шамъ хомӯш шуд, шамъи гирёну нолон адо шуд...

13

Ҳамон лаҳза, ки тасодуфан сари Навина рӯи гилем фурумад, соҳиби овоз ғанӯз зинда буд...

Ин овоз аз ҳамон дурӣ, қабати барфу ях заминро шикофта, аз дару девор гузашта, ба гӯши инсонӣ чун шамъ хо-

мӯшшаванда расид. Вале афсӯс ки маҷоли хестан надошт...

Лазиз махсуми маст баъди саҳт зарбу лат хӯрдан ҳамон шаб беҳуш хобид. Дарди ҷонкоҳ, талвосаи марг ҷисму ҷонашро меларзонд, гулӯяш гирифта, овоз бароварда натавонист ва ниҳоят ба тақдир тан дод... Аҷаб не, он охири нолаю фиғонаш буд, ки ба гӯши Навина расид.

Дами ҳалоқат, аз пичароси ӯ бародараш Наҷот ҷизе эҳсос накард. Хаёлаш, ки хоҳаркалонаш пеш аз хона равшан кардан, ҳарза мегӯяд.

Вақти саҳар Навина дигар пурсида натавонист, ки махсум кучо шуд?! Охир, инсон ба ҳар ҳол, бо ёди якдигар зинда аст... Аммо охири дидор на ба ин муяссар гардиду на ба он!.. Аҷаб не, ин ғзаби осмон буд, барои гуноҳҳои азим. Шояд чунин хулоса кард Навина, вақти саҳар, пеш аз ҷон ба ҷаббор таслим карданаш!.. Аҷаб не Лазиз махсум низ зери барфу рӯйи ях хобиданаш чунин фикр кард. Ҳамин қадар, ки сари болини Навина бародараш Наҷот ҳузур дошт. «Додарҷон... Маро поёни пойи модарам ба хок супор!» – гуфту бечора тамош шуд.

14

Ҳамон рӯзу боз ду рӯзи дигар паллаи дарвозаи дасташ кандашудаи ҳавлӣ воз буд. Аз гирду пеш фотеҳахонӣ меоманд одамон.

Дар ин рӯзҳо барфи баланд, аз шиддати шамолҳои сарду офтоби «бачақуш» каме ҳам об нашуд. Бачаҳо ба хоҷири биби Навина он ҷо қивучув накарданд. Маҳалла онҳоро ба интизом даъват мекард. Вагарна бачаҳои шӯху бозингар ҷойи яхмолакбозии ҳамешагии худро тарк намекарданд... Касе ба яхмолак напардохт. Агар не, ҷасадро онҳо худ «кашф» мекарданд...

15

Он рӯзҳо ҳавли Лазиз махсум ғайриҷашмдошт пури одам шуд. Аксар, ба пурсиши ӯ омада, аз «хобҳои парешон»–и худ қисса мекарданд. Занаш Собина, писаронашро ба чор тараф фирисод, то хонаи ҳешону шиносҳоро пурсад. Писараш Ашраф ба пойтахт рафт. Медонист, ки падараш он сӯ равад, ҳатмӣ хонаи улфаташ Надим байтор мебарояд...

Вай ғалат накарда буд.

Ба тақ-тақи дарвоза худи байтор баромад.

– Ашрафчон-ку! Бидаро!.. Берун хунук! – даст дода вохӯрд. – Чӣ хели? Нағзӣ? Созӣ? Хотирчамъист?

– Не, амак! Ҷӯретона кофта омадам?.. Се рӯз боз даракшон не?.. Рӯзи аз хона баромадан бо шумо буданд?..

– Ҳа-а, бо ман буд... Ҳарду беморбинӣ хонаи Мирзои Хол рафта будем... Аз он ҷо дер баромадем... Хона даъваташ кардам. «Не» гуфт. Якравиашро худ медонӣ-ку! «Хона – тарафи Қалъа меравам!» гуфт. Офтоб парпарон буд, ки аз истоғоҳ... ба гизолтаксӣ нишаст...

– Мабодо, «нӯшидагӣ» набуданд?

– Ҳо-о, бахузур «гирифта» буд, аз хурсандӣ!..

– Ронандаашро бинед, мешиносед?..

– Мешиносам!.. Ҳатман ўро ёфтани лозим, – гуфт байтор.

Ин вақт телефони чайбии Ашраф садо дод. Ў саросема: – Алло!.. Машраф, туй? Хонаи амак омадам. Мегӯянд, ки ҳамон бегоҳӣ тарафи «Қалъа» рафтааст... Рақамашро?.. Не, намедонанд. Қалъа бояд рафт...

– Ҳатман бояд рафт, – гӯён байтор либосивазкунӣ, хона даромад.

– Аз кадом роҳ равам? – пурсид Ашраф.

– Аз роҳи «Шарора»... Наздик аст. Ачаб не, ронандаро дар роҳ дучор оем. Хатти ҳаракаташ аз тариқи «Шарора»-ку?..

– Фаҳмидани тағи дили падарам душвор, – гуфт дар омади гап Ашраф. – Шумо он касро медонед-а, амак?

– Бале, медонам. Лекин «одам шири хом хӯрда», ғалат карданам ҳам мумкин, – хоксорӣ кард Надим духтур. – Каме яқрав, қайсар аст, – гӯён аз ибрази баъзе фикрҳо андеша кард.

Ҳарду ҳам зик буданд. Байтор лаҳзаҳои ошноӣ, улфатӣ, тӯйгардӣ ва давранишиниҳояшро бо маҳсум ба ёд меовард: «Лазиз аз ӯ се сол калон буд. Омӯзишгоҳи омӯзгории пойтахтро тамом карда, ба зодгоҳи худ Боботов муаллим шуда рафт. Пас аз ду сол, барои давом додани таҳсил, боз омад, ба шӯъбаи ғоибона дохил шуду ҳамин шиносаш Мирзои Хол кӯмакаш кард: вай ба миён даромада ғоибхони худ – модари имрӯзаи бачаҳояш – Собинаро ошно кард... Дар тӯяшон иштирок намуд. Пас аз як сол ҳамин Ашраф ба дунё омад, ки холо тағи пояш мошини хоричӣ!..

Зану шавҳар бачаҳоро тарбият мекарданд... Баъди Боботов рафта онҳоро одамон хеле кам медиданд. Он ҳам дар

баъзе маъракаи ҳисориён...

Аз шишту хези Лазиз маълум буд, ки гоҳе бо либосҳои чиркин, як тукма поёну яке боло гузаронда, ба қавле то бас гуфтан нӯшида, дар давра ба касе гап надода, ҳам қадаҳ мегирифт ва ҳам, лозим ояд, донам – надонам, ин ё он сураро ба арабию дуояшро ба тоҷикӣ хонда мегашт. Ин ба баъзеҳо маъкул, ба баъзеҳо нописанд буд!.. Ба ӯ чӣ ҳам мегуфтӣ! Ақл ёд дода намешуд... «Худ киروي гап задан, бояд аз ӯ як сару гардан боло бошӣ!» андеша мекардам. «Хайр, хурӯсро барои нӯл заданаш ба ифлосӣ, санг намезананд–ку?»–мегуфт байтор.

Бади кор дар ин буд, ки андак ширакайф шавад, бо ину он дилмонӣ мекард. Дандонҳои аз сигору нос зардшудаашро намоиш дода, дигаронро писханд мезад. «Чапани» мекарду шарм ҳам намедошт...

Як дафъа дар маркази ноҳияи Н. моро ба тӯй даъват намуданд. Якҷоя рафтем. Он ҷо як рафтораашро дида, дасту дил шуста будам, – ёд меовард байтор. Вай раисии давраро ба ӯҳда дошт...

Қарибҳои ними шаб меҳмонон хона ба хона рафтанд. (Он вақт тӯю маъракаҳо мисли имрӯза танзим нашуда буданд). Дар охири давра маҳсум даҳ–дувоздаҳ каси аз шаҳр ва меҳмони аз Боботову атрофи он омадаро ба тағи дари «шарбатхона» хосту яктой чомаро сари китфи ҳар кас партофта, «ин ҳаққи шумо! Муборак бошад!» – гуён тақсим кардан гирифт.

Он ҷо ба охирин кас, ҷавонмарди паҳлавонҷусса аз даҳмардаҳои боботовӣ, чома нарасид. Қолини дароз печонидашудаеро ба ӯ дода гуфт:

– Бардор! Ин ҳаққи ту, ошно!

Ин ҳазлу шӯҳӣ буд, ки фаҳмидан душвор набуд. Соҳиби тӯй ҷавонмардро диду хандида гуфт:

– Ҳа–а, чӣ гап? Қолинро кучо мебарӣ, ошно?

– Ба мо ҳаминаш расид! – гуфта гашта оварда дар чояш монд. Баъд барои меҳмонони боботовӣ рӯйи кати ҳавлӣ чой андохтанд. Пирамарде чома ва миёнбандашро бо бастаи пули калон тағи сар монда хобид. (Ӯ ҳамон рӯз қариб сӣ сар гӯсфандашро дар бозори ноҳия фурухта будаст). Шаб Лазиз маҳсум, ноаён, пулро мебардорад ва зери ҳамон кат ҷо мекунад.

Субҳ бобо хеста кайфаш парида, сӯи мо меҳмонони шаҳрӣ нигарист. Аз воқеа беҳабар, ҳама хайрону хомӯш бу-

данд...

– Махсум! – гуфт ниҳоят соҳибхона. – Бо ҳама шӯҳӣ кунед, ихтиёратон. Лекин бо ошноӣ чӯпони ман ҳазл ба кор намеравад. Ба ягон «бало!» гирифта накунад боз?! «Аз бало ҳазар!» – гуфтаанд.

Махсум бо лаби пуртабассум, даму дуд, дар ҳузури мо, пулу пайсаи мардакро аз зери кат бароварда дод.

– Шӯҳӣ кардем, узр, – гуфт.

– Марги чунин шӯҳӣ! – гуфт яке аз меҳмонони хайратзада.– «Бинӣ – бозӣ, набинӣ–дуздӣ» мегӯем мо дар ин маврид!..

Аз ин гап ранҷида, чанд вақт ӯ ба маъракаи шиносхояш наомад.

Он вақт фарзандони махсум хурд буданд. Дар ин бора ба онҳо гап задан хуб не. Фоидае надорад. Лек ачибаш ин ки чӣ гуна инсон будани ӯро онҳо, холо ҳам нафаҳмидаанд.

Бо ҳамин мулоҳиза байтор дар паҳлӯи писари ҷӯрааш Ашраф сӯйи Қалъа мерафт. Телефони ҷайбии Ашраф боз занг зад. Ӯ мошинро таваккуф дода, «Лаббай, гуфт. – Чӣ? Ба милисаю додситонӣ хабар кардаанд?.. Чӣ гуфтаанд? Номи ронандаи таксӣ – Субҳон? Ҳа, фаҳмидам?»...

Ашраф ба байтор гуфт: одамони ҳифзи ҳуқуқ ҳам аз ким–чӣ хабар ёфта, ба роҳ баромадаанд!.. «Ҳамон ронандаро ёфтани шудаанд... «Ман, худам ӯро пайдо мекунам! Агар ростӣ гапро нагӯяд, чоғаша зада мешиканам»– гуфтааст Машраф...

Ашраф аз нав рақами телефони додарашро гирифт: «Машраф, ба ман гӯш кун додар, ором бош! Ҳозир наздат меравам. Вай дар Қалъа будагист! Дур намеравад. Беаклӣ накун! Мулло амак ӯро бинанд, мешинохтаанд!.. Фаҳмидӣ?» – таъкид кард Ашраф.

16

Собина ду шаб, пай дар пай шавҳарашро хоб дид. Яке давоми хоби дигараш: «додои бачаҳош аз байни кӯху кулот мегузаштаст. Манзараҳои махуф–ҷарӣ, пастӣ, баландӣ, банди об, ҷӯйбор... Баногоҳ вай байни найзору буттаҳои газ ниҳон мешудааст. Ҳарчанд фарёд мекардааст, лек ӯ ҷавоб намедодаст, ноаён ба як сӯ нигоҳ карда мерафтаст»...

Рӯёи дигараш ин: «Зери зави баланд қарор доштаст. Аз кучое овози ҳазину имдодталаби одамӣ ба гӯшаш мерасидаст. Он садо гоҳе ба нолаю шеван бадал мегардидаст: «Ху-

доё, – мегуфтаст,– ин чӣ қисмате! Ҳарду даст банд, пойҳо
карахту дардманд! Либос тар. Палтои ғафс оби барфу яхи
чӯйборро чабида гирифтаст. Вазнин, гӯё сад ман борро бар
душ бор карда бошанд... Оё рӯзи саҳт аз ин зиёд мешавад?!
Фарёду шеванам ба гӯши касе намерасад! Чӣ шудааст ин
чаҳонро? Чаро одаме аз ин атроф гузар намесозад? Магар
гӯши фалак кар шудааст!.. Эй вой, чонам!.. –мегуфтааст.
Овозаш шинос барин, вале хиррӣ, бо гулӯи гирифта гап ме-
задааст».

«До–дои Ашраф? – мегуфтааст Собина. – Шумо дар кучо-
ед? Аз чӣ намеоед?» – як қад парида бедор мешудааст.

Ана бинед гиряву нолаашро!

«Худоё, таъбири ин хоб чӣ бошад?» мегуфтааст худ ба
худ. – Аз кӣ бояд пурсид? Оё кас ба хоб ҳам бовар мекунад?
Хоб хоб аст. Дар ким–кучо хонда будам: дар хоб танҳо
ходисаҳои кайҳо рӯйдодаро дидан мумкин. Баъзан инсон
хобҳои ачибу ранга мебинад. Дар мағзи сари шахси хуфта
кулли умри инсон, мисли навори филм, давр меҳӯрдааст.
Онҳо ҳар қадар рангоранг бошанд, ба ҳақиқат хеле наздик
мешудаанд!»...

Собинаро он рӯёҳо ва ин фикрҳои пурдаҳшат ба ларза
меовард. Шаб фаро расад метарсид, ки боз чунин хоби па-
решон набинад!..

17

Лазиз маҳсум дами марг қарор дошт. Дер–дер ба хуш
меомад. Пою даст, тамоми ҷисмаш бечон барин: «Ҳо–о–о, –
мегуфт охи бадард кашида. – Худоё! Поко, парвардигоро!
Ин бандаи осиятро бубахш! Аз қудратат гардам. Чӣ тавр
маро дидаю дониста, маҳз дар ин ҷо, ки боиси нестии ҷа-
вонмарде шуда будам, ба қафас гӯё андохта, чонамро си-
тонданӣ ҳастӣ?! Охир, маро хуни яке не, ду ҷавони шиноси
беғуноҳ гирифтаст!»

Аҷаб не, вай ба худ тасаввур мекард, ки «чӣ гуна дар оби
мусаффоӣ кӯл, пеши назари ҳудаш, Тоҳири духтури дандон,
даруни об «до–о–д!» гуфт, наҷот хост, то ман дасти ёрӣ дар-
роз бикунам... Ҳо–о, ман бо захрханд сӯяш даст дароз кар-
дам, лек берун накашидам! Вай ба ҷойи чуқуртару пурхата-
ри кӯл ғӯта хӯрд. Дигар баромада натавонист! Чурбат карда
барои наҷоташ амале анҷом наододам... Нафси сабил ғолибӣ
карда буд! Сумкаи пури пул, тилопораҳо, гӯшворая ан-

гуштарихо, ҳар гуна зебу зинати занона, ки дар кучоҳо ба фурӯш расонидани онҳоро ман ҳам, якчоя бо ӯ гашта медидам, чашми гуруснаи маро мебурданд! Онҳоро зери қамишу лухзор пинҳон кардам. Хаёлам, ки касе надид!.. Не, тори сар Додори ҳамабин будааст, ки ҳамаашро медидааст ва медонистааст, ки аз ниятҳои ман чӣ хоҳад бархост!.. Танҳо ман беҳабар будаам, Худобеҳабар будаам...

Инак, ҳис мекунам. Мебинам, ки рӯи яху зери барф қарор дорам. Шаб торик. Ақаллан абр намегузорад, ки рӯи ситораеро бубинам. Барф мерезаду мерезад. Болоям кӯрпа шудааст. Охири нафасҳоямро мекашам. Хаёлам, ки ҷонам, рӯхам чандин бор маро тарк карда рафту ба ким–киҳо, аҷаб не ба лошахӯрҳо ҳам хабар дода боз омада дар қолбадам ҷойгир шуд! Чаро ин тавр кард? Худам ҳам намефаҳмам. Аҷаб не, вай бо рӯҳи Навина омезиш ёфта, назди Собинаи меҳрубон рафту ӯро огоҳ карда баргашт!.. Ана, боз ҳалқам хушк шуд!.. Ба ҳалқи одами миранда одатан, бо пахта об мечаконанд! Ба ҳалқи ман худи табиат об мечаконад. Донаҳои барф худ об шуда мефуроянд...

Ҷ бо талвосаи ҷон охири нерӯи худро ба қор бурда, сар боло қарданӣ шуд. Аммо натавонист... Сараш ғуввас мезад. Пеши чашмонаш ҳар гуна чиз ба шакли гургу шағол, шеру паланг, филу зурафо намудор мегардиданд. Ниҳоят, маймунҳои думдор пайдо шуданд. Онҳо гӯё ӯро «мазох» мекарданд, меҳандиданд!.. Ӯ тарсидаю ларзида калимаи шаҳодат гардонданӣ мешуд, суханро нимгурма такрор мекард, миёни кому забон илтиҷо менамуд: «Эй Худо, дигар худам назди додситон меравам (Вай аз аввал ба ман шубҳа дошт!). Ба гуноҳҳоям иқрор мешавам! Ҳар ҷазо, ки қонун раво бинад, бубинад!.. Ту начотам деҳ, на–ҷо–там–м?!..»

18

Нисфирӯзӣ пайи фотиҳахон аз ҳавлии ғарибонаи Навина қанда шуд. Охири мардҳоро бародараш Начот гусел кард. Занҳо ҳам гиряро бас карда, қатор–қатор аз дарвоза берун шуданд.

Ҳаво ҳамоно сард буд. Офтоб ялаққос мезад. Аммо таъсири гармияш чандон ҳис намешуд. Ҷо–ҷо барфи лабгӯшаи хонаҳову рӯи буттаю хорҳо об шуда, қатра–қатра рӯи барфу яхи зич мефуромад. Аммо осмони деҳа боз ҳам ҳайратовартар буд: аз ҷоштгоҳӣ лошахӯрҳо пайдо шуда, ду–ду, се–се, пайи ҳамдигару дур–дур баланд парвоз доштанд,

ба рафтуои одамони он маҳал чашм дӯхта, чуръати фуромадан намекарданд. Одамон ба онҳо аҳамият меоданд ё не, маълум набуд.

Ҷаҳат Наҷот, вақти пӯшидани дарвозаи ҳавлии хоҳаркалонаш, баногоҳ сари теппаҳо лӯк–лӯк хазидани чанд лошакӯро дида хайрон шуд:

– А? Чӣ гап? Ягон ҷонвар мурдааст–чӣ? Ё гург хареро дарида бошад? – тахмин мекард вай.

Муъҷизоти табиат аҷиб! Ин парандагон чӣ гуна ҳис мекунанд–а? Гӯё шаб хоб дидаанд! Субҳ ба ҳаво боло шуда, ба хар дару девор назар меандохтанд!..

Имрӯз баъд аз дарвозаро бастанӣ Наҷот ҳодисаи дигаре ҳам рух дод: наврасакони яхмолакбозро ҳумори бозӣ гирифт магар ки паси дару девори момои Навина гузаштанд...

Вақте ки нахуст наврасаки ҳасур аз баландӣ худро ба поён андохту лаби ҷӯйбори бетонӣ расид, пояш ба пой мӯзадор бархӯрд. Бидид, ки он ҷо ҳасаде даруни ҷӯйбору зери кӯрпаи барф хоб аст. Онсӯтар қулоҳеро бидид ва як қад парид. Забонаш гирифт магар ки бо ишораи даст, бачаҳоро аз лағчидан боздошт... Касе аз онҳо пойин нафуромад. Худ бо раҳи поёни ҷарӣ, давр зада назди бачаҳо омад. Чанде аз онҳо сӯи хонаи сардори маҳалла давиданд... Аз маҳалла зуд одам омад...

Ҳамонҳо ба милӣ ва додситон хабар кардани шуданд...

19

Вақте ки Ашраф ва Надим байтор ба сероҳаи назди Қалъа расиданд, он ҷо мардум ба «тамошо»–и фарёду ғирев омада буданд...

– Нагуфтам! – зуд мошинро сари роҳ дошт Ашраф. Ҳарду худро ба тӯдаи ронандагону раҳгузарҳои тамошобин заданд.

– Девонагӣ накун, Машраф! – гӯён бародаркалонаш дасти ӯро аз гиребони ҷавонмарде, ки имдотталаб ба атроф менигарист, ҷудо кард. – Ин сӯ биё.

Надим амак он ҷавнро аз дасташ дошта тарафи дигар бибурд.

Одамони милӣ ва додситонӣ ҳам расиданд. Ҳама хо-мӯш. Касе ниққӣ накард. Гӯё он ҷо ҳеҷ воқеа рух надодааст.

– Хӯ–ӯ–ш! – аз авзои мардум ҳулоса кард муфаттиши додситонӣ. – Субҳон – ронандаи «ғизолтаксӣ» қадомат хастӣ?

Масъала маълум буд, яъне ҳама аз воқеа бохабаранд.

Муфаттиш ба ду–се суол посух гирифт. Барои вай муҳимаш гапи ронанда буд:

«Бобӣ «Қалъа меравам!» гуфта ба мошини ман нишаст... Баъд, сари роҳ чурт зада, «ту маро кучо мебарӣ? Аз роҳи боло бирон!» – гӯён сиёсат кард... «Маро ҳамин чо фурур!» гуфт... Аз Мортеппа гузашта, дар сероҳа таваккуф кардам... ӯ фуромад. Ҳатто ман: «бобӣ, дар ин ҳавои сард кучо меравед?» – гуфта пурсидам. Мо ҳис карда будем, ки ӯ кайф дорад... Ба мо паси дасташро нишон дода, «корат набошад!» – гуфт.

– Хуб. Ту ҷойи фурувардаатро ба мо нишон дода метавонӣ? – гуфт муфаттиш.

– Метавонам!..

– Нишин, ба мошин! – гуфт ӯ.

Ҳар кас ба мошини худ нишаст. Субҳонро Ашраф ба мошини худ гирифт. Вақте ки онҳо аз маркази ноҳия гузашта, сӯи сероҳа равона шуданд, муфаттиш ба идорааш сим зада, ҳамин қадар гуфт, ки «ду парвандаро аз бойгонӣ берун оваранд. Рақами парвандаҳо дар дасти котиба...».

20

Онҳо ба сероҳа расиданд.

– Ҳамин чо истед, – хоҳиш кард ҷавони бурутдор, ки абрӯву мӯйи сип–сиёҳаш ба ҳам мутаносиб афтада буд ва ўро зебо нишон меод.

Ашраф дар паҳлуи роҳ қарор кард. Дигарон низ пасопеш расиданд.

– Ана, дар ҳамин чо фуромад, бобӣ. Баъд он тарафи роҳ гузашт! – гуфт ӯ.

Ҳама сӯи раҳи маҳаллаи Н. рӯ оварданд Ва ногаҳ шоҳиди дар осмони он маҳалла давр задани лошахӯрҳо шуда, ба якдигар суоломез нигаристанд...

Нигоҳи Надим байтору муфаттиш ба ҳам бархӯрд. Ким–чӣ барои ҳарду як хел ҳайратовару асрорангез вонамуд гардид. Аҷаб не, ҳарду ҳам фаҳм ва дарк карданд, ки Лазиз маҳсум чаро маҳз дар ин чо аз мошин фуромадаст?... Охир, мақсад Қалъа рафтан буд–ку?–андеша меронданд онҳо. Дигар ҳеҷ чиз нагуфтанд, аз ронанда ҳам дигар суоле накарданд. «Метавонед биравед», – гуфт муфаттиш ба ӯ.

... Чаро маҳз ин чо фуромадаст?

Бародарон Ашрафу Машраф китф дарҳам кашиданд... Ин лаҳза як гурӯҳ бачаҳои гузари ҳамсоя, рӯ–рӯи яху барф, лағчидаю ба ҳам баҳскунон он сӯ нигоҳ карда давиданд...

– Чй гап? Чй ҳодиса? – мепурсиданд бачаҳо аз якдигар.

– Он чо – дар яхмолакчо мурдаеро ёфтаанд! – гӯён паси ҳам медавиданд...

Гуфтугӯи бачаҳоро Ашрафу Машраф, Надим байтору муфаттиш низ шуниданд. Фармони мошинҳо он сӯ тоб хӯрд. Ба майдони назди охири хавлии он гузар–хавлии Навина расиданд. Дар баландӣ сардори маҳалла ва чанд пирамард бо ҳаяҷону изтироб, ба пастӣ менигаристанд. Намегузоштанд, ки касе он чо фарояд.

Ҳама баробар он чо расиданд.

Муфаттиш назди сардори маҳалла рафту гуфт:

– То аз назар гузаронидани экспертҳо, касе он чо по нагузорад!

Ашрафу Машраф аз дуртар кулоҳи падарашонро шинохта, фикр–фикр ба гирия даромаданд...

Баъд аз анҷоми расмгирию кушодани рӯи часад, ўро аз даруни чӯйбор, ки дастаи дарвоза дар қабза дошт, кашиданд.

21

Муфаттиши додситонӣ ғамгину андешаманд буд. Ин марди мӯяш кабудчатоб, чанд сол пеш низ чун муфаттиш қор карда, баъдҳо ба вазифаи додситони ноҳия бардошта шуда буд. Ба нафақа рафту ба чояш яке аз шогирдонаш омад. «Устод бекор нагардед»–гуфта ўро боз муфаттиш таъин намуд. Инак, ў ҳамон воқеаи чанд сол пеш тафтиш кардаашро ба хотир овард. Майдони пурбарф, ҷойи яхмолакбозии бачаҳоро бори дигар саъй кард. Дар ҳамин чо ба сел ғарқ шудани Қиём ном ҷавон ба ёдаш расид. Одамон ҳама парешон аз наздаш мегузаштанд. Улфати Лазиз махсум.

– Надим байтор, ки дар паҳлӯи додари Навина Наҷот истода, барои даргузашти хоҳаркалонаш ҳамдардӣ изҳор мекард, ором омада ба мошини Ашраф нишаст. Байтор, ки аз қиссаи Лазиз махсум нағз воқиф буд, гиребони худро дошта хайрон монда буд, ки чӣ тавр ў маҳз ин чо омада, ҷон ба ҷаббор таслим кардааст?!

Муфаттиш, пеш аз рафтаниаш, тарафи Наҷот гуфт:

– Шумо бародар, баъд ба идораи мо як сар халонед. Ду даҳон гап ҳаст.

– Хуб шудааст, сардор, – даст пеши бар гирифт Наҷот.

Муфаттиш ба осмони деҳа назаре афканд: лошахӯрҳо баланд ва дур–дур аз ҳамдигар парвоз карда, гӯё ноумед гар-

дида, аз осмони маҳалла як-як нопадид мешуданд...

22

Рӯзи дигар махсумро дар қабристони он сӯи Қалъа ба хок супурданд.

Дар маросим муфаттиши пир низ иштирок дошт. Барои изхори тасалло даст ба китфи писарони ӯ гузошт: «бардам бошед, таъзияи маро қабул фармоед. Бигзор, падар осуда бихобад», – гуфт.

Он ҷо Начоти оҳангар низ ҳузур дошт. Вай дар паҳлӯи Надим байтор истода, ҳарду аз гардиши чархи гардун дар таҳайюр буданд магар ки ба нуктаи номаълуме менигаристанд. Касе бо касе гап намезад. Нигоҳҳо, имою ишораҳо бо забони безабонӣ бори маънӣ мекашиданд.

Начот муфаттишро диду сар чунбонд. Баъд ба идораи додситонӣ як сари кадам даромад.

– Ҳа, омадӣ Начоти Хурватанӣ?

– Омадам раисбобо!..

– Бигзар, биншин, – ҷой нишон дод муфаттиш.

– Узр, – гуфта ӯ нишаст.

– Ту бигӯ, ҳамон бегоҳӣ Лазиз оё ба дидани Навина омада буд?

– Бале, омада буд, – рostaшро гуфт Начот. – Аммо ба даромаданаш иҷозат надодам. Дарвозаро ба рӯяш бастам.

Начот он ҷо қариб ҳамаи гапро, то ҷое ки хабар дошт, як-як баён намуд. Вай медонист, ки суханаш дар қадом «дастгоҳи махсус» сабт мегардад. Инро ҳам медонист, ки умри дурӯғ кӯтоҳ, вале рости гапро бигӯйӣ, ҳаргиз ғалат нахоҳӣ кард!..

– Магар аз ӯ нафрат надоштӣ? – пурсон шуд муфаттиш.

– Аз паси мурда гап задан хуб не, – гуфт Начот. – Баъди шунидани баъзе гапҳо аз хоҳаркалонам дар бораи ин одам, рости гап, бадаш медидам. Бинобар ин ба хона роҳаш надодам... Навина худ ҳис карда буд, ки ӯ ба суроғаш омадааст, нолида гуфт:

– Додарҷон!.. Мо издивоҷи мусулмонӣ доштем... Ман мемирам, аз ӯ розигӣ бояд гирам! Бехуда ўро пеш кардӣ. Кӯча баро! Вай нарафтагист... Гирифта биё...

Хоҳиши каси сари сакаротро ҷӣ тавр рад мекунӣ? Кӯча баромадам. Касеро надида пас гаштам. Дигар ӯ кучо рафту ҷӣ шуд, хабар надоштам... Магар ин ки дирӯз ҳамаи мо шоҳид будем...

– Маълум, – гуфт муфаттиш. – Ҳамон вақт ҳам... ту бета-

раф будӣ!.. Ёдат ҳаст, мо дар атрофи ду парвандаи чиноятӣ кор мебуурдем?

– Не. Ёд надорам. Шояд ҳамин тавр ҳам бошад. Ман он вақтҳо хонаи хоҳаркалон намеомадам. Қаҳрӣ будем, ногап мегаштем. Боисашро шумо хубтар медонед...

– Бале – бале! – ба фикр рафт муфаттиш ва тукмаро пахш кард.

– Шуморо мешунавам, – посух дод кадоме.

– Парвандаҳоро биёред, – амр кард ӯ.

Афсаре парвандаҳоро рӯи миз гузошт.

Рӯи онҳо як хел рақам сабт шуда, бо мурури вақт коғазҳояшон зард ва камнур гардидаанд...

Муфаттиш дар вараки тозае чанд сухан навишт: «Сероҳаи Мортеппа... Ҳалокати Лазиз махсум, Қиёми Ҳазрат ва Тоҳирчон – духтури дандон. Кӯли пуроб. Баъд аломатҳои + ва – гузошт. Вай он варақро рӯи парвандаҳо монда фармуд, ки бубаранд, яъне «дигар ҳочат ба тафтиш нест».

Ҷ аз чо хест. Ба Начот, ки хайрухуш карданӣ буд, гуфт:

«Мо ин парвандаҳоро муваққатӣ хобонда будем. Акнун ҳамаш маълум. Метавонем тамоман бипӯшонем. Зеро на чабрдида монду на гунаҳкор!».

Начот дасти муфаттишро фишурд. Гап назада бадар рафт. Вай бо шитоб қадам мемонд.

* * *

Банда аз гузашти махсум беҳабар будам. Аз хориҷа баргаштаму улфаташ Надим байтор моро ба маъракаи солаш даъват намуд. Рафтем ба ҳавлии тамтамаш, ки танҳо дару тирезаҳояш буд нашуда буданд... Дар бозгашт ака Надим ин достони рӯ-рӯи барфу ях сӯйи сарнавишт рафтани ӯро ба мо кисса кард.

Сентябри соли 2008

ШАБЗОД

Офтоб ба ғуруб мерафт.

Домани шафақ лолагун мегашту дили пирамард сиёҳ.

Ва андак-андак умедаш ба сӯз мубаддал мегашт. Ба ин мардум чи бало асар карда бошад? Ҳеч кас парвои ҳеч касро надорад. Инсоф, раҳму шафқат намонда. Чашму ғушу дасту дили ҳама ба пул. Ё тавба! Ин қадар ба пул эҳтирому садоқат доранд! Ғӯё барои пул ба дунё омада бошанд. Ҳама аз паси пул. Пул гуфта худро ба чор сӯ мезананд. Шабу рӯз бо орзуи пул мезиянд. Барои пул шуда ҳатто чоношонро дарег намендоранд-е!

Пулпарастанд, пулпараст!

Пулмастанд, пулмаст!

Охир, чаро?!

О, ин марги рӯёрӯй аст-ку!

Ҳайф, сад ҳайфи зиндагӣ, ки бо пулчамъкунӣ гузарад!

Ба ӯ чунин намуд, ки мошинҳо низ «Пул! Пул!» гуфта ба пеш метозанд.

Нихоят дили пирамард аз фишори беинсофӣ ронандаҳо ба изтироб омаду вучудахро аламу ғам фаро гирифт. Аз бори беинсофӣ қоматаш ҳам гашт. Ин ҳама ба ҳам омада ӯро фишор доду фишор ва наздик ба таркидан расид.

Навҳаи талхаш танин андохт:

– Ноинсофҳо! Хаёлатон ки пирамард пул намедихад?! Танҳо дуо медихад! Э садқаи дуо шавед!

Дили пирамард холӣ нашуд, ки нашуд. Сафед нашуд, ки нашуд. Ва боз таркид:

– Падарсӯхтаҳои касофат!

Аммо зуд пушаймон гашт:

– Худоё, бубахш маро! Онҳо аз кучо медонанд, ки чашми набераи бемори ман ба роҳи бобо чор аст.

Пирамард назар ба сояи худ кард. Он дарозу рангбохта. Оҳи пурдарде кашид:

– Эҳ, асри суръат! Ду соат ҳамчу тире аз камоне ба ройгонӣ рафт!

Бегумон чашм ба уфуқ андӯхт. Шаб гулӯи Рӯзро бе-рахмона медарид. Аз хуни Рӯз домони уфуқ рангин буд.

Хо, Шаб Рӯзро мекушт.

Пеши назараш чехраи набера ба чилва омад. Чехрааш заъфаронӣ буд. Дар тобу таб месӯхт. Хаёле эҳсоси бобой дилашро ба ларза овард. Баданашро арақи сарде пахш кард.

Лаҳзае аз худ беҳуд гашт.

«Бубахш, набераҷон, имрӯз насиби дидор набудааст».

Дилаш аз аламу яъс сих зад.

Не, не, ана мошине истод. Садои шинаҳои он ба гӯшаш расид. Бале, расид. Не, не, кобусе беш нест. Наход...

Не, бахт ба рӯяш хандид. «Жигули»-е наздаш истода. Чашмони пирамард рӯшан шуд, зуд дари мошинро кушода, беихтиёр:

– Здрасти, – гуфт.

– Салом, падар, – ҷавоб дод ронанда.

– И-и... Илтимос бубахшед, тоҷик будаед.

Вай бо камоли эътиқод сар ҷунбонда, бо оҳанги бурро гуфт:

– Худоро шуқр, тоҷикам.

– Э мани пир рус гумон кардам, – гунаҳгорона гуфт пирамард. – Пирӣ-да, писарам, пирӣ. Ҳазор бахшиш.

– Ҳеч гап не, бахшиш напурсед, падар, – бо табассуми малех гуфт ронанда. – Ин айби кепкаи сарам.

– Рост-рост, писарам! Чашмам аввал ба кепка афтид-да.

– Агар ба шаҳр мерафта бошед аробаи кӯҳнаи маро лоик донед, марҳамат шинед.

Дар овози ӯ меҳрубонии ӯ эҳсос мешуд.

– Чаро «аробаи кӯҳна» мегӯед?

– Ҳоло одамон дигар «Жигули»-ро писанд намекунанд.

Ба он савор шуданро айб медонанд. Мошинҳои хориҷии «Мерседес», «Опел», «Некси»-ро меписанданд.

Таби пирамард хуш шуд, табассум дар лабонаш гул кард.

– Э не-йе! «Жигули» беҳтарин мошин аст. Бадошт, коргар, бе нозу нуз. Халқӣ гӯем ҳам мешавад. Ҳа... Пурсидан айб не, мегӯянд. То кучо мебаред?

– То кучое ки хоҳед мебарам, падар, – хушнудона гуфт ронанда. – Аз файзи сӯҳбататон баҳраманд шавем, шуд. Шумо розӣ бошед, бемалол нишастан гиред.

Пирамард бо хотири болида:

– Бо дилу ҷон, – гуфт ва «Бисмиллоҳи раҳмони раҳим!» гӯён ба мошин нишаст.

– Рохро бо ҳам чак-чак карда ба охир мебарем, – ронанда мошинро сабук ба роҳ даровард.

– Э, умратон дароз бод! Илоҳо, хока гиред, зар шавад! – дуо кард пирамард ва охи сабук кашид. Ин нишонаи осудагии ӯ буд.

Хомӯшӣ ба миён омад. Баъд ронанда лаб боз кард:

– Чаро зикед, падар?

Пирамард бо алам ва канда-канда гуфт:

– Чӣ хел зик нашавам, писар? Бовар кунед, ду соати расо дар канори роҳ рост истодам. Як ронанда намегӯяд, ки саги кучой. Ё тавба! Шув-шув гузашта мераванд. Мегӯӣ паси рул робот нишаста бошад.

Худоё! Дурӯғ гуфтам. Як нафар истода буд.

Баробари истодан пурсид, ки:

– Чанд сӯм медихӣ?

– Чанд сӯм? Панҷ сомонӣ медихам.

Рӯи ронанда қач шуд.

– Бист сомонӣ диҳӣ мебарам.

– Во-о-ҳ!

Шинаҳои мошин фиғон кашиду мошин гӯё аз ҷо парид.

Ронанда ба ҳасрат оҳ кашида:

– Наранҷед, падар, – гуфт. – Асабҳоятона эҳтиёт кунед. Ба гапам розӣ ҳастед ё не?

Пирамард бо шавқи беандоза гуфт:

– Сад дар сад! – ва афзуд: – Ҳа-а, ҳоло аз ҳеч кас ранҷидан мумкин нест. Умедвори некӣ шудан ҳам хатост. Аз худат намонӣ. Аз худат мондӣ – тамом, ҳолат хароб.

– Аз кучо меоед, писар?

– Аз деҳаи Мехнатобод, – ҷавоб дод ронанда. – Волидайнаро хабар гирифтаам.

– Чӣ, онҳо беморанд? – ташвишомез пурсид пирамард.

– Э не-е, шукри Худо сихату саломатанд. Аёдати онҳо қарзи фарзанд аст. Онҳо ҳамеша бо умед чашм ба роҳи фарзанд медӯзанд. Фарзанд риштаи ҷони онҳост. Аз дидани чеҳраи фарзанд бехтар хушбахтигест. Чашмонашон равшану дилашон мадор мегирад. Аз ин рӯ тез-тез хабар гирифтаам, хизматашона мекунаму дуо мегирам.

– Офарин, писарам! – таҳсиномез нидо намуд пирамард. – Илоҳо, баракат ёбед! Хока гиред, зар шавад!

– Ҳоло ҳеч кор накарда, – бо табассуми ширин гуфт ронанда, – ду бор дуоям додед, падар. Ташаккур!

– Чаро надихам, писарам, – каноатмандона гуфт пирамард. – Охир, дуои нека ба одами нек медиханд. Замин аз об, одам аз дуо бахра мегирад. Писарам, исми шарифатон чист?

– Фурӯғ.

– Номи хуб, – хушҳолона гуфт пирамард. – Яъне рӯшноӣ, некӣ. Ва боз латофат.

Фурӯғ лаб ба таҳсин кушода, бо лаҳни ширин гуфт:

– Оҳо, шумо олим будаед-ку!

– Э не-е, олимӣ кучо? – хандид пирамард. – Чил сол муаллими забону адабиёт будам.

– Падар, исми шарифи шумо чист?

– Олим.

Фурӯғ гӯё як кӯза тилло ёфта бошад, бо нишот нидо намуд:

– Э, ана нагуфтам!

– Чаро бевакт азми сафар кардед, падар?

– Хабар ёфтам, ки набераам бетоб, зарпарвин шудааст. Дар балнисаи Чапаев. Ин чӣ хел балниса бошад, нафаҳмидам.

– Фаҳмидам, падар. Ин беморхонаи кӯдаконаи бемориҳои сироятӣ мебошад. Дар кӯчаи Чапаев, дар наздикии Қасри Миллат ҷойгир аст. Ҳамроҳ ба аёдати ӯ меравем.

– Ҳамроҳ? Ай садқаи даҳонат-е!

Чеҳраи пирамард, ҳамчун нилуфар аз тулӯи офтоб кушода шуд.

– Пас аз аёдат меҳмони хонадони ман мешавед. Чӣ гуфтед?

– Меҳмон? Дар шабӣ? Э не, писарам. Э не! Айб, ба Худо, ки айб!

– Меҳмон атои Худо гуфтаанд, – гуфт ӯ бо табассум. – Қадам болои дида!

Миёни онҳо хомӯшӣ уфтод. Вале пирамард онро зуд барҳам зад:

– Шумо чӣ кораед, писарам.

– Дар сохтмони Нерӯгоҳи барқи обии Роғун кор мекунам. Бригадир.

– Оҳ, навод?! Пеш чӣ кор мекардед?

Фурӯғ каме фикр карда, баъд ҷавоб дод:

– Пеш муовини Вазири энергетика будам.

Баногоҳ дар дили пирамард чӣ гуна як шубҳае шабеҳа зад, вале дар дақиқаи дигар, ҳамчун абрпорае аз шиддати бод, нопадид гардид.

– Дар замони мо бисёр беадолатиҳо рӯй медиҳанд. Ва ҳар навбат онҳоро дида, хуни кас мечӯшад. Аз муовинӣ ба бригадирӣ. Ин чӣ хел шуд? Ситораатон тугрӣ наомад?

Фурӯғ хомӯш монд.

– Ҳа-а, фаҳмидам. География рост наомад.

– Наёфтед, падар. На ину на он. Бо хоҳиши худам.

– Охир, сабаб доштагист?

– Сабабашро ба шумо намегӯям. Ин барои шумо гаронӣ мекунад.

Зимистони соли 2008 сангин омад. Болои сӯхта намақоб барқ набуд. Вучуди мардумро сардии ғаму дард бештар беқарор мекард. Хабарӣ марги аввалин устодаш мисли заминларза ўро ба чунбиш овард.

– Охир, ту кучо будӣ? Устод се рӯз туро суроғ кард!

– Дар хорич будам.

– Гуфтем. Гуфтанд, ки дар хорич чӣ мекобад? Чӣ гум кардааст? Ҳар чӣ ки лозим аст, дар ҳамин ҷо ҷӯяд.

Пеши тобути устод ба зону уфтод. Мехост, фиғон бардорад, навха кашад, вале нафас дар гулӯяш дармеонад. Ин гуна яъси тоқатшиканро бори аввал эҳсос мекард...

Либоси ғам дар бар карда, ҳафт шабу рӯз мотам гирифт, азодорӣ намуд. Бо рӯҳи бузурги устод дар гуфтугӯ буд. Ва дар вучуди ӯ таҳаввулоте рух дод. Рӯзи ҳаштум ариза навишта, бо хоҳиши худаш аз вазифа даст кашид. Деҳа ба деҳа гашта, чил нафар ҷавонро чамъ овард ва бригада ташкил намуда, ба Роғун рафт.

– Ташаббусам ба шумо маъқул нашуд, падар?

– Бад нест... – посух дод ӯ

– Чӣ хел?!

– Оре, бад нест!

– Яъне маъқул нест?

– Ба худат маъқул аст?

– Бале!

– Муҳим ҳамин аст. Оё касе пайравӣ кард?

– Алҳол не. Аммо дунё ба умед, шайтон ноумед.

– Норақ қасри мӯхташам аст. Қасри мӯхташами дӯстӣ.

Онро тамоми мардуми собиқ Шӯравӣ бунёд намуданд. Аммо Роғун дигар аст. Он қасри мӯхташами нангу номуси миллати тоҷик мебошад!

Ман итминони комил дорам, ки халқи тоҷик Роғунро месозад!

* * *

- Ӯх!..

Баробари нидои ронанда мошин замин газид ва сахт кигғос зад. Ва чунон такон хӯрд, ки пирамард кам монда буд аз нишастгоҳ биафтад. Қариб сараш ба шишаи чилави мошин бархӯрад. Ибтидо Фурӯғ ба худ омад:

– Сабил монад.

– Чӣ ходиса рӯй дод, писарам? – ба ташвиш афтод пирамард.

Садои пирамард ба ҳаде пуризтироб буд, ки Фурӯғ шитобзада шарҳ дод:

– Дар рӯи роҳ ким-чизе ҳаст.

– Нахо-о-од? Э сағ-пағ будагист? Ҳоло чӣ бисёр, саги девона.

– Ку бинем.

Фурӯғ ба чашми худ бовар намекард. Рӯи роҳ писараке мехобид. Даҳ-дувоздахсола. Маҷрӯҳ, оғуштаи хоку хун.

– Кадом ронандаи нохалафе зада гурехтааст, – бо андӯхи гарон, қариб ки гирифта гуфт Фурӯғ.

– Оҳ, Худоё! – дар бадани пирамард мурғак давид.

Писарак зинда буд, чон дар бадан дошт. Нолиши дардолуд мекард. «Оча! Очачон!» мегуфт.

– Аҳволаш вазнин, падар, – бо тарсу ҳарос ва саросема гуфт Фурӯғ ба пирамард. – Бисёр вазнин. Ӯро тезтар ба беморхона бурдан лозим.

– Истед, писарам, истед, саросема нашавед, – ташвишомез гуфт пирамард ва дуздона ба гирду атроф чашм давонд. – Охир, ин кори бозӣ нест.

– Чӣ бозӣ нест? – нафаҳмид Фурӯғ.

– Чавони ачибу раҳмдиле ҳастед. Дили раҳмин ҳамеша ғамгин, гуфтаанд.

– Шуморо нафаҳмидам, падар.

– Оё шумо наметарсед? – бо эҳтирос суол кард пирамард.

– Аз чӣ? Аз кӣ? – бо таачҷубу ҳайронӣ пурсид Фурӯғ.

– Некӣ мекунеду ба сад бало мепечед, писарам, – бо алам гуфт пирамард. – Кӣ бовар мекунад, ки ин бачаро мошине зада гурехтааст? Кӣ? Аз шумо домангир мешаванд. Шуморо гунаҳгор мекунанд. Ба бало мемонед, азоб мекашед. Чони чавон доред. Ба чони чавонатон чабр накунед. Мефаҳмед?

Ҳиссиёти вазнин ва пуртахлукае тазйикаш медиҳад.

– Падар, холо вақти ин гапҳо нест, – бо андӯҳи гарон вале чиддӣ гуфт Фурӯғ. – Охир, дар ин ҷо марг тантана дорад, марг табассум мекунад. Бачаро бояд наҷот диҳем. Баъд ягон гап мешудагист.

Пирамард каме фикр карда, гуфт:

– Биё, беҳтараш мошини ёрии таъчилюро ҷеғ мезанем.

– Падар, магар намедонед, ки онҳо чӣ хел кор мекунад? Мошин нест, бензин надоранд. Боз ҳазору як баҳона меёбанд. То меоянд, ки шаб рӯз мешавад. Аз сад ҷони бача як ҷонаш ҳам намераҳад. Худамон ўро ба беморхона мебарем. Ҳар дақиқа ганимат.

Пирамард бо овози пуряёсу илтичоомез гуфт:

– Биё, ягон касро ҳамчун шоҳид бо худ гирем.

– Не, падар, вақт меравад. Шоҳиди мо Худои тори сар.

Ҷасорати Фурӯғ ба пирамард ҳам часорат бахшид. Ва аз беандешагии худ хичолат кашида гуфт:

– Хоҳиш мекунам маро бубахшед, писар. Ҳа, ҳа, рост мегӯед, писар! Вақт ганимат!

Гӯё бори вазнине аз китфони Фурӯғ бардошта шуд.

Андаке нафасаш рост гашт.

Пирамард писаракро бо эҳтиёт ба оғуш гирифт. Нолаи ҷонкохи писарак баланд шуд. Дард кард ҷони пирамард, сӯхт мағзу устухонаш.

Мошин аз нав роҳ гирифт.

– Оҳ, Худоё! Худовандо! Дар паноҳат нигоҳ дор!

Садои мотор баландтар шуд, мошин бо суръати тез ба пеш метоخت.

Дар оғӯши пирамард марг қаҳ-қаҳа дошт, панча ба ҷони писарак мезад. Писарак базӯр «Оча... Очачон...» мегуфт. Пирамард мехост худро мард бигирад, вале оби дидааш ба ў итоат намекард. Беист мерехту мерехт...

* * *

– Тезтар!.. Аҳволи бача вазнин аст!..

– Ҳой, ҳой! Охистатар! Ин ҷо кӯча не, беморхона, – гуфт бачазанаки зардинаи мӯйбуридаи хилъати сафедпӯш. – Чӣ ходиса рӯй додаст?

– Магар намебинед... Бачаро мошин задааст... Тезтар чарроҳӣ кардан лозим...

– Ман бояд ҳуччат пур кунам, – вай паси миз нишасту каламро ба даст гирифт. – Чӣ ном дорад? Чандсола? Адреси хона? Падару модар? Кӣ задааст? Дар кучо задааст? Чаро задааст?..

– Хоҳарчон, – бо зорӣ гуфт Фурӯғ. – Ҳуччатҳо намегурезанд, баъд пур мекунад. Ҳоло бачаро наҷот додан лозим.

Бачазанак сар чунбонид ва нафасе сукут карду сонӣ аз ӯ пурсид:

– Чӣ ном дорӣ?

ӯ зуд номашро ба забон овард.

– Аз кучо мешавӣ?

– Охир, ин ба бача чӣ дахл дорад?

– Дорад, ки мепурсам. Ман ҳамшира. Инро чарроҳ ҳал мекунад. Рафтем ба утоқаш.

Ҳамшира қарс-қарс сақич хоида, онҳоро назди дари чарроҳ бурд. Дарро тик-тик нохун зад.

– Кӣ?!

– Ман, Гулсанам...

– Даро.

Чарроҳ марди тоссари фарбеҳи қассобнамо зери чашм ба онҳо нигарист.

– Ҳамшира, чӣ гап?

– Кӯдаке вазнин...

Чарроҳ ӯро песонда дод зад:

– Чанд бор гӯям, ки сақич нахой?!

– Бахшиш...

– Чӣ мехоҳӣ? Тезтар гап зан.

– Бачаро чарроҳӣ кардан лозим.

Чарроҳу ҳамшира ба ҳам нигаристанд. Нигоҳашон маъниҳои зиёд дошт. Онро танҳо худашону Худо медонист.

– Чӣ шудааст ба ӯ?

– Мошин задааст.

– Мошин задааст?! – бо шунидани ин хабар қариб изҳори шодмонӣ намуд чарроҳ, вале дарҳол ба худ омад, эҳтиёт шуд.

– Хайр шуд, шуд, – ғур-ғур кард чарроҳ. – Рафта об биёр. Обе нест, ки чой монам. Аз ташнагӣ сӯхтам.

Назари чарроҳ ба Фурӯғ афтод.

– Ту ронанда?

– Ҳа... Ман... Ман ронанда... Ман ӯро...

– Охир, хонї мемури-а?! Пул дорам гуфта, праваро мехариву газро зер мекуни. Ман бояд милиса ҷеғ занам...

Рӯи хотири писарак Фурӯғ ин таҳқирро фуру бурд.

– Не, не, ман назадаам, – гуфт Фурӯғ. – Худо нигоҳ дорад. Ман ўро аз роҳ гирифта овардам...

– Ҳа-а, шуд, шуд! Яъне ту падари кӯдак мешавӣ?

– Не, ман падараш не. Ман бегона, намедонам, ки ў кист ва аз кучост. Гуфтам-ку, ман ўро аз роҳ бардошта овардам.

– Ин мӯйсафед бобояш?

– Вай ҳам бегона аст.

– Ин бегона, вай бегона, – бо иллат гуфт ҷарроҳ. – Пас ҳаққи хизмати моро кӣ медиҳад?

Ҷарроҳ нигоҳи сард ва бераҳмонае дошт.

– Чӣ хел ҳаққи хизмат?

Ҷарроҳ чунон бо ҳайрат ва тааҷҷуб ба ў нигарист, ки гӯё баногоҳ аз сайёраи дигар фуруд омада бошад.

– И-иъ! Аҷоиб-ку!

– Чӣ аҷоиб? – суол кард Фурӯғ.

Ҷарроҳ лабханд кард.

– Чӣ аҷоиб? – гашта пурсид ҷарроҳ ва афзуд: – Дору, асбобу анҷом, кор ва боз ҳазору як майда чуйда... Ҳамаи ин пул меистад, домулло. Ё аз кисаи худам диҳам?

Пирамард ўро сари инсоф оварданӣ шуда гуфт:

– Эӣ писарам, мову шумо аз як кундаем.

– Чӣ-йӣ?! Ман кундаӣ!

– Не, не, ман гуфтани, ки мову шумо мӯъмину мусалмонем, ба Худо ки савоб мегиред... Дар дунё аз ин кори савобтар нест. Бовар кунед.

Ҷарроҳ ба хашм омад:

– Ҳой, пираки! Тормоза зер кун!

– Чӣ? Кӣ?

– Ку як бор ҳалво бигӯ!

– Чч-чӣ-чӣ?!

– Як бор ҳалво бигӯ!

– Худоё, кар шудаам чӣ бало! Чӣ бигӯям?

– Ҳалво!

– Ҳалво?

– Боз як бор такрор кун!

– Ҳалво...

– Мазза кардӣ? Даҳонат ширин шуд? Не, ширин шуд?!

Пирамард музтар монд.

– Дидӣ, бо ҳалво гуфтан даҳон ширин намешавад. Савоб! Савоб! Аз пиракиҳо танҳо ҳамин гапро мешунавӣ. Поят дар лаби ғӯру ғӯрро ҳам намефаҳмӣ. Ман даҳто хӯранда дорам. Даҳто-о! Фаҳмидӣ? Ману ҳамсарам ва ҳашто фарзандам. Аз савоб шиками фарзандонам серу танашон пӯшида намешавад. Боз мактаб бидеҳ мегӯяд, боғча бидеҳ мегӯяд, инаш те мегӯяд, ваяш те мегӯяд... Эҳ-ҳ!.. Боз главврач ҳаст, горздрав ҳаст, минздрав ҳаст... Эҳ-ҳ!.. Ту бошӣ «Савоб! Савоб!» гуфта сафсата мехонӣ.

Пирамард ба ӯ чашм дӯхт. Мехост сухане гӯяд, аммо на-фасашро саҳт чизе гирифт. Ҷарроҳ дар дил завқид. «Ҳа-а, забонат ба комат фуру рафт? Бовар кардӣ? Э, сода, сода! Дар бисотам як писар дорам. Пас аз панҷ сол ба дунё омад. Чӣ азобҳое накашидем. Пеши сад касу нокас сар ҳам кардем. Лекин шер омад, шер! Чор кило! Ҳоло ӯ эрка. Нозу нузаш беҳисоб. Талаботаш калон, баробари даҳто».

– О...о...

– О по нест. Ана ҳамин хел. То пул наоред, аз чоям наме-хезам.

– Ҳо.

Ҷарроҳ ӯро песонд.

– Чӣ ҳо?!

– Наметарсед?

– Чӣ-йӣ? – Ӯ абрӯвонашро барҳам кашида, чашмони хурд-хурди дар косахона чуқур афтодашро боз ҳам тангтар карда, оташи ғазабашро ба тарафи пирамард фиристод: – Аз кӣ? Аз ту? Ту, ту?!

– Илтимос, ту-ту накунед, – чиддӣ гуфт ӯ ва афзуд: – Не, аз ман не, аз давлат. Аз сиёсати давлат хабар доред ё не?

– Ғам нахӯр, хуб хабар дорам, – истехзоомез гуфт ҷарроҳ. – Ҳамин сиёсат маро қурбон кард.

– Магар намедонӣ ки ташкилоте зидди порахӯрӣ амал мекунад. Порахӯронро ба маҳкама мекашад. Рӯзашонро сиёҳ мекунад.

Ҷарроҳ аз ин сухан мори ба ҳашм омада барин якбора сар боло кард:

– Ҳой, мӯйсафед! Ту маро натарсон! Ман бисёр тарсидагӣ!

– Пас маълум, ки ту аз давлат наметарсӣ?

– Заррае ҳам. Гап дорӣ?

Пирамард лаб фурӯ баст.

– Чаро хомӯшӣ? Ба гапи рост чӣ ҳам мегӯӣ?

Пирамард бо чашмони пур аз ғазаб ба вай нигариста, сипас густохона пурсид:

– Гуш бикун, хайр, аз давлат наметарсӣ, аз Худо чӣ?

– Не! Боз ҳам не!

– Ба Худо бовар надорӣ?

– Не!

– Буздил ва ҳақир ҳастӣ?

– Не, часурам. Зеро дар ин ҷо Худо манам!

Аз беадабӣ ва ноинсофии ҷарроҳ оташи хашми пирамард аланга зад:

– Чӣ-чӣ? Чӣ гуфтед?!

– Нашунидӣ? Гуфтам, ки дар ин ҷо Худо ман ҳастам.

– Шумо-о-о?!

– Ҳа, ман, ман!

Рағҳои чаккаи пирамард парида, дилаш аз қафаси сина берун частан мехост.

– Астағфируллоҳ гӯед, тавба кардам, гӯед.

– Э бас-е! Гап ёд нате! То гулӯ серам!

Ғаму ғусса, дарду алам, хашму навмедӣ дар ниҳоди пирамард бо ҳам печиду якбора дар мағзаш эҳсоси мағшуш ба чунбиш омад. Ва ҳамчун барги хушки дар оташ афтада дар-гирфт:

– Э садкаи вазифаи пуршарафи духтурӣ шавед шумо!

Шумо қасами Гиппократро бо пул мефурӯшед?!

– Э ҳой! Чӣ ин қадар Гиппократ, Гиппократ мегӯӣ? Гиппократ ҳам агар имрӯз мебуд, бе пул коратонро буд намекард! Ман гений гуфта, шояд даҳ баробар зиёдтар ҳақ мегирифт. Фаҳмидӣ!

Чашмони ӯ чашм набуд. Як пора шишаи сард буд. Ва ҳолӣ буд. Ғам надошт. Дард надошт. Нанг надошт. Ор надошт.

«Дили ӯ сард аст, сад оташ занӣ ҳам гарм намегардад».

– Майлаш, ман пул медихам, – Фурӯғ даст ба чайбаш бурд. – Ана ҳамагӣ сад сомонӣ дорам. Мешавад?

– Чӣ-ӣ?! – ҷарроҳ абрӯ чин кард, қавоқ гиронд, яъне нафраташ омад. – Сад сомонӣ ҳам пул шуд?!

– Ё тавба!..

– Замона охир шуд... – гуфт пирамард ва даст ба чайбаш бурд. – Ана ман ҳам бист сомонӣ дорам. Бигир!

– Маро усал кардед? Э ҳой, бо саду бист сомонӣ пишак ба офтоб намебарояд... Охир, ман сар наметарошам. Ҷарроҳӣ мекунам. Ҳама ҷояш маҷақбод будагист. Буридан лозим, ҷо ба ҷо кардан лозим, дӯхтан лозим.

Ҳамшира об овард.

– Оба мону давида сигарет биёр, ки сарам мекафад.

Ҷавоне беибо ба утоқ даромад. Се касро дида, саросема шуд, дасту по гум кард. Як-як ба ҳар се дида дӯхт.

– Мемури пеш аз даромадан дарро тақ-тақ занӣ?!

Ҷавон гашта берун баромада дарро кӯфту сипас даромад.

– Кистӣ? Чӣ меҳохӣ? Касеро мошин зад?

– Э не-е... Кадомтон аки Хошок мешавед? – бечуръат пурсид ӯ.

– Хайр, ман Хошок. Чӣ буд? Ту худат кӣ?

– Ман?... Ман медбрат...

– Ҳой, медбрат! Худат намерасидӣ! Ку харата ҳай кун!

– О... Ман гап дорум.

– Зан гапата! Тез!

– Ҳа... вай... Маро акаи Хаскаш роҳӣ кард. Гуфт ки акаи Хошокро гирифта биё...

– Кадом Хаскаш?

– Ҳо-о, аз шӯъбаи дил...

– Чӣ, дилаш зад?!

– Э не-е... Тура ҷег дора.

– Мана?

– Ҳа, туя.

– Шаб сахар намешуд?

– Чӣ-й-й?

– Сахар меравам.

– Э не-е, ҳозир гирифта биё, гуфт. Ҷои сафед тайёрай, гуфт. Бе аки Хошок аз гулӯ намегузарад, гуфт. Тез гирифта биё, гуфт

– Э рӯш сиёхе!

Ҷашмони ташнаи ҳирси Хошок барқ заданд. Ду ҳирс – ҷои сафед ва пул ба набард омад. Набард дер давом накард. Ба зудӣ анҷом ёфт. Кӣ ғолиб омад? Кӣ мешуд? Албатта пул ғолиб омад.

– Гӯй ки ҳоло кораш аз мӯи сар бисёр, андактар меояд.

Ҷавон ҳарфе назада, мунтазири ӯ истод.

– Ба дару девор гап задам?!

- Чӣ?
- Нашунидӣ, чӣ гуфтам?
- Чӣ гуфти?
- Сари қаврат гуфтам! Рав!
- Бе ту намеравам. Маро ҷанг мекунад.
- Тф-у! – ҷарроҳ бо қаҳр аз ҷо бархост.
- Меравем?

Ҷарроҳ боз ҳам бештар ба ғазаб омад. Аз чашмонаш гӯё оташ меборид. Ва ӯ дод зада, гуфт:

– Ҳо-о-й, медбрат! Канӣ гум шав!

Ва сӯи ӯ қадам гузошт.

Медбрат тарсид. Ларзид. Шах шуд. Сипас ба худ омаду думашро хода кард.

Дили Фуруғу пирамардро гургон тала мекарданд. Онҳо зайле ки болои сӯзан бошанд, вазнашонро аз як по ба пои дигар партофта, ба чехраи ҷарроҳ менигаристанд, ором надоштанд, дар ҳаяҷону изтироб буданд.

Дар паси тиреза торикӣ ва ваҳшат ҳама ҷоро фаро гирифта буд. Ҷарроҳ бепарво, орому беғамона ба соати кисагии сарпӯшдору ялақосиаш нигарист.

– Даҳ дақиқа кам даҳ! – нидо зад ҷарроҳ ва гӯё ки оҳ кашид. – Вақт ин қадар тез метозад-е. Мегӯй ки тайёра бошад.

– Бале, вақт рафта истодааст, – илтиҷо кард Фуруғ.

– Вақти кӣ? – пурсид ӯ ва лабханд карду ҷор дандони тилоиш ялақос зад.

– Охир бачаро начот додан лозим, – боз зора кард Фуруғ.

– Ман бист сол барои он нахондам, ки ту занию ман начот диҳам. Фаҳмидӣ?

– Гуфтам-ку, ман назадаам...

– Ҳа, албатта! – нешханд зад ҷарроҳ. – Кӣ қоил мешавад? Ҳеҷ гап не, ба дасти милиса афтида се-ҷор шаттаи обдор ки хӯрдӣ ҷон-ҷон гуфта қоил мешавӣ. Онҳо дар ин қору бор усто, метавонанд.

– Ман ӯро аз роҳ гирифтам, – қариб ки гирифта гуфт Фуруғ ва ба пирамард ишора кард: – Ана, падарам шоҳид.

– Ҳа-а, падару писар якгапа шудем гӯй?!

Овози ҷарроҳ оҳанги истехзо ва таҳдид дошт.

Дили пирамард беихтиёр кашиш хӯрд. Панҷаҳои ҳасрат гӯё ба он ҷангол мезаданд ва риштаҳои эҳсосро мебуриданд.

– Астағфируллоҳ гӯед, шаккоқӣ накунед, тавба кардам, гӯед. Ман ин касро бори аввал мебинам. Ин кас аз рӯи одоб маро падар гуфтанд.

– Ту ба ман гап ёд нате, мӯйсафед.

– Охир бача вазнин аст...

– Вазнин? Вазнин ки бошад ҳаққи хизмат ҳам вазнин мешавад.

Дили Фурӯғ сип-сиёҳ буду ҳеч бовар намекард, ки дар рӯ ба рӯяш духтур истодааст. Нафратовар гашт афту башараи чарроҳ дар назараш. Вой бар ҳоли писараки бечора. Ҷавр бар чони падару модари ӯ. Ҳоло шояд дар кӯчаҳо сарсону саргардон, фарзанд мекобанд.

Кучой, ай адолат!

Ки аз дасти ту дили чарроҳи сияҳкор пора-пора гардад.

Оҳ, Худоё!

Бигзор, бигзор, то набинему насӯзем.

Ба чои адолат гиреви Фурӯғ баланд мешавад:

– Охир шумо бигӯед, ки мо чӣ кор кунем?!

– Чӣ кор мекардӣ? Бачаро гашта бар!

– Ба кучо?

– Ба ҳамон чое ки гирифтӣ.

Дили Фурӯғ фишурда шуд. Ва ғаме чун кӯҳ бораиш гашт.

– Инсоф кунед...

– Инсоф мегӯӣ?! – чарроҳ ба сӯи Фурӯғ гуррид. – Аз кадом инсоф гап мезанӣ? Ман бист сол хондам. Сад сомонӣ маош мегирам. Ҳамин аст инсофат?

– Охир, кӯдак гунаҳгор не-ку?

– Кӣ гунаҳгор?

Зояндаи зулмот – шаб – ҳокими мутлақ буду қаҳ-қаҳа мезад. Дар фазои утоқи чарроҳ инсоф месӯхт. Пора-пора, ришта-ришта месӯхт. Бе аланга месӯхт. Дарун-дарун месӯхт. Чун каҳдуди сӯзон месӯхт. Дуди ғализ мекард. Миёни анбӯҳи дуди инсоф Фурӯғу пирамард хайрон монданд.

«Ачиб, чӣ коре буд, ки кардам? Чӣ г... буд, ки хӯрдм? Кошкӣ намеистодам. Не, не! Аз рӯи қонуни инсонӣ рафтор кардам. Ё монда равам? Чӣ мешуда бошад? Не, не! Ин аз рӯи инсоф не».

Дасту пой Фурӯғ кам-кам меларзид.

– Ягон илоҷ кунед, убол аст... Худатон гӯед, чӣ кор кунем? Кӯдак аз даст меравад.

– Рафта аз падару модараш пурс. Онҳо кучо буданд? Чаро фарзандашонро соҳиб нашуданд? Мезоянду ба кӯча сар медиханд. Паноҳашон ба Худо. Баъд кӣ гунаҳгор, духтур.

«Худоё, чӣ гуноҳе содир карда будам, ки ба чунин инсони сияхдилу беинсоф рӯ ба рӯям кардӣ?»

– Кам диҳаду ғам не!

– Чӣ-йй?! Таъна мезанӣ, ё тарсам медиҳӣ?

Дар ин чо аз раҳму шавқат осоре дида намешуд. Аз дару девор садои «Пул! Пул!» меомад. Ба ҳар кучо ки менигарист, манзар аз пул дошт. Ҳар он садо ки мешунид, садои пул буд. Фурӯғ ба чашмонаш бовар намекард. Ба хаёлаш ки хоби даҳшатноке медид. Кош ҳамаи ин хоб мебуд. На, ӯ хоб наме-дид. Хоб набуд. Ҳақиқат буд, ҳақиқати талх. Вай аз забони садҳо одамон дар бораи чаври духтурон шунида буд. Дар маҷаллаву рӯзномаҳо даҳҳо мақолаи даҳшатнок хонда буд. Вале бовар намекард. Ҳангомаву овоза мепиндошт. Ҳоло бошад бо чашмони худ медид. Ва беҳуда ҳам онҳоро Шабзод ном намебурдаанд. Халқ хуни дил мехӯранду онҳо хуни халқро мемаканд. Ва ӯ аз ҷафои ҷарроҳ ба дод омад:

– Худат хурду нафсат калон!

– Э бас кун-э!

– Дониста бош: Нафси бад – балои ҷон!

– Хайр, ғавго бас! – дод зад ҷарроҳ. – Ку кабинетро холи кунед! Тез!

– Не, то ҷарроҳӣ накунед, ба ҳеч кучо намеравем.

– Э безор аз ҷонам кардед! Асо! Асо-о!! – ҷарроҳ аз қаҳр дод зад. – Кучо шудӣ? Ку ин чо биё!

Ба кабинет як марди паҳлавонҷуссаи тоссар даромад.

– Чӣ мегӯӣ, раис?

– Инҳора барор, ки асабҳоямро хароб карданд.

Ба тани Фурӯғ чизе хазид.

– Чӣ гуноҳ кардаанд? – чашмони ӯ ба рӯи Фурӯғ лаҳзае меҳкӯб шуд.

– Ғайри кори савоб ягон гуноҳе накардаем, – гуфт Фурӯғ.

– Ҳм...м. Ин... – Асо номуайян гур-гур кард.

– Беҳуда намегӯянд: ё хара пеши бор, ё бора пеши хар!

– Чӣ-йй?! – Асо теги нигоҳ сӯи пирамард кашид, ваҷоҳаташро бадҳайбат намуд, ки дар ниҳоди меҳмонон тарсу ларз ва ҳарос эҳё созад.

Тамоми вучуди Фурӯғро ҳиссиёти навмедона ва ноилоҷӣ фаро гирифт. Дилаш ях шуд. Тамом! Ҳамааш барбод рафт! Бача наҷот намеёбад. Дар вучудааш, ҳисси ғазаб ва дилхунукӣ нисбат ба чарроҳ пайдо шуд. Ҳуд ба худ андешид, ки аз афташ бо сухани хуб бо ӯ гуфтугӯ кардан бефоида аст.

– Инсони разил! Бешараф!

Нафасаш банд омад, лабонаш париданд. Пирамард хайратзада ба ӯ нигарист. Ваҷоҳаташ дигаргун гашт.

– Писарам, ором, ором бош. Илтимос.

Фурӯғ худро ба даст гирифтӯ фикри аз кучо пул ёфтан дар сараш чарх зад. Ва якбора симои як дӯстааш пеши назараш ба чилва омад. Зуд рӯ ба чарроҳ овард:

– Чанд сомонӣ лозим?

– Чӣ-й? Сомонӣ? Э, мо бо сомонӣ кор намекунем.

– Бо чӣ кор мекунад? – хайрон ба рӯи чарроҳ нигариста пурсид Фурӯғ.

– Намедонӣ? Не, ту намедонӣ?

– Охир, аз кучо донам?

– Чаро худатро мусичаи бегуноҳ мегири? Чаро худро ба нодонӣ мезанӣ?

– Нодонӣ? – гашта пурсид Фурӯғ. – Агар медонистам, холо пеши шумо набудам.

– Чӣ, ту магар аз моҳ афтидӣ? Набошад бидон, бо доллар. Як ман не, ҳама духтурон бо доллар кор мекунанд. Умуман, на танҳо духтурон. Ҳама. Фаҳмидӣ?

Ранги сабзи доллар пеши чашмаш чилва кард. Ин чилва дилашро табдили ранг дод. Кунун дилаш ранги зард дошт.

– Хайр, чанд доллар лозим?

– Лозим нагӯй, миннат накун, – бо зарда гуфт чарроҳ. – Ман барои ту гадо нестам. Ман аз ту пул наметалбам. Ман ҳаққи хизматамро мегирам. Фаҳмидӣ?

– Фаҳмидам. Гӯй, чӣ қадар?

– Аслан, ҳаққи хизмат сесад доллар мешавад, – гуфт чарроҳ. – Вале, майлаш, барои ту гузашт мекунам. Дусад доллар биёр мешавад.

Пирамард ба шӯр омад:

– Чӣ-й? Дусад доллар? О ин беинсофии рӯирост-ку! Мебахшед...

– Бахшиш-пахшиш нест!

– Дузд бошу боинсоф бош гуфтаанд, – пирамард хост аз гиребони чарроҳ гирад. – Чаро дусад доллар? Чаро?

Фурӯғ чолокона пирамардро ба оғӯш гирифт, ба курсӣ шинонд.

– Чаро?... Чаро?... – такрор мекард пирамард.

– Ором шавед, падар, хоҳиш мекунам, ором шавед! Чанҷол накунад, падар. Пул ёфт мешавад, бача шифо ёбад шуд.

Дили пирамард боизтироб метапид, нафасаш дарун афтид.

Фурӯғ ба чарроҳ рӯй овард:

– Майлаш, ман розӣ. Ман ба хонаи як дӯстам меравам.

Шумо чарроҳиро сар кунед.

Чарроҳ лабханд зад.

– Э, не-е! Ин чо бозор не. Мо насия кор намекунем. Биёред, мебинем.

– То омадани ман...

Аз ин тасаввур дилаш таҳ зад, баданаш ба ларза омад.

– Дунё чапа намешавад. Даматро ба дарун зану тезтар рав.

– Гуфтам-ку, аз дӯстам гирифта меорам.

– Надихад чӣ?

– Медихад. Вай дӯстӣ чонӣ. Барои ман ҳеҷ гоҳ «не» нагуфтааст.

– Ҳе, сода, сода! Ҳоло медонӣ дӯст чӣ? Пул! Фаҳмидӣ?

Хост гӯяд, ки ҳамаро ба худ чен накун. Вале нагуфт. Дигар гапро хайф донисту вақтро ғанимат.

* * *

– Ана дусад доллар!

Аз тез-тез роҳ гаштан Фурӯғ хаш-хашкунон нафас мекашид.

– Тиш-ш-ш! Оҳиста гап бизан! «Девор муш дораду муш – гӯш!»

– Муш?..

Табассум дар лабони чарроҳ гул кард. Чашмонаш барқ заданд. Оташи ин барқ мағз-мағзи чони Фурӯғро сӯзонд.

– Ҳа, ин чо чӣ бисёр, мушу мушбача. Чашми ҳамаи онҳо ба дасти ман чор.

Чарроҳ харисона пулро аз дасти ӯ гирифта ба киса андохт.

– Ана ин гапи дигар. Мешудааст-ку! То сахт наоӣ, ақлатон намедарояд-а?

Фурӯғ то сухани ночое нагӯяд, охи чуқуре кашид.

– Шуд! Корро сар кардан мумкин, – гӯён бешитоб аз уток баромад.

Ба тани Фурӯғ чон, ба дилаш мадор омад. «Худочон!» – гӯён чанд ояти медонистагиашро хонд. Ва аз Худо шифои писаракро талабид. Вале ҷарроҳ чунон охиставу бепарво роҳ мерафт, ки гӯё ба зиёфате равон аст. Ғусса дили Фурӯғро фишор доду ба ӯ рӯ овард:

– Ақочон, тезтар, илтимос...

Ҷарроҳ ба сӯи ӯ нигоҳи ачибе партофт, гӯё ба Фурӯғ каме нафрат дошт. Баъд қариб бо ғазаб дӯғ зад:

– Ту кори худатро дон! Ба ман ақл нашав!

Сипас бо ҳамон оҳанг изофа намуд:

– Ман худам медонам чӣ кор мекунам.

Назди дари ҷарроҳхона ҷарроҳ ба сӯи онҳо дӯғ зад:

– Харатона ҳай кунед!

Фурӯғу пирамард паси дар монданд.

– Худоё! – нолид пирамард. – Пулат набошад, мурдаатро зоғон мехӯранд!

– Бале, рост мегӯед, падар.

– Оҳ, Худоё!..

Фурӯғ беқарор буду дар худ меларзид. Дилаш сип-сиёҳ. Пеши чашмонаш танҳо писаракро медид, ки «Оча! Очачон!» мегуфт. Ӯ ҳам дар дил: «Худо! Худочон!» мегуфт.

Пирамард ҳам ҷои нишаст намеёфт. Ба Худо рӯ оварда, беист дуо мехонд.

* * *

Ҷарроҳ бо ҳаловат ба ҳамшира амр кард:

– Ба ҷарроҳӣ тайёр шав!

– Ҷарроҳӣ лозим не, – охиста гуфт ҳамшира.

– Чӣ хел лозим не?! – ба сӯи ӯ дӯғ зад ҷарроҳ. – Кӣ гуфт ки лозим не? Кӣ? Гап зан?

– Охир, дер шуд, – бо андӯҳ гуфт ҳамшира. – Дигар ба ӯ ҳеч кас ёрӣ дода наметавонад.

– Чӣ хел дер шуд? – бо ҳамон оҳанг гуфт ҷарроҳ. – Ба чӣ дер шуд?

– Бача мурд, – гунаҳкорона пичирос зад ҳамшира.

– Мурд? – бепарвову беғамона пурсид чарроҳ. – Нахо-од? Ҳм...м. Хайр ҳеҷ гап не. Мурда бошад ба мо чӣ. Мо чарроҳӣ кардан мегирем.

Ва ў дар дил хандид: «Э гаранги Худо. Пулаш додагӣ, дар кисаам».

Дилаш фараҳ, вучудаш лаззате дошт.

«Чок мекунему медӯзем. Барои ман аз ин кор дида кори осоне нест. Мисли карат ду ду-чор. Бори аввал не-ку? Баъд худро андӯҳзада мегирему мегӯем, ки аз дастамон ҳар чӣ ки омад кардем. Тақдираш ҳамин будааст. Чояш чаннату гӯраш пурнур бошад. Охир, мо Худо не-ку! Аз мо не, аз Худо домангир мешаванд. Тамом вассалом! То ба имрӯз ягон кас эътироз кард? Не! Чанг кард? Не! Гапи саҳт гуфт? Не! Ба ҷое арзу дод бурд? Не!»

Чарроҳ дасти писаракро ба даст гирифт. Он ях барин хунук буд. Ба рӯяш нигарист.. Нигаристу нигарон монд. Шинос барин. Кӣ бошад? Дурустар зехн монд. Ва гӯё барқ зад, ки таконе хӯрд. Чарроҳ бачаро шинохт. Вай ягона писараш буд.

– Не-е! – дод зад чарроҳ. – Не! Не!

Вале ин ҳақиқат буд, ҳақиқати талх.

Дили чарроҳ сонияе аз кор монд, банди пойҳояш сушт ва беҳол шуданд. Сараш чарҳ зад, нафасаш танг омад. Аз ҳаракат монд, дар чояш шах шуд. Баъд ба худ омаду фиғонаш ба фалак печид. Фиғон мекашид, мӯю рӯй меканд. Сар ба дару девор мезад.

Аммо...

Вале...

Лекин...

Афсӯс, сад афсӯс!..

15 ноябри соли 2009

ЧУФТИ ПАРАСТУ

Чуфти парасту омадани баҳорро хеле пазмон шуд. Вале шамолу барфбоди рӯзҳои охир дили онҳоро тангу ғамгин медошт. Парастуи модина ҷуссаи хурдакакашро лӯнда карда, базӯр қанотак зад. Ҳавои хунук асараш кард, ки оҳиста паҳлуи парастуи нарина омада нишаст. Якдигарро тағи бол гирифта, ғанаб рафтанд, аммо хоб аз кучо? Парастуи нарина аз тани гарми ёраш ҳаловат бурда, ба он ҷафстар шуд. Бо минқор болҳои чуфташро ба тартиб овард. Аз борони сел шоҳу панҷаи гулу буттаҳои навмуғча пуроб буданд, шамол навдаҳои тарро алвонҷ медод. Парастуи модина дигар хунукиро ҳис накард, ӯ ҷашмони сиёҳашро пӯшида тағи тефи пуштибонаш дурусттар паноҳ бурда. Ҷониби кӯҳсорон ҷашм дӯхт ва аз дил гузаронд: «Албатта пагоҳ гарм хоҳад шуд. Охир, баҳор омадааст, наҳод сардиҳо ба дили зимистон назада бошад? Кӣ медонад, шояд зимистон қасди баҳори нозанин дорад?»

Ин дам боз шасти хунукӣ афзуд. Тундбоди сабуке ба боғистони болои деҳаҳои кӯҳӣ ҳамлавар гашт. Шамол ҳаёле охирин нафасҳои зимистонро дар шонаи гулу буттаҳо шинондан хост. Дар як дам гулҳои зебои зардолуи чатрасафед ба замин рехтанд. Шохҳои пургули себи хубонӣ ҳам урён гашт. Ноилоҷ чуфти парасту дар тағи баргҳои паҳни чанори пир ҷо гирифтанд. Дигар онҳоро шамоли дайду кордор нашуд. Парастуро гулу муғчаи нав шукуфтаю ба замин рехта саҳт ғамгин кард. Ӯ аз ин муносибати бераҳмонаи табиат тааҷҷуб дошт.

Оҳ, онҳо имсол ҷӣ қадар баҳорро интизорӣ доштанд! Охир, мо, парастуҳо, бе баҳор ҳечем. Баҳор аст, ки мо зинда ҳастем. Яке боду борон монду боз офтоб баромад. Осмони деҳа софу беғубор гашт. Парасту дид, ки селай гунчишкон аз порисае парида, болои буттаҳои навмуғча нишастанд. Аз ин манзараи дилфиреб дили парасту таҳ кашид, хурсанд шуд, ки гармӣ дамид.

Парастуи модина аз таги тефи ёраш берун шуда, аввал болафшонӣ кард. Аз шохе ба шохи дигар pariда овоз баровард. Шодӣ кард, болҳояшро дар ҳавои кушод васеъ кушод, ба тану чонаш гармӣ давид, баъди парвозҳои дур аз кишвари ҳамсоя аз нав ҷисми зайфаш қувват гирифт. Тамошоӣ боғу роғ, сабзаҳои навруста завқашро бедорӣ дод, шукр дошт, ки боз ба диёри сабзаҳо расид. Худо хоҳад, баҳор ин ҷо мемонаду лонаи порсолаашро аз нав обод мекунад. Ин дам парастуро баҳори гузашта, азоби лонасозиаш ба хотир омаду дилаш яке хичил гашт. Башаст pariда, болои шохчаи зардолу нишаст. Парастуи нарина, ки хеле рамузфаҳм аст, даррав ҳис кард, ки дӯсташ хафаву малул аст...

– Чаро дар як дам авзоят дигар шуд? Аз чӣ хавотирӣ?

Парастуи модина аввал чизе нагуфт. Балки бо дидаи аламдору хаста ёрашро навозиш карда аз дил гузаронд: «Охир, чанд маротиба гуфтам, ки биё, ин диёрро аз ёдат барор! Ҳарчанд мулки сабзу хуррам ва дилкаш асту боғу роғҳои васеъ дорад, вале лонасозӣ мушқил аст. Охир, лонаамон боз вайрон нашавад!» Парастуи наринаро хомӯшии маҳбубааш бетоқат кард. Ў гирди зардолу давр зада паҳлӯяш нишаст.

Бо минқораш парастуро навозишқунон пурсид:

– Чӣ хомӯшӣ? Гап зан охир! Чунин боду ҳавои мушқбез барои сайругашту ишқварзист. Аммо ту хомӯшиву хаста.

Парастуи модина нигоҳи маъюсонаашро аз атроф канда гуфт:

– Охир, дар он хонаи порсола чӣ хел лонаамонро таъмир мекунем? Аз соҳибаш тарс дорам.

Ин суханони ошно парастуро яке хушёрӣ дод, дарк кард, ки манзили кӯҳнаро обод доштан албатта, душвор нест, вале муомилаи соҳиби ҳавлӣ пеши рӯяш омад. Он сол ў ду маротиба лонаи парастухоро вайрон карда буд.

Парастуи наринаро чизе ба хотираш расид, ки нидо зад:

– Ин қадар роҳи дурро тай кардем, акнун баргаштан хосияти хуб надорад. Охир, мо ба одамон чӣ бадӣ кардаем? Балки парасту аз давраҳои хеле қадим дӯсти одамизод буда аст.

Парастуи нарина ин дам нақли модарашро ба ёд овард. Азм кард, ки то ёфтани лонаи порсолааш ҳамин саргузаштро ҳикоя кунад...

Меғӯянд, ки ҳазрати Сулаймон забони ваҳшу тайрро медонистааст. Душманон аз ин амалу заковати вай ҳамеша хавф доштаанду дар қасду қасос будаанд. Боре кофирҳо ҷонваронро чамъ намуда, бо роҳи фиребу найранг қасди ҷони ҳазрати Сулаймон кардаанд. Хостаанд, гулхани бузурге афрӯхта, дар он ҳазратро сӯзонанд. Вале ба ҳезумкашонӣ аксари ҷонварон розӣ нашудаанд. Дар ин миён танҳо хари нодон розӣ шудааст, ки ҳезум орад. Оқибат ҳар ҳезуми бисёре кашонда ғарам кардааст. Мори бадқирдор ҳам харро пайравӣ намуда, бо думи дарозаш оташ афрӯхтаст. Ана дар ҳамин вақт парасту дар даҳонаш об оварда, хостааст, ки оташро хомӯш созад. Душманон ҳазрати Сулаймонро рӯи гулхани оташ шинонда, хостанд ўро сӯзонанд, ки яке бо амри илоҳӣ малоикаҳо ба ёрии ҳазрати Сулаймон омада, ўро начот додаанд.

Баъдтар ҳазрати Сулаймон ҳамаи ҷонваронро ба манзилаш даъват намуда, сабаби ин ҳодисаро пурсидааст.

Нахуст ҳазрати Сулаймон аз ҳар пурсидааст:

– Эӣ хари нодон, чаро ту қасди куштани ман кардию ҳезум кашондӣ? Магар аз ман ягон бадӣ ба ту расида буд?

Ҳар бо пушаймонӣ нидо кардааст:

– Аз шумо, ҳазрат, мо, ҳайвонҳо, танҳо некӣ дидаему халос. Аммо мани нодон оқибати корамро фикр накардаму ба ин амали зишт розӣ шудам.

Ҳазрати Сулаймон суханони содалавҳонаи харро то охир шунида:

– Ту дар ҳақиқат ҳайвони нодону бетамиз будай. Илоҳо як умр ҳамчунин нодону аблаҳ бимонӣ, – гӯён омин кардааст. Сипас ба мори зираку хушёр муроҷиат намудааст:

– Ту, кӯрмор, соҳиби дили зебою чашмони тез будӣ. Оё ягон вақт нисбати ту беадолатӣ шуда буд, ки бо нӯги думат оташро баланд намудӣ?..

Кӯрмор ба худ печида гуфтааст:

– Ман ба роҳи шайтон рафтам, оқибати корро фикр накардам. Маро бубахшед...

Ҳазрати Сулаймон, ки хислату хӯи ҳамаи ҷонваронро хуб медонист, аз ин посухи мор ба ғазаб омада амр кардааст:

– Илоҳо, кӯр гардӣ ва аз думи зебоят маҳрум бимонӣ, як умр сарсону саргардон шавӣ!

Ниҳоят ҳазрати Сулаймон бо меҳру муҳаббат ба парасту назар афканда гуфтааст:

– Эй парандаи зебо. Ман медидам, ки дар даҳанат об гирифта, ҳар замон рӯи оташ мерехтӣ, харчанд алангаи оташ баланд буд, ту аз раҳат намегашти?!

Парасту арзи эҳтирому итоатро ба ҷо оварда гуфтааст:

– Мо ба шумо ихлос дорем. Шояд оташ баланд буд, вале оташи меҳру муҳаббати шумо болотар буд, бисёр меҳостам, ки шуморо начот диҳам.

Аз ин ҷавоби парасту ҳазрати Сулаймон қаноатманд шудааст ва дар ҳаққи парасту дуо кардааст:

– Илоҳо, ҳамеша лонаат дар макони одамон бошаду инсоният туро дӯст дорад ва дар фасли баҳори нозанин лонасозӣ намоӣ.

... Вақте ки накли ривоят ба охир расид, офтоб як қади найза баланд шуда буд.

Пеш аз парвоз парастуи модина боз изҳори нигаронӣ кард:

– Аз он айём солҳои зиёде гузаштаанд, акнун одамон ҳам дигар шудаанд. Ба онҳо эътимод нест...

– Не, ин тавр нагӯӣ. Охир, одамизод парастуро дӯст медорад. Аз диданаш шод мешавад. Чун парандаи бахосият дар хонааш роҳ медиҳад...

Парастуи модина паст наомад:

– Он солҳо гузаштаанд. Дунё дигар шудааст. Акнун одамизод бо зоти худаш рақобат дорад. Мо чӣ? Ҳамагӣ як парандаи оддием.

– Ин тавр нест. Ҳоло ҳам одамон парастухоро нағз мебинанд.

– Чӣ хел нағз мебинанд, ки маҳз одамон кабкро дар қафас кардаанд?! Дигар ҳайвонот ҳам мутеи одамизод шудаанд...

Парастуи нарина аз ин посух ба рикқат омад. Афсӯс хӯрд, ки дар ҳақиқат солҳои охир муносибати одамон ба парандаҳо дигар шудааст, аммо сир бой надода парвозашро идома дод. Онҳо боғу майдонҳои киштзорро давр зада, оқибат манзили шиносро ёфтанд. Ин ҳавлии боҳашамат манзилгоҳи онҳо буд. Дар сақфи пешайвони хона лонаи порсола менамуд. Чуфти парасту болои ҳавлӣ парвоз карда, шодона дохили пешайвон шуданд. Болони лонаи кӯҳнаи худ нишаста байни худ чиқ-чиқ карда, онро аз назар гузаронданд. Мазмун, таъмири нав зарур! Онҳо аввал соҳибони ҳавлиро надиданд. Бахусус парастуи модина дар ташвиш буд. Ў су-

роби соҳиби ҳавлӣ – зани сурхинаи чорпахлӯеро, ки базӯр роҳ мегашт, нағз дар хотир дошт. Аз марди хона – мӯйсафеди Нуралӣ хотирчамъ буд. Аммо аз зани вай ҳарос дошт. Балки дар як гӯшаи дилаш гумоне ба сайр, ки шояд хислати вай занак дигар шудаасту акнун ба парастуҳо меҳрубон аст. Ӯ кай медонад, ки одамизод хислату муносибати бад ё некашро то ба гӯр бо худ мебарад ва ислоҳ шуданаш гумон аст.

Ҷуфти парасту бо умеди навсозии лонаи кӯхнаи худ берун парид. Хеле давр зада, оқибат ҷои нармеро пайдо намуданд. Бо оби даҳон лойхонае рост карданд. Акнун кулӯхчаҳоро нарму майда карда ба ҳам хеле мохирона мечаспонданд. Парастуи нарина регмайда меовард. Онҳо саргарми кор буданд, мехостанд лонаро пурра аз нав созанд. Ҷуфти парасту бо навбат ба пешайвон даробаро дошт. Ин дам яке овози дағали занак ба фазо печид.

– Мардак, ҳой мардак, ин ҷо биё! Боз онҳо омадаанд.

Пир аз даруни хона берун шуд.

– Худаш чӣ гап, ҳа?

– Чӣ, намебинӣ, боз ҳамон парастуҳо омадаанд?!

Пир ба лонаи нимтайёри парастуҳо нигоҳкунон завк бурд.

– Шукр, ки баҳор расиду парастуҳо баргаштанд. Бигузор, лона созанду ҷӯча бароранд, – нидо кард пир.

– Эй марди нодон, охир, аз дасти ин парандаҳо шифти хона ғажд мешавад, ҳар гуна коху лойро болои пурпечиҳо мерезанд!..

– Занак, ин тавр нагӯй, – гуфт пираки. – Охир парасту парандаи бахосият аст. Мон, нарас, бигзор, лонасозӣ кунанд!

– Не, намемонам, ҳамаро ифлос мекунанд!

– Занак, аз барои Худо, ин тавр нагӯй! Оқибати ин корат хуб нест. Мегӯянд, ки вайрон кардани лонаи парасту боиси харобии хонаи одам мешавад, мефаҳмӣ?

– Эҳ, чӣ ин қадар афсона мегӯй? Ҳамагӣ як паранда будаст-да. О, дар хона кабк дорем-ку!

Пир дид, ки бо кампир баҳс кардан бефоида аст. Ӯ маъюсона назди қафаси кабк омад. Ба қафаси гулкорӣ ва кабк, ки дохили қафас бекарорӣ дошт, дуру дароз нигоҳкунон оҳи бадарде кашид.

– Ҳай умр! Ана ҳамин кабки бечора ҳам бо сад азоби алим зиндагӣ дорад. Магар ӯ дар қафас озоду хурсанд аст? Охир, ҷои кабк кӯҳсору домани ёлаву пушта аст, на дохили қафасу хона!

Пир дид, ки кабк худро ба қафас мезанаду ба дону об нигоҳе намекунад. Пару болҳои рехта, тефи захмини кабк дили ӯро хичил кард. Кабк бо овози паст нолиш дошт. Дар фасли баҳор ӯро ҳам хумори тамошои кӯҳу дара гирифтааст.

«Чанд бор ба писарам гуфтам, ки ҳамин кабкбозиатро парто, – андешид пир, – вале гапамро нагирифт. Ҳар сол дусе кабкро хона оварда, дар қафас ҷой медиҳад. «Зеби хона» мегӯяд, аммо обу дон доданаширо фаромӯш мекунад. Ақаллан соатаке сар намедиҳадаш, ки дар хона гардад...»

Пир дари қафасро боз кард. Кабк аввал ҳайрон шуд. Бовараш наомад, ки ӯро озод намуданд. Тарсону ҳайрон аз қафас баромада рост ба ҳота парвоз кард. Акнун кабк миёни гулҳои навруста сайр карда ғуч-ғуч дошт. Фикру хуши пирамард ҳамона ба лонаи ҷуфти парасту банд буд. Вайрон кардани лонаи парасту уболи саҳт аст! Охир, парасту аз рӯи ривоят одамизодро аз заҳри мор начот додааст! Ба ҳимояи одамизод баромада, забони морро буридааст. Мӯйсафед азм кард, ки рафта кампираширо мефаҳмонад, ӯро аз раъйаш мегардонад, намегузорад, ки парастуи беозор ин ҳавлиро тарк созад.

Пир беруни ҳавли рафта, кампирро пайдо кард. Дид, ки кампираш дар ҷое, ки ҷуфти парасту лона месохт, қарор гирифта, табассум дорад.

Ӯ пирро дида, хурсандона нидо кард.

– Ин ҷо биё, мардак, бин ҷӣ ёфтам!

– Ҷӣ, тило ёфтӣ, ки ин қадар хурсандӣ?

– Эҳ, мардаке, мани нодон аввал ба ин парстиҳо бовар надоштам! Бешубҳа, баҳосият будаанд! Ана аз лойи хонаи онҳо ангуштарии гумкардаамро ёфт. Онҳо ҷунон устокорона лона сохтаанд, ки ҳайрон мемонӣ. Ачибаш ин ки ангуштариро пайдо карда як тараф гузоштаанд.

Пир хеле ба лойхона нигоҳ карду афзуд:

– Акнун биё, лонаашонро тамошо кунем. Ҳар ду дохили айвон шуданд. Дар кунҷи айвон лонаи зебое ба таври ҳайратовар овозон буд.

Пир лонаро аз назар гузаронда бо ифтихор гуфт:

– Бин, чӣ хел ҳунармандона сохтаанд! Лонаи парасту аз ду хонача иборат аст,– суханашро идома дод пир. Хоначаи калон барои тухмгузорист, ки онро хеле мустаҳкам месозад. Даҳлези хона ҳам аз сангрзаҳо омода шудааст. Дигар ягон парандаи дунё чунин ҳунар надорад. Охир парасту чунон лона месозад, ки аз дари лона ғайр аз ҳудаш ягон хазанда ё парандаи дигар даромада наметавонад.

... Акнун пиру кампир, ки то ин дам бепарво буданд, бо ҳавас ба равуои ҷуфти парасту назора доштанд. Ҳавои тозаи баҳорӣ ба димоғ бӯи муаттари гулҳоро меовард. Пир дилпур гашт, ки имсол ҷуфти парасту дар ҳавлии онҳо ҷӯча мебарорад. Аз ин ҳаёл қалби пир ором гашт. Дигар ҷуфти парасту аз чизе бим надошт. Онҳо гоҳ як дона хас, гоҳ ришта ва гоҳе наск барин лой дар минқор дохили кунчи айвон мешуданд...

ТОРИКӢ

Хона тиреза надошт; торикии ситабру сард буд, тарсу алам ва бӯ. Бӯи араки тан, дудаву равған, шошай муш, чиркмурда ва ҷақру хашм. “Меоянд...” Ҳар бор ки бӯҳои пиру касифу хашин нафасгираш мекунад ва ӯ даҳон мекушояд ва шонаҳояш меҳезад, ресмони бузмӯ чун тега тафсону тез дар пӯсту гӯшти тани барахна фурӯ меравад, дардро то ба мағзи устухон мебарад, аз марз мегузарад ва мард барои он ки аз ҳуш наравад, базӯр ин фикрро дар мағз ҷо медиҳад: “...духтара мебаранд, мана мекушанд...” Пас аз ин андеша тану дарди тан як он аз ёд меравад, мушакҳои таранги рӯ ва чашмҳо суст мешавад, пилкҳои хилмзадаву часбида во мегардад ва ӯ дар дурии дастнорас нахе сапедро мебинад; равшани рӯз аст он, ки аз роғи мӯмони тахтаи дар медарояд. Ва ҳар бори ба ин дам расидан мард аз нуқи риштарӯшноии дур медорад, онро наздиктару наздиктар меорад, торикии ғафсу сардро андак тунук месозад ва камкам фазои хонаву давру барро мебинад; равшанӣ нерӯи тавоност, як реса нур як хона торро мекушад.

Хона ҳеч ба хона намомонад, ба гунаи секунча аст ва бештар ба хафоли даранда мемонад. Рӯи деворе ки мард пушт ба он кардааст, пайи зиёди метин монанд ба пайи дандони кадом ваҳшии афсонавӣ дар пӯсти сайд метобад; пайдост ки хона аз сӯе така бар замин мезанад. Оташдон рӯбарӯи мард, дар даҳони кунче аз кунҷҳои секунча аст. Кундаи нимсӯзи бурс, ҷойҷӯши сиёҳи бедахан, оташгира ва хокистари парешон аз он мегӯяд, ки ин ҷо аз дер касе набудааст. Аммо мӯрӣ кучост? Мӯрӣ бояд ба бом барояд ва равшани аз он дарояд. Шояд дард ӯро ба дарозо аз ҳуш бурдаву инак шаб расидааст? Дилаш таҳ рафт ва пур аз сардии олуда ба тарсу таҳлука гашт. Риштаи рӯшноиро ҷуст; он дар ҷояш буд. На. Тани вай дар панҷаи дарди тобрабо низ дарки вақтро аз даст надода буд ва мегуфт, ки аз гоҳи ин ҷо афтодани онҳо соате беш нагашта буд. Пас холо дами гашти Офтоб аст. “Шом мебиоянд...”

Мард чанд мижа зад, андешаро буғӣ кард ва дид девори пушт аз ду девори бар пастигтар аст, болорҳои бурси нотарош аз сӯи кунда бар он ништааст ва агар кас истег шавад, даст рӯи сар барад, осон ба он мерасад. Васса шоҳу шипаи

хамин болорхо буд, ки осема андохтаву аз рӯ бо найи сабз пӯшида буд. “Ҷангал наздик аст, хона ҳангоми рафти баҳорону омади тобистон бино шудааст” андешид мард. Боди раҳгузар ногаҳ раҳ дигар кард, поён фуromaд, ба девору боми хона зад; аз роғи вассаҳо риштаи хок зер омад, ки садои аз миёни найи хушк гузаштанаш хазидани мор андаруни баргҳои хазонро ба ёд меовард. Ва ин садо андаруни хонаи тору бесадо тозиши тарсро нерӯ бахшид, чизеро тунд то гулӯи мард кашид: “омаданд..!”

Фарёди тарсбор, ки аз кунчи дигар баромад, нагзошт ин андеша аз нав, бори сад ё ҳазор, дар мағзи мард то ба охир зояд. Вай ба ташвиш ва нимашунаво овоз даровард:

-Гулафшон...?!

-Чизе рӯи пом медавад, падар!

-Муш аст.

-Муш нест, дандон мезанад, мегазад.

-Гурусна аст...

Падар гурганбанд буду духтарро танҳо дастҳо дар банд. Мард инро ҳамин акнун ба ёд овард. Ба ёд овард, ки вай кабкро тамошо мекарду Гулафшон ҳино ба даст мебаст. Ва ногаҳ...

Ёди он дам оби алафро башафт то гулӯш овард, роҳи нафасро баст. Вай, ангор ғӯзаи хор фуру мебурд, ки ба душвор оби гулӯро хӯрд ва ин бор пасттар аз пешина гуфт:

-Наздик биё.

Духтар чизе нагуфт, хост бархезад, аммо натавонист ба по шуд, ба зону раҳ рафт; домани дарози перахан ба поҳо печид, гарди тунуку сабуки деринаро аз пайраҳаи рӯи фарш сохтаи хазандаҳо боло кашид; бӯйи хоки мурда, торикӣ ва муш ба машом расид. Вай ин гуна то падар омад, худро дар оғӯши ӯ зад, сар ба синааш овард. Бӯйи чавону бомазаи ҳинои тоза, ки аз дасту пойи духтар хеста буд, бӯҳои чиркину дардманду пирро кушт, аз миён бурд. Косаҳои чаши мард пури об шуд, манаҳаш ларзид ва ногаҳ, ба гунаи ҷодуй бозпас ба ҳамон дами гарму равшан расид; Гулафшон ҳино ба дасту по мебаст, вай роҳравӣ гарданзании кабкро нигоҳ мекард. Кабк, пиндор хуснфурушӣ мекард, ки гардан афрохтаву сари зеборо ба чапу рост тофта, чида-чида гом мезад. Шигифтангез он буд, ки кабку духтар иртиботе розолуд месохтанд дар мағзи падар; ҳангоме ки духтарро медид, кабкро ба ёд меовард, даме ки кабкро медид, духтарро. Ин пайванд ба зебоии он ду дошт. Ва гаҳ-гоҳ ки нохудоғоҳ ба духтар менигарид ва ӯро зеботар аз

дина мездид, аз чизе метарсид. Нерӯи тунду саркаши зебоӣ ангезае мезод дар ниҳодаш олуда ба васвасаву бим, ки тарозуи танро вайрон мекард, зери кашу пушти лабаш арақ менишаст...

-Метонӣ дастома кушоӣ?

-Чӣ гуна...?

-Ба дандон...

Гулафшон чун оҳубараи аз ҷанги паланг раҳидаву ба макони амн расида, ҳамон дар оғӯши падар буд. Пас аз ин гап танахро андак канор кашид, ба рӯи ӯ нигарист. Овози падар лаҳне дошт сард, бегона ва занандаву газанда; гӯё ӯ набуд, кадом бегона буд, ки аз роҳи фармон мегуфт. Як он дар даҳлезии дили духтар садои воҳохӣ баланд гашт: “ҷаро дасти ӯ?”, аммо ба забон наёвард. “Оре, падар. Нахуст ӯро бояд раҳо кард...”

Ду дасти мард чун ду боли таҳқардаи паранда ба пушт овардаву дар баробари шонаҳо чилик кардаву саҳт баста буд. Дарди шона, рағу пай ва пайвандии дастҳои қат он гуна гарм буд, ки хунро дар андомҳо мечӯшонд, ҳамаи ҷойи танро месӯзонд. Мард ба душвор гап мезад, камтарин ҷунбиши андом, пиндор ба оташи тан доман мезад, ки сӯзи дардро дучанд мекард. Духтар ин бор осон ба по шуд. Мард як он бар ӯ хира гашт, ки метавонист нахеста ин корро кард, аммо ногаҳ боз ҳамон дарёфти тарсоз дар дилаш нишаст ва хуши ӯро сӯи дигар овард. Вай бо шигифт дид, бӯҳои серу пурбории тани духтар ногаҳ, пас аз бархостан ҳар андомро дар пайкари расову зебоии ӯ он гуна равшану дидани карданд, ки пиндор вай пероҳан барандохтаву бараҳна истода буд. Бори нахуст буд, ки бӯ дар мағзи ӯ ин гуна суратгарӣ мекард. “Ин дасисаи Шайтон аст, вай бар сустии имони ман меҳандад ва то кучо асири ҳавои тан будани рӯҳамро месанҷад. Кош аз модар намезодӣ духтар!”

Гулафшон бозпас сари зону нишаст, гираҳи ресмонро ба даҳон овард, дандон бар он зад. Бӯи туршу вазнини арақи мард, ки аз зери каш меомад, нафасгираш кард, мазаи пашми олуда ба зақу мезак рӯи забонаш нишаст. Вай сарашро канор овард, нафас рост кард ва дубора дандон ба ресмон зад. Гираҳ ба гунае саҳт буд, ки мегуфтӣ ресмон аз пашм не, аз санг аст. Бумӯ монанди теғ милқхоро бурид, даҳон пур аз пашму хун гардид. Духтар хуну мӯву оби даҳонро бар пештанаву рӯи зонуҳо туф кард, бозпас дандон ба гираҳ зад. “Падар ки раҳо гашт, дасти маро мекушояд ва ҳамроҳ... Ё шояд то он гоҳ Сипанд расад. Сипанд... Вай бояд

бирасад... Гуфта буд, ки имрӯз то пагоҳ аспи зӯру даванд меёбад, шаб меояд...”

Мард дар банди дастҳо сардие форам ҳис кард, ҳамзамон хашараи резаву бешумор дар зери пӯст ба дав даромад, чи гуна рафтаниш дар ҳама ҷои тан дарк гашт; ба рағҳои карахту сард хуни гарм омад. Дастҳоро чунбонд; банд суст шуда буд, тан нарм-нарм аз ҷанги дард раҳо мешуд.

Мард ба пушт рӯи фарш афтид ва ҳамроҳи дард рафтани вазро он гуна равшан дид, ки як он савдои ба сараш омада фаромӯш гардид. Дарду ранҷи дароз шоҳаҳои асабро шикаставу эҳсосро кунд карда буд, бар тахтаи пушт нишастану дар гӯшт фуру рафтани сангмайдану шишапораҳои рӯи фарш ҳис нашуд, аммо ногаҳ ҷизе ба ёдаш зад, ки барҷаст, нуки по сӯи риштаи рӯшноӣ рафт, гӯш ба роғи дар овард, даме нафас назад; ҳеч гуна садо намеомад. “Вақти зодани бало овозҳо мемиранд-андешид мард. Дилам мегӯяд, ки меоянд, набояд дер кунанд.” Ва оҳиста даст ба дар зад, ба берун тела кард; вазни санги пушти дар сари панҷ ангушташ нишаст, бовар кард бо ҳамдастии духтар низ намешавад онро боз кард. Тарс ба дилаш вазн овард.

-Дастома кушо, падар...

Пас гашт. Пайкараш риштаи рӯшноиро канда буд, дар хона ҷизе дида намешуд. Чашмҳоро пӯшид, жарф нафас кашид ва то вақте ҳаво шушро пур мекард, ногаҳ нигоҳи духтар ба ёдаш расид. Аз кучост ин нигоҳ!? Дар ҳеч як аз зану мард ва хурду бузурги хонавода вай ин гуна нигоҳ намебинад. Рехти рӯ, чашму абрӯ, лабу дандон, ёзи гардану занаҳдон ва ҳар андом дар пайкари Гулафшон бар шукӯҳи ин нигоҳ меафзояд, зӯри ҳуснашро дучанд мекунад. Вай пеши ин нигоҳ даступоча мешавад, метарсад.

Ҳамон гуна пас омад, канори духтар нишаст. Мекӯшид нигоҳаш ба нигоҳи ӯ наҷфтад. Оромӣ ба гунае буд, ки садои кори андомҳо дар пайкараш шунида мешуд. Хун гумону тарсро аз хонаи дил ба ҳама ҷойи танаҳ овард, дар мушакҳои дасту пову шикам ба ларзиши маҳин бадал кард. Ангошт қасоне бешумор хонаро печидаанд; осмони гӯшҳояш пур аз овози пову гуфтугӯ гашт. “Мебаранд..., мӯша мебуранд... Ин доғ то ҳафт пушт... Ҳафт пушт? На. То рӯзе як тан аз инҳо ҳаст, қасе аз мо наметавонад сар боло овард. Ин барои ҳамеша нуқтаи заъфи мо мешавад. Реши ҷовидона; ҳар гоҳ хостанд ангушт бар он мезананд, дардро

бедор мекунанд: духтаратона бурдаву... мӯша бурида буданд...

-Падар..?

Мард бо безорӣ андешид “кош на ту будиву на ман!” ва гӯё духтарро нашнида буд, ки гуфт:

-Инҳо сагдил мардумонанд, овозаашон ба ҳафт кишвар расида.

-Аз чи мегӯӣ? Дастома кушо.

-Садои пову гуфтугӯшона мешунавам...

-Мо ки гуноҳе надорем...

“Сипанд ҷавони чорадон аст, ҳар ҷо ки ҳаст, меояд, дару девора ба дандон меканад, душмана медарад, дунёро оташ мезанад, аммо маро намегузорад. Дар ин обрав саворкоре ба ин чувтиву паҳлавоне ба ун чобукӣ нест. Кистанд ин чанд гӯзи хар, ки туи пиру мани муштипара даст бастанд. Инҳо ба гарди пойи Сипанд намерасанд. Рафту ин ҳама кор надихад, ба танбаҳо маро раҳо мекунад. Чи гуна фаҳмонам ба ту, падар...?”

-Бад касонанд, ба гуноҳу савоб коре надоранд.

-Намешавад, ки ҳама бад бошанд.

-Ҳама баданд. Дина обову бобошон чунин мекарданд, имрӯз инҳо мекунанд.

-Дастома кушо, мо ду касем...

Ин гап ба ларзиши танааш афзуд. Мард, гӯё на бо каси зинда гап мезад, ки ба хохиши духтар ҳеч вокуниш накард. “На бори нахуст аст, ки духтарои мардума мебаранд, бадном мекунанд... Ё шояд ба ростӣ хатое рафта. Умедвор буд, ки сарнавишт пайомади нек мебандад, интизор шуд, ки бахт ба рӯшон механдад.” Аммо чанде зӯр мезад, ки ҷойи андешаҳои бадро дар мағз ба андешаҳои хуб диҳад, баракс меомад. Ва ногаҳ, ангор навори филро мидид, ки Гулафшонро бо мӯҳои буридаву худро сарафканда миёни тӯда истода дид. Вазни замину осмон бар шонааш нишастааст; ин бори нигоҳост, нигоҳҳои хурду бузург, зану мард, пирони нимачон, кӯдакон, парандагон, чорпоён, дарахтон, гулу гиёҳон... Ва дар ин миён кушандатар аз ҳама нигоҳи Самангон. Нигоҳони дигар гунагунаанд, аз раҳму хашму рашку дарегу дарду ҳайрату ҳасрат дарак медиҳанд, аммо нигоҳи Самангон монанди он ки наъраи шер дар беша ҳама садохоро бидурад, ба ҳеч бадал кунад, нигоҳҳои рангрангро аз миён мебарад, саҳт ва ба дард мегӯяд: ту бояд худрову духтаратро мекуштӣ, шарафи ро...

Яъсу навмедӣ он гуна бузург гашт, ки мард аз алам чашмонашро баст. Вай хост аз ин роҳ торикиро бештар кунад, дар мағзаш резад ва андешаро, он андешаро, ки дар ин чанд соат пайваста дар сараш мезоду мемурд ва ҳар бори зодан инро ба ранчи бештар мекушт, нобуд созад, набинад. Аммо он гуна ки бо омадани Офтоб туман аз водӣ меравад ва зебоиҳои он тозаву диданитар аз пешина мешавад, пушти чашмҳои пӯшида мағз равшантар мегардид ва ӯ Гулафшонро ҳамон гуна медид, ки ҳар бори пас аз дидан метарсид. Вай осема даст ба гирдогирдаш зад, ресмонро пайдо кард, ҳалқа баст. Ва пеши худ аҳд кард, ки аз ин дам ба пас ҳеч гуна сустиву ноустуворӣ ба дил раҳ намедихад, то ба охир меравад. Вале ҳамон дам ашк косаи чашмонашро пур кард ва ин дид, чи гуна ниҳоду бунёди одам сусту ночиз аст; пилкхоро фишурд, оби дар банд афтодаро берун бурд. Сипас нӯки озоди ресмонро аз болор гузаронд, поён овард, дар мушташ ғун кард. Дигар чанбар...

-Чи мекунӣ падар?!

Мард тарсид нафас занад, китфхоро боло овард, шушро аз ҳаво пур кард. Барои он ки нола аз гулӯ берун наравад, лабро саҳт зери дандон кард; мазаи хун рӯйи забонаш паҳн гашт, меъдаро ба чунбиш овард. Дарде гарм аз роғи дандаҳои чап гузашт, ба сутуни пушт зад, то ба мағз рафт; торе дар ин масофа таранг гашт, пайкарашро андак ба сӯи дил ҳам кард.

-Хунук хӯрдӣ падар, танат меларзад. Биё, ба хаври даҳан дастота гарм кунам, дастома кушо поҳота молиш диҳам...

Садои ба санг хӯрдани наъл ва бинӣ афшондани асб омад. Мард ба шаст рӯ сӯи дар кард, риштаи рӯшноиро ҷуст, аммо пайдо накард. Арақи сард ҷӯйи пуштро пур кард, поён шорид, миёни пойҳо фуромад. Дарди паси дандаҳо ба шонаҳо зад; мард ангошт кадом ҷондоре зишт дар синааш нишастаасту поҳои пурхору бешумораш дам ба дам дароз мешавад, дар ғӯшташ фуру меравад, ба рағу паяш медавад. Нафасаш танг омад. Аммо шодӣ аз дили духтар он гуна тунд фавора зад, ки пайкараш тафс кард ва ӯ нохоста ҳарфери ба забон овард, ки аз дами ин ҷо афтодан мехост ба падар гуфту шарм садди роҳаш буд:

-Ин асби Сипанд аст! Ман ӯро мешиносам. Вай омад, медонистам, ки меомад. Мо меравем, дуртар аз ин беҳирадо, ки ҳамаро ба дасти нафсу чаҳл сохтаву зебоиҳои зиндагиро куштаанд, меравем. Ҳама кори инҳо зодаву парвардаи

дурӯғу ситам аст. Фарзандони мо шодиву озодиро аз инҳо не, аз гулу гиёҳону парандагон меомӯзанд. Табиат дабиstonу китобашон мешавад. Сипанд...

Овозҳои пушти дар равшантар шуд. Тарс андешаву хотираву дардро дар вучуди мард кушт. Вай фаҳм накард, ки духтар аз Сипанди ҳамсоя мегуфт, аз ҳамоне мегуфт, ки он рӯзҳо ба шабгардиву асбдуздӣ ном оварда буд. “Саранҷом омаданд...” Мард бадард дунёи равшани берун аз хафоли торро пеши чашм овард, сипас зуд чанбари дорро бар гардани духтар кард. “Падар..!?” Як он пиндошт овози Гулафшон аз дурдасти дунё, аз паси кӯху пуштаҳо меояд ва бо наздик шуданаш ҷон аз дасту пойи ин мебарояд, танаш сард мешавад. Аз нӯки озоди ресмон дошт, худро башаст рӯи хок андохт.

Вазни падар беш аз вазни духтар буд, аммо дарду тарсу яъс нерӯи мардро коста, тораҳои асабашро тофта ўро сабук карда буд. Ҳар бори алвонҷ хӯрдани тани овезон дунбаи мард аз хок боло мечаст, пойҳои духтар як он заминро медошт, бо нӯки ангуштҳо танашро ба андозаи сари мӯ мебардошт, ҳаво ба гулӯяш раҳ меёфт ва ў ба гуфтани ҳамин як вожа имкон дошт: “Па..дар...ҷон..!” Гулафшон дар он як дами камтар аз дам, ки чанбари танги марг мушакҳои гарданро раҳо мекард ва шарёни хун нафасро ба ҳучайраҳои ташнаи тан меовард, бо пазмони бепоён ин ҳарфро аз дахон бармеовард. Ҳалқаи дор ба изҳори он чи зиндагӣ дар ин як нафас ба ў нишон меод, дигар замон намедод. Вай наметавонист гуфт, ки ҳатто бо ду дасти дар банду ҳалқа бар гардан як дам зинда будану канори худ як тани ба ҷон пайвандро дидан, ба гармии пайкараш расидан, бӯйи арақашро шамидан, овози олуи ба ҳаяҷону тарсаши шунидан ва бовар кардан, ки боре аз ин ҳонаи тору ганда берун меравӣ, аз ҳавои соф нафас мекашӣ, ба Офтоби тобон менигарӣ, паҳнои дашту даману фарози кӯху пуштаро мебинӣ, атри гулу гиёҳонро мебӯӣ, овои рӯду овози парандагонро мешунавӣ, озоду шод гом бар хок менихӣ, ҷи хушбахтии бузург будааст, ҷи шодии номаҳдуд доштааст! Ва зиндагӣ як имкони кӯтоҳе будааст барои дастбӣ ба ин зебоӣҳо ва дигар рамзу розҳо. Гулафшон мехост ин ҳамаро дар ҳамон як вожаи “падар!” гунҷонад, меҳри хуфтаи ўро бичунбонад, бедор кунад, ба ёдаш биоварад, ки ин заррае аз тани ўст, аз хуну гӯшту пӯсти ўст. Бо ҳамин як вожа ба ў бигӯяд, ки ҷи гуна онҳо то дина ҳонашону кӯчаҳои офтобии

деҳашону хондани кабқашону овози бараҳашону мавҷзани пали гандумашону бӯи шаби тобистону осмони лабреси ахтарону Роҳи Қаҳқашону суруди зиллаҳою базми гукҳову... дӯст медошанд, ҳамроҳи онҳо худро хушбахт меёфтанд. Мешавад, ки бо расидани андак бало тарсид, ин ҳамаро надид, ба шодихои зиндагӣ хат кашид, барои бозгашту ниғаҳдошти он пайкор накард, накӯшид?! Ин эҳсосро дар дили духтар хоҳиши тавонои зинда мондану зиндагӣ кардан зода буд. Нерӯмандтарин хоҳиш, ки қору пайқори одам дар олам, аз баду хуб, ҳама баста ба он аст. Хостаҳои дигар ҳама барҳоста аз ин хостаанд. Аммо падар ўро намешунид.

Кафшҳо аз пойи Гулафшон афтада буд, ресмони бузмӯ акнун гулӯяшро то дер раҳо намекард, ки дигар вожаи олуида ба яъсу пазмони “падар!” шунида намешуд. Падар сари ресмонро саҳт бар банди даст печидаву инак пушт бар хок ниҳода буд, то тани духтарро бештар аз замин дур дорад. Гулафшон, шояд барои вопасин бор боз ҳам бо тапу талош нӯки ангуштони поро то фарш фурувард, ҳама нерӯи танро он ҷо овард, пайқарашро боло тела кард. Падар зуд бар печи дасташ як печи дигар зад; поҳо аз замин боло омад. Ин ҷо фарш андак ҳафр шуда буд, аз нӯки ангуштҳои захмиву нохунҳои дарида чака-чака хун мечакид, хоки нарму ташна ҳамон дам онро фуру мекашид...

Риштаи нур он гуна ноғаҳону зуд ғафс шуд, ки мард аз тарс ресмонро раҳо кард; пайқари духтар монанди дарахти бурида рӯи хок афтид, падар аз миёни садоҳои даври бар садои саҳт бар замин задани устухони сарро шунид. Сипас ниғаҳ ба сели равшанӣ баст; нахуст торикӣ аз пешина бештар гашт, баъд дарде ранҷовар дар ҳонаи чашмонаш нишаст, аз он гузашт, косаи сарашро пур кард; пилқхояш рӯи ҳам рафт.

-Раҳашон кунед, дузди Сипанд гир омад...

Чашм кушод; дар остона шабаҳи се тан ва дар дуриҳои паси шоани онҳо талу пуштаҳо ва саранҷом кӯҳхоро дид, ки тумани сард бар чакодашон мепечид.

ХИЁНАТ

Гулрӯ рӯзи шанбе, субҳи барвақт аз хоб хеста, азми сафари Душанбе кард. Ӯ ният дошт, ки бо фарзандонаш маслиҳат намуда, аз бозор чиҳози тӯйи домодии ду писарашро бихарад. Дар ду тарафи шоҳроҳи «Кӯлоб – Душанбе» майса-ву себарга дамида, гулҳои лоларо насими сабуксайру атрогини саҳаргоҳӣ ба ракс оварда буд. Ба назар чунин менамуд, ки табиат дар дашту даман қолинҳои рангорангро густурда, оғӯши пурмеҳрашро ба истиқболи меҳмонҳои деринтизораш боз карда бошад. Мафтунӣ зебоиҳои табиат гардида, Гулрӯ гузашти вақтро нафаҳмид. Чун ба миёни ағбаи Шаршар расиданд, гӯйе якбора ба худ омаду аз ронанда хоҳиш кард:

- Бародар, як даҳза мошинро боздоред.

Аз мошин берун шуда, ба атроф дида дӯхт ва аз ҳавои тоза нафаси чуқуре кашид. Баҳри Норақ, ки бо зебоӣ ва сукути хосаи худ мафтунӣ карда буд, пеши назараш мавҷ мезад. Хуршеди оламоро атрофро ғарқи нуру зиё гардонда буд... Як- ду катраи борон ба чеҳраи чун садбарг шукуфтаи Гулрӯ заду ӯро, ки дар банди ин ҳама зебоиҳо афтада буд, ба худ овард. Бори дигар ба атроф дида афганду дилу бедилон ба мошин нишаст...

* * *

Субҳ нодамида Гулрӯ бо тарс бедор шуд. Дарақ- дарақ меларзид ва рӯяшро арақи калон- калон пӯшида буд. Дар хоб раҳматиҳои хусурашро дид, ки бо қаҳру ғазаб ба ӯ мегуфт: «Барои чӣ хонаву даратро ба бегонагон гузошта, ба Душанбе омадӣ? Баргарду хонаатро соҳибӣ кун! Хез, ба хонаат баргард!»

Хоби дида хеле парешонаш кард. Охир, тӯли 25 сола, ки ӯ келини ин хонадон буд, мӯйсафед боре ҳам нисбаташ чунин муомиларо раво надида. Саросема дасту рӯяшро шусту аз писаронаш хоҳиш намуд, ки ӯро то истгоҳи мошинҳо гусел кунанд. Фарзандон дигар шудани раъйи модарро дида, мас-

лихаташонро ёдовар шуданд, аммо модар чизеро шунидан намехост. Фақат гаҳи савор шуданаш ба мошини роҳ ба онҳо дида дӯхту кӯтоҳакак гуфт:

- Мӯйсафеди бобоянро хоб дидам. Ин бесабаб нест.

Дар мошин менишасту ҳеҷ не ки хоби дида аз пеши назараш дур бигардад. Гумон мекард, ки мошин бисёр оҳиста ҳаракат дорад. Мехост тезтар ба хона бирасад.

- Бародар, бисёр оҳиста меравем. Биёед, камтар суръати мошинатонро тезонед. Хоҳиш мекунам, додарҷон!

Ронанда, ки ҷавони хушчақчаке будааст, табассумкунон посух гардонид:

- Холаҷон, тез рафтагиҳо то кучо расиданд, ки мо бирасем. Дар ин гардишҳои хавфноки ағба оҳиста рафтанимон хубтар аст.

Гулрӯ эҳсос кард, ки шитоб карданаш ба манфиати кор нест, хомӯширо авло донист ва аз тирезаи мошин ба берун дида давонид. Сиёҳабре нафақат самои нилгун, балки қалби ўро ҳам пӯшида буд. Дар назараш ҳама ҷо ториқӣ: аз зебоиҳои дирӯза гӯйё нишоне ҳам намонда.

Борон меборид, шишатазакунакҳои мошин басо «серкор» буданд. Гулрӯ чашмонашро пӯшида, рӯзгори гузашташро ба тамоm варақгардон кард...

* * *

... Баъди хатми донишгоҳ ўро ба зодгоҳаш фиристоданд барои кор. Духтари босавод, масъулиятшинос ва ҷамоатчи фаъол ки буд, дере нагузашта миёни ҳамкорон мақоми шоистаеро соҳиб гардид ва фаъолияташ аз назари роҳбарони ноҳия низ ниҳон намонд. Мудирӣ боғчаи бачаҳои хоҷагӣ таъйинаш карданду дере нагузашта ба қори шӯроҳо пешниҳодаш намуданд. Бо шавҳараш дар ҷои кор рӯ ба рӯ омад. Аз дидори аввал ба якдигар дил бастанду хонадор шуданд. Зиндагии хубе доштанд.

Бо гузашти солҳо соҳиби ҳафт шоҳписар гардиданд. Худованд духтарчаи зебову хушрӯякero низ ба онҳо ато бинмуду... насибашон нагардонид: дар захбури назди хона ғарк шуду ҷисми бечонашро ба ҳавлӣ оварданд. Дигар духтар

наёфт. Шукронаи ҳафт писар мекарду мегуфт, ки агар келин бигирад, соҳиби ҳафт духтар мешавад.

Гулрӯ келини хидматгоре буд. Эҳтироми хусуру хушдоманашро пайваста ба ҷо меовард ва онҳо низ ўро ба мисли духтари худ дўст медоштанд. Хушдоманаш чандин сол бистарӣ буд ва Гулрӯ бо ҳама серкорӣ фарзандвор нигоҳубинаш мекард. Намегузошт, ки лаҳзае ҳам худро ҳақиру нота-вон бубинад. Ҳамин буд, ки дар вопасин рӯзҳои умраш хушдоман келинро дуои нек дод. Соле нагузашта хусураш ба бистари беморӣ афтид: фалаҷ ин марди шарифро аз по афганд. Ба хотири падаршӯ корро мувақатан қатъ кард. Баъди як сол мӯйсафед аз олам гузашт. Даст ба пичаҳои келинаш бурду бо ханда дунёи фониро падруд гуфт.

Вақтҳои охир эҳсос мекард, ки шавҳараш тағйир ёфтааст: бо баҳонаи серкорӣ ба хона дер меояд, сафари хидмати гуфта, ду- се рӯз гум мешавад, муносибаташ ҳам бо ҳамсару фарзандон дигар шудааст. Ба хона телефон карда, дар бораи шавҳараш ҳар хел суханони бад мегӯянд. Бовар намекард, чунки дар 25 соли зиндагии якҷоя, агарчи масъулияти сангини хидмати ро дар ўҳда дошт, фарзанд, хонаву дар, шавҳар, хусур ва хушдоман гуфта заҳмат кашид, роҳатро фаромӯш намуд: дар хона кор, дар берун кор, тарбияи фарзандон, гузаронидани меҳмонҳои шавҳар ва мисли ин корҳои дигар. Ин ҳамаро бе маломат ба ҷо мебарду аз кори кардааш ҳаловат мебард, чунки шавҳарашро дўст медошт...

* * *

Мошин ҳамонро дар ҳаракат буд. Гулрӯ ба берун дида дӯхта мехост аз зебоиҳои табиати ватани маҳбуб ҳаловат бу-барад, аммо дар дилаш чизе намегунҷид. Гумони баде вучудаширо фаро гирифта буд. Боз чашмонаширо пӯшид.

- Холаҷон, расидем, - гуфтани ронанда ўро аз банди мавҳуми ҳаёлот раҳонид.

Аз мошин берун шуда азм кард, ки ба ҷои кори шавҳараш биравад, аммо рӯзи истироҳат будан ба ёдаш расиду аз раъяш гашт. Баъди андаке таваққуф ба хотир овард, ки рӯзҳои истироҳат ҳам шавҳараш, роҳбар ки ҳаст, аз ҷои кораш як хабар мегирад ва баъди он бозорӣ карда ба хона

бармегардад. Бо ҳамин андешаҳо ҷониби корғаи шавҳар гом зад. Раҳораҳ фикр мекард, ки агар шавҳарашро дар ҷои кор ёбад, нуран ало нур мешавад: ҳамроҳ ба хона меравад. Мошини шавҳарашро дар назди идора дида хурсанд шуд.

- Акаи Шариф, саломатиатон хуб аст? Мудир дар дафта-ри корашон? – пурсид аз дарбони идора, ки ба истиқболи ӯ баромада буд.

Акаи Шариф Гулрӯро дида аз саросемагӣ чизе гуфта натавонист ва ҷониби хоначае, ки барои фароғати коргарон ҷиҳозонида буданд, ишора кард. Гулру хост дарро бикшояд. Муяссараш нагардид, он аз дарун баста буд. Ба дарбон дида дӯхт, ӯ нигоҳашро гурезонид. Аз қаҳру ғазаб дарро дево-навор кӯфта, бо тамоми қувват кашид, кулфаки дар канда шуд ва ӯ шавҳарашро болои кат бараҳна дар оғӯши зани бе-гонае дид. Осмон гӯиё ба сараш фуру рехт, аз қаҳру ғазаб аъзой баданаш меларзид. Либосҳои он беҳаёро гирифта хост ба берун афканад, аммо зан худро ба пеши пояш партофта бахшиш пурсид. Гулрӯ аз мӯйҳои духтар гирифта хост ӯро бараҳна ба берун тела бидиҳад, аммо шавҳараш хоҳиш кард, ки ба худ биёяд.

- Гулрӯ, азизам, худатро ба даст бигир, шармандаам накун, гуноҳамро бубахш!

Гулрӯ бо нафрат ба шавҳараш нигоҳ карду ғиғони бар лаб расидаро талх фуру бурда, аз хона берун баромад. Дар кӯчаҳои маркази ноҳия ҳаёли хеле қадам заду ба хотиранш розгую роздон ва маслиҳатгару дугонаи ҷониаш- раиси Шӯрои занони ноҳия расид. Роҳи манзили иқомати ӯро пеш гирифт. Ҳаракат барояш душвор буд. Шамоли сахте вазида, чангу хокро ба само мебардошт. Ба атроф дида дӯхт. Ҳама ҷо, агарчи нимарӯз буд, дар назараш тип-торик менамуду пеши чашмашро сиёҳи гирифта. Абри сиёҳ осмонро пӯшида. Борони сел меборид. Гулрӯ дугонаашро дар ҳалкаи фарзандон ёфт. Раис Гулрӯро дидан баробар аз ҷояш хеста самимона истиқболаш гирифт:

- Биё, Гулрӯҷон, шамоли кучо ба ҳавлии мо овард туро?- гуфта ба ӯ наздик шуд. Яқдигарро ба оғӯш кашиданд.

Гулрӯ тоқат накарда, аз алам ғиғон бардошт.

- Чӣ шуд, барои чӣ гирия мекуни?- гӯён раис ӯро ба хона таклиф кард ва пиёлаи обери нисораш намуд, то ором бигардад.

Гулрӯ тамоми ходисаи бо чашми сар дидашро накл кард. Раис бо таҳаммули барояш хос ӯро шуниду таскинаш дода мақсадашро пурсид.

- Намехоҳам дигар рӯяшро бубинам. Аз ӯ чудо мешавам. Ҳайфи захматҳое, ки барои ӯву хешу табораш кашидам. Пагоҳ назди раиси ноҳия мебароям. Бигузур кӣ буданашро бидонанду нисбаташ чорае биандешанд,- посух гардонид Гулрӯ.

Раис баъди андешаи тӯлонӣ насихаташ кард:

- Гулрӯ, зани босаводу бамаърифате ҳастӣ, пастиву баландии зиндагиро хуб медонӣ. Ҳафт шахписар дорӣ. Агар ба раиси ноҳия муроҷиат намой, бешубҳа шавҳарат гирифтори мучозот хоҳад шуд. Эҳтимол аз вазифа ҳам сабукдӯшаш кунанд. Оқибати амалатро биандеш: дар тамоми ноҳия овозаву дарвоза мешавад ва дар сари қаҳр талоқатро медиҳаду ҳафт писарат аз навозиши падар маҳрум мегарданд. Ӯ зани дигар мегираду ту бошӣ, хонавӣрон мешавӣ. Ниёз ба насихати ман надорӣ, андеша бикун. Чаҳл ҳеҷ вақт ба кас манфиат намебахшад, ба хотири фарзандон хиёнаташро бу-бахш.

Насихати раис Гулрӯро ба андеша водор намуд. Гуфтахояшро пазируфт, вале нафраташро нисбат ба ҳамсари бевафо рафъ карда натавонист. Бо ӯ рӯ ба рӯ шудан намехост, аммо хотири фарзандон... Азоби падарчудоии онҳо барояш гарон меафтод. Хиёнати шавҳарашро ошкор накард, вале ба мисоли кундаи тар дарун-дарун сӯхт. Манзили шодию сурураш мотамхонаро мемонд. Ҳузури шавҳарашро маҷбуран таҳаммул мекард.

Рӯзҳо, ҳафтаҳо пайиҳам мегузаштанду муносибати зану шавҳар ҳамон чун ҳавои зимистон сард буд. Гулрӯ рӯз то рӯз хазон мегардид: мубталои беморие шуда буд, ки табиб дар кушодани банди он очиз монда. Бистарӣ гардид, бемориаш рӯз то рӯз шиддат мегирифт. Шавҳар ин ҳамаро меду худро нодида меангорид. Зан эҳсос мекард, ки рӯзаш ба поён расида. Рӯзе фарзандонашро ба наздаш хонду аз писари бу-

зургаш хошиш кард, ки умед ба падараш набаста, пайи хонадоршавии додаронаш камар бубандад. Ҳарду келини хушкардаашро ба ҳавлиаш оварданд. Модар онҳоро дар бистари беморӣ истиқбол гирифтубарояшон умри дароз, рӯзгори неку бафайз ва фарзандони баномус орзу намуд. Меболид, ки дидани чунин рӯзи пурсаодат насибаш гардидааст. Вале як гӯшаи қалбаш торик буд. Аз қисмати се писари дигараш андеша мекард.

* * *

Рӯзе раиси Шӯрои занон ба аёдаташ омад. Гулрӯ дугонаашро, ҳарчанд аз бистар хеста наметавонист, гарм истиқбол намуда, аз ӯ хошиш кард, ки наздиктар бишинад.

- Муаллимаҷон, бедухтарӣ мушқил будааст. Меҳоҳам диламро ба келинҳо бикушоям, онҳо духтарони хубанд, вале андеша мекунам: маро мефаҳмида бошанд ё на. Ҳамон вақт гапи шуморо гирифта, хиёнати шавҳарамро бахшидам. Хато кардам. Ин бахшиш бароям гарон афтод. Як соли охир гулхани рашк маро сӯхт беоташ, фақат дуд кардам. Хиёнати ин марди беномус маро ба бистари марг афканд. Бӯстони бо орзуҳои зиёд бунёд кардаамро бераҳмона решақан намуд. Дирӯз писари ҳамсоя, ки маро «модар» ва шавҳарамро «падар» мехонду худамон хонадораш карда будем, ба аёдатам омада шикоят кард: «Оҷаҷон, падарам занамро кашида гирифт. Онҳо акнун бо ҳам зиндагӣ мекунанд». Дидед, ин беимон бо ҳамоне ки духтараш мехонд, наздикӣ кардааст.

Раис дуру дароз ба чеҳраи барвақт хазонгардидаи дугонааш дида дӯхту чуз ин байти шайх Саъдӣ:

*Партави некон нагирад, ҳар кӣ бунёдаш бад аст,
Тарбият ноаҳдро чун гирдакон дар гунбад аст,-*

дигар чизе гуфта натавонист...

... Баъди се рӯзи ин сӯхбат Гулрӯ бо дили пурдарду ғам ва озурдаву хуншор аз хиёнати шавҳар дунёро падруд гуфт. Фарзандон кӯшиш мекарданд, ки ба рӯи падар нигоҳ накунанд. Онҳо сабаби марги модарашонро медонистанд. Баъди

адои маросими чаноза ва ба хок супурдани модар писари хурдӣ бо нафрати ошкоро ба падар рӯ оварда гуфт:

- Модарамро шумо куштед, шумо! Қотили модарам шумоед, падар!

Падар ба нигоҳи фарзандон тоб наовард. Ӯ акнун фаҳмид, ки пеши фарзандон ҳасе арзиш надорад. Гуноҳашро ҳам эҳсос намуд: хиёнат! Хиёнат ба мавчуде, ки сутуни хонадони ободу боиси сарбаландиаш ва пеш аз ҳама модари фарзандонаш буд.

МУНДАРИЧА

Меҳмон Бахтӣ	3
Гулназар	12
Ўрун Кӯҳзод	22
Сорбон.....	41
Саттор Турсун.....	46
Абдуҳамид Самад	74
Кароматуллоҳи Мирзо	81
Сайф Раҳимзоди Афрдӣ.....	88
Ҷонибек Ақобир	92
Шераки Ориён.....	100
Муҳаммад Ғоиб	107
Баҳманёр.....	119
Мансури Суруш	128
Равшани Ёрмуҳаммад.....	137
Аброр Зоҳир.....	148
Юсуфҷон Аҳмадзода.....	163
Марямбонуи Фарғонӣ	174
Шамсия.....	181
Сайидахмади Зардон	189
Карим Давлат.....	207
Истад Қосимзода	217
Шералӣ Мӯсо	244
Мачид Салим	263
Юнус Юсуфӣ	270
Гулҷехра Муҳаммадиева	278

Коллектив

ШОҲРОҲИ ИСТИҚЛОЛ
(баёзи насри муосири тоҷик)

Муҳаррир *З. Абдулло*
Ороиши *О. Раҳмонӣ*
Муҳаррири ороиш *Р. Шералӣ*
Муҳаррири саҳифабандӣ *М. Саидова*

Ба матбаа 14.06.2011 супурда шуд.
Чопаш 23.06.2011 ба имзо расид.
Ќузъи чопӣ 18. Андозаи 60x84 ¹/₁₆.
Адади нашр 1000 нусха.

Муассисаи нашриявии «Адиб»-и
Вазорати Фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон. 734018.
Душанбе, кӯчаи Н. Қаробоев, 17а.

Комбинати Полиграфии ш. Душанбе.
734063. ш. Душанбе, кӯчаи С.Айнӣ 126.
www.ravshanfikir.tj